

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİMDALI
KALKINMA İKTİSADI VE İKTİSADI BÜYÜME BİLİMDALI

**SERMAYE BİRİKİMİNİN STRATEJİK BELİRLEYENİ: BEŞERİ
SERMAYE (TÜRKİYE'DE SERMAYE BİRİKİM SÜRECİNİ BEŞERİ
SERMAYE ÜZERİNDEN OKUMAK)**

Yüksek Lisans Tezi

GİZEM ŞİMŞEK

İstanbul, 2014

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİMDALI
KALKINMA İKTİSADI VE İKTİSADI BÜYÜME BİLİMDALI

**SERMAYE BİRİKİMİNİN STRATEJİK BELİRLEYENİ: BEŞERİ
SERMAYE (TÜRKİYE'DE SERMAYE BİRİKİM SÜRECİNİ BEŞERİ
SERMAYE ÜZERİNDEN OKUMAK)**

Yüksek lisans tezi

GİZEM ŞİMŞEK

Danışman: PROF. DR. FUAT ERCAN

İstanbul, 2014

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ

TEZ ONAY BELGESİ

İKTİSAT Anabilim Dalı KALKINMA İKTİSADI VE İKTİSADI BÜYÜME Bilim Dalı TEZLİ YÜKSEK LİSANS öğrencisi GİZEM ŞİMŞEK'nın SERMAYE BİRİKİMİNİN STRATEJİK BELİRLEYENİ: BEŞERİ SERMAYE (TÜRKİYE'DE SERMAYE BİRİKİM SÜRECİNİ BEŞERİ SERMAYE ÜZERİNDEN OKUMAK) adlı tez çalışması, Enstitümüz Yönetim Kurulunun 23.07.2014 tarih ve 2014-27/7 sayılı kararıyla oluşturulan jüri tarafından oy birliği / oy çokluğu ile Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Tez Savunma Tarihi14.....08.....2014

Öğretim Üyesi Adı Soyadı

İmzası

	Öğretim Üyesi Adı Soyadı	İmzası
1.	Tez Danışmanı Prof. Dr. FUAT ERCAN	
2.	Jüri Üyesi Prof. Dr. MEHMET RIZA TÜRKAY	
3.	Jüri Üyesi Doç. Dr. DERYA GÜLTEKİN KARAKAŞ	

ÖNSÖZ

Sevgili hocam Fuat Ercan'dan aldığım Kalkınma Ekonomisi dersinde beşeri sermaye kavramıyla tanışmıştım. Fuat Hoca'nın derste bu konuyu anlatırken kurduğu "insanın bir sermaye olması gibi ironik bir durum" cümlesi hala aklımdadır. Müziğe olan tutkum ve iktisat okuyarak onu geri plana itmiş olmam beni insanın hep sevdiği işle meşgul olduğunda mutlu olabileceğine daha da ikna etmişti. Kapitalizmin kişinin yeteneklerini yok sayıp tamamen kendi istediği bilgiye sahip olmasını zorunlu koşması, yani kişiyi beşeri sermaye olmaya mecbur bırakması, kendi hayatımla da özdeşleştirdiğim bir durumdu. Bu yüzden beşeri sermaye kavramı ve insanın bir sermaye olarak addedilmesi, düşüncelerimi özellikle bunu yazmalıyım, eleştirmeliyim, dediğim bir noktaya taşıdı.

Dolayısıyla bu tez aslında Fuat Hoca'nın derslerinden etkilenmemin, bunu kendi yaşamımla ilişkilendirmemin ve beni kovalayan merakımın bir ürünü. Tüm zorluklarına rağmen severek ve isteyerek çalıştığım için, sevdiğim bir iş yaptığım için çok mutluyum. Bu aşamada merakımı, heyecanımı ve öğrenme isteğimi daha ileri taşıyan, çalışmanın ortaya çıkışından itibaren emeği ve katkısı için sevgili hocam Fuat Ercan'a özellikle teşekkür etmek isterim. Bununla birlikte aynı şekilde kendisinden çok şey öğrendiğim sevgili hocam Mehmet Türkay'a da ayrıca teşekkür ederim. Tez süreci boyunca yanımda olan ve maddi-manevi destek sağlayan babam Haşim Şimşek ve ablam Özlem Şimşek'e, değerli katkıları için Derya Gültekin-Karakaş'a ve tez yazabilmem için bana çok iyi bir olanak sunan değerli İslam Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi'ne çok teşekkür ederim.

Son olarak tezimin her aşamasında yanımda olan, her zaman varlığıyla bana güç veren, her türlü zorluğu birlikte aştığım, canım, can yoldaşım sevgili Adem Açar'a sevgisinden ve emeğinden dolayı çok teşekkür ederim.

Beşeri sermayelerin olmadığı bir dünyayı kurmak ve yaşamak dileğiyle...

İstanbul, 2014.

Gizem Şimşek

ÖZET

Türkiye’de sermaye birikim süreci belirli bir aşamaya gelmiştir ve geline bu aşama toplumsal alanda birçok değişimin açığa çıkmasına neden olmuştur. Bu değişimler toplumsal alanın birçok kademesinde yaşanmasına karşın bu çalışma eğitim ve emek gücü ilişkisinin beşeri sermaye biçiminde yeniden tanımlanmasına odaklanacaktır. Bu yeniden tanımlama elbette tarihsel bir sürecin ürünüdür ve bu anlamda literatürde beşeri sermaye kavramına yönelik teorik tartışmalar mevcuttur. Fakat beşeri sermaye kavramının Türkiye gerçekliği açısından önem kazanması özellikle 2000’li yıllardan sonra olmuştur. Çünkü Türkiye’de birikim süreci içerisinde emek yoğun üretim alanından sermaye yoğun üretim alanına yönelik yapı içi farklılaşma söz konusudur. Bu farklılaşma Türkiye’de mutlak artı değerden görece artı değere geçişin ağırlık kazanmasıyla ilişkilidir. Görece artı değer üretiminin yapısal koşulları günümüz kapitalizmde emek gücünün beşeri sermaye biçiminde dönüşmesini bir zorunluluk olarak açığa çıkarmaktadır. Bu zorunluluk eğitim sisteminin de beşeri sermayeyi yetiştirecek şekilde yeniden yapılandırılmasını gündeme getirmektedir. Bu anlamda Türkiye’de özellikle TÜSİAD, TOBB, TİSK gibi sermaye örgütleri, ekonomik büyüme ve uluslararası rekabet gibi hedeflerin gerçekleştirilebilmesi için beşeri sermaye potansiyelinin geliştirilmesine vurgu yapmaktadırlar. Söz konusu sermaye örgütlerinin düşüncesine göre beşeri sermayenin geliştirilmesi, eğitim sisteminin sanayinin ihtiyaçlarıyla uyumlu olacak şekilde yeniden düzenlenmesiyle gerçekleşebilecektir. Bu sebeple eğitim ve emek gücü ilişkisi, beşeri sermaye üzerinden yeniden biçimlenmekte ve eğitim sistemi beşeri sermaye biçimindeki emek gücünün yeniden üretimine yönelmektedir.

Bu bağlamda çalışma, Türkiye’de sermaye birikim sürecinde değişen üretim yapısının eğitim ve emek gücü ilişkisini nasıl biçimlendirdiğini beşeri sermaye kavramı üzerinden analiz etmeyi amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Beşeri Sermaye, Sermaye Birikimi, Kapitalizm, Eğitim, Emek Gücü, Türkiye, Görece Artı Değer Üretimi.

ABSTRACT

The accumulation process of capital in Turkey has reached to a certain stage and this stage has caused to emerge several changes in social field. Although these changes appear in several stages of society, this study will focus on redefining in the form “human capital” of the relationship between education and labour force. This redefining is clearly the product of the historical process and in this sense there are theoretical debates oriented to human capital concept. However, gaining an importance of human capital in Turkey actuality has dramatically been after 2000s since the accumulation process of capital tends to from labour intensive to capital intensive production field in Turkey. This differentiation is related to with gaining importance of relative surplus value rather than absolute surplus value. The structural conditions of production of relative surplus value have necessarily emerged caused by the transformation in the form human capital of labour force. This necessary revives the reconstruction in educating human capital of education system. In this sense, the capital groups such as TÜSİAD, TOBB and TİSK emphasize to be developing of human capital potential in order to realize the targets such as economic growth and international competition. According to ideas of these capital groups being developing of human capital will be able to realize with the reconstruction of education system in keeping with industrial needs. In this reason, the relationship between education and labour force reconfigure via human capital and education system tends to the reproduction of labour force in the form of human capital.

The study in this context aims to analyse via human capital how the relationship between labor force and education reconfigures the changing production structure in the accumulation process of capital in Turkey.

Keywords: Human Capital, Capital Accumulation, Capitalism, Education, Labor Force, Turkey, Relative Surplus Value Production.

İÇİNDEKİLER

TABLO LİSTESİ	v
ŞEKİL LİSTESİ	vi
KISALTMALAR	vii
GİRİŞ	1
1. BEŞERİ SERMAYE KAVRAMI İÇİN KAVRAMSAL DÜZENEK: ARTI DEĞERİN YARATILMASI VE EMEK GÜCÜNÜN DÖNÜŞÜMÜ	4
1.1. Kapitalizmin Artı Değer Yaratma Zorunluluğu	4
1.2. Mutlak ve Görece Artı Değer Üretimi	6
1.3. Üretim Yapısının Değişimi ve Emek Gücüne Etkisi	9
1.4. Sermayenin Değerlenme Sürecinde Üretim Aracı Olarak Makine	13
1.5. Eğitimin Zihin Emegini Öne Çıkarmak Üzere Yeniden Tanımlanan Rolü	14
2. BEŞERİ SERMAYE KAVRAMININ ELEŞTİREL ANALİZİ	18
2.1. Beşeri Sermaye Kavramının Tarihsel Kökenleri	19
2.2. Beşeri Sermayeye Yönelik Teorik İncelemeler: 1950’lerin Sonu ve Beşeri Sermaye Teorisinin Yükselişi	23
2.3. T. W. Schultz ve “İnsan Olarak Adlandırılan Bir Sermaye Türü” Betimlemesi Üzerinden Beşeri Sermaye Kavramının Eleştirisi	24
2.4. Gary Becker’in Beşeri Sermaye Teorisine Eleştirel Bir Yaklaşım	26
2.4.1. Gary Becker’in Beşeri Sermaye ve Aile İlişkilendirmesinin Eleştirisi	29
2.5. Kapitalizmin Toplumsal Emek Gücü Üretimi Olarak Beşeri Sermaye Kavramı ve Türkiye Gerçekliği	30
2.6. Sermayenin Değişen Üretim Yapısının Emek Gücü Üretimine Etkisi: Eğitim ve Beşeri Sermaye İlişkisi	38
2.7. Kapitalist Üretim İlişkilerinin Toplumsal Yeniden Üretimi Açısından Eğitimin İşlevi ve Emek Gücüne Etkisi	39
2.8. Emek Gücü Verimliliğinin Artışı: F. W. Taylor ve P. Drucker	43
3. TÜRKİYE’DE GÖRECE ARTI DEĞER ÜRETİMİNİN YAPISAL KOŞULLARI ve EĞİTİM	48
3.1. 1960’larda Görece Artı Değer Üretiminin Eğitim ve Emek Gücü İlişkisine Etkisi	51
3.2. İçe Yönelik Birikimin Sonu: Yeniden Yapılanma Sürecinde Eğitim ve Emek Gücü	56
3.3. 1970’li Yılların Sonu: 1980 Sonrasında Birikimin Yeni Dinamikleri ve Eğitim-Beşeri Sermaye İlişkisi	61
3.4. 70 Sente Olan İhtiyaçtan Beşeri Sermaye İhtiyacına: 2000’lere Uzanan Süreçte Değişen Üretim Yapısı ve Emek Gücü	64
3.5. 2001 Sonrası Süreçte Üretim Değişen Yapısı ve Emek Gücünün Beşeri Sermaye Biçiminde Dönüşümü	68

4. TÜRKİYE’DE SERMAYE ÖRGÜTLERİNİN BEŞERİ SERMAYE TALEBİ.....	79
4.1. TÜSİAD (Türkiye Sanayiciler ve İşadamları Derneği) ve Beşeri Sermaye	81
4.1.1. TÜSİAD İçin Beşeri Sermaye Gereksinimini Oluşturan Dinamikler.....	83
4.1.2. TÜSİAD ve Beşeri Sermayenin Geliştirilmesi Önerilerine Dair Gözlemler.....	88
4.1.3. Türkiye’de Mesleki ve Teknik Eğitimin Yeniden Yapılandırılması Üzerinden TÜSİAD ve Beşeri Sermaye Gereksinimi	89
4.1.4. TÜSİAD ve Beşeri Sermaye İlişkisi Kapsamında Türkiye’de Yükseköğretimin Yeniden Yapılandırılması	93
4.1.5. Beşeri Sermayenin Gündelik Hayata İçerilmesi: Hayat Boyu Öğrenme Stratejisi ve TÜSİAD Görüşleri	96
4.1.6. Hayat Boyu Öğrenmenin Geliştirilmesi ve Yaygınlaştırılmasına Yönelik TÜSİAD Görüşleri	98
4.2. TOBB (Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği) ve Beşeri Sermaye.....	100
4.2.1. TOBB’un Düşünce Kuruluşu Olarak TEPAV ve Beşeri Sermaye.....	105
4.2.2. TEPAV’ın Beşeri Sermaye Üzerine Fikirselsel Etkinliği: Mesleki Eğitim ve Emek Gücü Verimliliği	109
4.3. TİSK (Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu) ve Beşeri Sermaye.....	111
4.3.1. TİSK’in Beşeri Sermaye Algısı: Mesleki Eğitim Üzerinden Ucuz ve Nitelikli Emek Gücü.....	114
5. TÜRKİYE’DE BEŞERİ SERMAYENİN GELİŞTİRİLMESİNE YÖNELİK UYGULAMALAR	118
5.1. Toplumsal Emek Gücü Üretiminde Eğitim Sisteminin İzlediği Yörünge: Beceri Geliştirme	120
5.2. Türkiye’de Eğitim ve Beşeri Sermaye İlişkisi Kapsamında 4+4+4 Kesintili Eğitim Modeli	125
5.3. Türkiye’de Sermaye Örgütlerinin Beşeri Sermayenin Geliştirilmesi İçin Proje ve Uygulamaları.....	135
5.4. TOBB ve TEPAV Birliğinin Beşeri Sermaye Zemininde Yükselen İnşası: UMEM BECERİ’10 Projesi.....	137
5.4.1. UMEM (Uzmanlaşmış Meslek Edindirme Merkezi) ve Amaçları Üzerine	138
5.4.2. BECERİ’10 Projesi.....	140
5.4.3. BECERİ’10 Projesi’nin Beşeri Sermaye ve İstihdam Üzerindeki Sonucu.....	145
5.5. Koç Holding’in Meslek Lisesi Memleket Meselesi Projesi (MLMM) ve Beşeri Sermaye....	147
5.6. MEGEP (Mesleki Eğitim ve Öğretim Sisteminin Güçlendirilmesi Projesi)	150
5.7. Beşeri Sermaye Gereksinimi ve İşsizlik İkileminde (MYK) Mesleki Yeterlilik Kurumu ve (UYS) Ulusal Yeterlilik Sistemi.....	153
SONUÇ.....	158
KAYNAKÇA	163

TABLO LİSTESİ

	Sayfa No.
Tablo 1: İstihdamın Sektörel Dağılımı, 1961	52
Tablo 2: Mesleklere Göre İşgücü Talebinin Dağılımı 1968-1972 (Bin Kişi)	54
Tablo 3: Eğitim Durumu, 1961	59
Tablo 4: Lise Seviyeli Teknik Okullarda Gelişme 1968-1973 (Bin Kişi)	60
Tablo 5: Teknik Liselerde Gelişme 1973-1978 (Bin Kişi)	63
Tablo 6: Türkiye Geneline En Çok Talep Edilen Meslek Dalları	76
Tablo 7: Türkiye'nin IMD Rekabetçilik Endeksine Göre Sıralaması	107

ŞEKİL LİSTESİ

	Sayfa No.
Grafik 1: Katma Değerin Sektörel Dağılımı.....	55
Grafik 2: Yıllara Göre Dış Ticaret 1971-1980, (Milyon Dolar).....	57
Grafik 3: Yıllara Göre Dış Ticaret 1980-2000, (Milyon Dolar).....	62
Grafik 4: Mallara Bileşimlerine Göre İhracat 2000-2012, (Milyon Dolar).....	69
Grafik 5: Mal Bileşimlerine Göre İthalat 2000-2012, (Milyon Dolar).....	70
Grafik 6: Yıllara Göre Dış Ticaret 2000-2012, (Milyon Dolar).....	71
Grafik 7: Yıllara Göre Sabit Fiyatlarla GSYİH Büyüme Hızları	72
Grafik 8: Meslek Lisesi Öğrencilerinin PISA 2009'dan Aldığı Puanlar	74
Grafik 9: Zorunlu Kesintisiz Eğitim ve Çalışan Çocuk Sayısı	130
Grafik 10: İmalat Sanayiinde Üretim, İstihdam ve Verimlilik 2006-2011, (Yıllık Yüzde Değişim).....	149
Şekil 1: Emek Gücünün Toplumsal Üretimi: Somut Bir Biçim	122
Şekil 2: Beşeri Sermaye ve Eğitim Sistemindeki Dönüşümün İlişkisel Gösterimi	127

KISALTMALAR

AB	Avrupa Birliği
AKP	Adalet ve Kalkınma Partisi
DPT	Devlet Planlama Teşkilatı
ERG	Eğitim Reformu Girişimi
GSYİH	Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
HAK-İŞ	Hak İşçi Sendikaları Konfederasyonu
HBOGM	Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü
İŞKUR	Türkiye İş Kurumu
KOBİ	Küçük ve Orta Boylu İşletme
MYK	Mesleki Yeterlilik Kurumu
MLMM	Meslek Lisesi Memleket Meselesi
MEB	Milli Eğitim Bakanlığı
MEGEP	Mesleki Eğitim ve Öğretim Sistemini Güçlendirme Projesi
MÜSİAD	Müstakil Sanayici ve İşadamları Derneği
OECD	Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü
ÖSYM	Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Merkezi
ÖSYS	Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Sistemi
PISA	Uluslararası Öğrenci Değerlendirme Programı
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TEPAV	Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı
TESK	Türkiye Esnaf ve Sanatkarları Konfederasyonu
TİSK	Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu
TOBB	Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği
TOBB- ETÜ	TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi

TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
TÜRK-İŞ	Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu
TÜSİAD	Türkiye Sanayici ve İşadamları Derneği
UMEM	Uzmanlaşmış Meslek Edindirme Merkezi
UYS	Ulusal Yeterlilik Sistemi

GİRİŞ

Türkiye’de sermaye birikiminin geldiği aşamaya bağlı olarak özellikle 2000 sonrasındaki süreç içerisinde bir dizi önemli değişim yaşanmıştır/yaşanmaktadır. Bu değişimler birçok alanı etkilemektedir ancak burada ele alacağımız konu, beşeri sermaye ve emek gücü ilişkisinin dönüşümü üzerine olacaktır. Beşeri sermaye kavramsal olarak çeşitli teorik çalışmaların konusu olsa da bu çalışmada sermaye birikiminin değiştirdiği koşullara bağlı olarak yeniden tanımlanacaktır. Bu anlamda beşeri sermaye kavramını, bilgi ve becerisini günün ihtiyaçlarına göre yenileyen, yaratıcı ve nitelikli emek gücü olarak tanımlamak mümkündür. Bu kavram, Türkiye’de özellikle *IX. Beş Yıllık Kalkınma Planı*’nda, 2012 yılında tartışmaya açılan yeni *YÖK Yasa Taslağı*’nda, *2012-2014 Orta Vadeli Program*’da ve *2011-2014 Sanayi Strateji Belgesi*’ gibi güncel değişkenlerde sürekli olarak kullanılmakta ve *ekonomik büyüme, uluslararası rekabet, verimlilik ve nitelikli emek gücü* gibi ifadelerle desteklenmektedir. Bunun nedeni, Türkiye’de kapitalizmin kendine özgü işleyişi ve beşeri sermayenin de bu işleyişin yarattığı gerçekliğe işaret etmesidir. Dolayısıyla çalışma boyunca beşeri sermaye kavramı, işaret edilen bu gerçekliğin yani Türkiye’de kapitalizmin yarattığı bütünselliğin içerisinde ele alınacaktır.

Türkiye gerçekliği üzerinden bu içsel bağlantıları kurmak için, sermaye örgütlerinin farklılaşan taleplerine yer vermek gerekecektir. Son dönemlerde TÜSİAD, TOBB, TİSK gibi sermaye örgütlerinin yayınladığı ihtisas raporlarında beşeri sermayeye olan ihtiyacın giderilmesinin ekonomik büyümenin önündeki engelin kaldırılmasındaki birincil etken olduğu ifade edilmektedir. Bunun yanı sıra söz konusu sermaye örgütleri beşeri sermayenin geliştirilmesi için eğitim sisteminin içeriğinin değiştirilmesi gerektiğinden söz etmekte ve değişime ilişkin olarak devletin ilgili kurumlarına yol haritaları sunmaktadırlar. Çalışma bu anlamda beşeri sermayenin Türkiye’de sermaye örgütleri nezdinde niçin bu kadar önemli bir ihtiyaç olarak görüldüğünü ve gündeme getirildiğini kapitalist ilişkilerin işleyiş oluş halinin Türkiye özelindeki gerçekliği üzerinden açıklayacaktır.

Bunu yaparken bir yandan Türkiye’de kapitalizmin geldiği aşamaya bağlı olarak Türkiye’de beşeri sermayenin geliştirilmesi için gerçekleştirilen uygulamalara, eğitim sistemindeki değişimlere ve bunun emek gücü üzerindeki etkisine dikkat çekecektir. Bu çerçeveden hareketle çalışmanın temel amacı; sermaye birikim süreci içerisinde dönüşüme

uğrayan üretim yapısının, emek gücü üzerinde nasıl bir etki yarattığını, beşeri sermaye olgusu üzerinden Türkiye gerçekliği ile bağlantı kurarak açıklamaktır. Buna bağlı olarak çalışma, Türkiye gibi geç kapitalistleşen bir ülkede, beşeri sermaye kavramının içinde biçimlendiği gerçeklikten hareketle bu analizi yapacaktır. Bu analizin yapılabilmesi, öncelikle güncel olanın kavramsal bir düzleme taşınmasını gerektirmektedir. Dolayısıyla, kavramsal bir düzeneğe üzerinden hareket ederek, emek gücünün beşeri sermaye biçiminde form değiştirmesini kapitalizmin bütünselliği içerisinde görmek gerekmektedir. Bu nedenle çalışmanın birinci bölümü beşeri sermayenin söz konusu kavramsal düzeneği üzerinden analiz edilmesine ayrılmıştır. Bu anlamda birinci bölüm, kapitalizmi yapısal belirleyenleri üzerinden anlamayı ve kapitalist işleyiş oluş hali içerisinde beşeri sermaye kavramının nasıl bir yerde durduğunu açıklamayı amaçlamaktadır.

Çalışmanın ikinci bölümü beşeri sermaye kavramının tarihsel kökenlerine inerek kavramın eleştirel bir analizini sunmaktadır. Bunu yaparken çalışma, beşeri kavramının gündeme gelişini yalnızca 1950'lerin sonu itibariyle düşünmemekte, kavramı ele alırken, değişken sermaye kavramına dikkat çekmektedir. Bununla birlikte özellikle 1950'lerin sonu ve 1960'lı yıllar itibariyle yükselişe geçen beşeri sermaye kavramını teorik olarak inceleyen Gary S. Becker ve Theodore W. Schultz gibi iktisatçıların beşeri sermaye analizleri, eleştirel bir yaklaşımla ele alınmaktadır. Bunun ardından beşeri sermayenin Türkiye gerçekliği üzerinde nasıl bir yerde durduğu, çeşitli olgular üzerinden açıklanmakta ve kavramsal bağlantılar kurularak açıklanmakta ve eğitim ve beşeri sermaye ilişkisi dikkat çekilmekte ve bu ilişki üzerinden eğitimin kapitalist üretim ilişkilerinin yeniden üretiminde nasıl bir işleve sahip olduğu anlatılmaktadır. Bu sebeple eğitim sisteminin emek gücü verimliliğini arttırarak görece artı değer üretimine hız kazandırmaya yarayan bir süreç olarak yeniden biçimlendiği ve eğitim sisteminde gerçekleşen bu yeni biçimlenmede F.W. Taylor ve P. Drucker'in düşüncelerinin etkisine dikkat çekilmektedir.

Üçüncü bölüm, bu tezin temel problemi olan ve beşeri sermaye kavramının Türkiye gerçekliğiyle olan ilişkiselliği üzerine bir değerlendirme sunmaktadır. Bu değerlendirme Türkiye'de sermaye birikim sürecinin gelişiminde üretim yapısında meydana gelen değişimlerin emek gücü üzerinde nasıl değişim yarattığını anlamaya yöneliktir. Türkiye'de kapitalist ilişkilerin gelişmesi artı değer üretiminin ancak görece artı değer üretiminin de

gelişmesini ifade etmektedir. Dolayısıyla çalışmanın bu bölümü Türkiye’de görece artı değer üretiminin giderek daha da ağırlık kazanmasıyla birlikte emek gücü, eğitim ve beşeri sermaye ilişkisinin nasıl değiştiğine tarihsel bir süreç üzerinden bakmayı hedeflemektedir. Bu ilişkiselliğin tarihsel süreç içerisindeki değişimini incelerken, yapılan açıklamaları destekleyecek ve daha anlaşılır kılacak somut verilere yer verilmiştir. Ancak çalışmanın bu bölümünde temel olarak hedeflenen Türkiye’de kapitalist gelişme sürecinin tarihsel evrelerinin ayrıntılı bir analizini sunmak değildir. Yalnızca Türkiye’de sermaye birikim sürecinin geldiği aşamaya bağlı olarak görece artı değer üretiminin değişen evrelerinin emek gücü üzerinde nasıl bir etki yarattığını görmeyi ve bugün Türkiye’de beşeri sermayenin nasıl bir yerde durduğunu daha iyi anlamayı amaçlamaktadır. Bunu yapabilmek de Türkiye’de sermaye birikiminin tarihsel olarak kritik evrelerine değinmeyi ve kapitalist ilişkilerin gelişimine bütünsel olarak bakmayı gerektirmektedir.

Bu çerçevede dördüncü bölüm, kapitalist ilişkilerin gelişimini anlamak açısından önemli olan, Türkiye’de TÜSİAD, TİSK ve TOBB gibi sermaye örgütlerinin beşeri sermayeye olan ihtiyacına ve beşeri sermayenin geliştirilmesine yönelik taleplerini içeren ihtisas raporlarından somut örneklerle yer verilmektedir. Bu somut örnekler üzerinden Türkiye’de beşeri sermayenin bir ihtiyaç olarak nasıl belirginleştiği ve eğitim politikalarının değişimine ve emek gücünün dönüşümüne nasıl ön ayak oluşturduğu gösterilmektedir.

Bununla bağlantılı olarak, çalışmanın son bölümü olan beşinci bölüm, Türkiye’de beşeri sermayenin geliştirilmesine yönelik görüş ve önerilerin kapsamında gelişen uygulamalara yer vermektedir. Bu anlamda eğitim sisteminde beceri geliştirme mantığının ön plana yerleştiği vurgulanarak, UMEM BECERİ’10 Projesi, MEGEP, MLMM, MYK ve UYS gibi oluşumların beşeri sermayenin geliştirilmesinde nasıl bir role sahip olduğu anlatılmaktadır. Bununla birlikte eğitim sisteminde gerçekleşen beceri geliştirme odaklı değişimin ve bunu sağlamaya yönelik sertifika edindiren bu gibi yapıların 4+4+4 Kesintili Eğitim Modeli’yle olan ortak noktalarına dikkat çekilmektedir.

1. BEŞERİ SERMAYE KAVRAMI İÇİN KAVRAMSAL DÜZENEK: ARTI DEĞERİN YARATILMASI VE EMEK GÜCÜNÜN DÖNÜŞÜMÜ

“Manifaktür, el attığı her zanaatta, zanaatçılığın kesin olarak dışladığı, niteliksiz işçiler denilen bir sınıf yaratır. Manifaktür tamamıyla tek yönlü ve sınırlı bir uzmanlaşmayı, bir kimsenin çalışma güç ve yeteneğinin aleyhine olarak bir ustalık, bir mükemmellik derecesine getirirken tam bir gelişmeden yoksunluğu da bir özelleşme, bir uzmanlaşma haline getirmeye başlar. Hiyerarşik kademelenmenin yanı sıra işçiler arasında nitelikli ve niteliksiz olanlar diye basit bir ayırım kendini gösterir.”

(Marx, Kapital, s,40)

1.1. Kapitalizmin Artı Değer Yaratma Zorunluluğu

Kapitalizm sermaye birikimi üzerinden ilerleyen ve dinamik yapısı sebebiyle her ilerleme süreci içerisinde yeniden biçimlenen bir sistemdir. Kapitalizmin, değişimi yapısal bir belirlenim olarak kendi içerisinde barındırması, esasen artı değeri sürekli olarak arttırmak zorunda olmasından kaynaklanmaktadır. Bu zorunluluk, sermaye birikim sürecinin *fark yaratarak genişleyen toplam toplumsal yeniden üretimi*¹ olarak tanımlanacak bir işleyiş-oluşa sahiptir (Ercan,2013,261). Sermaye birikimi bu nedenle yalnızca nicel bir süreç değil aynı zamanda bir dizi toplumsal sonuçları olan bir süreci ifade etmektedir. Bu anlamda söz konusu sürecin biçimlenmesinde artı değer üretimi önem taşımaktadır. Karl Marx artı değerın önemini şu sözleriyle ifade etmektedir: “Kapitalist üretim, yalnızca meta üretimi değil, özünde artık değer üretimidir. İşçi kendisi için değil, sermaye için üretir. Bundan dolayı, artık genel olarak üretimde bulunması yetmez. Ama artı değer üretmek zorundadır.” (Marx,2011,486).

¹ “Fark Yaratarak Genişleyen Toplam Toplumsal Yeniden Üretim” kavramı ile ilgili daha detaylı bilgi için Fuat Ercan (2011) ve Fuat Ercan (2013)’e bakınız.

Marx'ın dediği gibi, kapitalist sistem sadece meta üreten değil, aynı zamanda artı-değer yaratan bir işleyiş-oluş halidir; çünkü kendisini yeniden üretebilmesi için artı değer üreterek birikim koşullarına süreklilik kazandırmak zorundadır. Artı değerın aslı kaynağı da emek gücü olduğundan ikisi arasındaki ilişki üzerinden sermayenin birikim sürecini anlamak burada önem kazanmaktadır. Marx, "sermayenin toplumsal döngüsü" adını verdiği bu süreci şu şekilde açıklamaktadır:

"a) P-M: Sermayenin emek kapasitesini satın alması.

b) M-M': Üretim süreci, bir yandan alınan emek kapasitesinin emeğe dönüşmesi yani kullanım; basit üretim süreci; öbür yandan bu süreçte sermayenin değerinin artışı, artı değerın üretilişi, yani değerlenme süreci.

c) M'-P': Ürünün satılması, yeni üretilen değerın realize edilmesi ve böylece sermayenin yeniden üretimi; bu arada bir yandan emekten kopuk birikmiş değer ile öbür yandan üretim araçlarından kopuk çıplak emek kapasitesinin (işçinin) ve aralarındaki özgül ilişkinin sürekli yeniden üretimi" (Marx,2008,298-299).

Marx'ın açıklamış olduğu gibi, P-M-M'-P' olarak işleyen sermaye birikimi döngüsü üzerine daha ayrıntılı bir biçimde değinmek yerinde olacaktır. Bu döngünün işleyişine göre öncelikle sermayedar (üretken kapitalist) öncelikle elinde bulunan parayla belirli bir miktarda emek gücü satın alarak üretim sürecini başlatmaktadır. Zira hammadde ve üretim aracı olarak değişmez sermayeyi (makineyi) üretim sürecine aktaran ve bunları işleyerek bir değer yaratan özne ve aynı zamanda da nesne emek gücüdür. Bu gerekçeden dolayı, sermayenin satın aldığı emek gücü, üretim süreci sonucunda belirli bir miktar meta açığa çıkarmaktadır. Buraya kadar olan aşama P-M-M' olarak ifade edilmektedir. Bir sonraki aşamada ise üretilen bu metalar dolaşım sürecine sokulmakta ve burada bir değişim değerine sahip olmaktadır. Bunu takiben metaların form değiştirerek tekrar para haline dönüşmektedir ve bu dönüşüm sürecine de realizasyon süreci denilmektedir. Sermaye birikimi döngüsünün süreklilik kazanarak işleyebilmesi için realizasyon sonucunda ortaya çıkan paranın üretime başlamadan önceki paranın miktarından daha büyük bir değeri ifade ediyor olması gerekmektedir. Böylece P-M-M'-P' ilişkisi, tamamlanan ve kendini tekrarlayan bir dinamiğe dönüşecektir. Bu şekilde, P'>P ilişkisi kurulmakta ve artı değer üretimi gerçekleşmektedir. Böylece sermaye birikimi döngüsü süreklilik kazanmaktadır.

Bu sürekliliğin esas nedeni, öncelikle kapitalizme özgü sermaye biriktirme gereksinimidir ve bu gereksinim sistemin yapısal bir sonucu olarak artarak devam etmektedir. Bu gereksinimin karşılık bulması ise “sermaye birikimi eşittir artı değer ek sermayeye dönüştürülmesi” olarak gerçekleşmektedir. Yaşanan dönüşümün ardından genişleyen yeniden üretim gerçekleşmiş olmakta ve sermaye birikimi, açığa çıkan değer volarize edilmesiyle birlikte sürekli hale gelmektedir (Mandel,2008,68). Bu sürekliliğin işleyişi B. Fine ve A. Saad-Filho tarafından “bir bütün olarak devre” olarak ifade edilen sermaye birikim mekanizması üzerinden ele alınmaktadır. Buna göre devre boyunca hareket eden iki faaliyet alanı saptanmakta ve bunların üretim ve dolaşım alanı olduğunu ifade edilmektedir. Bu ifadeye göre, üretim alanındaki M ile M’ arasında bir hareket gerçekleşmekte ve burada kullanım değerleri dönüştürülerek artı değer yaratılmaktadır. (Fine ve Saad-Filho,2006,69).

Kullanım değerlerinin değişim değerlerine dönüşmesi üzerinden biçimlenen kapitalist sistemde artı-değer üretimi, sistemin var olmasının ön koşuludur. Artı değer üretimi sonucunda metaların miktarı ve çeşitliliği artmaktadır. Ancak bir diğer önemli nokta bu metaların çoğalması ve form değiştirmesi sürecine hız kazandırmaktır. Bu şekilde sermayenin farklılık yaratarak genişleyen yeniden üretimi gerçekleşmektedir (Ercan,2011,20). Açığa çıkan farklılık, sadece nicel bir unsuru ifade etmemekte aynı zamanda sermayenin ilişkisel bir süreç olmasıyla birlikte, bir dizi toplumsal farklılığı da açığa çıkarmaktadır. Temel olarak kapitalizmin maddi üretim tarzının yarattığı bu fark, özellikle sermayenin kendisini ayakta tutan iç dinamiklerde muazzam bir değişim yaratır. Bu değişim, var olan toplumsal ilişkiler setinde muazzam bir eşitsizliğin oluşmasına yol açar. Bu eşitsizliğin üretilmesinin en temel nedeni artı değer üretiminin gerçekleşmesi, ancak kapitalist ilişkilerin geldiği aşamaya bağlı olarak artı değer mutlak artı değer ve görece artı değer olarak kendisini var etmesidir. Kapitalizm dönüştürdüğü toplumsal ilişkilerdeki değişimi anlamak üzere daha bütünsel bir bakış açısı yakalayabilmek için bu iki kavramı biraz daha detaylandırmak gerekmektedir. Bu amaçla ilk adım mutlak ve görece artı üretimini ele almak olacaktır.

1.2. Mutlak ve Görece Artı Değer Üretimi

Zorunlu emek süresinin kısaltılması ve artık emek miktarının uzatılması mutlak artı değer oranının yükselmesine neden olur ve emek gücü yarattığı bu değer kendisine yabancıdır, yani ona sahip değildir. Bu durum, eşitsiz bir ilişkinin varlığına sebep olur ve

kapitalizmin toplumsal olarak kendisini bu eşitsiz ilişki üzerinden yeniden üretmesinin önü açılır. Mutlak artı değerın üretilmesiyle zorunlu emek süresi, yani emeğin dolaysız ihtiyaçlarını karşılayabilmesi ve kendisini yeniden üretebilmesi için gerekli olan emek zamanının kısalması zorunlu emek süresinin dışında kalan sürenin yani artık emek süresinin uzamasına yol açar. Marx bu durumu şu cümlelerle en açık şekilde ifade etmektedir:

“Eğer işçinin bir tam gün yaşaması için yarım günlük emek gerekliyse, işçi olarak varlığını sürdürebilmesi için yarım gün çalışması gerekir. İş gününün ikinci yarısı karşılıksız emektir; artık emektir. Sermaye açısından artı değer olarak beliren şey, işçi açısından, bir işçi olarak ihtiyacının, dolayısıyla yaşamını sürdürmek için dolaysız olarak gerekenin ötesinde kalan artık emektir. Sermayenin büyük tarihi rolü, işte bu artık emeği, salt kullanım değerinin çıplak geçimlik üretimin bakış açısından fazlalık olan bu emeği yaratmaktır” (Marx,2008,357).

Marx’a göre, karşılığı ödenmemiş emek zamanı ne kadar çok artarsa, artı değer de o oranda artacaktır. Artık emek ile zorunlu emek arasındaki farkın sonucunda açığa çıkan mutlak artı değer üretim alanında nicel bir farklılığı ifade etmesinin yanı sıra toplumsal alandaki ilişkiyel yapıların bütünsel olarak değişimini de ifade eder.

Eğitim, bu anlamda bir toplumsallaşma alanı olarak önemli bir ilişkiyel yapıyı temsil etmekte ve açığa çıkan fark, yani artı değer sonucunda kapitalist ilişkilerin gelişmesine bağlı olarak bu toplumsallaşma süreci yeniden üretilmektedir. Bu konuyu Türkiye’de kapitalist ilişkilerin gelişme dinamikleri üzerinden ele aldığımızda, eğitim sisteminin de benzer şekildeki dönüşümün konusu haline geldiğini söylemek mümkündür. 4+4+4 Kesintili Eğitim Modeli bu değişim sürecinin en son ayağını oluşturmaktadır. Elbette, eğitimde 4+4+4 şeklindeki kesintili eğitim modeline varan değişimi açıklamak için Türkiye’de kapitalist ilişkilerin geldiğı düzeye bakmak gerekmektedir.

Bu anlamda, Türkiye gibi geç kapitalistleşen bir ülkede 1960’lı yıllarda üretken sermayenin oluşum ve gelişim yıllarıyla gelişen sürece ve bu süreç içerisinde içe ve dışa yönelik sermaye birikim modellerine bakmak son derece önemlidir. Bu konu daha ayrıntılı olarak çalışmanın beşinci bölümünde ele alınmaktadır. Ancak şunu söylemek gerekir ki Türkiye’de eğitim sisteminde yaşanan değişimlerin arkasında kapitalist gelişmenin kendisini devam ettirebilmesi için üretim yapısını değiştirmesindeki isteğı ve zorunluluğı yer almaktadır. Bu istek ve zorunluluk uluslararası rekabetin varlığında daha bir aciliyet kazanmaktadır.

Kapitalizmin günümüz koşullarında geldiği aşamada rekabet edebilirliğin güçlenmesi için teknolojinin üretimde kullanılan payının artırılmasıyla birlikte yüksek donanımdaki üretim araçlarının üretilmesiyle mümkün olmaktadır. Bu şekilde üretimdeki üretkenlik düzeyi yükselmiş olacak ve görece artı değer üretimi gerçekleşmiş olacaktır. Ancak görece artı değer üretiminin mutlak artı değere oranla daha fazla ağırlık kazanmış olması, emek gücü üretkenliğinin de artması anlamına gelmektedir. Çünkü görece artı değer üretimi ise emek gücü üretkenliğinin artması anlamına gelir. Emek gücünün üretkenliği ne kadar fazlaysa görece artı değer üretimi de o kadar fazla olacaktır. Dolayısıyla Türkiye’de 2000 sonrası süreç içerisinde görece artı değer üretiminin ağırlık kazanması emek gücü talebinin de farklılaşmasına neden olmuştur. Teknolojiyle yakından ilgili olan ve bu anlamda bilgi ve becerisini sürekli olarak geliştiren ve yenileyen tarzda bir emek gücü talebi gündeme gelmeye başlamıştır. Kavramsal olarak literatürde beşeri sermaye olarak tanımlanan bu yeni emek gücü tarzından beklenen, kendisine nitelik kazandırması ve yaşam boyu öğrenmesidir.

Bu anlamda TOBB, TÜSİAD ve TİSK gibi sermaye örgütlerinin ihtisas raporlarında yapmış oldukları açıklamaların ortak paydasını Türkiye’nin beşeri sermayesinin artırılması gerektiği ve bunun için de eğitim ve verimlilik ilişkisinin kurulması gerektiği oluşturmaktadır. Bu sayede eğitim beşeri sermaye potansiyelini güçlendirecek şekilde yeniden yapılandırılacak yani tamamen sermayenin talep ettiği emek gücünü karşılamaya yoğunlaşacaktır. 4+4+4 Kesintili Eğitim Modeli de mesleki eğitimi ön plana çıkaran ve küçük yaşta mesleki seçime yönlendiren bir eğitim tarzı olmasıyla esasen bu talebin yerine getirilmesidir. Bu anlamda eğitim sisteminde gerçekleştirilen yeniden yapılanma sürecini başlatan söz konusu taleplerden bir tanesi aşağıdaki gibidir:

“Ekonomik gelişme sürecinin en temel özelliklerinden biri kaynakların düşük verimlilik alanlarından yüksek verimlilik alanlarına aktarılmasıdır. Bu sürecin etkin bir şekilde yürütülmesinde eğitim önem taşımaktadır. Eğitim bir yandan işgücünün hareketliliğini (uyum gücünü) artırırken, diğer yandan nitelikli işgücü düzeyini arttırarak sermayenin de hareketlilik kazanmasına katkı yapmaktadır” (TÜSİAD,2006,24).

Eğitim - verimlilik ilişkisine dikkat çeken TÜSİAD, kaynakların düşük verimlilik alanlarından yüksek verimlilik alanlarına aktarılmasını iki kutup olarak göstermekte ve ekonomik gelişmenin sağlanmasını bu ikili ilişki üzerinden kurmaktadır. Burada kastedilen elbette ki teknolojik gelişme ve bunun üretim sürecinde kullanılmasının görece artı değer

üretimine hız kazandırmadaki rolüdür. Bu durumda bilginin (teknolojinin) ön plana çıkararak üretim araçları üzerinde doğrudan belirleyici bir güce erişmesi, emekle emek gücü ayrışmasını daha da belirginleştirmektedir. Bununla birlikte, emek gücü üretkenliğinin artması, canlı emek miktarında da bir azalış yaratarak emek üzerindeki baskı ve denetimi arttırmaktadır. Emeğin makine ile olan ilişkisinde göze çarpan bu süreç, makinenin emek üzerinde bir kontrol mekanizması oluşturmaya yol açmaktadır. Çünkü makine yalnızca emek verimliliğini artırma gibi teknik bir işlev görmez, aynı zamanda kapitalist sistemde işçi kitlelerinin kendi emekleri üzerindeki denetimlerini kaybetmelerine yol açar (Braverman,2008,193).

Üretim yapısında meydana gelen değişimler, mutlak artı değer yaratımına yol açar ancak; görece artı değer her defasında daha da artan boyutlara ulaşmasına zemin hazırlamaktadır. Bu anlamda fark yaratarak genişleyen düzenek, üretim yapısının değişmesi, hız kazanması ve daha fazla mutlak ve görece artı-değer üretiminin sağlanmasıyla kendisini genişleterek devam ettirmektedir. Değişen üretim yapısıyla birlikte artı-değer üretimini gerçekleştiren emek gücü de özellikle üretkenliğinin artırılması doğrultusunda bir dizi müdahaleyle karşılaşmakta ve değişime uğramaktadır. Bu sebeple şimdi, sermaye birikiminde değişen üretim yapısının emek gücüyle olan ilişkisini ele almak yerinde olacaktır.

1.3. Üretim Yapısının Değişimi ve Emek Gücüne Etkisi

Kapitalizmi oluşturan iki temel bileşen vardır. Bunlardan biri üretim araçlarının özel mülkiyetine sahip olunması diğeri ise emek gücünün metalaşmasıdır. Bu bileşenler, kapitalist sistemin emek gücü üzerinde yarattığı dönüşümü anlayabilmek için öncelikle üretim araçları ve emek gücü üzerine yönelik kavramsal bir düşünme biçimine sevk eder. Bununla birlikte kapitalizmin dayandığı muazzam meta birikimi de, bu iki yapısal dinamiği değişime uğratan temel etken olarak belirginleşir. Özellikle sanayi devrimiyle ağırlıklı olarak gerçekleşen üretim yapısındaki farklılaşma ve emek gücü dönüşümü, kullanım değerinden değişim değeri üretmeye yönelik bir toplumsal yapı içerisinde gelişme göstermiştir. Buradan hareket edecek olursak, değişim değerinin egemen olduğu kapitalist toplumda emek gücü bir meta olarak alınıp satılmaya başlamış ve emekle emek gücü bir ayrışma içerisine girmiştir.

“(...) metaların muazzam miktarlarda üretilmesi, sanayi devriminden bağımsız ele alınamaz. Ama sanayileşme kavramı gibi sanayi devrimi de nötr ve fetişistik bir kavram/olgu değildir. Sanayi devrimini, doğadaki nesnelere üzerinde işlem yaparak dönüştürülmesini sağlayan yeni bir sosyal organizasyon olarak tanımlayabiliriz. Bir başka ifade ile kullanım değerlerinden kullanım değeri yaratılmakla birlikte, bu sürecin temel belirleyeni değişim değeri üretmektir. Bu tarz bir toplumsal yapılanmanın konumuz açısından iki önemli sonucu vardır. Bu sonuçlardan biri, değişim değerinin egemen olması için emek-gücünün de bir meta biçimine dönüşmesidir” (Ercan, Gültekin-Karakaş, Tanyılmaz,2008,4).

Öyleyse, üretim araçları, sanayileşme süreci içerisinde emek gücünün, doğadan elde edilen hammaddeler üzerinde işlem yapılmasıyla ortaya çıkmaktadır. Başlangıçta insanın toplumsal yaşamının bir parçası olarak kendi ihtiyaçlarını karşılamak üzere, yani belirli bir kullanım değeri elde etmek amacıyla gerçekleşen bu işlem yapma ve araç üretme hali, kullanım değerinin egemen olduğu bir toplum yapısından değişim değerinin egemen olduğu bir toplumsal yapıya geçerken değişime uğramaktadır. Bu değişim, insanın doğaya müdahale edeceği araçların da değişmesine neden olmaktadır. Doğaya müdahale etme tarzının ve dolayısıyla araç yapmanın bilgi ve becerisinin değişmesi, söz konusu üretim araçlarını üreten ve kullanan emek gücünün yapısını da değiştirecektir.

Böylelikle Sanayi Devrimi ile birlikte gelişmeye başlayan kapitalist toplum yapısının, esasen makineleşmenin hız kazandığı bir toplumu simgelediği anlaşılmaktadır. Çünkü sermayenin artı-değer üretme zorunluluğu, üretim araçlarının geliştirilmesi ve üretim araçlarını kullanacak olan emek gücü üzerindeki müdahalelerin artması şeklinde sonuçlar yaratır. Sermaye birikimi döngüsünün bu anlamda hız kazanabilmesi, üretim araçlarına yapılacak bir müdahaleye bağlıdır.

Bu noktada, daha fazla Departman II (tüketim için üretim) malı üretebilmenin ve bunları realize edebilmenin yolu, Departman I (üretim için üretim) malı üretiminin geliştirilmesinden geçmektedir. Böylelikle devir gücü yüksek ve çok daha fazla miktarda meta çeşitlenmesi yaratabilecek makinelerin üretilebilmesi gerçekleşebilecektir. Bunun sonucu olarak daha fazla meta realizasyon sürecine katılacak ve artı-değer üretimi hız kazanacaktır. Bir sonraki aşama olarak volarizasyon sürecinde, daha fazla miktardaki artı-değerin yeniden üretim sürecine aktarılmasıyla birlikte sermaye genişleyecek ama fark yaratarak, yani artı değer yaratmış olarak genişleyecektir. Fark yaratarak genişleyen toplumsal yeniden üretim sürecinde üretim araçlarının geliştirilmesi için emek verimliliğini artırılması

gerekmektedir. Bunun emek gücü üzerindeki sonucu ise emek gücünün değerindeki düşüşle birlikte gerçekleşen sömürü olarak yansıyacaktır. Rosa Luxemburg bu durumu şu cümlelerle açıklamıştır:

“Sabit sermaye zaman içinde ücretler için harcanan değişken sermayeye görelî olarak artış gösterir. Bu, işgücü üretkenliğindeki artışın genel etkilerinin kapitalizme özgü bir şekilde ifade edilmesinden başka bir şey değildir. İnsan emeği, teknik ilerleme ile birlikte giderek büyüyen miktarda üretim aracını harekete geçirip bunları metalara dönüştürmektedir. Bu kapitalizme özgü ifadelerle, canlı emek için yapılan harcamaların ya da ücretlerin, cansız üretim araçlarına yönelik harcamalara görelî olarak giderek azalması anlamına gelmektedir”(Luxemburg,2004,82).

Luxemburg’un belirttiği gibi, değişmez sermaye (makinelere), zaman içerisinde değişken sermayeye (emek gücüne) oranla artış göstermektedir. Bu durum emek üretkenliğindeki artıştan kaynaklanmaktadır. Emek üretkenliğindeki artış hız kazandıkça emek ve makine ilişkisi de hızlı bir biçimde gelişme göstermektedir. Bu durumda emek ve makinenin ilişkisi muazzam meta çeşitlenmesi yaratarak sermaye birikimini sürekli kılmaktadır. Emek üretkenliğinin arttırılması için üretim araçlarının geliştirilmesine yönelik atılan adımlar, karşılığı ödenmemiş emek zamanının uzamasına yol açmaktadır.

Buradan Türkiye özelinde bağlantı kuracak olursak 2000 sonrasında beşeri sermaye olarak değişen emek gücü talebinin mutlak artı değer ve görece artı değer kesitiği bir noktada biçimlendiğini söylemek mümkündür. Bu kapsamda, Türkiye gibi geç kapitalistleşen ülkeler için kapitalizm belirli bir aşamaya geldikten sonra Departman I malı üretimine yönelmek, sermaye birikiminin sürekliliğini sağlamak adına hem bir istek hem de bir zorunluluk halini almıştır. Türkiye Departman I malı üretmeye yetecek üretkenlik düzeyine henüz erişmemiş olduğundan, bu malı yeterli üretkenlik düzeyine sahip olan erken kapitalistleşen ülkelere ithalat yoluyla tedarik etmiştir. Geç kapitalistleşen bir ülke olarak Türkiye’de üretken sermayenin güçlendirilmesi için içe yönelik birikim modeliyle deneyimlediği bu durum, 1980 sonrası süreç içerisinde de dışa yönelik birikim modeliyle devam etmiştir. İlkinde tüketim malları açısından ithalat kotaları yoluyla kısıtlansa da her iki modelde de üretim için gerekli olan Departman I malları ithalat yoluyla elde edilmiştir. Çünkü Türkiye’de üretkenlik düzeyi henüz bu malların üretilmesi için gerekli olan koşulları sağlayamamaktaydı.

Bu durum Türkiye gibi geç kapitalistleşen bir ülkenin erken kapitalistleşen ülkelerle eşitsiz bir ilişki içerisinde yer almasına yol açmaktaydı. Bu eşitsiz ilişkinin esas kaynağı Departman I'ın geç kapitalistleşen ülkelere üretilmemesi ve bu nedenle ithal edilmesidir. Bu durum ödemeler dengesi açığının yıllar içerisinde artarak devam etmesine ve kronikleşmesine yol açmıştır. Bunun yanı sıra, ödemeler dengesi açığının kronikleşmesi sadece Departman I'ın yani üretim araçları üretiminin ülke içerisinde yapılamaması nedeniyle değil, aynı zamanda enerjinin ve dönemsel olarak ara mal ithalatının da etki ettiği bir durumdur. Ancak Departman I'ın ithal edilmesi, sermaye birikimini sürdürmeye yönelik stratejilerde krizlerin oluşması sonucunu doğurmuş ve bu krizlerden kurtulmak için ödemeler dengesinin kronikleşen durumunu ortadan kaldırmak amacıyla Departman I'ın ülke içerisinde üretilmesine yönelik yeni stratejiler öne sürülmüştür.

Bunun bir sonucu olarak Türkiye ve benzer süreçleri yaşayan geç kapitalistleşen ülkeler, Departman I üretimine yönelmeye başlamışlardır. Bu yönelim, söz konusu ülkelerde görece artı değerlerin yoğunluk kazanmasını hızlandırmıştır. Departman I mallarının geç kapitalistleşen ülkelerde üretilmek istenmesi, bu malları üretebilmeye ve kullanabilmeye dair bir bilgiye yani teknolojiye de hâkim olmayı gerektirmektedir. Bu durumda, üretim yapısında gerçekleştirilecek bir değişim, doğrudan onu üretecek ve kullanacak özne olan emek gücüne etki eden bir değişimi de işaret etmektedir. Dolayısıyla, özellikle Türkiye gibi geç kapitalistleşen ülkelerde üretim araçlarının geliştirilmesi için yapılan müdahaleler emek gücüne yapılan müdahalelerin bir ön koşulu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu müdahaleler sonrasında üretim araçları emek gücünü denetleyen bir unsura dönüşmektedir ve üretim araçlarındaki donanım arttıkça emek gücü, üretim aracına bağımlı hale gelmektedir. Teknolojideki gelişmeyle paralel bir seyir izleyen Departman I mallarındaki bu gelişim düzeyinin yükselmesi, üretim araçları olarak makinelerin daha karmaşık ve donanımlı olması anlamına gelmektedir. Söz konusu donanım sayesinde sermayenin değerlendirme süreci hızlı bir biçimde ilerlediğinden bu özellikteki makinelerin üretimi ve yeniden üretimi de önemli bir noktada durmaktadır. Bunu gerçekleştirecek olan emek gücünün kapitalizmin geldiği aşamada nitelik kazanmış olması yani kendisinden bir beşeri sermaye yaratmış olması beklenmektedir.

1.4. Sermayenin Değerlenme Sürecinde Üretim Aracı Olarak Makine

Makine, dünyaya insanlığın hizmetkârı olarak değil, sermaye birikiminin kendilerine makinenin mülkiyetini kazandırdığı kimselerin aracı olarak gelir

(Harry Braverman,2008,192).

Sermaye birikimi sürecindeki esas mesele, canlı emekle nesnelleşmiş emek olarak makinelerin üretim sürecinde girdiği ilişkinin, bir meta açığa çıkarmasıdır. Kapitalistin (üretken sermayenin) amacı, bu metaların realize edilmesi sonucunda elde ettiği son değer başlangıçta üretime harcadığı değerden fazla olmasıdır. Yani aslında kapitalistin amacı daha fazla artı-değer yaratarak sermayeyi büyütme. Makinelerin gelişmişlik düzeyinin arttırılması artı değerinde büyük oranlarda üretilmesine yol açarak sermaye birikimi döngüsüne hız kazandıracaktır. Marx bunu şu şekilde açıklamaktadır.

“Sabit sermayenin büyük ölçekte kullanımı, o halde, hammaddelere tekabül eden dolaşan sermaye parçasının artmasını ve dolayısıyla bir bütün olarak sermayenin de büyümesini gerektirmektedir.” (Marx,2000,569).

Marx'ın da ifadelerinden hareketle, kapitalist, üretim sürecine koştığı değişmez sermaye sayısını arttırarak elde edilecek metaları miktar ve çeşitlilik bakımından arttırabilir. Değişmez sermaye olarak makineler, burada sermaye açısından kritik bir öneme sahiptir. Emek üretkenliğinin arttırılması yoluyla daha fazla artı değer yaratmak, üretken kapitalisti değişmez sermayenin arttırılmasına yönlendirmiştir. Marx'a göre, üretim aracı biçimindeki değişmez sermaye, bir diğer deyişle makine, sadece iki anlamda değer üretmekte, yani ürünün değerini arttırmaktadır. Birinci olarak makinenin kendi değeri olduğu ve nesnelleşmiş haldeki bir emek ürünü olduğu için bir değer üretmesidir. İkincisi ise, makinenin emeğin üretici gücünü arttırması suretiyle artık emeğin zorunlu emek karşısındaki oranını arttırması ve canlı emeğin kendisini yeniden üretebilmesi için gereken metaların daha kısa sürede ve daha büyük miktarda üretilmesini sağlamasıdır (Marx,2008,553-554).

Artık emeğin zorunlu emek karşısında daha fazla olması, mutlak artı değer üretiminin, mutlak artı değer üretimiyle birlikte emek gücünün üretkenliğinin yükselmesi ise görece artı değer üretiminin yoğunluk kazandığı anlamına gelmektedir. Bu anlamda

makineler bir artı-değer yaratma aracı olarak karşımıza çıkmaktadır. Fark yaratarak genişleyen kapitalist düzenek içerisinde fark yani artı değer mekanizması işledikçe, makineler, kapasite ve donanım olarak gelişecek ve farklılaşacaktır. Çünkü kapitalist sistemin amacı sadece üretim değil aynı zamanda da artı-değer üretimi olduğu için yaratılan her yeni değer, yeni artı-değer üretimi için de değerlendirme zorunluluğunun olması değişmez sermayenin gelişmesine neden olacaktır (Ercan,2011,20).

Dolayısıyla kapitalizmin artı değer üretimi bir zorunluluk olarak değişmez sermayenin yani makinelerin değişimini de beraberinde getirecektir. Fakat değişmez sermayede gerçekleşecek değişim, bilgiye erişebilmeyi, onu kullanabilmeyi ve dönüştürebilmeyi gerektiren vasıf ve beceriye sahip olan bir emek gücünün var olmasını şart koşmaktadır. Bu durum, emek organizasyonunda da bir değişim yaratacak ve zihin emeğiyle kol emeği arasındaki ayrışmayı büyüterek zihin emeğini daha önemli bir noktaya taşıyacaktır.

1.5. Eğitimin Zihin Emeğini Öne Çıkarmak Üzere Yeniden Tanımlanan Rolü

Fark yaratarak genişleyen toplumsal yeniden üretim, üretim aşamasında kullanılan üretim araçlarının geliştirilmesiyle birlikte genişlemekte ve genişledikçe de fark yaratmaktadır (Ercan,2011,20). Bu sebeple üretim araçlarının üretilmesi ve geliştirilmesi için gerekli olan bilgi, yani teknolojinin gelişmesi, farkın yani artı değerın yaratılması açısından kritik bir öneme sahiptir. Çünkü günümüz kapitalizmi, emek gücünün makineyle çatışmak yerine birleşmesi ve adeta makinenin bir parçası haline gelmesi gibi emek gücünü makineyle eşdeğer kılan bir düzeye ulaşmıştır. Bu durum, emek organizasyonunun zihin emeği ve kol emeği olmak üzere iki farklı türde ayrışması sonucunu doğurmuş ve bunun bütün bir emek sürecini kapsayacak şekilde genişlemesine neden olmuştur (Sohn-Rethel,2011,167). Diğer taraftan emek gücünün de bu teknolojik gelişim doğrultusunda kendisini donatması bir gereklilik olarak ortaya çıktığından emek gücüne karşı bir müdahale süreci de başlamış olmaktadır. Temel amacı emek gücü verimliliğini arttırmak olan söz konusu müdahale, eğitim yoluyla kendini gösterecek ve öncelikle sosyal bir süreç olan eğitimin kendisinin de dönüştürülmesine yol açacaktır.

Bununla birlikte Türkiye gibi geç kapitalistleşen ülkelerin Departman I üretimine yönelmesinin zihin emeğinin daha fazla ön plana çıkmasına sebep olmuştur. Dolayısıyla emek

gücünün kendisini beşeri sermaye biçiminde yeniden üretmesi yani bilgi ve becerisini sürekli arttırması ve adeta üretim sürecinin bilişsel ayağını oluşturması, sermaye açısından önem kazanmıştır. Bu durum, aynı zamanda beşeri sermayeye duyulan ihtiyacı gündeme getirmektedir.

Bu ihtiyacı, Orta ve yüksek teknolojlili ürünlerde Avrasya'nın üssü olmayı hedefleyen 2011-2014 Sanayi Strateji Belgesi'nden şu cümlelerle gösterebilmek mümkündür:

“Eğitim sektörünün işgücü talebine olan duyarlılığı arttırılacak, işletmelerin talep ettiği alanlarda insan sermayesinin güçlendirilmesi ve eğitim ile işgücü piyasasının daha esnek bir yapıya kavuşturulması sağlanacaktır. Yeniden yapılanma sürecindeki sektörlerden çıkan işgücüne yeni beceriler kazandırmak, yükselişteki sektörlerin nitelikli işgücü ihtiyaçlarını karşılamak ve kadınların işgücüne katılımını arttırmak amacıyla aktif işgücü politikaları uygulama kapasitesi güçlendirilecek ve sanayi politikasıyla uyumu sağlanacaktır” (Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı,2011,53).

Burada eğitimin sermaye örgütlerinin talep ettiği emek gücü talebine uygun olacak şekilde yeniden düzenleneceği anlatılmak istenmektedir. Bu yaklaşıma göre, eğitim ile emek gücü piyasası arasında bir bağlantı kurularak insan sermayesi (beşeri sermaye) oluşumu hızlandırılacaktır. Bu durumda eğitim sisteminin içeriği zihin emeğini güçlendirmeye yönelik bir dönüşüm süreci geçirecektir.

Daha açık bir biçimde ifade edecek olursak, sermaye bundan böyle teknolojiyi üretebilecek, onu kullanabilme ve yeniden üretebilme becerisine sahip olabilecek, nitelikli emek gücünün yani beşeri sermayenin üretilmesi için çalışan bir mekanizmaya dönüştürülmektedir. Çünkü emeğin üretken gücünün artmasıyla, aynı kullanım değerinin daha kısa bir zaman içinde üretilmesi mümkün hale gelmektedir (Marx,2011,55). Bu durum kısa sürede daha fazla artı değer üretilmesi anlamına gelmekte ve artı değer üretimiyle birikim koşullarına süreklilik sağlamak için emek gücü üretkenliği arttırılmaktadır. Bu yolla amaçlanan, eğitim sisteminin emek üretkenliğinin artışı sağlayan bir araca dönüştürmektir. Böylece eğitim sistemi değişen yapısıyla emek gücü üretkenliğini arttırmak ve bunu artı değere içermek üzere kullanılacaktır.

“O halde insanın emek gücünün ayırt edici yeteneği, bir artık üretme yeteneği değil, daha çok, ona sonsuz uyum gösterebilme özelliği kazandıran ve kendi verimliliğini arttırmasının toplumsal ve kültürel koşullarını üreten zeki ve amaçlı emek olma niteliğidir. Böylelikle ürettiği artı ürün sürekli büyüyebilir. Kapitalistin bakış açısından ele alındığında, toplum içinde yaşayan insanların bu çok yönlü potansiyeli, sermayesinin genişlemesinin üzerine inşa ettiği temeldir. Bu nedenle onu emek olarak işe koşarken satın aldığı emek gücünün ürününü arttırmanın bütün yollarını kullanabilir” (Braverman,2008,80).

Üretim tarzının değişmesi, yani makineleşmenin hız kazanması, üretici güçleri (emek gücünü ve üretim araçlarını) dönüştürmektedir. Emek yoğun üretim biçiminden sermaye yoğun üretim biçimine geçildikçe bilginin (teknolojinin) ve buna erişebiliyor olmanın önemi artmaktadır. Bu doğrultuda bilgi metalaşırken bunu sistematikleştiren eğitim de bir meta haline dönüşmektedir.

Eğitim, yalnızca bunun kurumsallaştığı okullar aracılığıyla kendini var etmemekte, okul dışındaki alanlarda da (örneğin meslek edindirme kursları, sürekli eğitim merkezleri vs.) sertifika programları yoluyla kendini var etmektedir. Bu anlamda Türkiye’de sermaye örgütlerinin talebi ve desteği doğrultusunda Milli Eğitim Bakanlığı bünyesinde faaliyet gösteren UMEM Beceri’10 Projesi, Meslek Lisesi Memleket Lisesi Projesi (MLMM) bunlara örnek olarak verilebilir. Okul öncesi eğitimden başlayarak yükseköğretime kadar uzanan ve çeşitli beceri edinme programlarıyla desteklenen eğitim sistemi, yaşam boyu öğrenme mantığı çerçevesinde biçimlendirilmekte, bu nedenle başlı başına çok geniş bir kapsam içerisinde yer almaktadır.

Bunun esas nedeni, emek gücü verimliliğini arttırmak ve böylece ona sermayenin ihtiyaçlarına karşılık verebilecek donanımı kazandırmak, uluslararası rekabete karşı güç kazanabilmenin yollarını genişletmek anlamına gelmektedir. Haliyle bu durum çok daha uzun bir zamana yayılmayı gerektirecek, geniş çaplı bir öğrenme sürecini başlatmaktadır. Bu geniş çaplı öğrenme süreci ise günümüz kapitalizminin geldiği aşamada tamamen beşeri sermayenin geliştirilmesi içindir. Bu şekilde emek gücünün eğitimini sağlayan sistem piyasalaştırılarak ve eğitim sisteminin müfredatları değiştirilerek görece artı değer üretimini sağlayacak nitelikte bir emek gücü yetiştirilmek istenmektedir. Görece artı değer üretiminin yükselmesi, sermaye örgütlerinin emek gücü seçiminde daha dikkatli davranmalarını zorunlu hale getirmiştir. Bu zorunluluk, eğitim ve istihdam arasındaki ilişkilerin değişmesine neden olarak sermaye örgütlerinin eğitim sürecinde sertifika ya da diploma ile elde edilen

niteliklerin arttırılmasına yönelik taleplerinin belirgin bir hal almasına neden olmuştur (Ercan,2006,32-33). Bu talepler emek gücünden bir beşeri sermaye yaratılması ve bunun için eğitim sisteminin bilgi ve teknolojiyle desteklenmiş yeni bir içeriğe kavuşturulması olarak belirginleşen taleplerdir. Bu anlamda söz konusu taleplerin esas nedeni, sermaye birikim sürecinin üretim alanında gerçekleştirdiği farklılaşmaların bir toplumsallaşma alanı olarak eğitimi etkileyerek toplumsal alana da eşdeğer biçimde tezahür etmesinden kaynaklanmaktadır.

Dolayısıyla emek gücünün toplumsal olarak dönüşümü ve bunun beşeri sermaye olarak kavramsallaşması, insandan bir sermaye yaratılması gibi son derece ironik bir durum oluşturmaktadır. Beşeri sermayenin geliştirilmesi sürecinde sağlık, eğitim ve göç gibi toplumsal olgular yer almakta ve bunların her biri insana dair doğal bir hak olarak değil insana yapılan bir yatırım olarak değerlendirilmektedir. Bununla birlikte emek gücü olarak insan matematiksel ve istatistiksel modellere dâhil edilerek beşeri sermaye düzeyi hesaplanan soyut bir düzleme çekilmekte toplumsal yönü analiz dışı bırakılmaktadır. Bu nedenle beşeri sermayeyi kavramsal olarak analiz etmek ancak bu analizi eleştirel bir perspektiften gerçekleştirmekle yapılabilir. Bu durum, toplumsal olanı anlama ve açıklama konusunda sosyal bilimler açısından hem de sosyal bilimci olmanın sorumluluğu açısından son derece önemlidir. Özellikle çalışmada önemle vurgulanan Türkiye’de beşeri sermayeye olan talebin özellikle 2000 sonrası süreçte görece artı değer üretiminin ağırlık kazanmasıyla birlikte daha fazla artış göstermesi argümanını temellendirmek için güncel değişimleri kavramsal düzeye taşımaya ihtiyaç vardır. Bu nedenle çalışmanın bir sonraki bölümünde beşeri sermaye kavramının eleştirel bir analizi yapılacaktır.

2. BEŞERİ SERMAYE KAVRAMININ ELEŞTİREL ANALİZİ

Beşeri sermaye kavramı, 1950'lerin sonunda düşün dünyasında öne çıkmış olsa bile kavramın işaret ettiği gerçeklik kapitalizm olduğu ölçüde daha erken tarihlerde farklı ifadeler ile kullanıldığını biliyoruz. Kapitalizm ile bağlantılı olarak zengin kavramsal bir içerik dolayında K. Marx'ın analizlerinde yer almıştır. “*Kapital*” de sermayeyi değişmez sermaye (üretim araçları) değişken sermaye (emek gücü) olarak ikiye ayırmıştır. Marx, söz konusu eserinin ikinci cildinde değişken sermayenin çalışan emek gücünün kendisine ödenen değer (ücret) üzerinden harekete geçen (geçirilen) canlı emekten oluştuğunu vurgulamakta, değişmez sermayenin ise, üretim için kullanılan üretim araçlarının tümünün değeri olarak ifade etmektedir (Marx,2011,379). Marx'ın kapitalist üretim sürecini açıklamaya ilişkin yaptığı bu çözümleme 1950'li yılların sonunda ele alınan beşeri sermaye kavramından farklıdır. Çünkü Marx, sermayeyi teknik bir süreç olarak değil, toplumsal ilişkileri de içeren bir süreç olarak ele almaktadır. Bu anlamda sermayenin değişmez sermaye ve değişken sermaye olarak ayrılması da, üretim araçlarına sahip olanlar ve emek gücünden başka satacak hiçbir şeyi olmayanlar arasındaki eşitsiz toplumsal ilişkiyi ifade etmektedir. Nitekim, bu eşitsiz toplumsal ilişki, kapitalizmi var eden temel bileşendir (Tuna, Yaman-Öztürk ve Ercan,2008,72-73). Dolayısıyla kapitalist beşeri sermaye kavramı, bu kavramların analizinin ötesinde bir yer tutmakta sosyal gerçekliği anlama yetersiz bir noktada durmaktadır.

Gary S. Becker ve T.W. Schultz gibi öncülleri olan beşeri sermaye kavramına ilişkin çalışmalarda insan matematiksel modellerin içine hapsedilerek rakamlarla soyut bir biçimde incelenmiş ve emek gücünün toplumsal yönü geri plana itilmiştir. Eğitimin insan üzerindeki etkisini ölçerek bunun ekonomik büyümeye ne kadar katkı sağladığını anlamak isteyen bu çalışmalar, kapitalist sistemin geldiği son aşamada artı değer üretimine hız kazandırmak için emek gücüne yapılan bir müdahalenin göstergesi olmuştur. Bu müdahaleler Türkiye’de görece artı değer üretiminin yükselişe geçmesi, teknolojik gelişmenin hız kazanmasıyla birlikte verimlilik artışlarının hedeflenerek emek gücünün beşeri sermaye biçiminde dönüşümüne yol açmıştır. Kapitalizmin toplumsal emek gücü olarak beşeri sermaye, eğitim sisteminden yaşamın diğer alanlarına kadar her noktada üretilmek istenen bir ihtiyaç haline gelmiştir. Türkiye’de sermaye örgütlerinin dile getirdiği bu ihtiyaç, rekabet ve ekonomik büyüme konusundaki kaygılar arttıkça daha fazla gündeme gelmiş ve bu ihtiyacı karşılamak

üzere bir dizi strateji ileri sürülmüş ve bunları kapsayan uygulamalar açığa çıkmıştır. Bu bağlamda çalışma, Türkiye’de son dönemlerde beşeri sermaye ihtiyacına yönelik gündeme gelen olgular ve beşeri sermaye kavramıyla ilgili geliştirilen teorik yaklaşımlar arasında bir bağlantı kurmayı amaçlamaktadır.

2.1. Beşeri Sermaye Kavramının Tarihsel Kökenleri

Beşeri sermaye kavramı, genel olarak insana dair bilgi, beceri, nitelik gibi iktisadi olmayan değerlerin iktisadın bir konusu haline geldiği ve insanın sermaye olarak kabul edildiği bir anlayış üzerinden biçimlenmektedir.

Tarihsel kökenlerine baktığımızda, beşeri sermaye kavramının gelişimi üzerine işbölümü, uzmanlaşma, bilgi, emek değer kuramları gibi yaklaşımlarla William Petty, Adam Smith, David Ricardo, T.R. Malthus, J.S. Mill, A. Marshall ve I. Fisher gibi birçok iktisadi düşünürün katkıları olduğu görülmektedir. Özellikle Adam Smith’in *Milletlerin Zenginliği* (1776) ile başlattığı süreç ve bununla birlikte gelişen işbölümü, uzmanlaşma ve eğitim konuları, beşeri sermaye kavramının oluşumunda büyük önem taşımaktadır. Adam Smith, toplumsal işbölümünü emek gücünün üretkenliğindeki artışla ilişkilendirmiş ve iş bölümünün sağlayacağı uzmanlaşma ile emek gücü verimliliğinin artacağını ileri sürerek, bunun ulusların zenginliğinin kaynağı olacağını söylemiştir. Çünkü Smith’e göre, işbölümü her sanata ne kadar içerilebilirse, emeğin üretici güçlerini o oranda arttırmaktadır. Adam Smith işbölümünü iğnecilik zanaatından bir örnekle açıklamaktadır:

“İşbölümü ile ayrı bir zanaat haline gelen bu iş için yetişmemiş; (icadına belki aynı işbölümünün sebep olduğu) o işte kullanılan aletlerin nasıl kullanıldığını bilmeyen bir işçi, son kertesine dek çalışmakla, günde belki bir iğneyi güç yapar; yirmi iğneyi ise hiç yapamaz. Ama şimdiki yapılış şekliyle bu iş, başlı başına bir zanaat olduktan başka, çoğu yine ayrı birer iş olan bir sürü kollara ayrılmıştır. İşçinin biri teli çekip gerer; bir başkası bunu düzeltir; bir üçüncüsü keser; bir dördüncüsü ucunu sivriltilir; bir beşincisi baş geçebilmesi için tepesini ezer. Baş yapma iki üç ayrı işlem gerektirir. Baş tepeye takmak ayrı bir iştir. İğneleri kâğıda sıralamak bile, başlı başına bir zanaattır. Önem taşıyan iğne yapma işi böylece aşağı yukarı on sekiz ayrı işleme bölünmüştür” (Smith,2006,6).

Ünlü toplu iğne üretimi üzerinden biçimlenen Adam Smith’in bu açıklamaları, ulusların zenginliğinin işbölümü ve uzmanlaşmaya dayandığı savını örneklendirmektedir. Buna göre, Smith’in ortaya koymak istediği mesele, üretim sürecinde emek üretkenliğinin artması ve zenginliğin yaratılmasıdır. Zenginliğin kaynağı ise, o ülkede yer alan nitelikli emek

miktarı kadardır. Adam Smith ise bunu üretken emek ve üretken olamayan emek olarak sınıflandırarak açıklamakta ve beşeri sermaye kavramının gelişimine daha çok işbölümü ve eğitim sorunsalı üzerinden yaklaşmaktadır. Çünkü sözünü ettiği hünerli emek belirli bir eğitim yoluyla elde edilmektedir ve hatta pahalı makinelerden birine benzetilebilir.

“Olağanüstü ustalık ve el yatkınlığı isteyen işlerden birisi için, çok emek ve zaman harcayarak yetişmiş adam, bu pahalı makinelerden birine benzetilebilir. Yapmasını öğrendiği görevin, sıradan emeğin alışılmış ücretlerinden başka, bu kimsenin eğitim masrafının tümünü hiç değilse o değerinde bir sermayenin alışılmış karları ile birlikte kendisine geri getirmesini beklemek gerektir. Sonra, insan yaşamının hiç belli olmayan süresi ile makinenin daha keskin olan miadı göz önünde tutulunca bunun akla uygun bir zamanda gerçekleşmesi de gerekir. Hünerli emeğin sıradan emeğin ücretleri arasındaki fark bu esasa dayanır” (Smith,2006,111).

Adam Smith’in ifadesinde olduğu gibi, hünerli emekten kastedilen şey aslında makine ile birlikte çalışan eğitilmiş emektir; yani bizim için son zamanlarda beşeri sermaye olarak tartıştığımız kavramın çekirdeğini oluşturan nitelikli emek gücü anlatılmak istenmektedir. Bu kavramın kökenlerine Adam Smith’in üretken olan emek ve üretken olmayan emek kavramlarından da ulaşmak mümkündür. Adam Smith’e göre değer üreten emek, örneğin sanayi işçisinin emeği, üstünde çalıştığı gerecin değerine kendi geçiminin ve ustasının değerince değer kattığı için üretken olan emek, bu değeri üretmeyen emek ise örneğin bir hizmetçinin emeği, üretken olmayan emektir. Nitekim Smith’e göre bir adam bir sürü sanayi işçisi çalıştırarak zengin olur bir sürü hizmetçi tutmakla yoksul düşer (Smith,2006,358).

T.W. Schultz, Adam Smith’in bir ülkenin insanların sonradan kazanılan ve faydalı olan ustalıklarının tamamını bir sermaye olarak kabul ettiğini düşünmektedir (Schultz,1966,408). E.K. Hunt’a göre ise, Smith, sermaye birikim sürecine katkıda bulunanları, hizmetlerini sadece varlıklı birine ya da yönetime satanlardan ayırmaya teşebbüs etmektedir. Hizmetini satanları, sermaye birikimiyle sonuçlanmayan ve dolayısıyla da iktisadi süreci ilerletmeyen bir “sıradan emekçiler” olarak görmüştür. Bu tür hizmetleri verimli olmayan emek olarak kabul etmiştir (Hunt,2005,93).

Fakat, Adam Smith’ten önceki dönemlerde yaşamış ve çoğu analize göre Merkantilistlerden sayılan bir düşünür olan Sir William Petty de ulusların serbest ticaret ve işbölümü ile zenginliğin artacağını söylemiş ancak servetin emek ve toprağın işbirliğinden

ileri geldiğini vurgulamıştır. Ona göre “servetin anası toprak, babası emektir”. Bu düşünceleriyle William Petty Adam Smith gibi emeğin değer kuramıyla ilgilenmiş ancak onu toprakla birlikte ele almıştır (Özgüven,1992,64). Bunun yanı sıra Petty, ekonomik ilerlemeyi belirleyen dinamik faktörün nüfus artışı olacağını düşünmüş ve “bir insanın parasal değeri” türü hesaplamalar yapmıştır. Ayrıca, teknolojik gelişmenin işsizlik yaratacağını söylemiş olmakla birlikte sanat olarak ele aldığı teknolojiyle birlikte ilerleme kaydedecek makine ve aletlerin basit emeği aşacağını ve bu şekilde daha fazla ürün elde edileceğini savunmuştur (Savaş,1997,175). Bu yönüyle Petty, ilk defa ulusal gelir hesaplamalarını yapan ve üretim faktörleri olarak nitelendirdiği sanat (teknoloji) ve nüfus artışı üzerinden emeğin ulusal gelir üzerindeki etkisini ölçen kişi olarak tarihe geçmiştir. Bu durumda beşeri sermaye hesaplamalarında kullanıldığı gibi, eğitilmiş emek gücünün ulusal gelir üzerindeki etkisini ortaya koymayı amaçlayan çalışmalar için de öncü bir nitelik taşımaktadır.

Adam Smith’in yanı sıra klasik iktisadın diğer bir düşünürü olarak T.R. Malthus da ileri sürdüğü nüfus kuramını açıklarken eğitimin önemini vurgulamış ve eğitilmiş olan insanların nüfus kontrolünü gerçekleştirmede daha başarılı olacağını savunmuştur. Ancak Malthus, Smith’e karşılık zenginliğin kaynağını sadece bir emek ürünü olarak değil aynı zamanda bir insana, bireyler ya da uluslar tarafından tahsis edilen gerekli, yararlı ya da hoş giden maddi nesnelere olarak da tanımlamıştır. Bu doğrultuda hiç emek katılmamış bir nesnenin de zenginlik olduğunu söyleyerek emeğin toplumsal açıdan önemsiz olduğunu düşünmüştür. Bu nedenle verimli olmayan emek terimine karşı çıkmıştır (Hunt,2005,118).

David Ricardo ise makineyi önemli bir yere koyduğu sermaye birikim sürecinde, sermayeyi kolayca emek birimlerine indirgenebilir görmüştür. Örneğin ona göre, bir makineyi üretim güçleri işlediği sürece cari çıktıya dönüşecek olan cisimleşmiş veya birikmiş emek olarak görmek mümkündür. Böylece, bir malın değeri bu malın üretiminde gerekli olan emek girdileri cinsinden ifade edilebilmektedir (Barber,1995,113). Bununla birlikte Ricardo, çalışmasında makineleşmeye büyük önem atfetmiş ve bunun üretim tarzını emek yoğun üretimden sermaye yoğun üretime kaydıracağını, bunda işsizlik yaratarak emekçi kesimin zararına olacağını vurgulamıştır. Bu düşüncelerinin bir uzantısı olarak makineleşmenin üretim için gerekli emek miktarını azaltmak suretiyle üretkenliği arttıracığını kabul etmiştir. Nitekim makineleşme ve üretkenlik arttıkça çalışan ellerin yerini makineler almış ve bu da işsizliği

arttırarak İngiltere’de teknolojiye yönelik yoğun protestoların gerçekleşmesine neden olmuş ve Ricardo’yu doğrulamıştır (Heilbroner,1995,95).

Bir başka düşünür olan John Stuart Mill de, Adam Smith’in ortaya çıkardığı üretken olan ve üretken olmayan emek kavramları üzerine düşünmüş ve bu düşünceleri üzerinden emek algısını tarif etmiştir. Ona göre üretken emek, yalnızca maddi nesnelere üreten emek değildir; üretken emek, aynı zamanda gözle görülmeyen şeyleri örneğin kişisel becerileri de içermektedir. Bu bağlamda Mill, işçilerin eğitimi için tahsis edilen emeği, ürünlerde bir artış sağlaması koşuluyla üretken kabul etmiştir (Barber,1995,131-132). Bunun yanı sıra beşeri sermaye teorisinin ortaya çıkışında önemli rol üstlendiği belirtilen T.W.Schultz’a göre, J.S. Mill, bir ülkenin insanlarını servet olarak görmemek gerektiğini ve servetin var oluşunun yalnızca insanların yararı için olduğunu ısrarla belirtmiştir, ancak yanılmıştır. Çünkü T. W. Schultz’a göre, beşeri sermaye kavramında Mill’in fikirlerine aykırı bir durum yoktur, insanların kendilerine yatırım yapmaları özgür bir davranıştır (aktaran Schultz,1966,407).

Alfred Marshall ise, “bilgi üretimin en güçlü motorudur” görüşünü ileri sürmüştür. Marshall da, üretim araçlarını doğa tarafından desteklenen emek gücü emeğinin ürünü olduğunu dile getirmiştir (Gürak,2011,24). Öte yandan Schultz’a göre Marshall, matematiksel ve soyut olarak düşünüldüğünde, insanların sermaye olmasının inkâr edilemeyeceğini belirtirken pratik analizlerde insanların sermaye olarak kabul edilmesine karşı çıkmaktadır. Dolayısıyla Marshall da dâhil olmak üzere birçok iktisatçı, yazılarında insan üzerine yatırımla ilgili birçok noktaya değinmişse de insana yatırım, çok fazla iktisadın konusu içinde yer almamıştır. Benzer şekilde, I. Fisher de sermayeyi geniş bir anlamda tanımlamasına rağmen, sermaye kavramının insanlara uygulanmasının uygun bir hareket olmayacağını savunan grubun içinde yer almaktadır (Schultz,1966,408).

Söz konusu düşünürler emek değer kuramına olan ilgileri, işbölümü, uzmanlaşma, eğitim ve bilgi konusundaki fikirleriyle beşeri sermaye kavramının bugünkü temelleri üzerine bir yol çizmişlerdir; fakat o dönem içerisinde insanın bir sermaye olarak nitelendirilmesini ahlaki yönden uygun bulmayarak beşeri sermaye kavramının oluşması için geçen süreyi yavaşlatmışlardır (OECD,1998,9). Bu nedenle beşeri sermayeye ilişkin bir teorisinin gelişmesi, 1950’lerin sonuna kadar beklemiş ve bu dönemle birlikte, sermayeyi ve

insanı ortak bir payda altında birleştiren kuramsal analizler yapılmaya başlanmıştır. Neoklasik büyüme modelleri olarak da adlandırılan bu çalışmalarda özellikle Theodore W. Schultz'un incelemeleriyle başlayan süreç Jacob Mincer ve Gary Becker ile devam etmiştir. Bu noktadan sonra Chicago ekolünün gündeminde önemli bir yer tutan beşeri sermaye kavramına yönelik teorik çalışmalar, 1970'lerin sonunda içsel büyüme modelleriyle birlikte neoklasik iktisadın konusuna da dâhil olmaya devam etmiştir. Bu bağlamda Paul Romer, Robert Lucas, J.S. Barro ve George Psacaropoulos gibi iktisatçılar, içsel büyüme modelleri başlığı altına giren ekonomik modeller ile ekonomik büyüme ve beşeri sermaye arasındaki bağı kurmaya çalışmışlardır. Her iki büyüme modelinde de beşeri sermayenin gelişmesiyle ekonomik büyümenin artırılması fikri yer almasına karşın, neoklasik büyüme modellerinin tersine, içsel büyüme modelleri, teknolojiyi içsel bir etken olarak kabul edilmektedir. Özellikle Robert Solow'un geliştirdiği Solow Modeli'nde, teknolojinin dışsallığına vurgu yapılmış olmakla birlikte bu dışsallığın ana nedeni açıklanmamıştır. Solow'un modelindeki bu eksiklik, Paul Romer ve Robert Lucas'ın yeni bir model geliştirmesi için itici bir güç oluşturmuştur (Taban ve Kar,2006,161). Bu sayede içsel büyüme modellerinin temeli atılmaya başlanmış ve beşeri sermaye formuna dönüştürülen emek gücünün matematiksel bir düzleme taşınmasıyla sosyal bir varlık olmaktan çıkarılmasına giden süreç devam etmiştir. Bununla birlikte, Tarık Soydan'a göre, bu dönemde yapılan çalışmaların ilk dönemki çalışmalardan farkı, insan sermayesinin (beşeri sermayenin) daha esnek bir formda ele alınması ve bunun daha çok küreselleşme ve bilgi toplumu kavramlarının öne çıkarılmasıyla eğitime ayrılan kaynakların azaltılarak, kamusal yaklaşımın tasfiye edilmesinin bir dayanağı haline getirilmesidir (Soydan,2008,535). Bu farklılaşmayı da göz önüne alarak, 1950'lerin sonu itibariyle eğitilmiş insan ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi inceleyerek insanı sermaye olarak algılayan bu teorik çalışmaların ayrıntılarına yer vermek bir sonraki adım olacaktır.

2.2. Beşeri Sermayeye Yönelik Teorik İncelemeler: 1950'lerin Sonu ve Beşeri Sermaye Teorisinin Yükselişi

Daha önceki yıllarda beşeri sermaye kavramının insanı bir sermaye olarak ele alınmasının ahlaki açıdan analize dâhil edilememesinin, iktisatçılar arasında bu meseleye dair tartışmaların biraz daha uzamasına yol açması sebebiyle, beşeri sermayeye yönelik teorik

çalışmaların temeli 1950'lerin sonuna dayanmaktadır. Bu yıllarda yükselişe geçen sermaye ve insan bileşimli çalışmaların ilk örneğini veren Theodore W. Schultz'u takiben Jacob Mincer ve Gary Becker de insanı iktisadın konusuna dâhil ederek sosyal konuların iktisatta yer aldığını savunan, ancak sermaye kapsamında değerlendirdikleri insanı, sosyal bir varlık olmaktan çıkaran çalışmaların devamını getirmişlerdir.

Bu süreklilikte amaçlanan, eğitim seviyesinin yükselmesiyle birlikte verimlilik kazanan emek gücünün kişi başına ulusal gelir artışındaki rolüdür. Bu analizler kapitalist sistemin yapısal işleyişini ve emek gücü üzerindeki etkilerini açıklamaktan uzaktır. Fuat Ercan ve Şemsa Özar'a göre bu uzaklığın temel nedeni, kapitalist toplumsal ilişkilerin gelişmesine paralel olarak eleştirel olmayan iktisadın sahip olduğu epistemolojinin diğer sosyal bilimlerde egemenlik kuran ve sosyal olguların anlaşılmasını önleyen bir epistemik şiddet üretmesidir (Ercan ve Özar,2000,23). Verimlilik algısını merkeze alan bu teorik çalışmalar, makinelerin zaman içerisinde daha donanımlı hale gelmesini fiziki sermayenin gelişmesi olarak açıkladıkları gibi, eğitim yoluyla da kişilerin verimliliklerinin artarak insan sermayesinin gelişeceğini söylemektedirler. Artık burada insan, bir makine gibi adeta üretim sürecinde girdi olarak nitelendirilen ve yalnızca iktisadi sürecin etkin olmasını sağlayan bir faktördür. Daha çok eğitim ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki üzerinde konumlanan bu çalışmalar, insanı bütünüyle sermaye olarak algılayarak onu toplumsal olandan çekip almakta ve insanı teknik bir süreç içerisinde değerlendirmektedir.

2.3. T. W. Schultz ve “İnsan Olarak Adlandırılan Bir Sermaye Türü” Betimlemesi Üzerinden Beşeri Sermaye Kavramının Eleştirisi

T.W. Schultz'un beşeri sermayeye yönelik fikirleri bu alanda yapılan teorik çalışmaların temelini oluşturmaktadır. Schultz'un düşüncesi, tüketimin daha çok insan üzerine yapılan bir yatırım niteliği taşıdığı yönündedir. Eğitim, sağlık ve daha iyi bir eğitim almak amacıyla yurt dışına yapılan göçleri insan üzerine yapılan bir yatırım unsuru olarak görmektedir. Aynı zamanda buna iş başında eğitim alan işçiler için harcanan giderler de dâhildir. Bu şekilde insanın çabalarının niteliği arttırılabilmekte ve tüm bunların yapılması verimlilik sağlayabilmektedir. Dolayısıyla insan olarak adlandırılan bir sermaye türünün oluşumu gerçekleşmekte, insan sermayesine yapılacak olan yatırımlar ise işçilerin reel gelir artışında önemli bir rol oynamaktadır (Schultz,1968,406). Bu görüş ve düşünceler karşısında

yapılacak eleştirel bir analiz, elbette ki Schultz'un tabiriyle "insan adı verilen bir sermaye türü"nün nasıl algılandığı üzerine yoğunlaşacaktır.

Burada olduğu gibi, insanın sahip olduğu bilgi ve becerilerin bir sermaye olarak nitelendirilmesiyle birlikte, kişinin yaşamına devam edebilmesi için gerekli olan sağlık ve toplumsal yaşamın bir parçası olan eğitim gibi sosyal hizmetler de insana yapılan bir yatırım olarak ele alınmaktadır. Bu durum, adeta bir makinenin düzenli olarak bakımına ve onarımına harcanan bir gider gibi gösterilmiştir. Bunun yanı sıra, eğitimin yalnızca verimlilik artışı üzerinden biçimlenen bir gelir artışı sağlama randımanı olarak görülmesi, esasen kapitalist sistemde emek gücü üretimi olarak beşeri sermaye kavramının insanın bireysel ve sosyal açıdan nasıl ele alındığını anlamak açısından önemli bir noktaya işaret etmektedir.

Eş zamanlı olarak Schultz, insana yapılan yatırımların ulusal gelirden nasıl bir karşılığı olduğunu anlamaya çalışmış ve bu amaçla eğitim, sağlık ve göç olguları üzerinden sermaye-gelir oranının uzun süreli davranışını incelemiştir. Bu bağlamda kişiler arasındaki eğitim seviyesinin eşitsiz olmasının kazançlar üzerinde doğrudan bir etkisi olduğu kanısına varmış bunun temel nedenini de verimlilik farklılıklarına dayandırmıştır. Bununla birlikte beşeri sermaye, fiziki sermayeye göre daha kısa zamanda ve daha hızlı bir biçimde artış göstermektedir, dolayısıyla bu özelliği de milli geliri arttırmaktadır (Schultz,1968,409-411).

Beşeri sermaye kavramını ana akım iktisadın çerçevesinde ele alan analizlerde, milli gelir üzerinden gerçekleşen söylemler, genel olarak eğitilmiş emek gücünün ekonomik büyüme üzerindeki etkisine odaklanmaktadır. Bir başka deyişle, temel hedefin ekonomik kalkınma olduğu belirtilen bu analizlerin temel argümanı, bir birim daha fazla beşeri sermaye kullanmanın üretim sürecinin sonunda açığa çıkan çıktı miktarında nasıl bir etki doğurduğu ve bu etkinin ekonomik kalkınmayı gerçekleştirip gerçekleştirmediğidir. Schultz'un açtığı yol, sosyal bir işleyiş olan sermaye birikim sürecini kurgulayan temel özneyi yani emek gücünü ölçme-değerlendirmeye dayanan ve insan olma özelliğinden mahrum bırakan bir uçuruma sürüklemektedir. Bunun Marnie Holborow'a göre en önemli sonucu, beşeri sermaye tarzındaki eğitimin bireysel rekabete yol açması ve beşeri sermaye kavramının kaçınılmaz olarak becerileri farklılaştırdığıdır. Holborow'un düşüncesinde, eğitimin sosyal işbirlikçi ve yaratıcı ögesi, emek gücü piyasasında birinin diğer bir kişinin kuyusunu kazacağı dar ve çıkarıcı bir aktiviteye yeniden dönüştürülmektedir (Holborow,2008,103).

Bununla birlikte, yalnızca verimliliği hedef almış bir eğitim anlayışının parçası haline getirilen emek gücünün sermaye olarak nitelendirildiği sürecin genel mantığı, kapitalist sistemin daha hızlı bir şekilde ilerlemesi ve sermayenin biriktirmeye dayalı işleyişinin insana dair her türlü değeri kullanılabilir bulması ve kendisine içermesi suretiyle dönüştürmesidir. Bu yüzden ki Bowles ve Gintis, beşeri sermaye kavramının insana dair becerilerin diğer varlıklar gibi, gelecekteki gelir üzerinde bir iddia oluşturuyor olmasını gerekçe göstererek söz konusu kavramı, sermaye kelimesinin şizofrenik kullanımı olarak nitelendirmişlerdir (Bowles-Gintis,1970,79). Şüphesiz, beşeri sermaye için yapılan bu nitelendirme, kapitalizmin sürekli olarak birbiriyle çelişen mekanizmaları ve içsel devinimleri karşısında, sistemin akıldışı yönünü gözler önüne seren bir düşünme tarzının ürünüdür. Bir sonraki aşamada, bu düşünce tarzıyla tamamen ters düşen ve sermaye kavramını şizofrenik bir şekilde kullanan isimlerden biri olan Gary S. Becker'in beşeri sermaye konusundaki düşünceleri eleştirel bir çerçeveden değerlendirilecektir.

2.4. Gary Becker'in Beşeri Sermaye Teorisine Eleştirel Bir Yaklaşım

Kapitalizmin emek gücü üzerinde yarattığı tahribatın önemli bir örneğini teşkil eden beşeri sermaye kavramının, teorik çalışmaların konusu olmaya başladığı 1960'ların önemli bir diğer ismi ise Gary Becker'dir. Becker'in 1964 tarihli çalışması olan "Human Capital" deki açıklamasına göre, insan sermayesi devrimi 30 yıl önce başlamıştır ve bunun öncülleri ise Ted Schultz, Jacob Mincer, Milton Friedman ve Sherwin Rosen ile Chicago Üniversitesi'nden birkaç isimdir. Becker'e göre, eğitime, tıbbi bakıma ve kişiye beceri kazandırmaya dair yapılan harcamalar, insan sermayesi üretmektedir. Burada Becker'in bahsetmek istediği fiziksel ya da finansal olarak atfedilen bir sermaye türü değildir; çünkü bu durum fiziksel ya da finansal sermaye türleri için geçerli olabilirken, insan sermayesi için insanı vasıflarından ya da değerlerinden ayırmak mümkün değildir (Becker,1993,15). Becker daha önce de T.W. Schultz'un bahsettiği üzere, beşeri sermaye kavramının insanı köle veya makine olarak görmesi düşüncesiyle kavramın birçok kişi tarafından eleştirilmesini gerekçe göstererek, çalışmayı insan sermayesi olarak çıkarmakta tereddüt ettiğini belirtmektedir; fakat onun düşüncesine göre dünya artık değişmiştir.

Bu nedenle Becker, beşeri sermaye kavramına kuşkuyla bakan ve emeğin sömürülmesi olarak değerlendiren kesimleri eleştirmiştir. Bu kesim için beşeri sermaye

kavramının bir problematik olarak görülmesini kolaycılık olarak nitelendirmiştir. Bunun için aşağıda yer alan açıklamalarda bulunmuştur:

“Şayet sermaye emeği sömürüyorsa, insan sermayesi de emeği sömürmektedir-başka bir deyişle bazı işçiler öteki işçileri sömürmekte midir? Vasıflı ve vasıfsız işçiler emek ve sermaye arasında olduğu iddia edilen sınıf çelişkisinde birbirine mi düşürülmektedir? Eğer hükümetler bu çelişkiyi sona erdirmek için bütünüyle sermayeye el koyarsa hükümetler işçilerin sahipliğini üstlenmesin diye insan sermayesine de mi el koymalıdır? ” (Becker,1993,16).

Becker’in bu açıklaması bir taraftan kapitalist toplumun temel varsayımlarını tümüyle reddeden, diğer taraftan da kapitalizmin emek sömürüsü üzerinden kendini var etmesine bir gerçeklik olarak bakmaktan uzak duran bir görünüme sahiptir. Ona göre emek ve sermaye arasında bir çelişki yoktur bu yalnızca bir iddiadan ibarettir bunu da talihsiz bir biçimde işçilerin öteki işçileri sömürmesi olarak mizah etmeye çalışmıştır. Sınıf mücadelesini böylelikle yok sayan söz konusu yaklaşım, yalnızca Gary Becker tarafından değil aynı zamanda diğer beşeri sermaye teorisyenlerince de açığa çıkarılmaktadır.

Beşeri sermayeye yönelik çalışmalar yapan Alexander M. Sidorkin’e göre Becker, “Human Capital” çalışmasında bir bütün olarak sadece çalışanların bireysel gelirini değil aynı zamanda ekonomide eğitimin rolünü de açıkça göstermektedir. Buna göre, yüksek bir getiri oranına mukabil eğitim, sermayenin özel bir formudur. Becker işçi sınıfı çocuklarının işçi sınıfı mesleklerini almasıyla ve bunun bir problem oluşturup oluşturmadığıyla gerçekten hiçbir şekilde ilgilenmemektedir (Sidorkin,2001,1). Becker’e yöneltilen eleştiriler, genel olarak eğitimi sermayenin bir parçası olarak ele alma veya sınıf gerçekliğini yok sayma üzerinden gelişmektedir. Bu açıdan Angela Phantom Kerr, beşeri sermaye konusunda farklı çalışmaları olan Gary S. Becker ve Samuel Bowles üzerine bir karşılaştırma sunduğu çalışmasında, Becker’in kapitalist bir toplumda insanın koşullarını iyileştirmek için eğitimin geleneksel görüşü içerisinde kaldığını, Bowles’in ise sınıf düşüncesini ve sınıf mücadelesini eğitime taşıdığını vurgulamaktadır (Kerr,2009,16).

Diğer yönüyle, Gary Becker beşeri sermayeye yönelik açıklamalarını az gelişmiş olarak nitelendirdiği ülkeler için de bir forma sokmaya çalışmıştır. Buna göre, eğitim ve beceri geliştirme, insan sermayesindeki en önemli yatırımdır. Eğitim düzeyi arttıkça gelir de artmaktadır ve daha eğitilmiş insanlar daha yüksek gelirler kazanmaktadır. Ona göre, Japonya

Taiwan ve diğer Asya ekonomilerinin yüksek büyüme oranları, eğitilmiş, çalışkan ve işine bağlı emek gücünün varlığıyla ilişkilidir. Azgelişmiş ülkelerde ekonomik büyümeye yönelik fark daha da artmaktadır yani daha eğitilmiş insan daha fazla kazanmaktadır (Becker,1993,17). Bu bağlamda, Becker'in çalışmaları daha çok eğitilmiş insanın gelir üzerindeki etkisini ölçmeye dayalıdır. Bir başka deyişle, beşeri sermayeye yapılan yatırımın ekonomik büyüme açısından gelişimini analiz etmek istemiştir. Bu kapsamda Becker için insan, üretim sürecinde bir üretim faktörüdür ve bir sermaye türü olarak ele alınmaktadır. Buna rağmen Gary Becker üzerine yazan bazı eleştirel olmayan iktisatçılar, onun yaptığı analizlere ilk defa insanı katmasıyla birlikte ekonomiye insanı dâhil etmiş olduğunu söyleyerek övmektedirler (Bilen-Yumuşak,2008,4).

Öte yandan gelir arttırıcı bir unsur olarak ele aldığı beşeri sermaye konusunda Becker'in eğitim algısı, öğrenme ve beceri geliştirme olarak belirginleşmektedir. Beşeri sermaye teorisi, eğitimin bireylerin yeteneklerini geliştirdiğini, yani çalışanların verimliliklerini arttırdığını, ücretin de farklı kategorilerdeki çalışanların marjinal verimliliklerini yansıttığını kabul eder (Sweetland'tan aktaran Ercan ve Özar,2000,42). Bu bağlamda öğrenme ve beceri geliştirme yalnızca okulda değil, okul dışında da olabilir. Nitekim Becker'e göre, kolej bitirenler bile okulu bitirdikten sonra emek gücü piyasası için hazırlanmış değillerdir; ancak formel ve enformel beceri geliştirme programları ile uygun hale gelebilmektedirler. Becker'in iş başı eğitim olarak nitelendirdiği bu programların iş tecrübesi kazandırdığı için gelir artışlarının önemli bir kaynağı olduğunu düşünmektedir (Becker,1993,20). Becker, bu duruma uzun dönem için kalkınma sorunsalı üzerinden yaklaşmakta ve kişi başı gelirin uzun dönemli artışlarının nedenini açıklamanın zor olmadığını düşünmektedir. Bu kapsamdaki açıklamaları şu şekilde devam etmektedir:

“Sadece fiziki sermaye ve toprak artışları büyümenin kaynağı olsaydı büyüme bir yerde sınırlarına ulaşır. Ama öyle olmadı. Büyüme yüz yıldan daha fazla sürdü. Bunun cevabı şurada yatmaktadır: Emeğin ve diğer girdilerin üretim sürecindeki verimliliği arttıran bilimsel ve teknik bilgideki artış”(Becker,1993,24).

Becker'in ekonomik büyüme konusundaki düşüncelerinin bir diğer noktası, teknolojik gelişmenin ekonomik büyüme üzerinde olumlu bir etkisinin olmasıdır. Oysaki emek gücü üzerindeki verimliliği arttıran temel neden, sermaye birikiminin görece artı değer yaratmasıdır. Bundan dolayı emek gücündeki üretkenlik artmakta ve bu ise sermaye birikim

sürecine daha fazla emek sömürüsü olarak yansımaktadır. Gary Becker'in analizleri kapitalist sistemin temel çelişkilerini gizlemekte ve emek gücünü edilgen bir süreç olarak algılamaktadır. Bu doğrultuda kapitalizmin eşitsiz ilişkiler üzerine kurgulanan sınıflı toplum yapısını görmezden gelerek, beşeri sermayenin kapitalizmin yeni ihtiyaçlarına göre biçimlenen ve daha fazla sömürülen yeni bir toplumsal emek gücü formu oluşturduğu gerçeğine değinmemektedir. Yalnızca, daha fazla eğitim almış olan bir insanın daha fazla gelir elde edeceği argümanı üzerinden ilerleyerek, eğitimin değişen yapı ve niteliğinin emek gücü üzerindeki etkilerine yer vermemekte ve beşeri sermaye kavramının esas olarak, emek-sermaye çelişkisinin uzlaşmaz yapısının bir sonucu olarak belirmesini analiz dışı bırakmaktadır.

2.4.1. Gary Becker'in Beşeri Sermaye ve Aile İlişkilendirmesinin Eleştirisi

Gary Becker, "Human Capital" isimli Nobel ödüllü çalışmasında beşeri sermayenin gelişimi için ailenin önemine dikkat çekmektedir. Söz konusu çalışmasında beşeri sermayenin gelişiminde ve bilgi, beceri, değerler ve alışkanlıkların oluşumunda hiç tartışmasız ailenin etkisinin olduğunu söylemektedir (Becker,1993,21). Ayrıca, Becker'in aile konusundaki düşünceleri, hanenin evlilik yapıp yapmama, boşanma ve çocuk sahibi olup olmama konularını içerecek kadar ileri gitmektedir. Ekonomide reel ücretlerin artmasıyla evde çocuk bakımı gibi işlerde bir ferdin çalışması ekonomik olmayacaktır. Bundan dolayı ailedeki bütün fertler çalışmaya yönelecek, ev için ihtiyaç duyulan hizmetler dışarıdan tedarik edilecektir. (Vane ve Mulhearn'dan aktaran Bilen-Yumuşak,2008,8).

Becker'in aile kurumunu yücelten tavrı ve bunu beşeri sermayenin oluşumu için çekirdek unsur olarak algılaması, kapitalizmin işleyişinin temel yapılarından biri olan aile kavramını öne çıkaran çalışmasıyla güçlenmiştir. Bu durum, Becker'i ailelerin beşeri sermaye yaratması doğrultusundaki kaygısıyla birleşerek, aile ve beşeri sermaye teorisiyle ilgili ampirik analizler yapması sonucunu doğurmuştur. Bu doğrultuda yaptığı ampirik çalışmalarda Jacob Mincer'in çalışmalarından etkilenerek onun kavramsal dünyası üzerinden ilerlemiştir. Mincer, 1950'lerde kadınların artan oranda emek piyasasına katılımını açıklayabilmek için evli kadınların eğilimlerini araştırmış ve ailenin rasyonel karar veren iktisadi bir ajan olduğunda karar kılmıştır. Aile üyelerinin zamanlarını boş zaman olarak ayırmaları, sadece biyolojik kültürel ya da zevklere bağlı olmamaktadır. Bu durumun temel nedeni, her bir aile

üyesine özgü olan görelî ücrettir. Söz konusu görelî ücret ise bireyin iş yerindeki marjinal üretkenliğine bağılıdır (Ercan-Özar,2000,41). Becker ise, aileyi ele alma konusunda Mincer'den hareketle, aile kavramını yiyecek, içecek barınma eğlenme gibi temel mallar olarak isimlendirdiği malları üreten küçük bir fabrika olarak nitelendirmiştir. Bu kapsamda ele alığı ailedeki çocuk sayısının artmasıyla ailelerin çocukları için harcayacakları gelirin azalması, aradaki bu ters orantılı ilişki, beşeri sermaye yatırımlarının azalmasına yol açmaktadır (Becker,1993,22).

Beşeri sermaye yatırımlarının artmasının ücretler üzerinde artış yaratacağı ve bunun da ekonomik büyümeyi olumlu etkileyeceğini düşünen Gary Becker için ailedeki işbölümü, söz konusu olumlu etkinin gelişmesinde önem taşımaktadır. Bu nedenle Becker, ailede erkeği ön plana çıkarmakta ve kadını atıl tutmaktadır. Kadın ev işi yaparak uzmanlaşmalı, erkek ise dışarda çalışarak becerisini daha fazla geliştirmelidir. Bununla birlikte kadınların erkeklere göre beşeri sermayesinin daha yetersiz olduğunu söylemekte ancak kadının evdeki uzmanlığının görünmeyen bir emek gücüne karşılık geldiğini göz ardı etmektedir. Bu durum Becker ile birlikte diğer beşeri sermaye teorisyenlerinin kadın ve erkek arasındaki işbölümünü desteklemeleri nedeniyle cinsiyetçi yönlerini ortaya koymaktadır. Yıldız Ecevit'e göre insan sermayesi kuramı, cinslerden her ikisinin de ev işi yapmasını ve dışarda ücretli bir iş tutmasını savunarak uzmanlığı azaltmaktadır. Bu nedendir ki beşeri sermaye kuramında, kadının ev içinde erkeğin de ev dışında uzmanlaşması uygun bulunmaktadır. İnsan sermayesi kuramına göre, kadınlar ya erkeklerin kazancı aileyi geçindirmeye yetmediğinde ya da çok yüksek ücretli işler bulduklarında çalışmalıdırlar (Ecevit,2011,33). Bu durum ise, gerek aile kavramını ön plana çıkartarak kapitalizmin kurumsal yapılarını sağlamlaştırması, gerekse aile içinde işbölümü ve uzmanlaşma kapsamında kadın ve erkek arasındaki cinsiyet ayrımcılığını körüklemesi sebebiyle beşeri sermaye kuramını sığ bir noktaya taşımaktadır. Ayrıca kadın ve erkek arasındaki ücretlere farklı değerler atfedilmesi nedeniyle de sistem içi eşitsizlik ve çelişkileri sürdürmenin başka bir mekanizması haline gelmektedir.

2.5. Kapitalizmin Toplumsal Emek Gücü Üretimi Olarak Beşeri Sermaye Kavramı ve Türkiye Gerçekliği

Beşeri sermaye kavramını anlamaya ve açıklamaya yönelik en bütünlüklü yaklaşım, öncelikle beşeri sermayenin modern kapitalizmin toplumsal emek gücü üretimi olduğunu

vurgulamaktan geçmektedir. Toplumsal emek gücü, kullanım değeri üretmeye yarayan becerileri, davranışları ve bilgiyi içeren bir emek kapasitesini ifade etmektedir. Kapitalist toplumun yapısal mantığına bakıldığında Rikowski, her toplumsal oluşum içerisinde emek gücünün belirli bir toplumsal form üstlendiğini ve çağdaş kapitalist toplumda ise emek gücünün beşeri sermaye formunu aldığını belirtmektedir (Rikowski,2001,1).

Fakat beşeri sermayeyi açıklayan kuramsal analizlere bakıldığında, birçoğunun ana akım iktisadın etkisi altında ve kapitalist sistemin gerçek yanlarını açıklamaktan uzak olduğu görülmektedir. Bu durumda insanın kendisinin bir sermaye olması gibi ironik bir durum açığa çıkmaktadır ve beşeri sermayenin aslında toplumsal emek gücü üretiminin en yeni hali olması geri plana itilmektedir. Söz konusu analizlerde, insandan bir sermaye yaratmanın genel mantığı ise, ekonomide ulusal geliri arttırma ve ekonomik büyümenin hızlanması gibi gerekçelere dayandırılmaktadır. Çünkü ana akım iktisat, fiziksel sermaye üretiminin iktisadi büyüme için yeterli olmadığını ve artık “küreselleşen” dünya koşullarında insana yapılan yatırımın yani beşeri sermayenin daha önemli olduğunu ön plana çıkararak, fiziki sermaye yatırımları gibi beşeri sermaye yatırımlarına da ihtiyaç duyulduğunu söylemektedir.

“Artık gelinen noktada sermaye, üretime pozitif katkısı olan her türlü maddi ve maddi olmayan iktisadi değerler olarak kabul edilmektedir. Bu nedenle, fiziki sermayede olduğu gibi beşeri sermaye de varlığı nispetinde ekonomik büyümeye katkı sağlamaktadır” (Karagül,2003,81-82).

Görüldüğü gibi beşeri sermaye kavramı fiziki sermaye olarak nitelendirilen değişmez sermayenin tek başına yeterli olmadığını, daha fazla artı değer üretilebilmesi için -şayet meta üretimini sağlıyorsa- parayla ölçülebilen büyüklüklerin dışında parasal karşılığı olmayan değerlerin yani kişisel beceri ve niteliklerin dahi iktisadi kabul edildiği vurgulanmıştır. Bu da insanın sermayeleşmesi sorunsalına açıklık kazandıran başka bir yöndür. Bu açıklamalar doğrultusunda beşeri sermaye için yapılan genel geçer tanımlama şu şekildedir: “Beşeri sermaye kavramı, bireylerin sahip olduğu bilgi, beceri, yetenek ve nitelikler ile ekonomik faaliyetlere somut olarak yansıtılabilecek diğer bireysel özelliklerdir” (OECD,1998,10).

Fakat insanın kişisel beceri ve yeteneklerinin kapitalizmin işleyişine süreklilik kazandıracak bir sermaye sayılması, bununla birlikte kişinin toplumsal olarak var olma halinin es geçilerek bundan bağımsız bir biçimde ele alınması, beşeri sermaye kavramını en başından hatalı bir tanımlama haline getirmektedir. Bunun yanı sıra, sermaye birikim

sürecinde, emek gücünü satarak var olabilen insanın sömürülmesi üzerinden gelişen bir ekonomik büyüme ve refah artışı, yalnızca belirli bir azınlığa yani üretim araçlarının özel mülkiyetine sahip olan kesimin çıkarına yönelik olmaktadır. Bu düşünce üzerinden yaklaşacak olursak, beşeri sermaye kavramına yönelik daha eleştirel bir çerçeve gereği, Samuel Bowles ve Herbert Gintis'in düşünceleri önem taşımaktadır. Bu bağlamda, Marnie Holborow'a göre, Samuel Bowles ve Herbert Gintis 1970'li yıllarda Amerika'da bu terimin kullanımını eğitim bağlamında Marksist bir perspektiften eleştirirken, beşeri sermayeyi aşağıdaki başlıklarda tartışmışlardır. Buna göre beşeri sermayeyi dört başlık altında açıklamışlardır:

- a) Beşeri sermaye, ekonomik karakteristik güçlerin toplam biçimlenmesine bağlı olan üretilmiş üretim araçları olarak emeği ele almaktadır.
- b) Beşeri sermaye, emek gücünde farklılaşmayı merkeze almaktadır.
- c) Beşeri sermaye temel toplumsal kurumları öncelikle yalnızca kültürel ve üst yapısal olan alanlardan alıp ekonomik analiz alanına götürmektedir.
- d) Beşeri sermaye emek piyasası fenomeninin açıklanmasında sınıf çatışmasını ve sınıf ilişkisini biçimsel olarak dışlamaktadır" (aktaran Holborow,2008,101).

Bu sınıflandırma üzerinden ilerlemek, bizi beşeri sermaye kavramının ortaya çıkışının kapitalist sistemin yapısal karakteri olarak sermayenin birikme eğiliminin bir uzantısı olduğu gerçekliğiyle karşılaştırır. Bu durum karşısında, beşeri sermaye olgusunun kapitalist sistemle bağlantı kurularak açıklanması bir zorunluluk halini almaktadır. Çünkü beşeri sermayenin gündeme gelişi ve bir ihtiyaç olarak kavranması, kapitalizmin daha fazla artı değer yaratması ve işleyişine süreklilik kazandırmasından kaynaklanmaktadır. Sermaye birikim sürecinde artı değerün üretilmesi, ama daha hızlı ve daha fazla üretilmesi bunu kurgulayan temel özne olan emek gücüne verimlilik kazandırılmasıyla karşılıklı etkileşim içerisinde. Fakat diğer yandan, bu süreçte bir üretim faktörü olarak ele alınan emek gücü açısından bir sermayeye sermaye olarak atfedilmek, kişinin yaşamını sürdürebilmesi için onun emek gücünden başka satabileceği hiçbir şeyinin olmamasından kaynaklanmaktadır. Buna karşılık, Marx'ın ifade ettiği gibi kapitalistin de işçinin yaşam gücünü mümkün olduğunca aralıksız bir şekilde israf ve heba etmesinden daha çok istediği bir şey yoktur (Marx,2008,317). Dolayısıyla, bundan böyle bir sermayeye dönüşmüş bilgi, beceri ve nitelikleriyle var olan emek gücünün gerekli emek zamanı kısaltmakta ve görece artı değer üretimi gerçekleşmektedir. Bu durum Roman Rosdolski 'ye göre, çoğunluğu temsil eden

Üretim araçlarının özel mülkiyetine sahip olamayan kesim için refahı arttırıcı değil azaltıcı bir durumdur çünkü görece artı değer, işçinin emek gücünün ucuzlatılmasıyla elde edilir (Rosdolski,2012,255).

Öyleyse, sermaye birikiminin fark yaratarak genişleyen toplumsal yeniden üretimindeki kritik eik, emek gücü üzerinden artı değer yaratılmasıdır (Ercan,2011,25). Çünkü işçiler, emek gücünü kapitaliste satarak üzerinde hiçbir hak iddia edemedikleri metalleri üretmekte ve açığa çıkardıkları bu değerin karşılığında ertesi gün ie gelmelerine yetecek miktarda bir para, yani geçimlik ücret almaktadırlar. Fakat burada ilgilenmemiz gereken, bir işveren olarak üretken kapitalistin emek gücü verimliliğinin yüksek olmasına atfettiği önemdir. Bu durum emek gücü verimliliğini arttırarak görece artı değer üretimini hızlandırmakta, ancak bunu emek gücünde niteliksizleme sorunu yaratması, yani bir yandan emek gücünün beceri düzeyi yükselirken, diğer yandan eski becerilerin artık sermaye açısından değersiz hale gelmesi pahasına gerçekleştirmektedir. Dolayısıyla sermayenin buradan elde etmek istediği g, emek gücü verimliliğinin en yüksek seviyeye çıkmasını sağlamak ve emek gücü maliyetini düşürerek görece artı değer üretiminde de e değer düzeye ulaşmaktır.

Bu noktadan Joseph A. Schumpeter'e bakacak olursak, kapitalizmin kendi var olma halinin durgun bir karaktere sahip olmaması, daima değişen ekonomik ve sosyal ortam sunmakta ve söz konusu ortamın verilerini de sürekli olarak değiştirmektedir. Kapitalizme içkin bu mekanizmanın çalışmasını devam ettiren yeni üretim metotları, yeni tüketim maddeleri, yeni ulaşım yolları, yeni pazarlar, yeni endüstriyel örgütlenmelerdir. Bunlarda yaşanacak her yeni gelişme sürekli olarak eski faktörleri yok etmektedir ve bir yaratıcı yıkım yaratmaktadır. Schumpeter'e göre söz konusu yaratıcı yıkım kapitalist gelişimin esas temelidir (Schumpeter,2010,102-103).

Kapitalizmi oluşturan dinamiklerin sürekli bir değişim halinde olması ilerleme kaydetmesindeki temel noktadır. Kapitalist retim bilginin yani teknolojinin değişiminin hız kazanması ve üretilen bilgilerin çok hızlı bir biçimde eskimesi, emek gücü ve makinelerin değişimini de hızlandırmaktadır. Makinelerin bir öncekine göre daha güçlü ve donanımlı olarak üretilmesi, emek gücünün bu makineleri kullanacak bilgiye sahip olması gerekliliğine dönüşmektedir. Bu sebeple meslekler çok hızlı eskimekte ya da ilgili mesleğe ait bilgi ve

becerilerin sürekli güncel kılınması gibi bir zorunluluk oluşmaktadır. Richard Sennet'e göre bu noktada idealleştirilmiş yeni bir benlik ortaya çıkmaktadır: Sürekli yeni beceriler öğrenen, "bilgi temelleri"ni durmadan değiştiren birey. Gerçeklikte bu ideal, makinenin gerisine düşmeme zorunluluğu tarafından yönetilmektedir (Sennet,2009,37-38). Bu da günümüz kapitalist toplumunun emek gücünü beşeri sermaye olarak üretmesi olarak yansımaktadır.

Bu yüzdendir ki, bilginin hızla değişen yapısına bağlı olarak bir tarafta sermaye, değişen talepleri üzerinden emek gücünün kendi beşeri sermayesini arttırması gerektiğini vurgulamakta, diğer tarafta da emek gücü, sermayenin talep ettiği beşeri sermaye potansiyelini kendi bünyesinde oluşturabilmenin yollarını aramaktadır. Zira kendi yaşamını yeniden üretebilmesinin ön koşulu sermayenin taleplerini karşılayabiliyor olmaktan geçmektedir. Bu çerçeveden baktığımızda beşeri sermayenin geliştirilmesi sürecinde birbirini besleyen üç farklı olguyla karşı karşıya kalmaktayız:

- a) Sermayenin emek gücüne yönelik beşeri sermaye talebi
- b) Emek gücünün istihdam kaygısı ve kendisine yatırım yapma isteği (beşeri sermaye yatırımı isteği)
- c) Emek gücüne beşeri sermaye yatırımını vadeden okullar ve sertifika veren okul dışı kurumlar.

Bu üçlü mekanizma, Türkiye'de beşeri sermayenin gelişimini analiz etmek üzere önemli bir çerçeve çizmektedir. Türkiye'de büyük sermayeyi temsil eden örgütlenmelerden TÜSİAD, TİSK, TOBB ve onun düşünce fabrikası olan TEPAV, son yıllarda Türkiye'de beşeri sermayenin gelişmesinin istihdam ve ekonomik büyüme açısından büyük önem taşıdığını vurgulamaktadır. Bu örgütlenmeler, tüm dünyada hızla yayılan uluslararası rekabet, "küreselleşme", ekonomik büyüme ve bilgi toplumu olma gibi sorunlar karşısında beşeri sermayeyi en önemli ihtiyaç olarak göstererek emek gücü niteliğinin arttırılmasını talep etmektedir. Çünkü bu anlayışa göre, eğitim yoluyla kurgulanmış bir beşeri sermaye potansiyeli, ekonomik kalkınma için bir yapı taşı oluşturmaktadır.

Oysa bu yapıların temel hedefi, değişen dünyanın farklılaşan talepleri karşısında, sermayenin devlet kurumları vasıtasıyla okul ve okul dışı alanların (sertifika veren meslek edindirme kursları, sürekli eğitim merkezleri vs.) ele geçirilmesi üzerinden emek verimliliğinin arttırılmasıyla katma değerli üretimi hızlandırarak ekonomik büyüme oranlarını

yükseltmektir. Buna karşılık, Türkiye’de iş dünyasının çıkarlarını temsil eden ve amacı emek gücüne beşeri sermaye yatırımı yapmak olan söz konusu kurumsal yapılar, sermayenin emek gücü üzerindeki müdahalelerini içeren somut adımlar atmaktadır. Söz konusu somut adımları, sırasıyla TÜSİAD, TOBB ve TİSK’in ileri sürdüğü ve sırasıyla verecek olursak, “Bu Gençlikte İş Var” “UMEM Beceri’10 Projesi” ve “Mesleki Yeterlilik Kurumu” gibi örneklerle gözlemlenmek mümkündür. Dolayısıyla sermayenin, teknolojinin değişen koşullarına bağlı olarak değişme gösteren taleplerine karşılık vermeyi hedefleyen bu kurumlar, emek gücüne, üretim sürecinde belirleyici güç olmayı sürdüren teknolojiyi kullanmayı ve bunu iş hayatına uygulamayı içeren pratikleri kazandırmayı hedeflemektedir.

Gelişen sürecin önemli bir parçası olan devleti temsilen DPT (Devlet Planlama Teşkilatı)’nin uygulamaya koyduğu VIII. ve IX. Kalkınma planlarında, değinilen noktaların başında nitelikli emek gücü sorununun gelmesi yine beşeri sermaye kavramı üzerinden açığa çıkmaktadır. Teknolojinin ve bilgiye erişim gücünün önemli olduğunu söyleyen söz konusu kalkınma planları, beşeri sermayeye olan ihtiyacın nedenini, küreselleşmeyle birlikte artan uluslararası rekabet olarak göstermektedir. Aşağıda *VIII. Beş Yıllık Kalkınma Planı (2001-2005)*’nda yer alan “Nitelikli İnsan Gücü Meslek Standartları Düzeni ve Sosyal Sermaye Birikimi Özel İhtisas Komisyonu Raporu”ndan yaptığımız vurgu, bu durumu kanıtlayıcı niteliktedir:

“Uluslararası rekabeti biçimleyen faktörlerin başında teknoloji üretimi ve nitelikli insan gücü gelmektedir. Küreselleşme ile birlikte artan uluslararası ve işletmeler arası ilişkiler ve rekabet teknoloji devrimine ayak uydurabilen, yüksek yetenekli, bilgili ve öğrenmeye açık işgücünü zorunlu kılmaktadır”(DPT,2001,32).

Öte yandan *IX. Beş Yıllık Kalkınma Planı (2007-2013)*’nda da değinilen konu aynı olmaktadır. Burada değişmez sermayenin geliştirilmesine olan ihtiyaca dikkat çekilmektedir. Bu bağlamda, teknolojinin kullanabilmesini ve verimlilik artışı sağlanarak ekonomik büyümenin sağlanmasını öne çıkaran DPT, beşeri sermayenin geliştirilmesine vurgu yapmaktadır. Aynı zamanda emek gücünün söz konusu teknolojiyi kullanabilmesi ve geliştirebilmesi uluslararası piyasada rekabet edebilmek için bir gerekçe oluşturmaktadır. Aşağıda *IX. Beş Yıllık Kalkınma Planı*’nda, geç kapitalistleşen ülkelerin temel sorununa dair çözüm önerisi olarak gözükten bir açıklama yer almaktadır:

“Gelişmekte olan ülkelerin küresel ortamda rekabetçi konumlarını sürdürebilmeleri ve güçlendirebilmeleri, büyümelerini verimlilik artışlarına dayandırmalarına ve yeni mukayeseli üstünlük alanları yaratabilmelerine bağlıdır. Bu doğrultuda, yenilikçiliğe önem verilmesi, bilim ve teknoloji kapasitesinin artırılması, beşeri sermayenin geliştirilmesi, bilgi ve iletişim teknolojilerinin etkin biçimde kullanabilmesi büyük önem taşımaktadır. Önümüzdeki dönemde biyo-teknoloji ve nano-teknoloji gibi alanlar öne çıkmaktadır” (DPT,2006,39).

DPT'nin bu açıklamasında da görüldüğü gibi, beşeri sermaye Türkiye'de gerek devlete içkin kurumların gerekse büyük sermaye örgütlerinin gündeminde yer alan önemli bir konu olmaktadır. Ayrıca, toplumsal olarak emek gücü üzerinde sermayenin onun düşünsel ağını bir düzleme oturtan kurumsal yapıların temel amacının beşeri sermaye yatırımı adı altında insandan bir sermaye yaratmak ve bu sermayeyi üretim sürecinde bir girdi olarak kullanmak olduğu da anlaşılır hale gelmektedir. Çünkü ana akım iktisadın anlam dünyasında canlılık kazanan beşeri sermayenin bu noktadaki kritik rolü, üretim aşamasında kullanılacak girdi miktarının niteliğini arttırmaktır. Nitekim kaynakların etkin ya da verimli kullanımı olarak nitelendirilen bu durum, teknoloji olarak kavramlaşan bilginin kullanılması yoluyla emek gücü verimliliğinin artırılmasıdır. Emek gücüne yönelik olan ve kendisini verimlilik olarak gösteren bunun gibi müdahalelerin amacı, Türkiye'de görece artı değer üretimine hız kazandırmaktır. Bu düşünsel çerçeveden hareketle, Türkiye'de görece artı değere geçişin getirdiği emek gücü algısının yalnızca ekonomiyi hızla kalkındırmaya yarayan nitelikli emek gücü olduğu biçimindeki somut yansımayı aşağıdaki cümlelerden okuyabiliriz:

“Ekonomide verimliliğin artırılması nitelikli işgücü ile olasıdır. Eğitim kurumlarında çağdaş teknolojiye uygun bilgi ve becerilerle donatılan bireyler iktisadi kalkınmanın gerektirdiği nitelikli işgücünü oluşturarak üretim düzeyinin artmasını ve ekonominin hızla kalkınmasını sağlamaktadır” (Öztürk,2005,2).

Ancak Marx'ın çok açık ifade ettiği gibi, her türlü kapitalist üretimin yalnızca bir emek süreci değil, aynı zamanda bir artı değer yaratma süreci olması ve bunun süreklilik içeren bir dinamiğe dönüşmesi, sermayenin artı değer üretimine hız kazandırma isteğinin açık bir ifadesi olarak karşımıza çıkmaktadır (Marx,2011,486). Sermaye birikiminin farklılık yaratarak genişleyen toplumsal yeniden üretiminde (Ercan,2013,262) artı-değerin üretilmesi ve bunun yeniden üretim sürecine aktarılması (re-volarizasyon süreci) sonucu, değişmez sermayenin ve dolayısıyla emek gücünün dönüşümü gerçekleşmektedir. Çünkü sermaye, artı değer üretimini sürekli kılmak için elinde bulunan değeri, artı değer üretmeyen alanlara aktarmaktadır. Artı değeri yaratan ise yalnızca emek gücüdür. Buna karşılık, bir değişmez

sermaye olarak makineler onları harekete geçiren emek gücü olmadığı sürece kendi başına artı değer üretememektedir. Fakat kapitalizmin gelişmesi, emek gücünün kapitalist karşısında rekabet edebilme gücünün arttırılması amacıyla sermayenin çok büyük bir kısmının makine üretimine harcamasını gerektirmektedir (Marx,2008,543). Bu da artı-değer miktarını değişmez sermayenin geliştirilmesi yoluyla bir öncekine göre daha hızlı ve yüksek bir biçimde arttırmayı ifade etmektedir.

Sermaye bu noktada hem değişmez sermayenin bir parçası olarak makineler üzerinde hem de değişken sermaye olarak emek gücü üzerinde gerçekleşen müdahalelerle kendisini var etmekte ve insanın sermayeleşmesinin arkasında yatan temel nedeni açığa çıkarmaktadır. Çünkü üretim araçlarını üreten ve kullanan emek gücünden başkası değildir. Buna bağlı olarak, bilginin (teknolojinin) egemen güç haline geldiği bu süreçte makinelerin görünüm ve işleyişinde hızlı bir gelişmişlik düzeyi yaratılmakta ve bu makinelerin üretim aşamasında etkin bir biçimde kullanılabilmesi için, aynı gelişmişlik düzeyindeki bir bilginin kullanılabilmesi de zorunlu hale gelmektedir. Bu da zihin emeği ve kol emeği olarak ayrışan emek organizasyonunda kol emeğini geri plana atarak zihin emeğini ön planda tutmaktadır:

“Makineleşmenin gelişmesi, sermayenin gelişim düzeyinin göstergesidir. Ama aynı zamanda, sermayenin iç çelişkisinin de bir ifadesidir. Şöyle ki makineleşme ilerledikçe bütünsel üretim süreci içinde dolaysız kol emeğinin tuttuğu yer giderek azalacaktır, onun yerine, bilimsel ve teknolojik araştırma, toplumsal organizasyon vb. gibi genel ve toplumsal emek tarzları ağırlık kazanacaktır. Kapitalist zenginliğin temelini oluşturan artı değer sömürsünün fiili temeli (yani işçinin kendi geçimi için gerekli olanın ötesinde harcadığı kol emeği) daralacaktır” (Marx,2008,542).

Marx’ın ifadelerinden bir bağlantı kuracak olursak, beşeri sermaye formundaki emek gücünün tek başına kol emeği, kapitalizmin ulaştığı ileri aşamada yeterli olmamaktadır. Bundan dolayı zihin emeğine, dolayısıyla onun çıktısı olarak ifade edebileceğimiz bilgiye ve eğitim yoluyla vasıf kazanmış emek gücüne, yani beşeri sermayeye ihtiyaç olduğu söylemi ortaya çıkmaktadır. Beşeri sermaye ihtiyacı, özellikle değişim değerinin egemen olduğu toplum yapısında, zihin emeğinin ürettiği bilginin (teknolojinin) üretilmesi ve kullanılmasına duyulan ihtiyaca eşdeğer bir hal almaktadır. Söz konusu eşdeğer durum, emek gücündeki dönüşümü de zorunlu kılmaktadır.

Emek gücünde yaşanacak dönüşüm ise eğitim yoluyla olacağından, eğitim bu sorunsal üzerinde, sermaye tarafından sürekli denetlenen ve müdahale edilen bir süreç olarak

karşımıza çıkmaktadır. Bu anlamda emek gücünün bir meta olarak üretilmesinde eğitimin üstlendiği kritik rol, beşeri sermaye üretimine dayanmaktadır. Dolayısıyla eğitim, bundan böyle emek gücünün iş dünyasına aktarmak üzere, okullarda ve yaşam boyu öğrenme stratejisiyle okul dışı alanlarda sertifika programlarıyla ölçme ve değerlendirmeye dayalı olarak, bilgi ve becerilerinin kodlanmasını içeren bir sosyal gerçeklik halini alacaktır. Bu doğrultuda kapitalizmin toplumsal emek gücü üretiminde beşeri sermaye ve eğitim ilişkisine daha fazla yoğunlaşmak gerekecektir.

2.6. Sermayenin Değişen Üretim Yapısının Emek Gücü Üretimine Etkisi: Eğitim ve Beşeri Sermaye İlişkisi

“Eğitim, emek gücü üretir”

(Karl Marx, 1863: 210).

Kapitalist üretim tarzının egemen olduğu toplumların zenginliği, muazzam meta birikimine dayanır (Marx,2011,49). Bu muazzam meta birikimi ise yalnızca emek gücü tarafından üretilir. Metaların üretim tarzında meydana gelen değişimler, emek gücünün yapısında da zorunlu bir değişim yaratmaktadır. Bu etki de, emek gücü üzerinde uygulanacak bir denetim ve müdahale aracı olarak eğitimi devreye sokmaktadır. Böylece, eğitim emek gücü üretmeye başlamaktadır (Marx,1998,199). Buradan, eğitimin kendisinin de kapitalizmin değişen üretim yapısına bağlı olarak değiştiği ve sermayenin ihtiyaç duyduğu tarzda bir emek gücü ürettiği çıkmaktadır. Marksist eğitim kuramcılarında Dave Hill’e göre, emek gücünün toplumsal üretimi kapitalizm için hayatidir. Meta üreten emek sürecinde emek kapasitesi emeğe dönüştürüldüğünde, kapitalizm, çalışanların emek gücünden elde edilebildiği kadar artı değeri çekip almaya ihtiyaç duymaktadır (Hill,2004,2). Kapitalizmin bu işlevi, emek gücünün sömürülmesine süreklilik kazandırmaktadır ve bu süreklilik ise kendisini üretim ilişkilerinin toplumsal yeniden üretiminde göstermektedir. Elbette ki bu sürecin kurgulayıcısı olan emek gücünün yeniden üretimini de eğitim sistemi üstlenecektir. O halde bu mekanizmanın işleyişine temas eden eğitim sisteminin kapitalizmin yapısal mantığı içerisinde nasıl bir dinamiğe sahip olduğu konusunu biraz daha açmak gerekecektir.

2.7. Kapitalist Üretim İlişkilerinin Toplumsal Yeniden Üretimi Açısından Eğitimin İşlevi ve Emek Gücüne Etkisi

Kapitalist toplumda beşeri sermayenin oluşumu sermayenin ihtiyaçları doğrultusunda değişen eğitim sisteminin bir parçası haline gelmektedir. Kapitalist toplum, sermaye birikimi üzerinden ilerlemekte ve üretim ilişkilerinin toplumsal yeniden üretimini sağlayacak formda emek gücü üretmektedir. Bu emek gücü tarzı ise sosyal, kültürel ve ideolojik olarak sermayenin egemen dilini kullanan bir eğitim sistemi üzerinden kurgulanan beşeri sermayeyi ifade etmektedir.

Louis Althusser, bu anlamda eğitimi devletin ideolojik bir aygıtı olarak göstermektedir. Öğrenimsel aygıt olarak ifade ettiği eğitimi, kapitalist toplumdaki egemen ideolojik aygıt olarak göstermekte bu aygıtın üretim ilişkilerinin ama kapitalist sömürü ilişkilerinin yeniden üretimi olarak görmektedir. Bu doğrultuda Althusser'e göre, emek gücünün, emek gücü olarak yeniden üretilmesi için gerekli yeniden üretimin maddi koşullarını sağlamanın dışında aynı zamanda kullanılabilir durumdaki emek gücünün bilgili yani karmaşık üretim süreci sisteminde işe yarar hale getirilmesi gerekmektedir. Çünkü üretici güçlerin gelişmesi, emek gücünün nitelikli olduğunu ve sürekli olarak yeniden üretilmesi sonucunu doğurmaktadır. Kapitalist toplumda emek gücünün niteliklerinin yeniden üretimi ise eğitim sistemi kapsamında gerçekleşmektedir. Ancak eğitim sistemi, kapitalist üretim süreci için emek gücünün niteliklerini üretirken bir taraftan da onu ideolojik olarak da yeniden üretmektedir. Kapitalizmin egemen ideolojisini yerleştiren eğitim sistemi emek gücüne yönetici sınıfının da egemen dilini iyi kullanmayı öğretmekte ve onu söz konusu ideolojinin yeni bir pratiği haline getirmektedir (Althusser,2006,50-51).

Öte yandan Bob Jessop da emek gücünün yeniden üretimine ilişkin görüşlerini devletin rolüyle ilişkilendirmiştir ve Jessop'a göre devletin buradaki rolü, toplumsal öznelerin özgül toplumsallaşma ilkelerine göre günbegün, yaşam boyu ve nesiller arası yeniden üretimini içermesidir. Aynı zamanda emek gücünün yeniden üretiminde devletin işlevselliğini bunu kapitalist ücret ilişkisi üzerinden açıklayan Jessop, sermayenin emek üzerindeki denetiminin artmasıyla şiddetlenen emek sömürsünün toplumsal yeniden üretimde ücretlerin düşmesi olarak yansıdığını söylemektedir. Bu bağlamda, emek gücünün kendi yaşantısı, bakmakla yükümlü olduğu kişilerin hayatı ya da emek gücünün bir tüketici olarak sermayenin

ihtiyaçlarını dikkate almaksızın yapacağı harcamalar için yeterli düzeyi sağlayamayacağı ve dolayısıyla kendisini yeniden üretemeyeceği için de sermaye için zararlı olabileceği üzerinde yoğunlaşmıştır. Çünkü Jessop'a göre sermaye, emek gücünün yeniden üretiminden ve refahından ziyade kendini değerli kılmaya öncelik vermektedir. Dolayısıyla bireysel sermayeler, emek gücünün beşeri sermayesini geliştirmesi amacıyla emek gücünün kendisine yatırım yapmaya veya beşeri sermaye yatırımının değerinde bir düşüş olması durumunda onun tazmini sağlamaya mecbur değildir. Hatta sermayenin eğitim ve öğretime yetersiz yatırım yapmasının genel bir eğilim olduğu da yaygın bir biçimde kabul edilmektedir. Bu durum, üretim maliyeti olarak ücret ve talep kaynağı olarak ücret arasındaki çelişkiden kaynaklanmaktadır (Jessop,2009,88-90) .

Bununla birlikte Jessop'a göre devletin bu doğrultuda emek sürecinin yaşam döngüsü boyunca yeniden üretime doğrudan ya da dolaylı olarak etkisi nesiller arası yeniden üretimi tetikleyerek yerelden ulusüstüne bir ya da birden daha fazla ölçekte işlemesine neden olmaktadır. Buna göre devletin burada ikili bir görevi açığa çıkmaktadır ve söz konusu ikili görev, eğer mümkünse emek piyasasının değişen talepleri çerçevesinde uygun kalifiye emek gücünün sürekli ve yeterli arzını güvenceye almak ve metalaştırmanın toplumsal yeniden üretim üzerindeki etkilerini dengelemektir (Aumeerrudy ve d. 1978; de Brunhoff 1978; Offe, 1985; Reuten ve Williams 1989'dan aktan Jessop,2009,91).

Emek gücünün toplumsal yeniden üretiminde Samuel Bowles ve Herbert Gintis'in düşüncelerinin aldığı biçim de, beşeri sermaye yaklaşımının hatalı bir tavrının olması, bu hatanın da beşeri sermaye kavramının üretime dair kısmi bir bakış açısının olmasına ve toplumsal yeniden üretimden soyutlanmasına dayanmaktadır. Örneğin, okulun baskıcı doğası, insan refahına hemen hemen hiç olmayan katkısı, disipline edilmiş iş gücünün üretiminin bütüncül bir bölümüdür ve doğrudan üretimin toplumsal ilişkileri ile bağlantılıdır. Bununla birlikte, okulun bu görünümü kapitalist düzenin yeniden üretiminde zorunlu bir rol oynamaktadır ve iyi çalışanlar ürettiyor olmak okulların ayrılmaz bir parçasıdır. Beşeri sermaye teorisyenleri, üretimi toplumsal ilişkilerden bağımsız kılarak ve kapitalizmin yeniden üretiminde okulun rolünü soyutlayarak insan refahı konusunda anlamlı ilişki sunmayan eğitimin analizi için tek boyutlu normatif bir çerçeve sunmaktadır (Bowles-Gintis,1970,82).

Öyleyse beşeri sermaye olarak emek gücünün yeniden üretimi, eğitim sisteminin üstlendiği işlevselliği temsil etmektedir. Bu bağlamda Samir Amin, eğitimde söz konusu olan işlevselliğin toplumsal yeniden üretim için gerekli olduğunu ve bunun da sosyologlar, siyaset bilimciler ve diğer toplumsal bilim uzmanları arasındaki işbölümü sebebiyle ekonomistlerin vurgusundan kaynaklandığını söylemektedir. Bu bağlamda toplumsal yeniden üretim, genellikle üretici güçlerin yeniden üretiminin sürekliliğini sağlamak için gereken sermaye mallarının yeniden oluşturulmasını ifade etmektedir. Ancak Samir Amin, ekonomik açıdan bakıldığında söz konusu yeniden üretim sürecinin iki tür yatırımı kuşattığını söylemektedir: Üretim ve üretim kapasitesinin artışı finanse eden yatırımlar. Üretim kapasitesinin artışı olarak emek gücünün uygun dağılımı, üretici güçlerin toplumsal yeniden üretiminde önemlidir ve bu da eğitim yoluyla gerçekleşmektedir. Bu doğrultuda, eğitimin emek gücü dağılımını uygun bir biçimde sağlamasından kasıt, emek gücünün ekonomik faaliyetin değişik dallarında ve her dalın kendi içerisinde kullanılan tekniklere uygun beceri düzeylerine göre dağıtılmasıdır. Bunun gerisindeki esas neden, işbölümünün toplumun her katmanında var olmasıdır. Söz konusu toplumsal işbölümü ise emek verimliliğini yükseltmekte, özellikle günümüz kapitalist toplumunda açıkça çok daha yüksek olmaktadır. Bu yüksek verimlilik artışları Amin' e göre iki tür emek arasındaki etkin kutuplaşmadan doğmaktadır: Üretim araçlarının dizayn ve inşa edilmesindeki yüksek derecede vasıflı emek ile bu üretim araçlarını işletmesi gereken vasıfsız emek (Amin,1997,198-202).

Bu noktadaki ayırım, hem toplumsal emek gücü üretiminde beşeri sermayenin teşkil ettiği noktayı hem de beşeri sermayenin oluşumundaki temel etken olan eğitim sisteminin geçirdiği dönüşümün nedenlerini anlamada son derece önemlidir. Sermayenin üretici güçleri olarak atfedilen emek gücü ve gelişmiş özellikteki makineler, eğitim sisteminde bir değişim meydana getirir. Bu değişim, emek gücünün nitelik kazanması kapsamında ortaya çıkan bilgi ve becerilerin gelişimi ile artan verimlilik artışlarını ifade etmektedir. Bu bağlamda Samir Amin'in açtığı yol da bizi eğitim yoluyla geliştirilen nitelikli emek gücüne yani beşeri sermayeye götürmektedir.

Söz konusu kavramla ilgili olarak Marksist eğitim kuramcısı Glenn Rikowski'den devam edecek olursak, emek gücü kapitalist emek sürecinde emeğe dönüşerek belirli bir noktadan sonra artı değer yaratmakta ve emek gücünün daha fazla artı değer yaratması

amacıyla arttırılması, sermaye için bir hedef oluşturmaktadır. Bu doğrultuda, insanın güç ve yeteneklerini sermaye, yani beşeri sermaye biçiminde geliştirmekte olduğunu ve bundan da insanın sermayeleşmesi sonucunun açığa çıktığını vurgulamaktadır (Rikowski,2011,49). Buna göre emek gücünün beşeri sermaye olarak ele alışındaki temel say, sermayenin emek gücü üzerindeki sömürüyü arttırarak daha fazla artı değer yaratmak üzere insanı bir sermaye olarak nitelendirmesidir.

Fuat Ercan'a göre ise bireysel sermayeler arasındaki rekabetin küreselleşme sürecinin önemli sonuçlarından biri haline gelmesiyle birlikte hızlı bir biçimde artması, üretim ve dolaşım süreci için belirli bir bilgi donanımına sahip olmayı gerektirmektedir. Yaşanan bu değişimler, eğitim sisteminde kapitalist toplumdaki uzmanlaşma ve farklılaşma sebebiyle beşeri sermaye olarak tanımlanan, hem üretim süreci açısından önemli bir girdi hem de eğitim sürecinden geçen birey için gelecekte önemli getirisi olan bir yatırım işlevini üstlenmektedir. Bu nedenle emek gücü, insan sermayesi (human capital) olarak kavramlaşmakta ve eğitim ile sermaye ilişkisine yönelik teorik bir çerçeve geliştirilmektedir (Ercan,1998,158). O halde emek gücü, sermaye birikiminin fark yaratarak genişleyen toplumsal yeniden üretiminde artı değeri üretiminde özel bir önemi vardır. Emek gücü niteliğini arttırmak üzere atılan adımlar, sermayenin daha fazla artı değer yaratma hedefini gerçekleştirmek istemesinden kaynaklanmaktadır. Buna göre daha fazla artı değer yaratılması uğruna emek gücündeki verimlilik artışları, insanın kendisini sermayeleşmeye adanmış bir süreci biçimler. Nitekim beşeri sermaye de, kapitalizmin ulaştığı ileri aşamada, emek gücü dönüşümünün aldığı en son hali ifade etmektedir. Çünkü bu kavram, esasen insanı sermayeleştirme yoluyla bir toplumsal emek gücü oluşturma gayesi üzerinde temellenmektedir ve toplumsal emek gücünün yeniden üretilmesi, sermayenin daha fazla artı değer yaratma düşüncesi üzerinden gelişmektedir. Emek gücünün toplumsal yeniden üretimi de eğitim yoluyla emek gücü verimliliğinin arttırılmasına dayanmaktadır. Beşeri sermaye olarak açığa çıkan emek gücünün yeniden üretimi kapitalizmin sürekliliği için gerekli görülmekte ve Türkiye'de de büyük ölçüde Frederick W. Taylor ve Peter Drucker'in görüşlerinin etkisi altında gelişmektedir. Beşeri sermayenin geliştirilmesi yoluyla ekonomik kalkınmanın sağlanması için eğitimin temel amacının emek gücü verimliliğini arttırmak olduğu göz önüne alınırsa, son zamanlarda Türkiye'de beşeri sermayeye duyulan ihtiyacı vurgulayan bireysel sermayelerin düşünsel yapısının oluşumunda bu iki isimin belirleyici olduğu anlaşılmaktadır. Şimdi bu iki önemli

isim üzerinden eğitimin emek gücü verimliliğini artırma ve dolayısıyla beşeri sermaye yaratmadaki işlevini daha yakından inceleyelim.

2.8. Emek Gücü Verimliliğinin Artışı: F. W. Taylor ve P. Drucker

Emek gücü, insanların kullanım değerini dönüştürerek metalara değer kazandırdığı gerçek üretici gücünden ayrı tutulmalıdır (Foley,2002,191). Kapitalizmin yapısal işleyişi, emek ve emek gücü arasındaki ayrımı arttırarak, emek gücünü bir metaya dönüştürmeye dayanır. Söz konusu ayrım arttıkça emek gücü hızlı bir işçileşme sürecine girmektedir. Bu işçileşme süreci, daha çok zaman ve hareket kavramları ile teknolojik kategorilere uyarlanarak emek gücünün dönüşümüne işaret etmektedir. Taylorizm’de söz konusu dönüşüm, makineye türdeş olan ve zahmetsizce makinenin bir parçası haline getirilebilen ya da tamamen makineye dönüştürülebilen tarzdaki teknolojik bir çokluğa dönüşmüş insan emeğini biçimlemektedir (Sohn-Rethel,2011,166). 19. yy’ın son dönemlerinde Taylor’un ve onun düşüncelerinden önemli ölçüde etkilenen 20. yy’ın işletme kuramcısı Peter Drucker’in eğitim konusundaki fikirleri ve hedefleri tam da bu mantığa denk düşerek emek verimliliğinin arttırılması üzerine konumlanmaktadır.

1900’lü yılların başında yönetimin iş sürecine uygulanmasını savunan Frederick W. Taylor “Bilimsel Yönetimin İlkeleri” adını verdiği çalışmada, emek gücü verimliliğinin eğitim yoluyla arttırılmasını savunmuş ve bunu da emek gücü üzerinde denetim sağlayarak yönetme mantığına dayandırmıştır. Bu anlamda Taylor’un düşüncesi iki temel argüman üzerinde konumlanmaktadır: Emek gücünün en iyi şekilde yönetilmesi ve yönetimde emek gücünün denetlenmesi.

Bu argümanlar ışığında bilimsel yönetimi merkeze alan Taylorizm’e göre, insanın emek gücünün niteliğinden yararlanılması ve emek sürecinin birliğinin parçalanması bilimsel yönetimin temel amacını oluşturmaktadır. Taylorizmin ana mantığı, iş sürecinin parçalara ayrılması, yönetme ve denetleme mekanizmaları üzerinden bir çalışma süresinin dayatılmasıyla emek organizasyonunun zihin emeği ve kol emeği olarak ikiye bölünmesidir. Bu daha yaygın olan biçimiyle kafa ve kol emeğinin ayrıştırılmasından çok kavrayışın uygulamadan ayrıştırılması ilkesi olarak adlandırılabilir (Braverman,2008,128). Bu durumda, Taylorizm, bilimsel yönetimi iş sürecine uygulayarak eğitim yoluyla emek gücündeki

kavramsallaştırma ve uygulamayı birbirinden ayırarak beyin ve el arasında bir uçurum yaratır. Dolayısıyla, Taylorizmin temel dayanağı, bilimsel işletmecilik ve buna istinaden zihinsel emekteki düşünme sürecinin el emeğindeki uygulamadan sistematik şekilde ayrışmasını, bu şekilde el emeğinin parçalara bölünmesi ve basitleştirilmesi ile eğitilmiş bir gorilin bile yapabileceği bir hale getirilmesini içerir (Harvey,2012,175).

Bu düşünceler üzerinden ve Taylor'un kavramları ile Türkiye gerçekliği arasında bağlantı kurduğumuzda, 2000'li yıllardan itibaren hızlı bir artış gösteren uluslararası rekabet karşısında, ekonomik olarak güçlü kalabilmek için üretim yapısı, eğitim sistemi ve emek gücü verimliliği üzerinde yaratılan farklılaşmaların Taylorizmin temel ilkelerini işaret ettiğini söylemek mümkündür. Önce üretim alanında başlayan Taylorist etkiler, bir dizi toplumsal farklılaşmayı da beraberinde getirmiştir/getirmektedir. Nitekim Türkiye'de küreselleşme, ekonomik büyüme, uluslararası rekabet olgularıyla açıklanan beşeri sermaye ihtiyacı, üretim yapısındaki işleyişin değişmesinin ve bu işleyişe uygun niteliklerle donatılmış, teknolojiyi kullanabilen, bilgi ve becerisi yüksek emek gücüne duyulan ihtiyacın bir ifadesidir.

Söz konusu nitelikler ise emek gücüne eğitim yoluyla kazandırılmakta ve eğitimin kendisi de sosyal bir süreç olarak dönüşüme uğramaktadır. Bu doğrultuda insanın toplumsal var olma hali ve anlam dünyası, eğitimin ona kazandırdığı niteliklere göre oluşmakta ve gündelik yaşamdaki toplumsal pratikler de söz konusu nitelikleri içeren bilgilere göre biçimlenmektedir. Dolayısıyla eğitim yalnızca nitelikli emek gücü üretimiyle kalmamakta aynı zamanda bir bütün olarak toplumsal yaşayış biçimini değiştirmektedir.

Bu bağlamda verilebilecek en önemli örnek olan yaşam boyu öğrenme kavramı, hayatın kendisinin kapitalizmin çarklarını döndürmeye yarayacak bilgi ve becerileri öğrenmeye adanmasını ifade etmektedir ve bilgi toplumu olarak adlandırılan 21. yy'in en önemli eğitim stratejilerinden biri haline gelmiştir. Öyleyse eğitim sisteminin amacı, beşeri sermaye potansiyelini yaşam boyu ve her an yaratmak istemektir.

Bu anlamda dikkat çeken en önemli açıklamalardan birini de, yaşam boyu öğrenme stratejisiyle beşeri sermayenin geliştirilmesini vurgulayan ve Türkiye'de büyük sermayeyi temsil eden örgütlenmelerin beşeri sermaye ihtiyacı konusundaki düşünsel zeminini oluşturan Peter Drucker yapmaktadır:

“Okul, yine gençlere öğretim vermeyi sürdürecektir. Ama öğrenme artık ömür boyu süren bir faaliyet haline geleceği, ‘yetişkin’ olur olmaz sona ermeyeceği için, okulların da ömür boyu öğrenme kavramına göre düzenlenmesi zorunlu olacaktır” (Drucker,1993,285).

Taylor’un düşüncelerini savunan işletme ve yönetim kuramcısı Peter F. Drucker, uluslararası piyasada ulusal rekabetin dayanağı olarak bilginin üretkenliği ve ekonominin önemini vurgulamaktadır (Drucker,2001,1-2). Bununla birlikte Drucker, kapitalizmden sonra gelecek olan toplumun bilgi egemenliğindeki “kapitalist ötesi toplum” olduğunu ve bu toplumu ayakta tutacak en kritik unsurun nitelikli eleman yetiştirmek olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca, kapitalizmin değişen üretim yapısıyla birlikte açığa çıkan zihin emeği ve kol emeği ayrışmasını bilgi işçileri ve hizmet işçileri olarak kategorize etmiştir ve her iki kesimin de sürekli olarak öğrenmesini ve kendisini geliştirmesini bir zorunluluk olarak algılamıştır.

“Bilgi ve hizmet işçilerinde verimlilik, işe ve kuruluşa sürekli öğrenme sürecini katmamızı gerektirmektedir. Bilgi zaten sürekli öğrenmeyi şart kılar, çünkü bilginin kendisi sürekli olarak değişmektedir. Ama hizmet işçilerinin sırf masa memurluğu türünde olanları bile, kişinin sürekli olarak kendini geliştirmesini, yani sürekli öğrenmeyi gerekli kılmaktadır” (Drucker,1993,135).

Drucker, Marx’ın düşüncelerine bir tepki olarak geliştirdiği ve Taylorizm övgüsüyle açıkladığı “Kapitalist Ötesi Toplum” adlı çalışmasında emek gücü verimliliğinin arttırılmasında eğitimin üstlendiği rolü tartışmaktadır. Hiç kuşkusuz Taylor’dan aldığı ilhamla bilginin iş sürecine uygulanmasını içeren yönetim temelli bir eğitim anlayışını savunan Drucker, proletaryanın olmadığını ve bunun yerini bilgi işçilerinin aldığını vurgulamaktadır. Bu bağlamda ücretli emeği “eleman” olarak tanımlamakta ve bahsettiği toplumun yapısının sınıfsız olduğunu iddia etmektedir.

Türkiye’de beşeri sermaye ihtiyacının Peter Drucker’in öncülleriyle bağlantılı bir biçimde açıklanması dikkat çekicidir. Sanayi Bakanlığı’nın 2011-2014 Sanayi Strateji Belgesi Raporu’ndaki 156. maddede eğitimin verimlilik sağlama üzerinde önemli bir etkisi olduğu ve eğitimin bu yönde kazanacağı bir niteliğin rekabet gücü üzerinde belirleyici olduğu vurgulanmıştır.

“Sanayi stratejisi açısından bakıldığında, işgücünün almış olduğu eğitimin suresi kadar niteliği de rekabet gücü üzerinde belirleyici bir unsurdur. Bireylerin eğitimleri esnasında edindikleri bilişsel beceriler, işgücünün gelecekteki verimlilik düzeyini büyük ölçüde etkilemektedir. Son dönemde bu alanda yapılan çalışmalar, Türkiye’de verilen eğitimin kalitesindeki problemlerin, işgücünün beceri düzeyini ve dolayısıyla özel sektörün rekabet gücünü olumsuz etkilediğini göstermektedir” (Sanayi ve Ticaret Bakanlığı,2010,78).

Bu vurgunun gerekçesi ise, eğitim sisteminde mesleki eğitimin gelişmesi, teorik eğitimin uygulamalı eğitimle bütünleşmesi ve okulda öğrenilen bilgi ve becerilerin iş hayatına kolayca aktarılabilmesinin sağlanmasıdır. Bu düşünceyle hemfikir olan Peter Drucker’ın önerisi de bizi aynı tabloyu çizer:

“Bugün için bilginin getireceği mahsulle ilgilenen okul tipi mesleki okullar, yani mühendislik tıp, hukuk, yönetim okullarıdır. Çünkü bunlar, teoriden çok uygulamaya eğilen okullardır. Ama bilginin getireceği mahsulü yükseltmek herkesin ihtiyacıdır. Bunun için de sürecin yani kavramların, teşhisin, becerilerin; öğretilir, en azından öğrenilebilir duruma getirilmesi gerekir. Bu da kesinlikle eğitimsel bir adımdır, dolayısıyla da okullara düşen bir görevdir” (Drucker,1993,284).

Tüm bu gelişmeler eşliğinde, bilgi ve becerilerin geliştirilmesinin eğitimsel adımlarla ilerleyecek bir durum olması, eğitim ve beşeri sermaye gelişiminin karşılıklı etkileşim içerisinde olduğunu göstermektedir. Nitekim beşeri sermayeyi açıklayan tanımlamaların birçoğu da, bireylerin genel ve mesleki eğitim yoluyla edindikleri beceri ve öğrenim ile kendi doğal yetenek ve kabiliyetlerinin bir bileşimini ifade etmektedir (OECD,2007,2). Beşeri sermayenin genel tanımlaması, eğitimin beşeri sermaye gelişimindeki etkin rolünü de açığa çıkarmaktadır. Eğitimin söz konusu etkin rolü, Taylor’un çerçevesinden emek gücü verimliliğini artırma odaklı gelişmiştir ve Peter Drucker’in için de okul ve iş yeri arasındaki çizginin giderek inceleyeceğini söylemesi de bu odağın içerisinde yer alır. Dolayısıyla beşeri sermaye eğitim yoluyla emek gücü verimliliğinin artırılmasından başka bir şey değildir. Eğitim yoluyla kazandırılmak istenen emek gücü verimliliği ise teknolojiye dayanan bilgi, beceri ve donanımın artırılmasını ifade etmektedir.

Türkiye’de eğitimle iş dünyasının bütünleşik yapısını savunan sermaye örgütlerinin anlam dünyasını, Frederick Taylor’dan etkilenen Peter Drucker’ın işletme mantığı oluşturmaktadır. Dolayısıyla Türkiye’de beşeri sermaye kavramını anlamak, öncelikle bu anlam dünyasına referans vermeyi gerektirmektedir. Bu nedenle, TÜSİAD, TİSK ve TOBB gibi sermaye örgütlerinin beşeri sermaye ihtiyacını dile getirirken uluslararası rekabet

koşullarının iyileştirilebilmesi için sanayinin nitelikli emek gücü açığını kapatması gerektiğini söylemesi, emek gücü verimliliğinin artırılması sorununa eşdeğerdir. Türkiye’de büyük sermayeyi temsil eden örgütlenmelerin kapitalizmin süreklilik kazanmasına öncülük eden teorik tartışmalarla bütünleşmesinin sonucu ise beşeri sermayenin çoğunluğunu oluşturduğu bir topluma duyulan özlem ve emek gücü üzerinde artan tahribattır.

Eğitimin, sermayenin ihtiyaç duyduğu nitelikli emek gücünü yaratma gayesiyle, emek gücü verimliliğini arttırarak beşeri sermayeyi açığa çıkaran sosyal bir süreç olarak algılandığı açıkça görülmektedir. Bu sosyal sürecin teknoloji, yönetim ve işletme mantığıyla bezenmesi, kapitalizmin yapısal mantığına içkin olarak gelişmektedir.

Türkiye’de 2000’li yıllardan sonra görece artı değer üretimine geçişin ağırlık kazanması, emek gücü verimliliğini arttırmayı da zorunlu bir koşul olarak sunmuş ve beşeri sermaye kavramı, Türkiye’de üretim yapısında teknoloji tabanlı değişimin bir sonucu olarak gündeme gelmiştir. Bu nedenle Türkiye’de beşeri sermaye kavramının eğitim yoluyla içerilen bilgi ve beceriler olarak açıklanması kapitalist sistemin yapısal belirleyenlerini göstermekten uzak ve pragmatiktir. Beşeri sermayeyle kurulan teori ve gerçeklik arasındaki bağ, bu kavramın insanı bir üretim faktörü gibi düşünmesi ve bu şekilde eğitim sisteminin yeniden yapılandırılarak yeni bir toplumsal emek gücü formunun yani beşeri sermayenin elde edilmesidir. Kapitalizmin yapısal mantığını sürdürmeyi hedef edinen bu kavram, kapitalizmin geldiği son aşamada Türkiye’de emek gücü verimliliğinin arttırılarak görece artı değer yaratma kaygısının gizil bir ifadesi haline gelmiştir. Çünkü artı değer üretiminin sürekli olarak yeniden sermayeye dönüşmesi üretimin daha büyük bir ölçüğe ulaşmasına neden olmakta ve buna emek gücü üretkenliğini arttırma yoluyla artı değer üretimini hızlandırma eşlik etmektedir (Marx,2011,603).

Türkiye’de de kapitalizmin geldiği düzeye bağlı olarak aynı süreçler işlemiştir. Bu anlamda 1960’lı yıllarda üretken sermayenin inşa yıllarından bugün 2000 sonrası sürece baktığımızda üretimde yapı içi bir farklılaşma görülmektedir. Emek yoğun üretim alanından sermaye yoğun üretim alanına geçişi ifade eden bu farklılaşma görece artı değer üretimini güçlendirmeye yöneliktir. Çalışmanın bir sonraki bölümü Türkiye’de görece artı değer üretiminin yapısal koşullarını ve bu koşulların değişen evrelerinde eğitim ve beşeri sermaye ilişkisinin nasıl biçimlendiğine odaklaşacaktır.

3. TÜRKİYE’DE GÖRECE ARTI DEĞER ÜRETİMİNİN YAPISAL KOŞULLARI ve EĞİTİM

Türkiye’de sermaye birikimini açığa çıkaran zorunluluklar alanına baktığımızda değişimi anlamak için kavramsal bir çerçeve üzerinden hareket etmek önem kazanmaktadır. Bu kavramsal çerçeve, mutlak artı değer ve görece artı değer arasındaki bağlantıya ulaşmayı sağlamaktadır. Daha açık anlatacak olursak, Türkiye’de sermaye birikiminin geldiği aşama mutlak artı değer üretiminin yükseldiğini ancak diğer bir taraftan da mutlak artı değerden görece artı değere geçişin olduğunu göstermektedir. Bu durum emek gücü üretkenliğinin artmış olmasıyla bağlantılıdır. Çünkü Marx’ın da ifade etmiş olduğu gibi, görece artı değer emek gücünün üretkenliğiyle doğru orantılıdır. Emek gücünün üretkenliği arttıkça artar, azalırsa azalış gösterir (Marx,2011,311-312). Türkiye’de de görece artı değer üretimi giderek artış göstermektedir, ancak mutlak artı değer de bu süreçten bağımsız değildir. Dolayısıyla son dönemlerde Türkiye’de beşeri sermaye kavramının niçin bu kadar sık gündeme getirildiğini anlamak burada önem kazanmaktadır. Çünkü beşeri sermaye kavramı, üretkenlik düzeyi yüksek, yaratıcı ve nitelikli emek gücünü temsil etmektedir. Bu noktada kavramsal çerçeveyi biraz daha genişletmek için K. Marx’a ve M. Tomba’ya yer vermek anlamlı olacaktır. M. Tomba, mutlak artı değer ve görece artı değer art arda işleyen bir süreç değil, eş zamanlı olarak işleyen bir süreç olduğunu ve bu nedenle birbirinden bağımsız kavramlar olarak ele alınmaması gerektiğine vurgu yapmaktadır (Tomba,2007,28). Marx ise bu düşünceyi Grundrisse’de şu şekilde ele almaktadır:

“Sermayenin eğilimi, şüphesiz, mutlak artı değerle nispi artı değeri bağdaştırmaktır; dolayısıyla bir yandan iş günü maksimum ölçüde uzatılır ve eş zamanlı işgünleri maksimum ölçüde arttırılırken, öbür yandan gerek zorunlu emek süresi gerekse zorunlu işçi sayısı minimuma indirilir” (Marx,2008,603).

K. Marx ve M. Tomba’dan hareketle, Türkiye’de üretken sermayenin oluşum yıllarından itibaren eş zamanlı bir süreç olarak işleyen mutlak artı değer ve görece artı değer üretiminin (yani genel olarak artı değer üretiminin) artmış olduğunu kavramsal bir çerçeve üzerinden ele almak, olguları anlamamız açısından önemlidir. Bu anlamda Türkiye’de 2001 sonrası dönemde mutlak artı değer üretimi dışlanmamış ancak görece artı değer üretiminin daha da ağırlık kazanmasıyla kendisini göstermiştir. Dolayısıyla Türkiye’de görece artı değer üretiminin artan yoğunluğu, bir yandan üretim alanında bir verimlilik artışını gündeme taşırken,

diğer yandan da üretim sürecinin kurgulayıcısı olan emek gücü üzerinde de zorunlu bir değişimi beraberinde getirmiştir. Bu açıdan bakıldığında, Türkiye’de emek gücünün beşeri sermaye formundaki dönüşüm süreci daha görünür hale gelmektedir.

Fakat emek gücündeki dönüşüm, devam etmekte olan belirli bir sürecin ürünüdür. Bu süreç aynı zamanda Türkiye’de kapitalizmin geldiği aşama ve geline bu aşamanın getirdiği değişimlerin sürecidir. Bu değişim sürecinin tarihselliği içerisinde, Türkiye’de üretken sermaye giderek daha fazla gelişmiş ve bireysel sermaye sahiplerinin sayısı, kapitalist gelişme ilerledikçe daha da artış göstermiştir. Bu durum, Bertolt Brecht’in şu şiirinde çok anlamlı bir şekilde işlenmektedir:

“Onlar demiri çeliği tutan birkaç kişidir
Yoktur karasabandan bir çıkarları
Dünyaya bakıp ne küçük derler
Bir şeylerle yetinmezler ucunda
Para hesap eder gibi hesaplıyorlar bizi
Savaş da bu hesabın ucunda
Ürkmeyin tutmuşlar diye suyun başını
Korkunç olayları davranın bitsin”

Demiri çeliği elinde tutan birkaç kişinin sayısındaki bu artış, aslında kapitalizmin yapısal bir koşulu olan sermaye biriktirme istek ve zorunluğunun bir sonucudur. Türkiye özelinde bu istek ve zorunluluk halini kapitalizmin gelişmesi sürecinin ve dolayısıyla kapitalist ilişkilerin gelişme sürecinin bir ifadesi olarak düşünmek mümkündür. Bu anlamda, Türkiye’de özellikle 2001 krizi ve onu takip eden süreçte kapitalizmin geldiği aşama, bu istek ve zorunluktan bağımsız olmamıştır. 2001 krizinden sonra kapitalizmin Türkiye’de geçirdiği yapı içi dönüşümü, yani üretimin emek yoğun sektörlerden sermaye yoğun sektörlere geçmesi eğilimini arttırmıştır. Bu durumda (teknolojinin) üretim sürecindeki egemenliği, görece artı değer üretiminin ağırlık kazanmasıyla birlikte daha da belirginleşmiştir. Bu noktadan hareketle, sermaye yoğun üretimin verimlilik artışı sağlayarak sermaye birikiminin hızlı bir biçimde ilerlemesine ve emek gücünün dönüşüme uğramasına yol açtığını söylemek mümkündür. Görece artı değer üretimi, emek gücü üretkenliğinin yüksek olmasını gerektirmiş ve bu nedenle emek gücü üzerinde bir değişimi zorunlu kılmıştır. Dolayısıyla bu süreç geliştikçe, üretim araçlarının üretimi ve kullanılmasına yönelik bilgi ve

becerisi yüksek emek gücüne, yani *beşeri sermayeye* olan ihtiyaç daha fazla gündeme gelmeye başlamıştır.

Bu bağlamda teknolojinin üretim sürecine uygulandığı ölçüde, emek gücünde de verimliliği ya da üretkenliği yüksek olmasını öngören görece artı değer üretiminin ağırlık kazanması, öncelikle eğitim sistemine yönelik bir müdahaleyi gündeme getirmiştir. Bu nedenle, sermaye örgütlerinin ihtiyaçlarına cevap verecek bir emek gücü yetiştirmek, öncelikle eğitim sisteminin içeriğini değiştirmekten geçmekte ve bu sayede eğitim sistemi bilgi ve becerisi yüksek, nitelikli ve uzmanlaşmış tarzda bir emek gücü profili yetiştirecek şekilde yeniden yapılandırılmaktadır. Bu anlamda sermaye örgütlerinin yayınladıkları ihtisas raporlarında uluslararası rekabetin önündeki en büyük eksikliğin beşeri sermaye olarak gösterilmesini ve dolayısıyla bu eksikliğin giderilmesi için atılan adımları, 2001 krizi sonrasında görece artı değer üretiminin artış göstermesiyle birlikte emek gücü üzerinde tezahür eden bir dönüşüm/dönüştürme zorunluluğunun bir ifadesi olarak düşünmek mümkündür.

Bu düşünsel zemin üzerinden hareketle çalışmanın bu bölümü, Türkiye’de görece artı değer üretiminin yıllar içerisinde giderek daha da ağırlık kazanmasıyla birlikte eğitim ve beşeri sermaye ilişkisinin nasıl biçimlendiğini ele alacaktır. Bu ele alış, Türkiye’de kapitalist ilişkilerin belirli bir süreci kapsadığını belirtecek ve bugüne ilişkin bir sorunu anlamak ve açıklamak için söz konusu ilişkilerin oluşum aşamasına bakmayı gerektirecektir. Çalışmanın bu bölümü, genel olarak Türkiye’de kapitalist gelişimin tarihsel süreklilik içerisinde değişen dinamik yapısının ayrıntılı bir bilgisini vermeyi değil, yalnızca kapitalizmin gelişim sürecindeki bazı tarihsel dönemlerin bugün emek gücünün beşeri sermaye formunda değişmesine yönelik nasıl bir köken oluşturduğunu göstermeyi amaçlamaktadır. Bu kapsamda üretim yapısında gerçekleşen farklılaşmalarla sermaye örgütlerinin beşeri sermaye talebindeki artışın paralelliği üzerinde durulacak ve bunun eğitim sistemindeki değişimlerle bağlantısı kurulacaktır. Bu bağlantılar kurulurken, çalışmanın eğitim ve beşeri sermaye ilişkisinin özellikle 2001 krizinden sonra üretimin yapısındaki değişim sürecinde ilerleme kaydettiğine yönelik yargısı, somut verilerle güçlendirilecektir. Fakat Türkiye’de üretim yapısındaki değişimlerin eğitim ve emek gücü ilişkisini nasıl biçimlendirdiğini bütünsel olarak görebilmek adına kapitalist ilişkilerin gelişimine bakmak gerecektir. Bu anlamda üretken sermayenin oluşum yıllarını simgeleyen 1960’lı yıllardan 2000’lere kadar olan süreçte görece

artı değer üretiminin farklı evrelerinde eğitim ve emek gücü ilişkisinin nasıl tezahür ettiği, önemli bir çıkış noktası olacaktır.

3.1. 1960'larda Görece Artı Değer Üretiminin Eğitim ve Emek Gücü İlişkisine Etkisi

Türkiye'de görece artı değer üretiminin yoğunluk kazanması, sermaye birikiminin tarihsel süreklilik içerisinde ilerlemesinin bir sonucudur. Bu tarihsel süreklilik içerisinde kapitalist ilişkileri çözümleyebilmek ve Türkiye'de kapitalizmin 2001 krizinden sonra geldiği aşamayı daha iyi açıklayabilmek için, gelinen aşamanın tarihsel bir sürekliliği olduğu göz ardı edilmemelidir. Çünkü tarihsel süreklilik içerisinde sermaye birikimin ulaştığı düzeye bağlı olarak sermaye örgütlerinin üretimin nasıl örgütleneceğine yönelik stratejilerinde emek gücünün dönüşümü ve beşeri sermaye kavramının gündeme gelişi ön plana çıkmaktadır.

Bu anlamda bugün sermaye örgütlerinin uluslararası rekabete karşı güç kazanabilmek için beşeri sermayeyi neden meselenin bam teli (Süngü,2012) olarak gördüklerini anlamak açısından, Türkiye'de 1960'lı yıllar kritik bir önem taşımaktadır. Çünkü 1950'lerin sonunu takip eden dönemde ticari sermayenin belirli bir doygunluğa ulaşmasına bağlı olarak, 1960'lı yıllar itibariyle Türkiye'de üretken sermayenin ve iç burjuvazinin oluşum yılları başlamıştır (Ercan ve Tuna,2006,15). Bu yüzden sanayi sektörünün Türkiye ekonomisinde önem kazanmaya başlaması, 1950'lerde ve özellikle 1960'lardan sonraki gelişmelerle mümkün olabilmiştir (Özgür,1972,177). Nitekim Türkiye gibi geç kapitalistleşen toplumlarda kapitalizmin gelişmesini sağlayan esas dinamikler, üretken sermayenin yükselişe geçtiği bir dönemde ortaya çıkmaktadır. (Ercan, Gültekin-Karakaş ve Tanyılmaz,2008,9). Dolayısıyla Türkiye'de kapitalizmin geliştiği bir sürece işaret eden bu dönem içerisinde, Türkiye'de içe yönelik sermaye birikim stratejisi uygulanmakta ve buna göre, iç birikimi güçlendirmek adına üretim için gerekli olan girdi malları ithalat yoluyla elde edilirken, tüketim malları üretimi ülke içerisinde gerçekleştirmekte, dolayısıyla bu malların ithal edilmesi yasaklanmaktadır. Bu şekilde bir yöntem izlenerek bir yandan uluslararası sermaye ve üretken sermayelerin realizasyon ve volarizasyon süreçleri sürekli kılınmakta, Türkiye açısından ise üretken sermayenin güçlendirilmesi yoluyla kapitalistleşme sürecine yönelik hızlı adımlar atılmaktaydı. Zira bu hızlı adımlar, aynı zamanda dünya ölçeğinde üretken sermayenin

uluslararasılaşması sürecine içe yönelik birikim modeliyle eklenmesi anlamına gelmekteydi.

Bu anlamda içe yönelik birikim stratejisiyle imalat sanayinin gelişmesi, emek gücü talebinin artmasına ve emek gücünde bir değişimin gündeme gelmesine neden olmuştur. Daha önce de belirtildiği üzere emek gücü talebindeki değişimlerin temel nedeni, sanayi sermayesinin gelişimi sonucunda üretim yapısında meydana gelen farklılaşmaların emek gücünde bir değişimi gündeme getirmesi ve bunun için de eğitim sisteminin yeniden yapılandırılmasına yol açmasıdır. Bu farklılaşmanın bir etkisi olarak *I. Beş Yıllık Kalkınma Planı(1963-1967)*'nda eğitim bir kalkınma hamlesi olarak görülmüş ve sanayinin ihtiyaç duyduğu emek gücünün yetiştirilmesi için eğitim, istihdamla olan ilişkisi bağlamında ele alınmıştır (DPT,1963,441). Bu dönemde eğitim sisteminden beklenen yeni yeni ilerleme kaydedilen sanayinin daha da gelişmesi için gerekli olan nitelikte ve sayıda eleman yetiştirecek şekilde yapılandırılmasıdır. Eğitim sisteminde gündeme gelen bu değişimleri anlamak için aşağıda Tablo 1'de yer alan döneme ilişkin istihdamın sektörel dağılımına bakmak önem taşımaktadır.

Tablo 1

İstihdamın Sektörel Dağılımı, 1961

Sektörler	Çalışan Nüfus (Bin)
Tarım	9 800
Sanayi	1 180
Hizmetler	1 570
Toplam	12 55

Kaynak: DPT (1963)'den uyarlanmıştır.

Tablo 1'de gösterildiği üzere tarım, hizmetler ve sanayi sektöründe çalışan nüfusun sayısı sırasıyla 9800, 1570 ve 1180'tir. Açık ki Türkiye'de bu dönem içerisinde sanayi sektöründe çalışan nüfusun sayısı, diğer sektörlerde çalışan nüfusun sayısına göre daha azdır. Ancak bu dönemde üretken sermayenin gelişmesiyle birlikte tarımdan sanayi sektörüne emek gücü aktarımına sebep olacak ve bu emek gücünün sanayinin gerekleriyle uyum olması için

eğitim sisteminin içeriğinin değişmesi gerektiği vurgulanacaktır. Çünkü retken sermayenin gelişimi ya da sanayi sermayesinin oluşunu sadece “her köşede bir zengin” yaratmamakta aynı zamanda kırdan şehre genlerin oluşturduğu yeni bir sınıfın varlığına sebep olmaktadır (Ercan ve Tuna,2006,11). Bu bağlamda söz konusu kalkınma planında genel eğitim algısı şu şekilde özetlenmektedir: “Eğitim sistemimiz Türk toplumunun ihtiyaçlarına ve şartlarına uygun insanların yetiştirilmesine yönelecektir. Eğitim planında teknik öğretime verilen önem, bunun başlıca belirtisidir. Eğitim esaslarının tespitinde de bu ilkeye uygunluk göz önünde bulundurulacaktır” (DPT,1963,442). Nitekim bu dönemdeki eğitim politikası üretken sermayenin ilerleyen yıllar içerisinde gelişme göstermesiyle aynı doğrultuda devam etmiştir. 1968-1972 yılları arasını kapsayan *II. Beş Yıllık Kalkınma Planı*’nda ise eğitimin üstlendiği işlev şu şekilde nitelendirilmiştir:

“Türkiye geleneksel tarım ekonomisinden çıkarak sanayileşme ve hızlı kalkınma temposuna girmiş bulunmaktadır. Bu gelişme insan gücü yapısında ve mesleki bileşimde belirli bir bünyeye değişikliği gerektirmektedir. Kullanılan teknoloji ister en yenisi, ister en çok kullanılanı olsun çeşitli faaliyet kollarına dağılan insan gücünün, meslek, nitelikleri değişen ihtiyaçlara ayak uyduracak şekilde gelişmek ve değişmek zorundadır.”(DPT,1968,146).

Daha öncede açıkladığımız gibi, *I. Beş Yıllık Kalkınma Planı*’nda eğitim bir kalkınma hamlesi olarak görülmüş ve eğitimin istihdamla bağlantısı kurularak sanayinin ihtiyaçlarına uygun insan gücü yetiştirmeye yönelmesi gerektiğine yer verilmiştir. Bu noktadan hareketle, devam eden süreç içerisinde sanayi sermayesinin oluşunu ya da üretken sermaye oluşunu gelişme gösterdikçe, emek gücünün de bu gelişmeye paralel bir biçimde ilerlemesi bir zorunluluk olarak ortaya çıkmıştır ve dolayısıyla emek gücü ihtiyacının niteliğinde farklılaşmalar olmuştur. Bu yüzden *II. Beş Yıllık Kalkınma Planı*’nda da eğitim konusundaki düşüncelerin aynı doğrultuda ilerlediğini ve bu anlamda Türkiye’nin tarım ekonomisinden çıkıp sanayileşme ve hızlı kalkınma temposuna girdiği söylenerek eğitimin de bu tempoya uyum sağlayacak şekilde değişmesini, bunun için de değişen ihtiyaçlara uygun emek gücü yetiştirmesi gerektiği vurgulanmıştır. Çünkü sanayi sermayesi, kendi faaliyet kollarının gerektirdiği şekilde nitelik kazanmış ve alanında uzmanlaşmış tarzda bir emek gücüne ihtiyaç duymaktadır.

Bu ihtiyaç, Türkiye’nin, kapitalist birikim sürecine girmesine bağlı olarak üretken sermaye oluşumuna hız kazandırma, bir gelişme ve değişme zorunluluğu olarak atfedilirken,

aynı süreç içerisinde emek gücünün sırtına da ağır bir yük olarak binmiştir. Çünkü üretim yapısında gerçekleşen her farklılaşma emek gücünün de bu farklılaşmaya ayak uydurması zorunluluğunu da beraberinde getirmiştir/getirecektir. Türkiye’de özellikle 2000’li yıllardan sonra daha fazla gündeme gelen beşeri sermaye ihtiyacı ve eğitimin beşeri sermayeyi yetiştirecek şekilde yeniden düzenlenmesi gibi konuların devam etmekte olan kapitalist gelişme sürecinin emek gücü dönüşümü üzerinde yarattığı sonuçlardır.

Ancak konumuza geri dönecek olursak, beşeri sermaye yetiştirmenin eğitimin temel meselesi haline gelmesinin/getirilmesinin birden bire ortaya çıkan bir söylem olmadığını, bu anlamda bir süreci içerdiğini vurgulamak ve bu ilişkilerin gelişim sürecini ele alırken birtakım somut verilere yer vermek önem kazanmaktadır. Aşağıda sermayenin 1968-1972 döneminde bütün sektörlerde ihtiyaç duyduğu emek gücünün bir listesi bulunmaktadır. Bu emek gücü ihtiyacının bir kısmı hizmet içi eğitim programlarıyla karşılanmaktadır ve ek eğitim kapasitesine ihtiyaç duyulmaktadır (DPT,1968,184).

Tablo 2

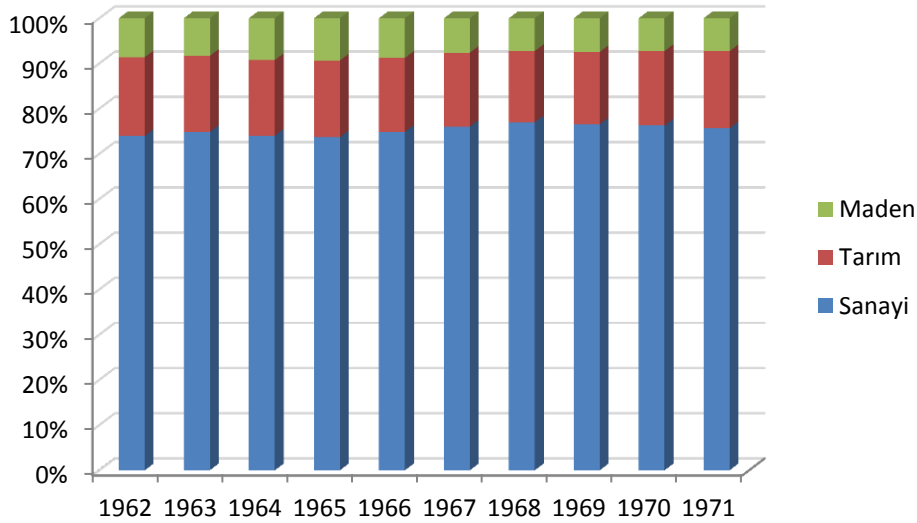
Mesleklere Göre İşgücü Talebinin Dağılımı (1968-1972) (Bin Kişi)

	1968	1969	1970	1971	1972
Meslekler	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
İzabeci, Haddecı, Çekiççi, Dökümcü	23	26	28	30	33
Makine, Alet İmal ve Tamiri ile İlgili Meslekler	297	317	339	384	392
Elektrik Malzemesi, Alet İmal ve Tamiri İle İlgili Meslekler	48	52	57	61	67
Dokumacılar ve Dokumacılık İle İlgili Meslekler	209	222	234	248	264
Terziler, Kürkçüler Ayakkabıcılar	294	309	325	341	360
Ağaç, Saz ve Kamıştan Eşya İmali	190	204	219	235	252
Gıda, İçki, Tütün İmali ile İlgili Meslekler	129	137	145	153	162
İnşaat İşleriyle İlgili Meslekler	180	209	241	264	296
Taş, Mermer, Topraktan Eşya İmali İle İlgili Meslekler	30	56	63	71	79
Yukarıdaki Gruplara Girmeyenler	68	73	79	84	90
Toplam	1 494	1 605	1 730	1 851	1 995

Kaynak: II. Beş Yıllık Kalkınma Planı, 1968, s.185.

Tabloyu incelediğimizde, 1968’den 1972 yılına baktığımızda en az ihtiyaç duyulan emek gücü talebinin maden sektöründe faaliyet gösteren izabeci, haddecı, çekiççi ve dökümcü mesleklerine yönelik olduğu görülmektedir ve buna karşılık olarak en çok ihtiyaç duyulan

emek gücü talebi ise makine, alet imal ve tamiri ile ilgili mesleklere aittir. Tablonun genel seyrine baktığımızda her sektöre yönelik emek gücü talebinde yıllara göre az da olsa süreklilik gösteren bir artış söz konusudur. Bunun nedeni ise, sanayi sermayesinin gelişmesi nedeniyle daha fazla emek gücüne, ancak kendi alanında bilgi ve beceri sahibi olan beşeri sermaye biçimindeki emek gücüne ihtiyacın artmakta olmasıdır. Özellikle makine imalatıyla ilgili meslekleri icra edecek emek gücüne daha fazla ihtiyaç duyulması, imalat sektörünün ilerleme kaydettiğinin bir göstergesidir. Çünkü *II. Beş Yıllık Kalkınma Planı*'nda genel olarak tarım ve sanayi sektörlerinin dengeli büyümesi ilkesi terk edilmekte ve sanayi sektörünün ekonominin “sürükleyici” sektörü olması öngörülmektedir (Kepenek,1987,134). Dolayısıyla imalat sektörünün ilerlemesinin nedeni esasen üretken sermayenin geliştirilmesi adına atılan adımların bir sonucudur. Yukarıda yer alan Tablo 2'nin açığa çıkardığı bu durumun esas nedenini yani makine imalatı alanında neden daha fazla emek gücüne ihtiyaç duyulduğunu aşağıda yer alan Grafik 1 üzerinden anlayabilmek mümkündür:

Grafik 1. Katma Değerin Sektörel Dağılımı

Kaynak: DİE (1961)'den aktaran Özgür,1972,s.178.

Grafik 1'de yer aldığı gibi 1962-1971 yılları arasında en az verimlilik düzeyi maden sektörüne ait iken, bunu tarım sektörü takip etmiştir. Bu durumu Tablo 2 ile karşılaştırdığımızda en az ihtiyaç duyulan emek gücü talebinin de maden sektörüne ait olduğunu görmekteyiz. Bu anlamda sektördeki verimlilik düzeyi ile o sektöre ait emek gücü

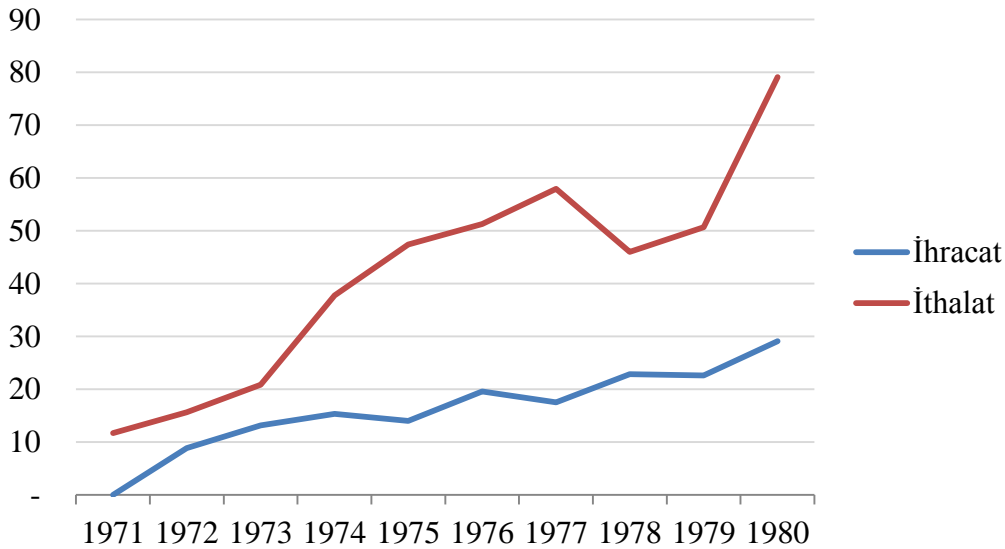
talebinin birbiriyle ilişkili olduğunu söylemek mümkündür. Fakat sanayi sektörü maden ve tarım sektöründeki verimlilik düzeyine göre oldukça yüksektir. Sanayi sektörünün büyüüp gelişmesi, hem değişmez sermayenin (makinelere) gelişme gösterdiğine hem de değişken sermayenin (emek gücünün) nitelik kazanma ve uzmanlaşma yönünde zorunlu bir değişim geçirmesine işaret etmektedir. Çünkü görece artı değer üretimi yani üretimdeki verimliliğin artması, eş anlı olarak değişmez sermaye ve değişken sermayedeki verimlilik artışıyla olmaktadır. Bu nedenle, sanayi sektörünün gelişme göstermesi, emek gücü üzerinde de doğrudan bir etki yaratmakta ve Tablo 2’de yer aldığı gibi makine imal ve tamiri ile ilgili mesleklere yönelik talep de bu sebepten dolayı artış göstermektedir. Grafik 1’de sanayi sektöründeki verimlilik düzeyi 1962 ve 1971 yılları arasında iki katından daha fazla artış göstermiş ve bu artışın emek gücü talebindeki yansıması da Tablo 2’de verilmiştir. Bölümün daha sonraki aşamalarında da göreceğimiz gibi Türkiye’de kapitalizmin gelişimi süresince imalat sektörü geliştikçe üretimde verimlilik daha da artacak ve görece artı değer üretimi daha da ağırlık kazanacaktır. Dolayısıyla üretim alanındaki verimlilik artışları da daha fazla uzmanlaşma ve nitelik kazanmayı gerektirerek beşeri sermayeye yönelik olan talebin yükselmesine neden olacaktır. Ancak şimdi Türkiye’de kapitalizmin geldiği düzeyi 1970’li yılların sonlarından itibaren ele alınarak bu dönem içerisinde eğitim ve emek gücü ilişkisinin hangi dinamikler üzerinden biçimlendiğine dikkat çekilecektir.

3.2. İçe Yönelik Birikimin Sonu: Yeniden Yapılanma Sürecinde Eğitim ve Emek Gücü

1970’li yılların sonuna doğru, 1960’lı yıllarda başlayan ithal ikameci sermaye birikim stratejisi, kendisini bir döviz krizi biçiminde ortaya koymuş ve dışa yönelik birikim rejimine geçilmesiyle sonuçlanmıştır (Ercan,2006a,8). Çünkü 1970’lerde ülke içi tüketim malı üretimi karlılık, üretkenlik düzeyi ve iç pazar açısından sınırlarına dayanmıştır. İçe yönelik birikim sürecinin sonuna gelindiğinden çare olarak tüketim malları üretiminden üretim araçları üretimine geçilmesi anlamında bir yönelim olmuştur (Yaman-Öztürk ve Ercan,2009,10). Kendisini ihracata yönelik sermaye birikim stratejisi olarak gösteren bu durumun gerçekleşmesinin esas nedeni kapitalist ilişkilerin süreç içerisinde gelişme göstermesidir. Kapitalist ilişkiler geliştikçe yalnızca tüketim malları üretiminin sürdürülmesi yetmez; aynı zamanda ara ve yatırım mallarını da üretmek zorunlu hale gelir

(Özgür,1972,195) Bu durum, üretim yapısının değiştiğini ve sermaye yoğun mallara ihtiyacın arttığını göstermektedir. Bu ihtiyaç dönemin eğitim politikalarının belirlenmesinde birincil etkiye sahip olmuştur. Çünkü söz konusu ara malı ve yatırım mallarını üretmenin zorunlu hale gelmesi, onu üretebilecek bilgi ve beceriye sahip emek gücünü de yetiştirmeyi gerektirecektir.

Bu nedenle eğitim sisteminin genel olarak sanayinin gelişmesine katkı sağlaması yönünde değiştirilmesi gerektiği vurgulanacaktır. Bu durumda eğitimin içeriği sanayinin ihtiyaç duyduğu beşeri sermayeyi sağlamaya yönelik olarak yeniden düzenlenecektir. Böylece üretimde meydana gelen değişimler toplumsal açıdan emek gücünün beşeri sermaye biçiminde dönüşümünü gündeme getirecektir. Bunun temel sebebi üretimde kullanılacak ara mallarının ülke içerisinde üretilmemesi, dışardan ithalat yoluyla elde edilmesi ve bunun artan dış ticaret açıklarına yol açmasıdır. Bu durumu aşağıda yer alan Grafik 2 üzerinden de gözlemlemek mümkündür.

Grafik 2. Yıllara Göre Dış Ticaret 1971-1980, (Dolar)

Kaynak: TÜİK.

Grafik 2’de 1971 ve 1980 yılları arasında dış ticaretin değişen yapısı görülmektedir. Buna göre, 1970’li yılların başı itibariyle dalgalı bir şekilde süregelen dış ticaret dengesi açığı, 1970’li yılların sonuna doğru artarak yükselmiş ve 1980 yılında doruk noktasına ulaşmıştır. Artan dış ticaret açıkları içe yönelik sermaye birikim tarzının artık sürdürülemeyeceğini göstermiş ve yeni bir modelin önünü açmıştır. İçe yönelik sermaye

birikim stratejisiyle ara malları ve sermaye malları üzerinden artan dışa bağımlılık, ihracat ve diğer döviz girdileriyle karşılanamamış ve bu nedenle dış borçlanmaya gidilmiştir (Sönmez,1986,67). 1979 döviz krizinin açığa çıkardığı sorunlar olarak gösterilen bu gelişmeleri esasen kriz açığa çıkarmamış, kriz tüm bu olanların sonucu olarak patlak vermiştir. Çünkü ara malları ve yatırım malları yönünden ithalata bağımlılığının sürmesi nedeniyle ithalatın pahalılaşması enflasyonu yükseltmiş ve döviz kurunun da buna bağlı bir biçimde yükseltilmesini zorunlu kılmıştır (Sönmez,1992,63). Bu anlamda içe yönelik sermaye birikim sürecinin sınırlarını belirleyen bunalım, bir yandan ülke içinde sanayi sermayesi birikiminin sürmesini sağlarken öte yandan dünya sistemiyle olan ilişkilerin sürmesini tehdit eder hale gelmiştir (Gülalp,1987,54). Bu ilişkiler üzerindeki tehdidin kaldırılması ve kronikleşen ödemeler dengesi açığının kapatılmasına çare olarak, daha önce belirtmiş olduğumuz ve üretim araçları üretimini ifade eden Departman I'in ülke içinde üretilmesi gösterilmektedir.

Bunun için üretim araçlarını üretebilmenin ve kullanabilmenin bilgisine sahip olacak nitelikte, alanında uzmanlaşmış, üretkenlik düzeyi yüksek bir emek gücü profiline ihtiyaç duyulmuştur. Çünkü 1970'li yıllarda yaşanan bunalım, bir taraftan da uluslararası rekabete karşı güçlü kalabilmek için sanayi sermayesini geliştirmeyi zorunlu kılmıştır. Eğitim politikaları da buna bağlı olarak değiştirilmiş ve nitelikli insan gücünü sağlamaya yönelmiştir. Gerek 1960'larda gerekse 1970'li yıllarda benzer şekilde devam eden söz konusu eğitim politikaları kapsamında mesleki ve teknik eğitimin güçlendirilmesine yönelik adımlar atılmıştır. Bu kapsamda, ilerleyen dönem içerisinde mesleki ve teknik okullarının durumuna bakmak dönemin eğitim ve emek gücü ilişkisinin beşeri sermayenin geliştirilmesi açısından nasıl biçimlendiğini anlamak açısından önemlidir. Bunun için aşağıda 1961 yılına ilişkin mesleki ve teknik liseler, düz liseler ve ortaokullarda eğitimin durumunu gösteren bir tablo yer almaktadır:

Tablo 3
Eğitim Durumu, 1961

Okullar	Okul Çağındaki Nüfus	Toplam Öğrenci Sayısı	Öğrencilerin Okul Çağındaki Nüfusa Oranı %	Öğretmen Sayısı	Öğrenci Öğretmen Oranı
İlköğretim	4 513, 0	3 160, 0	70	67,9	46
Mesleki ve Teknik Ortaokullar	1 786, 0	68,4	4	8,0	14
Ortaokullar		333,0	19	5,2	64
Mesleki ve Teknik Liseler	1 505, 0	46,5	3	8,0	14
Liseler		86,0	6	2,5	34
Teknik Yüksek Öğretim	1 816, 0	10,0	1	1,3	8
Genel Yüksek Öğretim		51,0	3	2,8	19

Kaynak: I. Beş Yıllık Kalkınma Planı, 1963, s.448.

Tablo 3'te gösterilmiş olan 1960'lı yıllara ilişkin eğitim durumuna baktığımızda, okul çağındaki nüfus sayısının okula giden toplam öğrenci sayısının epeyce üzerinde olduğunu görmekteyiz. Fakat konumuz açısından da önemli olan mesleki ve teknik ortaokulların ve liselerin eğitim düzeyini incelediğimizde bu okullara gidebilecek çağdaki toplam öğrenci sayısı 1 786 iken, bu okullara devam eden öğrenci sayısının 68,4 olması eğitime katılımın düşük bir düzeyde olduğunu ifade etmektedir. Benzer şekilde mesleki ve teknik liselerde de okul çağındaki nüfus 1 505 olmasına rağmen öğrenci sayısı 46,5'tir. Bu durum, mesleki teknik okullarda yetişecek nitelikli emek gücünün de sayısının az olacağını göstermektedir. Nitekim dönemin koşullarında da eğitim politikası, nitelikli emek gücünün yetiştirilmesi için mesleki ve teknik eğitim veren okulların geliştirilmesi üzerinden biçimlenmektedir. Bu eğitim politikasıyla amaçlanan ise, henüz sanayileşmeye başlayan Türkiye'nin görece artı değer üretimini arttırmak için emek gücü üretkenliğini arttırmak yani nitelikli emek gücünü sağlamaktır. Bu amaçla meslek liselerinin geliştirilmesine özel bir önem atfedilmiştir. Dolayısıyla *II. Beş Yıllık Kalkınma Planı*'nda yer alan verilere baktığımızda süreç içerisinde mesleki eğitim veren kurumların daha fazla geliştiğini görmek mümkündür. Aşağıda yer alan tabloda 1968-1973 yıllarını kapsayan dönemde teknik liselerin durumu yer almaktadır.

Tablo 4

Lise Seviyeli Teknik Okullarda Gelişme 1968-1973 (Bin Kişi)

Toplam Öğrenci Sayısı	1968-1969	1969-1970	1970-1971	1971-1972	1972-1973
Makine	5950	7700	9700	12100	15000
İnşaat	8650	12500	17700	24000	32000
Elektrik	3800	5500	7600	10000	12600
Maden	600	700	750	800	900
Kimya	350	400	500	650	750
Toplam	19350	26850	36250	47550	61250

Kaynak: II. Beş Yıllık Kalkınma Planı, 1968, s.171.

Tablo 3'te 1961 yılındaki eğitim durumuna ilişkin verilerde, mesleki ve teknik eğitim veren kurumların henüz gelişme aşamasında olduğunu ve okula devam eden öğrenci sayısının az olduğunu söylemiştik. Fakat Tablo 4'e bakıldığında, 1968'den 1973 yılına kadar devam eden süreç içerisinde tüm bölümlerde okuyan öğrencilerin sayısında düzenli bir artışın olduğu ve mesleki eğitimin daha fazla gelişme gösterdiği anlaşılmaktadır. Bu noktadan hareketle Tablo 4'te yer alan mesleki eğitime yönelik okutulan bölümlerden öğrenci sayısında en fazla inşaat alanında artışın olduğunu görmekteyiz. Makine ve elektrik bölümleri ise inşaattan sonra en fazla gelişme gösteren bölümler arasında yer almaktadır. Maden ile kimya bölümleri ise diğer bölümlerle karşılaştırıldığında daha az öğrencinin okumakta olduğu bölümler olarak karşımıza çıkmaktadır.

Tablo 3 ve Tablo 4 incelendiğinde görülmektedir ki eğitimde mesleki ve teknik eğitim veren okulların geliştirilmesi, temel hedef olarak belirlenmiştir. Üretken sermayenin oluşum yıllarını izleyen ithal ikameci birikim modelinin uygulanmasıyla sanayi sermayesi yükselişe geçmiş ve Türkiye geleneksel tarım ekonomisinden sanayi ekonomisine geçen bir ülke olarak yeniden tanımlanmıştır. Böyle bir yeniden tanımlama, aslında kapitalizmin Türkiye gerçekliğindeki artı değer yaratma zorunluğunun bir sonucudur. Bu zorunluluk açısından baktığımızda Türkiye'de de birikimin kendine özgü koşulları, artı değer üretiminin mutlak artı değerden görece artı değer üretimine geçiş sürecini de beraberinde getirdiğini

görmekteyiz. Sermaye birikim süreci artı değer yaratma koşulu üzerinden değerlendirirken birtakım toplumsal sonuçlar açığa çıkarmaktadır. Eğitim ve emek gücünün bu değerlendirme sürecine bağlı olarak yeniden biçimlenmesi bu toplumsal sonuçlardan biridir. Bu anlamda Tablo 3 ve Tablo 4’te yıllara göre mesleki ve teknik eğitimin gelişmesi ve bu alanlarda okullaşma oranının artması, dönemin koşulları içerisinde sanayinin ihtiyacı olan nitelikli emek gücünü yani beşeri sermayeyi sağlamaya yöneliktir. Eğitim ve emek gücü ilişkisi, beşeri sermaye potansiyelini arttıracak şekilde mesleki ve teknik eğitim temelinde yeniden yapılandırılmaktadır.

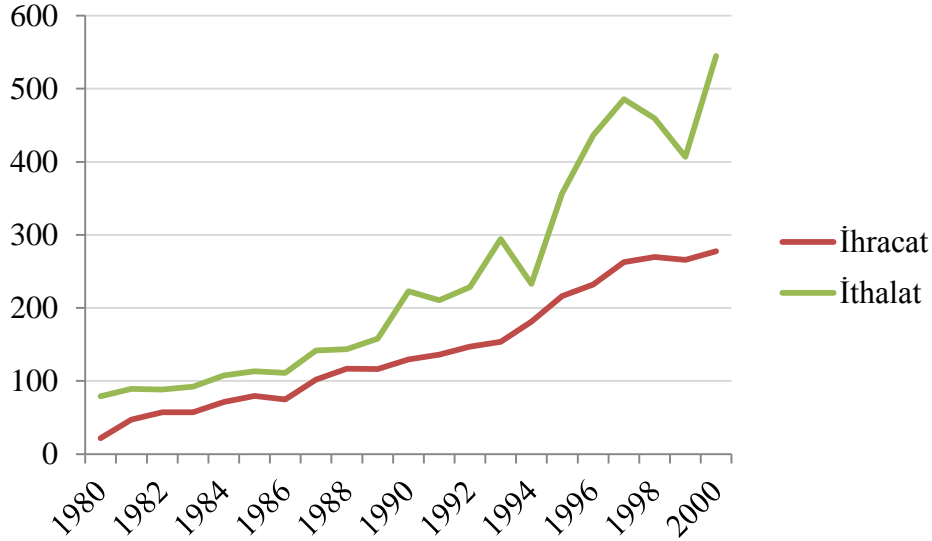
Eğitimde yaşanan bu dönüşümleri birikimin tarihsel sürekliliği içerisinde daha yakından görebilmek için Türkiye’de yaşanan kapitalist gelişmenin tarihsel bir sürekliliği olarak 80’li ve 90’lı yıllarda yaşanan gelişmelere ve bu dönemde eğitimin nasıl bir durumda olduğuna bakmak ve emek gücünü nasıl etkilediğini ele almak gerekecektir.

3.3. 1970’li Yılların Sonu: 1980 Sonrasında Birikimin Yeni Dinamikleri ve Eğitim-Beşeri Sermaye İlişkisi

1970’lerin sonunda içe yönelik birikim modeli, Türkiye’de kriz koşullarının oluşmasıyla sonuçlanmıştır. Bu anlamda kriz koşullarını ortadan kaldırmak için de sermaye birikim sürecine yeni bir yön verme ihtiyacı doğmuştur. Bu anlamda her ne kadar dışa yönelik birikim modeli bir önceki modelin krizine çare olarak ileri sürüldüyse de ithalattaki büyüme ve dolayısıyla ödemeler dengesi açığı sürmeye devam etmiştir. Bu durum eğitim sisteminde de yeni politikaların açığa çıkmasına eğitim sisteminin içeriğinin bilgi temelli olarak değiştirilmesine giden sürecin başlamasına yol açmıştır. Ancak eğitimle ilgili gelişmelere geçmeden önce dönemin ekonomik koşullarıyla ilgili olarak Aşağıda 80’li ve 90’lı yıllardan 2000’lere kadar olan süreç içerisinde ithalat ve ihracata ilişkin makro değişkenlere bakmak, süreci daha iyi anlamak ve açıklamak açısından önemlidir.

Grafik 3’te 1980 yılından itibaren 2000 yılına kadar olan dönemde ithalatın ihracata göre daha yüksek bir düzeyde olduğunu ve bu nedenle dış ticaret açığının süreklilik kazandığını söylemek mümkündür. Dolayısıyla ithalat düzeyi ihracat düzeyinden yüksekte seyrettiği için ihracat ithalatı karşılama yetersiz bir durumda olduğu görülmektedir. Bu bağlamda 1980’lerde dışa açılma politikası olarak izlenen ihracata yönelik sermaye birikim

modeli kronikleşen ödemeler dengesi açığını kapatmak için yetersiz kalmıştır. Bu noktada sanayi üretimi, halen ara malları ithal etmek pahasına ülke içerisinde ağırlıklı olarak dayanıklı tüketim mallarına üretimine ve bunların ihraç edilmesine dayanmaktadır.

Grafik 3. Yıllara Göre Dış Ticaret 1980-2000, (Dolar)

Kaynak: TÜİK.

Bununla birlikte imalat sanayinde katma değeri yüksek olan üretim araçları üretimine de bir geçiş söz konusu olduğundan kaynak sıkıntısı da yaşanmaktadır. Çünkü dönemin sermaye birikimi düzeyi bu üretimi gerçekleştirmek için yetersizdir ve dolayısıyla üretimin yapılabilmesi için gerekli koşullar henüz oluşmamıştır (Yaman-Öztürk ve Ercan,2009,21). Bu nedenle üretim yapılabilmesi için ithal girdi elde etmek halen bir zorunluluk olarak devam etmekte ve bu zorunluluk aynı zamanda döviz biçiminde sermaye ihtiyacının sürdüğü anlamına da gelmektedir. Bu dönemdeki, döviz ihtiyacı ve sermaye birikiminin ulaştığı düzey ise gündelik dilde “70 sente muhtaç olma” olarak gündeme gelmiştir (Ercan,2006b,4) .

Gündelik dile yansıyan “70 sente muhtaç olma” söylemi, esasen eğitim ve beşeri sermaye ilişkisini anlamak açısından çok iyi bir çıkış noktası oluşturmaktadır. Birikim sürecinde kriz koşullarıyla karşı karşıya gelmek, aynı zamanda o koşullardan çıkmak için gerekli politikaların da üretilmesi anlamına gelmektedir. Bu politikaların oluşmasında üretimde bilgi yoğun yüksek teknolojik ara mal kullanımının gerekmesi ve bunun içinde döviz biçiminde sermayeye ihtiyaç duyulması ancak dönemin yapısal koşulları içerisinde

gerçekleşen ihracatın bu döviz gelirini karşılayamaması etkili olmuştur. Dolayısıyla krize yönelik geliştirilen politikalar, yüksek teknoloji ara malı üretiminin ülke içerisinde gerçekleştirilmesi ve böylece hem döviz biçimindeki sermayeye olan ihtiyacın karşılanmasına hem de ithalat miktarının azaltılarak ödemeler dengesi açıklıklarının kapatılmasına yönelik gelişmektedir.

Bu politikaların gerçekleşmesi, toplumsal alanı etkilemekte yani emek gücünün yeniden biçimlenmesine neden olmaktadır. Bu bağlamda ileri düzeyde bilgi gerektiren ara malı üretimini gerçekleştirilmesi, emek gücünde bir uzmanlaşma ve farklılaşma zorunluluğunu açığa çıkarmaktadır. Bu zorunluluk, eğitim sisteminin söz konusu uzmanlaşma ve farklılaşmayı sağlayacak biçimde yeniden düzenlenmesini yani beşeri sermayenin geliştirilmesi gündeme gelmektedir. Bu şekilde kriz koşullarını aşabilmek için, eğitim sisteminin bir taraftan ileri teknolojik düzeydeki ara malını yani makineleri üretecek olan, diğer yandan da bu makineleri kullanabilmenin bilgisine sahip olan tarzdaki beşeri sermayeyi üretmeye yönelecektir. Ancak bu dönemde, sermaye birikiminin geldiği aşamada, daha çok makineleri kullanabilmenin bilgisine sahip ara eleman tarzındaki beşeri sermayenin geliştirilmesi diğerine göre daha ağırlıklıdır. Bu nedenle eğitimde meslek liselerinin geliştirilmesi ve mesleki eğitim veren yükseköğretim kurumlarının oluşturulmasına önem verilmiştir. Bu anlamda hem okullaşma oranı artmış hem de mesleki ve teknik liseler, endüstri meslek liseleri akşam liseleri ve aynı zamanda da imam hatip liselerinin sayılarında artış görülmüştür (DPT,1979,455). Bu değişimleri daha somut bir biçimde görebilmek için aşağıda yer alan Tablo 5'e bakmak anlamlı olacaktır.

Tablo 5

Teknik Liselerde Gelişme 1973-1978 (Bin Kişi)

Yıllar	Okul Sayısı	İlk Kayıt	Toplam Öğrenci	Mezun	Öğretmen Sayısı
1973-1974	36	1 524	4 344	1 191	159
1974-1975	43	1 425	4 290	1 194	162
1975-1976	44	2 069	5 053	1 345	170
1976-1977	55	2 467	5 835	1 500	159
1977-1978	56	2 426	6 550		

Kaynak: IV. Beş Yıllık Kalkınma Planı, 1979, s.442.

Tablo 5'te 1973-1978 yıllarında teknik liselerdeki gelişmeye ilişkin veriler yer almaktadır. Bu anlamda okul sayısına ve toplam öğrenci sayısına bakıldığında yıllara göre bir artışın söz konusu olduğu görülmektedir. Mezun sayısı ise ilk kayıt sayısı ile karşılaştırıldığında mezun olan öğrenci sayısının kayıt olan öğrenci sayısına göre az olduğu ancak yine de çok büyük bir azalma olmadığı görülmektedir. Bu anlamda teknik liselerin gelişmekte olduğunu ve eğitimde beşeri sermayenin geliştirilmesine yönelik politikaların uygulamaya geçirildiğini söylemek mümkündür.

Eğitim sistemindeki bu gelişmeler, Türkiye'de kapitalist gelişme düzeyi hız kazandıkça daha da belirginleşmiş ve özellikle eğitim ve emek gücü ilişkisinin yeniden biçimlenmesinde beşeri sermayenin geliştirilmesi meselesi gündemdeki yerini korumaya devam etmiştir. Bu devamlılığı görebilmek için 2000'lere uzanan sürece bakmak gerekecektir.

3.4. 70 Sente Olan İhtiyaçtan Beşeri Sermaye İhtiyacına: 2000'lere Uzanan Süreçte Değişen Üretim Yapısı ve Emek Gücü

Süleyman Demirel'in dönemin koşullarını ifade etmek adına yaptığı "70 sente muhtaç olma" değerlendirmesi, yaşanan döviz sıkıntısının ulaştığı boyutu anlamak açısından çok çarpıcıdır. Bu anlamda daha açıklayıcı olmak gerekirse, yaşanan döviz sıkıntısının ana nedeni ara ve yatırım malları açısından ithalata bağımlı bir sanayileşmenin söz konusu olmasıdır. Bununla birlikte var olan döviz darlığı mevcut sanayiler tarafından karşılanamamakta ve döviz gelirleri ihracat yapısına dayanarak devam ettirilmektedir. Ancak durağanlık gösteren bir ihracat yapısında döviz harcamalarının artmasını gerektiren bir sanayileşme tarzı mutlaka döviz darlığına yol açacaktır. Sanayileşme politikasının artan dış borçlar üzerinden yürütülmesi de bu sebepten kaynaklanmaktaydı (Gülalp,1993,36).

Bu gelişmeler üzerine 24 Ocak 1980'de IMF ve Dünya Bankası tarafından desteklenen bir istikrar paketi sunulmuş ve ticaret ve finansal serbestleşmenin önü açılmıştır. Finansal serbestleşme ve ihracatı teşvik politikalarıyla beraber, finansal sistemin önündeki engeller kaldırılmış ve dış piyasalarla bütünlük sağlanması kolaylaşmıştır. Faiz oranlarının ve özellikle 1989'da (32 Sayılı yasayla) döviz işlemlerinin serbestleşmesiyle birlikte para sermayenin uluslararası dolaşımı mümkün hale gelmiştir. Bunu takip eden on yıl içerisinde

bankalar devletin ulusal bankacılık sistemi dolayımında yurt dışından borçlanmasında temel aracı konumunda yer almıştır. Böylece ticari sermayeden sanayi sermayesine dönüşümü gerçekleştirmiş olan hâkim sermaye fraksiyonları, faaliyetlerini uluslararası ölçekte genişletme olanağını elde etmişlerdir. (Gültekin-Karakaş,2009,122-123-124). Bu anlamda döviz biçiminde sermayeyi elde etmenin kolaylaşması Türkiye’de görece artı değer in yükselmesinin de önünü açmıştır. Çünkü sanayi sermayesinin üretkenlik düzeyini arttırabilmesi için üretimde yüksek teknolojiyle donatılmış üretim araçlarını kullanması zorunlu bir koşul oluşturmaktaydı. Ancak sermaye birikiminin geldiği düzeyde Türkiye’de bu araçların üretimi son derece cılız olduğundan ithal edilmesi gerekmektedir. 80’li yıllarda finansal serbestleşmeyle birlikte döviz biçimindeki para sermayenin serbestlik kazanması ve 90’lı yıllarda yüksek faiz politikasına geçilmesiyle ülke içine döviz biçiminde sermaye girişi sağlamak ve dolayısıyla ithalat için gerekli olan döviz i elde etmek ithalat koşullarını kolaylaştırmıştı. Bu sayede ihracata yönelik sanayi stratejisinin başarıya ulaşması için ara malı ithalatı yoluyla gerçekleştirilecek ihracat da teşvik edilmiş olmaktadır.

Dolayısıyla 1990’lı yılların sonu itibariyle Türkiye, küresel rekabete karşı ayakta kalabilmek için üretken sermayeyi daha yüksek bir seviyeye ulaştırmaya yönelmiş, bu yönelim ise birikimi sürekli kılmının zorunlu bir sonucu olarak açığa çıkmıştır. Bu anlamda üretken sermayenin daha yüksek bir seviyeye ulaşması, daha yüksek katma değerli üretime (Marksist terminolojiyle görece artı değer üretimine) geçmesi ve bunun için de makineleşmeyi hızlandırması gerekmektedir. Bu hızlanmanın koşulu, teknolojinin üretimde yoğun bir biçimde kullanılmasına bağlı olduğundan sanayi yapısında tüketim, hammadde ve emek-yoğun mallardan bilgi ve teknoloji-yoğun mallara doğru bir dönüşüm sağlanmalıydı (Gültekin-Karakaş ve Ercan,2008,47-48). Emek gücüne yönelik bir müdahaleyi de içinde barındıran bu dönüşüm, eğitim sisteminde bilgi ve teknolojiyi temel alacak şekilde bir yeniden yapılandırılmayı ve mesleki eğitimi güçlendirmeyi hedef alan gelişmeleri de ön plana çıkarmıştır. Özellikle sermaye örgütlerinin nitelikli emek gücü ihtiyacına dikkat çekerek eğitimin sanayinin ihtiyaçlarına paralel bir ilerleme kaydetmesi gerektiğinin altını çizmeleri ve akabinde VIII. ve IX. kalkınma planlarında (1963-1967 ve 1968-1972) bu söylemlerin dikkate alındığının göstergesi olan maddelerin yer alması sürecin iç içe ilerlediğini göstermektedir. Dolayısıyla kavramsal düzeyde beşeri sermaye ihtiyacı veya beşeri sermaye potansiyelinin arttırılması zorunluluğu olarak yansımakta olan bu durum, 90’lı yılların

sonunda ve 2000’li yılların başında yeni bir sanayileşme stratejisi olarak “insan sermayesine yatırım yapma” argümanı ile biçimlenmiştir. Eğitim sisteminden beklenen ise, beşeri sermayeyi güçlendirecek değişiklikleri kapsamı, yani, bilgi ve teknoloji kullanmayı hedef edinmiş bir sanayinin bilgi ve teknolojiyle donatılmış emek gücünü sağlayacak şekilde bir değişim geçirmesidir. Bu durumu 2000 yılında uygulamaya konulan *VIII. Beş Yıllık Kalkınma Planı*’nda yer alan şu cümlelerden okumak mümkündür:

“Sanayileşmede dışa dönük bir yapı içinde rekabet gücünün artırılması amaçlanacaktır. Bilgi ve teknoloji-yoğun nitelik taşıyan savunma ve havacılık, makina imalat, kimya elektronik sanayilerinin geliştirilmesi, sanayide ileri teknoloji kullanımının yaygınlaştırılması, geleneksel sanayilerin rekabet gücünün artırılarak ihracata dönük bir yapı kazandırılması hedeflenecektir” (DPT,2000,225).

Daha önce de yer vermiş olduğumuz 1963 yılındaki *I. Beş Yıllık Kalkınma Planı*’na baktığımızda Türkiye’nin sanayileşme sürecine girmeye başladığı ve bu nedenle eğitim politikasının sanayinin ihtiyaç duyduğu nitelikli emek gücünü yetiştirmeye yöneleceği belirtilmişti. Buradan *VIII. Beş Yıllık Kalkınma Planı*’na baktığımızda ise sanayileşme politikasının dışa yönelik rekabet gücünün artırılması amacıyla bilgi ve teknoloji-yoğun alanlara kaydırılmasının hedeflendiği görülmektedir. 2000’li yıllara tekabül eden *VIII. Beş Yıllık Kalkınma Planı*’nda ise değişen süreç içerisinde bilgi, ileri teknoloji, makine imalatı gibi kavramların kullanılması ve sanayinin dışa dönük bir yapı kazanması gerektiği vurgusu karşımıza çıkmaktadır. Bu anlamda sanayinin dışa dönük bir yapı kazanması için de yüksek teknolojinin kullanılması ve geleneksel sanayilerin rekabet gücünün artırılmasının bir zorunluluk olarak açığa çıkması ise eğitim sistemine şu şekilde yansımıştır:

“Eğitim sisteminin geliştirilmesi ekonominin nitelikli işgücü ihtiyacını karşılayacak ve uluslararası rekabet gücünü arttıracak şekilde sürdürülecektir. Eğitimin her kademesinde sağladığı imkânlardan en üst düzeyde yararlanılacak uzaktan eğitim ve ileri teknolojiyi kullanan yeni eğitim yöntemleri uygulamaya koyulacaktır” (DPT,2000,223).

DPT’nin ifadesinde de görüldüğü gibi uluslararası rekabet gücünü arttırabilmek en temel hedef olarak atfedilmektedir. Ancak burada uluslararası rekabete karşı dirençli olabilmenin temel koşulu sermaye birikim sürecine süreklilik kazandırmaktır. Bu amaçla mutlak ve görece artı değer koşullarını yaratmak ve dolayısıyla sanayide bu koşulları yaratacak üretkenlik düzeyine erişmek gerekmektedir. İleri teknoloji kullanılarak üretilmiş Departman I mallarının yani üretim araçları olan makinelerin üretime koşulmasıyla

erişilebilecek bu üretkenlik düzeyinin sağlanması için emek gücünde de eş anlı bir üretkenlik artışı gerekmektedir. Bu yüzden yukarıda belirtilmiş olduğu gibi, eğitim sisteminden ileri teknolojiyi kullanılmasıyla yeni eğitim yöntemlerinin uygulamaya geçirilmesi ve nitelikli emek gücü ihtiyacının karşılanması istenmektedir.

Bu istek, eğitim sisteminin içeriğinde değişiklik yapılarak sanayinin ihtiyaç duyduğu sektörel tabanda nitelik sahibi ve uzmanlaşmış emek gücü ihtiyacını karşılamak üzere yeniden yapılandırılması sonucunu açığa çıkarmaktadır. Kapitalizmin geldiği düzeye bağlı olarak beşeri sermaye formunu alan bu emek gücü tarzının bir ihtiyaç ya da zorunluluk olarak ortaya çıkışı tam anlamıyla Türkiye’de üretken sermaye oluşumu ve gelişimiyle birlikte kapitalist ilişkilerin belirli bir olgunluğa erişmesinden kaynaklanmaktadır. Belirli bir olgunluk düzeyine gelen üretken sermayenin, birikim koşullarını sürekli hale getirmesi ve dolayısıyla uluslararası ölçek kazanabilmesi için yüksek görece artı değer üretimi yaratan alanlara yönelmesi gerekmektedir. Sanayi üretiminde verimlilik artışı anlamına gelen bu aşamanın kat edilmesi doğrudan verimliliği yüksek emek gücü ihtiyacını ve buna bağlı olarak beşeri sermaye talebini açığa çıkaracaktır. Sermaye örgütlerinin uluslararası alanda rekabet edebilmek için Türkiye’nin beşeri sermaye potansiyelinin artırılması gerektiğini sürekli bir biçimde vurgulamaları bu sebepten kaynaklanmaktadır.

K. Boratav ve E. Türkcan’ın derlediği bir çalışmada, yeni bir sanayi stratejisi için gerekli olan iktisat politikası olarak yer alan bu konu, 2001 sonrası süreçte ön plana çıkan beşeri sermaye olgusunu açığa çıkararak sunulmaktadır. Bu çalışmaya göre, Türkiye 1960’lı yıllardan itibaren sanayi toplumu olma yolunda ilerlemektedir ve bu nedenle sanayideki üretkenliğini arttırmak amacıyla bilgiye dayalı ekonomi ve toplum yapısına geçmelidir. Başka bir ifadeyle artık Türkiye sanayi toplumu olmanın değil, sanayi ötesi topluma geçebilmek için bir sanayileşme modeli yaratmalı ve bunu gerçekleştirebilmek için de teknoloji kapasitesini arttırmalıdır. Teknoloji kapasitesini arttırmanın yollarından biri de beşeri sermaye potansiyelini arttırmaktan geçmektedir. Beşeri sermaye bu anlamda her türlü mal ve hizmet üreten insan stoku olarak tanımlanmakta ve bunun ardında insana yapılan yatırımlar yatmaktadır. Bu stok, uzun dönemde eğitim sisteminin ilköğretimden lisansüstüne kadar araştırmacı, girişimci ve modern tekniklerle donatılmış insan tipi yaratılması yoluyla gerçekleştirilmektedir. Bunun yanı sıra, eğitimle birlikte bilimsel güç merkezleri kurulmalı ve

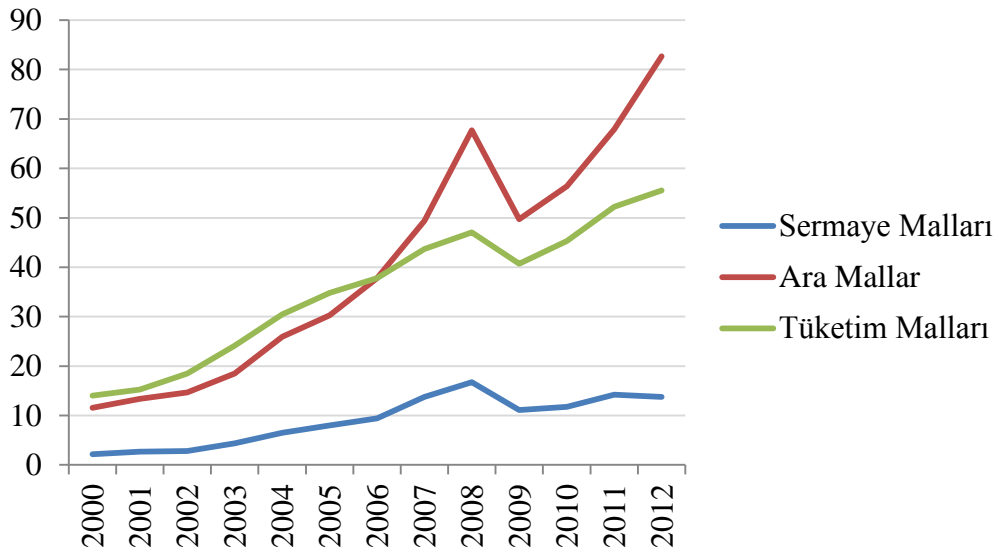
bu merkezlerle sanayi birimleri arasında işbirliği kurulmalıdır (Boratav ve Türkcan,1993,64-72).

1990'lı yıllarda Türkiye'nin gelecek dönemlerine yönelik bu öngörüler, 2001 sonrasındaki süreçte fiilen yaşama geçirilmiştir. Eğitim konusundaki değişiklikler şimdiki dönemde 4+4+4 Kesintili Eğitim Modeli olarak karşımıza çıkmış, üniversite öğrencisi öğretim elemanı ve bilgi üretim süreci sermaye örgütlerinin talepleri doğrultusunda değişme göstermeye başlamıştır. Buna ek olarak tezsiz yüksek lisans programları çoğaltılarak, üniversitelerde bilimsel faaliyetlerin önüne bir set çekilmiş, bu sayede yüksek lisans yapmak belgelendirme ve sertifika edindirme yoluyla beceri kazandırmanın başka bir alternatifi olarak görülmeye başlanmıştır. Bu anlamda çalışmanın bir sonraki aşaması 2001 ve sonrasındaki süreçte gerçekleşen bu değişimlerin olgusal ve kavramsal bağlantısını kuracaktır. Bununla birlikte gerek bu sürece zemin hazırlayan dinamiklerin gerekse aynı dönemin özgül koşulları içerisinde gerçekleşen değişimlerin arasındaki ilişkiyi bağ kurulacak ve beşeri sermayenin Türkiye'de nasıl bir yerde durduğunu analiz edilecektir.

3.5. 2001 Sonrası Süreçte Üretimin Değişen Yapısı ve Emek Gücünün Beşeri Sermaye Biçiminde Dönüşümü

Türkiye'de 2001 krizi ve onu izleyen dönemde üretim alanında önemli yapısal değişimler yaşanmıştır. Bu yapısal değişimleri, zaman içerisinde üretim alanında emek yoğun sektörlerden sermaye yoğun sektörlere geçilmesi üzerinden görmek mümkündür. Sermaye yoğun üretime geçilmesiyle birlikte üretimde kullanılacak olan bilginin (teknolojinin) payı artmış ve üretim araçları daha yüksek düzeyde bilgi kullanmayı gerektirecek şekilde donanımlı hale gelmiştir. Böylece, üretkenlik düzeyinin artmasıyla birlikte görece artı değerlerin yükseltilmesi hedeflenmektedir. Bu şekilde üretimde üretkenlik düzeyinin artması üretim sürecinin temel öznesi olan emek gücünün de aynı düzeyde üretkenliğe sahip olmasını zorunlu kılmıştır. Bu üretkenlik düzeyine gelebilmek, emek gücünün beşeri sermaye biçiminde yeni bir formunu alarak dönüşmesini ifade etmektedir. Bu dönüşüm eğitim sisteminin değiştirilmesi yoluyla olacağından, bu anlamda eğitim ve emek gücü ilişkisi de beşeri sermayeyi sağlayacak biçimde yeniden tanımlanmaktadır.

Bunun nedeni Türkiye’de sermaye birikiminin tarihsel süreç içerisinde belirli bir düzeye ulaşmasıdır ve bu düzeyin üzerine çıkabilmek için sermaye birikim koşullarını güçlendirme zorunluluğudur. Bu anlamda yaşanan toplumsal değişimleri daha açık bir biçimde görebilmek için üretim yapısındaki farklılıklara dikkat çekmek gerekecektir. Bu amaçla, sanayi malları üretiminin ithalat, ihracat ve sanayinin GSYİH içerisindeki payına bakmak gerekecektir.

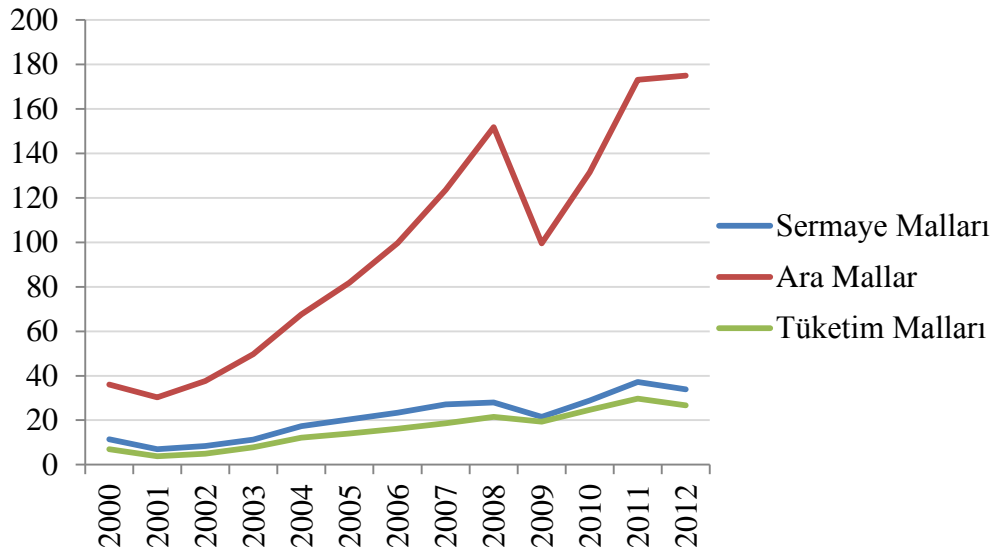
Grafik 4. Mallara Bileşimlerine Göre İhracat 2000-2012 (Dolar)

Kaynak: TÜİK.

Grafik 4’te 2000-2012 yılları itibariyle imalat sanayi üretimindeki mal bileşenlerinin ihracat açısından yıllara göre dağılımı görülmektedir. Sermaye malları, ara malları ve tüketim malları sınıflandırmasından oluşan imalat sanayi bileşiminde, sermaye malları 2000 yılından itibaren 2012 yılına kadar ihracata en az konu olan mal bileşenidir. Özellikle 2001 sonrası dönemde yükselişe geçen ve 2008’de en yüksek ihracat düzeyini gören bu mal bileşiminin kriz döneminde ihracatının azaldığı görülmektedir. Sermaye mallarını takiben tüketim mallarının ihracatı da 2001 sonrası dönemde artmakta bu şekilde 2006 yılına kadar ara malları ihracatının üzerinde seyretmektedir. 2006 yılında ihracat düzeyinde bir çakışma yaşayan ara malları ve tüketim malları, söz konusu yıl itibariyle ayrılmakta ve 2007-2012 yıllarını takip eden dönemde ara malları üretimi ihracatı yükselişe geçerken, tüketim malları ihracatı da artış eğilimindedir. Ortak bir özellik olarak her iki mal bileşenin ihracat seyri de 2007 yılından itibaren paralellik göstermiş ve aynı dönemler içerisinde yükseliş ve düşüş yaşamıştır.

Bununla birlikte ara malı ihracatındaki artışın genel olarak 2001 sonrası süreç içerisinde artış göstermiş olması, sanayileşme stratejisinin üretim araçları üretimine yöneldiğinin bir göstergesidir. Üretimde ihracatının gelişmesi 1980'lerden bu yana dışa yönelik sermaye birikim stratejisinin benimsenmesinin bir sonucudur. Ancak daha önceki dönemlerle karşılaştığımızda 1960'ları içeren üretken sermayenin oluşum döneminde ve 1970'li yılların sonunda içe yönelik birikim modelinin krizinde devam etmekte olan bir birikim sürecinin olduğunu ve bu sürecin eğitim politikaları üzerindeki etkisinin her şekilde sanayinin ihtiyacı olan nitelikli emek gücünü, yani beşeri sermayeyi geliştirmeye yönelik olduğunu söyleyebiliriz. Bu değişimlerin ana nedeni daha önce de belirtmiş olduğumuz gibi Türkiye'de sermaye birikimin değişen evrelerinde üretim yapısında açığa çıkan farklılaşmalardır.

Bu nedenle eğitim sistemindeki dönüşümün geri planını daha iyi görebilmek için 2000'li yıllarda üretim sürecine ve bu anlamda ithalat ve ihracata yönelik makro değişkenlere bakmak önem kazanmaktadır.

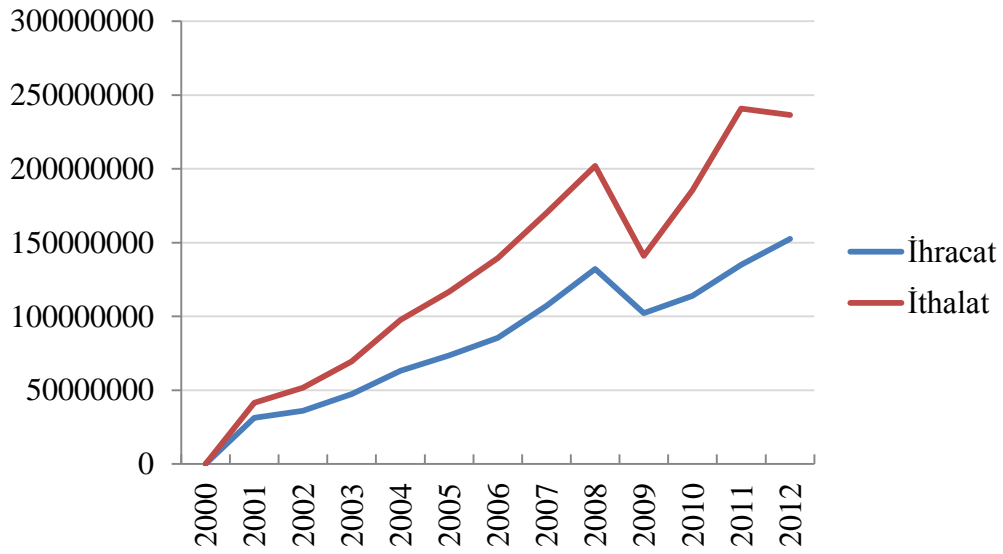

Grafik 5. Mal Bileşimlerine Göre İthalat 2000-2012, (Dolar)

Kaynak: TÜİK.

2000-2012 yılları arasındaki imalat sanayi üretimindeki mal bileşenlerine baktığımızda en yüksek ithalat düzeyine sahip olan mal bileşeninin ara malları olduğu görülmekte ve bunu sırasıyla sermaye malları ve tüketim malları izlemektedir. Sermaye

malları ve tüketim malları ithalatının paralel bir biçimde ilerlediği ve düşük bir düzeyde seyrettiği görülürken ara malı ithalatının diğer mal bileşimlerine göre muazzam bir artış göstermiştir. 2008 yılının sonunda izlediği düşüş dışında sürekli bir biçimde artmakta olan ara malı ithalatı, sanayi üretiminin ara malı ithalatına dayandığını açık bir biçimde ortaya koymaktadır. Bu da ithalata olan bağımlılığı arttırarak, artan ödemeler dengesi açıklarının süreklilik kazanmasına yol açmaktadır. Aşağıda yer alan grafik 2000-2012 yılları arasındaki dış ticareti göstermekte ve vurgulanan gerçekliği somut bir biçimde ifade etmektedir.

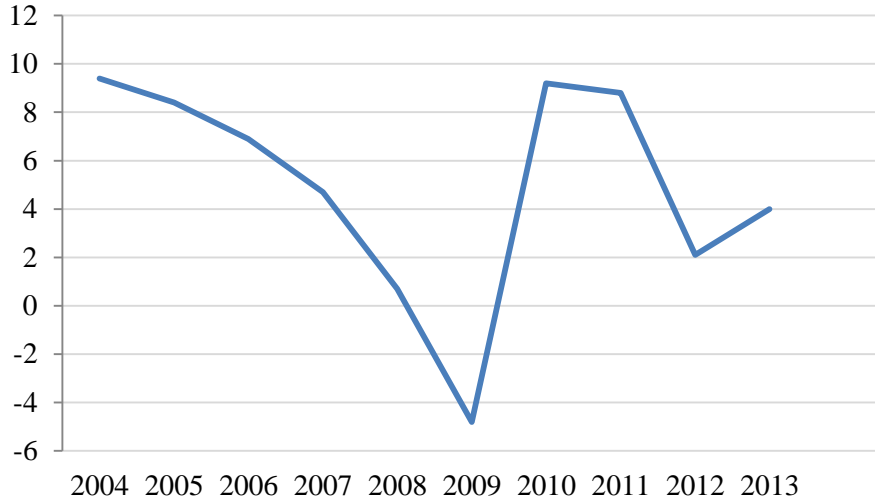

Grafik 6. Yıllara Göre Dış Ticaret 2000-2012, (Dolar)

Kaynak: TÜİK.

Grafik 6’da görüldüğü gibi, 2001 sonrası süreç içerisinde ithalat ve ihracat artışı devam etmiş ancak aynı dönem içerisinde ithalatın payı daima ihracattan fazla olmuştur. Türkiye’de uzun bir dönemdir sürmekte olan dış ticaret açıklarını kapatmak amacıyla ileri sürülen sanayide üretkenlik düzeyini arttırmaya yönelik stratejiler daha yoğun bir biçimde gündeme gelmiştir. Bunun için üretim için üretim araçlarının yani Departman I mallarının ülke içerisinde üretilmesi doğrultusunda bir yönelim oluşmuş ve bu malların üretilmesi için bilginin üretimde egemen güç olması zorunluluğunu da beraberinde getirmiştir. Bu zorunluluk, eğitim sisteminin değişmesini ve emek gücünün beşeri sermaye biçiminde form değiştirmesini gündeme getirmiştir. Çünkü daha önce de belirttiğimiz üzere sermaye örgütleri, Türkiye’de beşeri sermayenin geliştirilmesini ekonomik büyümenin önündeki engelleri

kaldırmanın birincil koşulu olarak görmektedir. Bu anlamda beşeri sermayenin yetersiz olduğu Türkiye koşullarında ekonomik büyümenin durumuna bakmak ve bunları ihracat ve ithalata yönelik makro verilerle karşılaştırmak, Türkiye’de değişen üretim yapısının eğitim ve beşeri sermaye ilişkisini nasıl etkilediğini anlamak açısından önemlidir.

Grafik 7. Yıllara Göre Sabit Fiyatlarla GSYİH Büyüme Hızları

Kaynak: TÜİK.

Mal bileşimlerine göre ihracat, ithalat ve büyüme oranlarına baktığımızda ara malları ihracat ve ithalatının arttığını, yıllara göre dış ticarete baktığımızda ise ithalatın fazla olması sebebiyle dış ticaret açıklıklarının olduğunu görmüştük. Fakat buna rağmen 2004 yılı ile 2013 yılları arasındaki ekonomik büyüme hızına baktığımızda 2004 yılında yüksek olan büyüme hızının 2009 yılına varıncaya dek azalarak devam etmiş ancak 2009 yılından sonra bir sıçrama yaparak yeniden yükselmiştir. 2010 ve 2012 yıllarında yer yer azalışlar görülse de 2013 yılından itibaren ekonomik büyüme hızının yeniden bir yükseliş evresine geçmiştir. Buna göre bütün bu makro veriler seti üzerinden hem ekonomik büyümenin, hem ihracatın, hem de ithalatın artmış olduğu söylemek mümkündür.

Öyleyse, dış ticaret açıklıklarına rağmen ekonomik büyüme devam ediyorsa verimlilik de artmaktadır. Bu noktadan hareketle büyümedeki artışın ülke içerisinde yeterli beşeri sermaye potansiyeli olmadığı için ithalat artışları yoluyla sağlandığı sonucuna varabiliriz. Bu durumun yol açacağı dış ticaret açıklıklarının kapatılması sorununu engellemek için hem ana akım hem de muhalif kabul edilen iktisatçıların ülke içerisinde

beşeri sermaye yetiştirilmesi gerektiği söylemleri üzerinden aynı noktada buluştuğunu söylemek mümkündür. Beşeri sermayenin ülke içerisinde yetiştirilmesi için ise eğitim sisteminin beşeri sermaye potansiyelini güçlendirecek bir şekilde değiştirilmesini, bilgi toplumu olarak nitelendirilen günümüz kapitalizmde sermaye örgütleri, ihtiyacı olan nitelikli yaratıcı emek gücünün dış ticaret açıklıkları ya da dışa bağımlı olma gibi sorunları ortadan kaldırmada kesin çözüm olacağı ileri sürülmektedir.

Bu anlamda eğitim sisteminde yapılan bir değişiklik olarak 4+4+4 Kesintili Eğitim Modeli'nin sermaye örgütlerinin ihtiyacı beşeri sermayeyi yetiştirmeyi amaçlayan bir eğitim sistemi modeli olduğunu ifade etmiştik. Fakat 4+4+4 Kesintili Eğitim Modeli'yle ara eleman biçimindeki beşeri sermaye elde edilmek istenirken, üretimde kullanılacak olan ve ithalata en fazla konu olan ara mallarının ülke içerisinde üretilmesi için ise yaratıcı, zihinsel emeği ön planda olan beşeri sermaye potansiyeli arttırılmak istenmektedir. Bununla birlikte, daha önce bahsettiğimiz üzere, 4+4+4 Kesintili Eğitim Modeli gündeme gelmeden önce, hızla yayılan sürekli eğitim merkezleri ve sertifika edindirme programları da benzer şekilde emek gücüne sanayinin ihtiyaç duyduğu bilgi ve becerileri kazandırmak suretiyle beşeri sermayeyi yetiştirmeyi amaçlayan diğer yapılanmalar olarak karşımıza çıkmaktaydı. Bu çalışmada Türkiye'de beşeri sermayenin geliştirilmesine yönelik uygulamalar olarak ele alınan bölümde açıklanmış olduğu üzere UMEM Beceri'10 Projesi, Koç Holding'in öncülüğünde yürütülen MLMM Projesi, MEB ve AB destekli MEGEP Projesi, MYK ve UYS'nin kurulması bu yapılara örnek olarak verilebilir.

Eğitimde gerçekleştirilen bu projeler ve uygulamaların tümü sanayi sermayesindeki üretkenlik düzeyinin yükseltilmesinin gerekliliği ve emek gücünün de buna uygun hale getirilmesinden kaynaklanmaktaydı. O halde imalat sanayiinde hedeflenen üretkenlik düzeyine gelinip gelinmediği ve emek gücünün buna hedeflenen biçimde paralellik arz edip etmediğini görmek için imalat sanayiinde üretim, istihdam ve verimlilik düzeylerine bakmak gerekecektir.

Grafik 8. İmalat Sanayiinde Üretim, İstihdam ve Verimlilik 2006-2011, (Yıllık Yüzde Değişim)

Kaynak: TİSK İşveren Dergisi, 2012, cilt: 50 sayı: 4: s.26.

2006 ve 2011 yılları arasında imalat sanayiinde üretim, istihdam ve verimlilik düzeylerinin yıllık yüzde değişimine bakıldığında sanayi üretiminin 2006 ve 2007 yıllarını kapsayan süreç içerisinde üretim düzeyinin ve verimliliğin yüksek olduğunu ancak istihdam düzeyinin aynı doğrultuda olmadığını söylemek mümkündür. 2008 krizine denk gelen dönemde üretim, istihdam ve verimlilik düzeyleri eş anlı olarak düşüş gösterse de verimlilik düzeyleri görece yüksek seyretmiştir. Ancak kriz sonrası dönemde yükseliş sürecine girilmişse de üretim yüksek düzeyde seyretmesine rağmen verimlilik düzeyi bunun gerisinde kalmış ve istihdam ise üretime eş değer boyutta gerçekleşmemiştir. Bunun nedeni kriz sonrasındaki toparlanmaya işaret eden üretim artışının istihdam artışından değil verimlilik düzeyinin yükseltilmesi yoluyla karşılanmasıdır. Bu durumda sanayideki üretkenliğin büyük bir bölümünün ileri teknoloji kullanılarak üretilen ara malları ithalatıyla gerçekleştirildiği, anlaşılmaktadır. Bu tablodan dolayı, üretimdeki verimlilik düzeyinin ithalat yoluyla değil emek gücündeki niteliğin artırılmasıyla ülke içerisinde gerçekleştirilmesi hem yeni bir sanayi politikası hem de yeni bir eğitim politikası olarak ileri sürülmektedir. Bu nedenle sermaye

örgütleri, emek gücü niteliğinin arttırılmasını yani beşeri sermayenin geliştirilmesi gerektiğini söylemiş ve dolayısıyla emek gücüne yönelik taleplerini bu yönde değiştirmiştir.

Bununla bağlantılı olarak, emek gücü talebinin değişmekte olduğunu Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanı Faruk Çelik İŞKUR'un yapmış olduğu emek gücü piyasasına yönelik bir araştırmaya dayanarak yaptığı bir açıklamadan da görebiliriz. Bakan Çelik, Türkiye'de açık iş oranının yüzde 4,4 olduğunu belirtmiş ve en çok ihtiyaç duyulan meslekler arasında dikiş makinesi operatörlüğü, satış danışmanı, kaynakçı, garson ile tornacı olarak ifade etmiştir (Çelik,2013). Öte yandan İŞKUR'un açık iş verilerine göre 2012'de işveren 991 bin işçi talep etmiş, ancak bunun 556 bini karşılanabilmiştir. Ancak geri kalan 435 bin pozisyon açıkta kalmış ve bunlara gereken emek gücü bulunamamıştır. Bu tablonun nedeni ise mesleksizlik olarak değerlendirilmiş ve işverenin ihtiyaç duyduğu mesleklere haiz nitelikte emek gücünün bulunmaması sebebiyle emek gücüne vasıf kazandırılması bir zorunluluk olarak görülmüştür (HABER5,2013). Bu konuyla ilgili bir başka analiz ise UMEM Beceri'10 Projesi'ni yürüten TOBB tarafından yapılmış ve istihdamda arz ve talebin bir dengesizlik içerisinde olduğu belirtilmiştir. Buna göre, işsizliğin yine mesleksizlik olarak nitelendirildiğini bu analizde beceri gerektiren birçok iş pozisyonu yeterli miktarda nitelikli emek gücüne sahip olunmadığı için boş kalmış ve bu sebeple işsiz yığınlar artmaya devam etmiştir. Bu anlamda boş kalmış olarak nitelendirilen ve dolayısıyla en çok ihtiyaç duyulan meslek grupları şu şekilde sıralanmıştır:

Tablo 6, TOBB ETÜ'nün Sosyal Politika Çalışmaları Merkezi'nce yürütülen "İstihdamda arz-talep dengesizliği" çalışmasından yararlanılarak oluşturulmuştur. Yapılan çalışmada Türkiye genelinde en çok ihtiyaç duyulan yirmi meslek grubu sırasıyla verilmiş ve buna göre makinecilik mesleği listenin birinci sırasında yer almıştır. Listenin devamına bakıldığında en fazla ihtiyaç duyulan bu mesleklerin sanayi sektörüne ait olduğunu ancak bunların daha çok ara eleman ihtiyacına karşılık gelecek meslek dallarını ifade ettiğini görmekteyiz. Daha önce yer vermiş olduğumuz 1968-1972 yıllarına ait olan ve mesleklere göre emek gücü talebini gösteren Tablo 2'ye baktığımızda o dönemde en çok talep edilen meslek dallarının yine sanayi sektörünün bünyesinde yer alan makine alet imal ve tamirine yönelik meslekler olduğunu söylemek mümkündür. Ancak 2011 yılına ait verileri içeren Tablo 6 ile karşılaştırdığımızda Tablo 2'de gıda, içki, tütün imali ya da ağaç saz ve kamıştan

eşya imali ile ilgili mesleklere olan ihtiyacın da izleyen yıllar içerisinde artmakta olduğu anlaşılmaktadır. Buradan 1968-1972 yıllarını kapsayan dönem içerisinde Türkiye’de sermaye birikim sürecinin zorunlu bir sonucu olarak mutlak artı değerden görece artı değere geçişin olduğu ancak bu dönemin koşulları içerisinde daha az bir yoğunluk içerisinde olduğunu çıkarabiliriz. Fakat 2011 yılına ait verilere baktığımızda, en çok talep edilen meslek dallarının tümünün sanayi sektörüne ait olduğu görülmekte ve bu da devam eden birikim süreci içerisinde görece artı değer üretiminin daha fazla yoğunlaştığını göstermektedir.

Tablo 6

Türkiye Genelinde En Çok Talep Edilen Meslek Dalları

1.Makineci (Dikiş)	11.Bilgisayar Destekli Tasarım İmalat Elemanı
2.Konfeksiyon İşçisi	12.Mekanik Bakım ve Onarımcısı (Motorlu Taşıtlar Hariç)
3.Overlok Makinesi Operatörü	13.Bilgisayar Operatörü (Çizim Programları)
4.Dikiş Makinesi Operatörü-Kumaş	14.Elektrik Ark Kaynakçısı (Makine İle)
5.Kalite Kontrolcü-Tekstil	15.Cnc Freze Tezgâhı Operatörü
6.Ütücü	16.Mobilya Ustası Ahşap
7.Kesimhane işçisi	17.Elektrik Tesisatçısı- Bina
8.Kaynakçı (Oksijen ve Elektrik)	18.Bilgisayar Bakım ve Onarımcısı
9.Cnc Tezgâh Operatörü	19.Gaz Altı Kaynakçısı
10.Diğer Elektrikli Eşya Montajcıları ve İlgili Elektrik İşçileri	20.Cnc Torna Tezgâhı Operatörü

Kaynak: TOBB UMEM Veri Tabanı, 2011.

Yukarıda olduğu gibi, kendi alanında uzmanlık gerektiren ve her bir mesleğin ayrı bir becerisinin bulunduğu bu meslek grupları sanayinin bu anlamda değişen emek gücü talebini sergilemektedir. Bu nedenle sermaye örgütleri bu ve buna benzer biçimde sektörel gelişmelere paralel olarak ortaya çıkan meslek gruplarını yetiştirecek bir eğitim sisteminin oluşturulması için devletin konuyla ilgili yapılarına görüş ve önerilerde bulunmaktadır. Bu önerilerin temelinde de beşeri sermayenin geliştirilmesi vurgusu yer almaktadır. Maliye Bakanlığı’nın “Türkiye’de İşgücü Piyasası ve Çözüm Önerileri” adını taşıyan araştırma raporuna göre, beşeri sermayeye verilen önem şu şekilde ifade edilmiştir:

“Beşeri sermayenin artırılması ve oluşturulması için iki ayaklı reform ve politikalar gerekmektedir. Öncelikle gelecek nesil işgücünü daha yüksek yeteneklerle donatmak için eğitim standartları geliştirilmelidir. Aynı zamanda da mevcut durumda düşük yetenekli işgücü havuzunun yetenek ve istihdam edilebilirlikleri artırılmalıdır. Bu amaçlar için eğitime erişim ve eğitim kalitesinin artırılması önem arz etmektedir. Bu kapsamda yapılan ilköğretime, mesleki ve teknik okullara yönelik reformlar iyi bir başlangıç oluşturmaktadır. Ayrıca okulöncesi eğitimin beşeri sermaye formasyonuna sağladığı katkı örnek verilebilir. Eğitim sistemi, meslek liseleri ve işgücü piyasası arasındaki bağlantıyı artırmak için gerçekleştirilen girişimler de artırılmalıdır” (Maliye Bakanlığı,2011,26).

Beşeri sermayenin geliştirilmesi demek öncelikle eğitim sisteminin içeriğinin nitelikli emek gücü yetiştirecek şekilde yeniden yapılandırılması anlamına gelmektedir. Maliye Bakanlığı nezdinde emek gücünün daha yüksek niteliklerle donatılması, sanayinin ihtiyaç duyduğu Tablo 6 ve benzeri mesleklerde uzmanlaşmış emek gücünün yaratılmasıdır. Bu amaçla eğitimde meslek edindirme ön plana çıkmaktadır. Bu nedenle Türkiye’de söz konusu tabloda adı geçen meslek dallarıyla ilgili eğitim veren meslek yüksekokullarının olup olmadığına bakmak gerekmektedir. Bu anlamda ÖSYM’nin yayınlamış olduğu 2014 ÖSYS Yükseköğretim Programları ve Kontenjanları Kılavuzu’nda yer alan ön lisans programlarına baktığımızda, Elektrik ve Makine bölümleri ile Bilgisayar Programcılığı ve bilgisayar operatörü mesleğinin eğitimini içeren Bilgisayar Destekli Tasarım ve Animasyon bölümlerinin olduğunu görmekteyiz.

Bunun yanı sıra Tablo 6’da ilk sırada yer alan Makineci (Dikiş) ve onu sırasıyla takip eden bölümler Konfeksiyon İşçisi, Overlok Makinesi Operatörü, Dikiş Makinesi Operatörü-Kumaş, Ütücü gibi meslek dalları tekstil sektörüne ait olmakta ve iki yıllık yükseköğretim programlarında Tekstil Bölümü yer almaktadır. Tekstil Bölümü Ön Lisans Programı ise, tekstil endüstrisinin ihtiyacı olan ara eleman olarak nitelendirilen nitelikli emek gücünü yetiştirmeyi amaçlamaktadır (ÖSYM,2014). Elektrik Ark Kaynakçılığı, Gaz Altı Kaynakçılığı CNC Tezgâh, Torna Tezgâhı ve Freze Tezgâhı Operatörlüğü de talep edilen diğer meslek dalları arasında yer almaktadır. CNC Operatörü makine otomotiv ve kalıpcılık sektöründe çalışmaktadır ve ön lisans programları içerisinde makine bölümüne dâhil edilmiştir. Fakat sanayici işadamları açtıkları vakıflarda bu bölümün eğitimini ücretsiz vererek operatör yetiştirmeye başlamıştır (HBOGM,2006). Bunun yanı sıra MEB’e bağlı bulunan Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü kapsamında ihtiyaç duyulan bu meslek dallarına yönelik sertifika programları düzenlenmiştir. Bunlar arasında Tablo 6’da, 16. ve 18. sırada yer alan meslek

dallarına karşılık gelen Ahşap Bilgisayar Sistem Bakım ve Onarım Teknolojisi bölümleri de yer almaktadır (2014).

Görülmektedir ki, Türkiye’de görece artı değerın ağırlık kazanmasıyla birlikte meslek yüksekokullarındaki ön lisans programlarının sermaye örgütlerinin ihtiyaç duyduğu ara eleman tarzındaki nitelikli emek gücünü yetiştirmeye yönelmiştir. Bu amaçla hem meslek yüksekokulları hem de çeşitli sertifika programları aracılığıyla eğitim sisteminin de beşeri sermaye ihtiyacını karşılayacak şekilde yeniden biçimlendirildiğini söylemek mümkündür.

Bu anlamda daha önce ayrıntılı olarak açıkladığımız 4+4+4 Kesintili Eğitim Modeli de bireysel sermayenin ihtiyaçlarıyla emek gücü arasında beşeri sermaye potansiyelini kuvvetlendirecek diğer bir eğitim stratejisi olmaktadır. Bu strateji, sermaye örgütlerinin ihtiyaç duyduğu ara eleman ihtiyacının karşılanması üzerinden ilerleyecektir. 4+4+4 Kesintili Eğitim Modeli’yle eğitimde devam etmekte olan yeniden yapılandırma süreci, meslek yüksekokullarının geliştirilmesi ve üniversitelerde bilimsel bilginin önüne set çekilerek mesleki bilginin yerleştirilmesiyle birlikte meslek edindirmeyi temel alan bir anlayışla devam etmektedir. Somut düzeyde görülen bu değişimlerin esas nedeni Türkiye’de kapitalist ilişkilerin belirli bir aşamaya gelmesi ve bu ilişkilerin sahip olduğu dinamik yapının yalnızca üretim alanında değil aynı zamanda toplumsal alanda da çok sayıda değişimi beraberinde getirmesidir. Emek gücünün geline aşamada beşeri sermaye olarak form değiştirmiş olması ve eğitim sisteminin içeriğinin değiştirilmesiyle teknik bir sürece çekilmesi söz konusu ilişkilerin gelişmiş/gelişmekte olmasının bir sonucudur. Bu ilişkilerin gelişmesine bağlı olarak, daha önce de vurgulamış olduğumuz gibi, 2000 sonrası sürece biçim veren ve onu devam ettiren görece artı değer üretiminin artan yoğunluğu, sermaye örgütlerinin emek gücünün beşeri sermaye biçiminde dönüşmesini talep etmelerine neden olmuştur. Eğitim sisteminin değişmesinde ve dolayısıyla yeniden biçimlenmesinde büyük etkisi olan bu taleplerin sermaye örgütleri nezdinde nasıl dile getirildiğini somut örnekler üzerinden görmek yaşanan değişimi anlamak ve açıklamak açısından kritik bir önem taşımaktadır. Bu sebeple çalışmanın bir sonraki bölümünde Türkiye’de beşeri sermayenin nerde durduğu ve sermaye örgütlerinin bu alandaki isteklerinin neler olduğu analiz edilecektir.

4. TÜRKİYE’DE SERMAYE ÖRGÜTLERİNİN BEŞERİ SERMAYE TALEBİ

Türkiye’de TÜSİAD, TOBB VE TİSK gibi sermaye örgütlerinin ihtisas raporlarını incelediğimizde beşeri sermaye gereksinimini ve bu anlamda eğitime yüklenen anlamı hepsinde yer alan ortak bir noktada yakalamak mümkündür. Söz konusu sermaye örgütlerinin, Türkiye’de ekonominin büyümesi, uluslararası rekabette güçlü bir pozisyona geçilebilmesi ve işsizlik sorununun ortadan kaldırılabilmesi gibi bir dizi problemin çözümüne öneri olarak beşeri sermayeye yatırım yapılmasını talep etmektedir. Çünkü yaşanan değişimler, sermayenin emek gücüne yönelik beklentisini artık değiştirmiştir. Değişen beklentilerin çerçevesinde gelişen beşeri sermaye talebinin gerekçelerini aşağıda yer alan somut örnek üzerinden daha iyi anlamak mümkündür:

“Hızlanan küreselleşme, ivmesi sürekli yükselen teknolojik gelişme ve hem iç hem de dış pazarlarda her geçen gün keskinleşen rekabet şartları, işletmeleri değişen koşullara hızla uyum sağlamaya mecbur tutmaktadır. Bu uyum zorunluluğu, işletmelerin rekabet gücünün, dolayısıyla ulusal kalkınmanın temel faktörü haline gelmiştir” (TİSK, TOBB ve TÜSİAD,2009,1).

Sermaye örgütlerinin nitelikli emek gücüne yani beşeri sermayeye duyduğu ihtiyacın gerekçeleri bu ifadelerle sıralanmış olmaktadır. Bu gerekçelere dayanarak sermaye örgütleri, beşeri sermayeye olan ihtiyacın giderilmesi için devletin bazı kurumlarına bu ihtiyacın nasıl giderileceğine dair fikir ve öneriler içeren birtakım raporlar sunmaktadır. Bu raporlarda, bilimsel ve teknik bilginin hızla yayılması ilerlemesi gerekçe gösterilerek, bu bilgiyi üreten, teknolojiye meydana gelen değişimlere ayak uyduran ve aynı zamanda hayat boyu öğrenme ilkesiyle hareket eden nitelikli emek gücünün yani beşeri sermayenin gerekliliği vurgulanmaktadır. Çünkü kapitalizmin geldiği son aşamada uluslararası rekabet sürecinin belirleyici olması ve artı değer yaratma zorunluluğu, ölü emekle canlı emek ilişkisini kuvvetlendirmeyi zorunlu kılmıştır.

Daha önce de ifade etmiş olduğumuz gibi, beşeri sermaye ihtiyacına yönelik olarak sermaye örgütlerinin yayınlamış olduğu raporların gerisindeki esas mesele, üretimde kullanılacak Departman I malına, ancak çok daha gelişmiş düzeyine ihtiyaç duyulması ve emek gücündeki vasıf düzeyinin de bu gelişmişlik düzeyiyle denk düşmesinin bir gereklilik olarak ortaya çıkışıdır. Çünkü bilimsel bilginin (teknolojinin) hız kazanması, üretim sürecinde

kullanılan üretim araçlarının da yapısını değiştirerek onların gelişmişlik düzeyinde bir farklılaşma yaratmıştır. Sermaye örgütleri, yaşanan bu farklılaşmanın ve birikim sürecini devam ettirmek için daha gelişmiş özellikte üretim araçları kullanılması gerektiğinin farkındadır. Bu farkındalık, sermaye örgütlerinin hem mevcut teknolojik ilerlemeyle eşdeğer düzeyde becerilerini yenilemiş hem de daha donanımlı üretim araçlarının üretilmesine ve yeniden üretilmesine uyum sağlayabilecek yeni bir emek gücü talebinde bulunmasına neden olmaktadır. Bu emek gücü ise beşeri sermayedir.

Sermaye örgütlerinin beşeri sermaye biçimindeki emek gücü talebi, eğitim sisteminin beşeri sermayeye yatırım yapılmasını sağlayacak şekilde yeniden yapılandırılmasını gündeme taşıyacaktır. 4+4+4 Kesintili Eğitim Modeli olarak gözlemleyebileceğimiz bu yeniden yapılandırma sürecinin sonucunda beşeri sermaye potansiyeli arttırılırsa, sermaye örgütlerinin hem istediği hem de zorunlu olduğu Departman I malı üretimi gerçekleştirebilecek ve artı-değer oranı artacaktır. Ana akım terminolojide bu durum daha fazla kar yaratmak olarak ifade edilmekte ve bu anlayışa göre, karlılık ne kadar artarsa yeni yatırımlar için de bir o kadar alan açılmış olmaktadır.

Dolayısıyla bu mantık çerçevesinde birikimi sürekli kılmak adına, beşeri sermaye potansiyeli arttırılmalı ve Departman I üretiminin ülke içerisinde üretilmesi sağlanarak yıllar içerisinde artarak kronikleşmiş ödemeler dengesi açıklıkları kapatılmalıdır. Bu nedenle Türkiye’de sermaye örgütlerinin gündeminde sürekli olarak yer alan temel konu beşeri sermaye düzeyinin yetersiz olmasıdır. Ekonomik büyüme uluslararası rekabet arenasında öne geçebilmek için hız kazanmalı, bunun için de bilgi toplumu olmanın mantığına uygun olacak şekilde beşeri sermayeye yatırımı yapılmalı ve Departman I üretimini sağlayacak üretkenlik düzeyine ulaşılarak artan ödemeler dengesi açıklıkları sonlandırılmalıdır. Ancak temel amaç ödemeler dengesi açıklıklarının kapatılması değil, bu söylem üzerinden hareket edilerek kapitalist gelişmenin geldiği düzeye ayak uydurmanın bir zorunluluk olarak belirmesidir. Çünkü sermaye örgütlerine göre, Türkiye’de ciddi bir beşeri sermaye eksikliği vardır ve devletin dikkatini bu konu üzerinde toplaması ve birtakım desteklerde bulunması yoluyla söz konusu eksikliğin giderilmesi, ekonomik büyüme ve rekabet için çok önemlidir. Bu nedenle, Türkiye’deki sermaye örgütleri hazırladıkları raporlarda genel olarak, ortak hareket etmenin (özel sektör ve devlet kurumlarının ortaklığı) daha verimli bir üretim yapısı, daha hızlı bir

sanayileşme, işsizlikle mücadele ve istihdam olanaklarının artırılması yoluyla ekonomik büyümenin önündeki engellerin kaldırılabileceğini söylemektedirler. Bundan kaynaklı olarak, sermaye örgütlerinin bu yönde yaptığı analizler ve öneriler onların mevcut durum için dile getirdiği ortak bir talep olarak yansımıştır.

Bu ortak talebin en büyük paydasını oluşturan “beşeri sermaye sorunu”nun çözülmesi, son zamanlarda daha da sık gündeme getirilmiştir. Söz konusu taleplerin eğitim sisteminin değiştirilmesi aracılığıyla gerçekleştirilecek olması da beşeri sermaye sorunun çözümüne ilişkin sunulan önerilerin, özellikle eğitim sisteminin ve içeriğinin değişmesine yönelik vurgularla dolu olmasına kaynaklık etmiştir. Bu konudaki genel öneri ise, eğitim sisteminin özel sektörün ihtiyaçlarına göre kurgulanması ve özel sektör ile eğitim arasında sürekli bir işbirliği ve uyumun sağlanmasıdır. Sermaye örgütlerinin bu anlayışına göre eğitimin asıl işlevi, nitelikli emek gücü üretmek ve istihdamı bunun üzerinden yaratmaktır. Eğitimin bu şekilde algılanışı, kapitalizmin insanları teknik bir süreç içerisinde algılayıp birer sermaye olarak görülmesi gibi ironik bir durumu gündeme getirmektedir. Bu durumun ekseninde gelişen eğitim sisteminin de beşeri sermaye üretilmesi istenen bir alana dönüşmesi son zamanlarda gittikçe şiddetini arttırmakta ve genelde toplum, özelde ise emek gücü açısından olumsuz sonuçlar doğurmaktadır. Bundan çıkan en belirgin sonuç ise eğitim sisteminin bir bütün olarak insanı üretim sürecinde kullanılan girdiler gibi işlevsel bir araca dönüştürmesidir.

Türkiye’de sermaye örgütlerinin beşeri sermayeye olan taleplerinin eleştirel bir analizini sunabilmek için, yapılan açıklamaları somut veriler üzerinden detaylandırmamız gerekecektir. Bu bağlamda çalışma kapsamında yer alan sermaye örgütleri TÜSİAD, TOBB ile onun düşünce kuruluşu olan TEPAV ve TİSK’e dair düşünsel bir zemin yaratan somut örneklerle yer verilecektir.

4.1. TÜSİAD (Türkiye Sanayiciler ve İşadamları Derneği) ve Beşeri Sermaye

1960’lı yıllarda üretken sermayenin oluşturulması ve geliştirilmesi için içe yönelik sermaye birikim stratejisi uygulanmıştır. Bu stratejinin uygulanmasındaki temel amaç, üretken sermayenin ülke içerisinde büyümesini sağlamak ve dış bağımlılığı azaltmaktır. İçe yönelik birikim modeli ithalat kısıtlamaları yoluyla bir yandan kaynakların yeni alanlara

kaydırılmasıyla imalat sanayiini büyüyüp genişletecek, diğer yandan ithal mallarının ülke içerisinde üretilmesiyle birlikte bu malların dışardan tedarik edilmesi kısıtlanarak dışa bağımlılık oranı azaltılacaktı. İçe yönelik sermaye birikim stratejisinin uygulanmasıyla Türk burjuvazisi 1960'lı ve 70'li yıllarda iç pazara dönük olan sanayi ağırlıklı büyüme döneminde hızla büyümüş ve bu durum sanayi-finans bütünleşmesi sayesinde holding biçimindeki sermayelerin oluşmasına neden olmuştur. Bu dönemde söz konusu holding biçimindeki sermayeler örgütlenerek 1970'li yılların başında Türk Sanayicileri ve İşadamları Derneği (TÜSİAD)'ı kurmuşlardır. TÜSİAD küçük ve orta ölçekli sermayelerden ayrı olarak Koç, Sabancı, Eczacıbaşı gibi büyük sermayelerden oluşmakta ve ülkenin ekonomik politikalarına yön vermeyi hedeflemektedirler (Sönmez,2010,26-27). TÜSİAD bu hedefini şu şekilde tanımlamıştır:

“TÜSİAD uluslararası entegrasyon hedefi doğrultusunda Türk sanayi ve hizmet kesiminin rekabet gücünün artırılarak uluslararası ekonomik sistemde belirgin ve kalıcı bir yer edinmesi gerektiğine inanır ve bu yönde çalışır. TÜSİAD Türkiye’de liberal ekonomi kurallarının yerleşmesinin yanı sıra, ülkenin insan ve doğal kaynaklarının teknolojik yeniliklerle desteklenerek en etkin biçimde kullanımını; verimlilik ve kalite yükselişini sürekli kılabilecek ortamın yaratılması yoluyla rekabet gücünün artırılmasını hedef alan politikaları destekler” (TÜSİAD,2006,3).

Bu açıklamada görüldüğü gibi TÜSİAD liberal ekonomi kurallarının yerleşmesinin gerekliliğine ve bu doğrultuda Türk sanayisinin uluslararası ekonomik sistem içerisinde rekabet edebilmesinin önemine dikkat çekmektedir. Elbette ki verimlilik artışının sağlanması da burada kritik bir noktayı işaret edecektir. Bu sebeple TÜSİAD için insan kaynakları, dolayısıyla verimliliği yüksek emek gücü için insan sermayesi (beşeri sermaye) elzemdir.

“Eğitim ve getirisi arasında bağ kurulmalıdır. Eğitim, birey, firma ve ülkelerin geleceğine yaptıkları yatırım olduğuna göre, diğer yatırımlarda olduğu gibi, bu birimler yaptıkları yatırımın karşılığını almalıdır. Sürdürülebilir ekonomik büyümenin dinamiğini verimlilik artışı oluşturmada, verimlilik artışı ise bilgiye, teknolojiye ve üretime yatırım yapanların ödüllendirildiği bir sistemin oluşturulmasını gerektirmektedir. Bireyler bazında ele alındığında bilgi ve beceriyi esas alan istihdam, terfi ve ücret politikası; firmalar bazında ele alındığında bilgiye yatırım yapanları ödüllendiren ekonomik ve sosyal ortam; ülke düzeyinde ele alındığında ise yeniliklere açık, yaratıcı ve takım çalışmasına yatkın bireyler yetiştiren bir eğitim sistemi; Türkiye’nin sürdürülebilir büyüme ve kalkınma evresine geçişinde hayati önem taşımaktadır” (TÜSİAD,2006,141).

TÜSİAD burada beşeri sermayeye ilişkin görüşlerini ve bunun geri planını net bir şekilde ifade etmiştir. Şimdi bu düşüncelerden hareket ederek TÜSİAD'ın beşeri sermaye ile ilgili görüşlerini daha yakından anlamaya çalışalım.

4.1.1. TÜSİAD İçin Beşeri Sermaye Gereksinimini Oluşturan Dinamikler

TÜSİAD özellikle 2000 sonrasında itibaren beşeri sermayenin geliştirilmesi ve eğitim sisteminin bu amaçla yeniden düzenlenmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Bu anlamda TÜSİAD'ın 2006 yılında yayınladığı “Eğitim ve Sürdürülebilir Büyüme” adlı raporda özellikle beşeri sermayenin önemine dikkat çekilmiş, Türkiye’de beşeri sermaye potansiyeline yönelik analizler yapılmış ve beşeri sermaye ihtiyacının karşılanabilmesi için mutlaka eğitim sisteminin sanayi için yeniden yapılandırılmasına ve sanayi-eğitim sistemi ilişkisinin uyumuna olan gereklilik vurgulanmıştır.

Söz konusu rapora göre, TÜSİAD, Türkiye’de özel sektör açısından eğitimin durduğu yere dikkat çekerek, bireysel sermayelerin kendi aralarındaki ilişkilerinde rekabette üstünlük sağlamanın ekonomik varoluş ve bu varoluşu sürekli kılma bakımından çok büyük önem taşıdığını ifade etmektedir. Burada rekabeti kolaylaştıracak ve üretim artışı sağlayacak olan temel unsur nitelikli emek gücü olduğundan beceri kazanma ve meslek edindirme üzerine verilecek eğitimin meslek edindirme kursları olarak somutlaşması gerektiği sıklıkla tekrar edilmektedir. Çünkü kapitalizmin geldiği aşamada görece artı değer üretimi ağırlık kazanmıştır ve sermaye örgütlerinin düşüncesine göre, nitelikli emek gücü ihtiyacının karşılanmasıyla, teknoloji yoğun üretim hız kazanacak, sonrasında ise ekonomik büyüme ve refah artışı sağlanacaktır. Diğer taraftan eğitim ve ekonomik büyüme arasında bir ilişkisellik kurularak, eğitimin verimlilik artışı sağlamanın büyük önem taşıdığı söylenmektedir. Türkiye’nin de özellikle, eğitim- verimlilik ilişkisi konusunda son derece geride olduğu ifade edilmekte ve bu geride kalmışlığın temel nedeninin ise eğitimle verimlilik arasındaki bağı kuvvetlendirecek yeterli kaynağın aktarılmaması ve eğitimin niteliğindeki sorunlar gösterilmektedir.

Türkiye ekonomisinde verimlilik artışı ile ekonomi göstergeleri (işgücünün ortalama eğitim süresi ve okullaşma oranları) arasındaki bağı kopuk olduğu sonucuna varılmıştır. Eğitimin bu niceliksel göstergelerinin verimlilik artışına dönüşmemesinde bu alana aktarılan kaynakların yetersizliği yanında eğitimin niteliğindeki sorunlar ile eğitilmiş insan gücünün verimlilik artışına katkısını sağlayıcı

iş gücü piyasası, iyi yönetim, adil rekabet ortamı, fiziki alt yapı, sermaye birikimi, Ar-Ge gibi verimlilik ile ilişkili diğer alanlardaki yetersizliklerin önem taşıdığı vurgulanmaktadır (TÜSİAD,2006,18).

TÜSİAD, eğitim sisteminden sermayenin ihtiyaç duyduğu vasıflı emek gücünün yetişmesini sağlayan bilgi ve becerilerin kazandırılması gerektiğini ifade etmektedir. Bu durum iktisadi büyüme için temel bir sorun olarak algılanmaktadır. Peki büyüme sorunsalı neden bu kadar kritik bir düzlemde yer almaktadır? Çünkü sermayenin uluslararasılaşması ve rekabet olgusu, birikim koşullarını dışa yöneltmeye ve burada güçlü kalabilmeye zorlamaktadır. Bu anlamda, sermaye örgütlerinin düşüncesinde bunu sağlayacak olan da, öncelikle değişmez sermaye yatırımları (özellikle makineler) olmakla birlikte, bunları üretim aşamasına aktarabilecek ve daha da üst seviyeye taşımanın bilgisini yeniden üretebilecek özellikte bir emek gücü, yani beşeri sermayedir.

“Ekonomik gelişme sürecinin en temel özelliklerinden biri kaynakların düşük verimlilik alanlarından yüksek verimlilik alanlarına aktarılmasıdır. Bu sürecin etkin bir şekilde yürütülmesinde eğitim önem taşımaktadır. Eğitim bir yandan işgücünün hareketliliğini (uyum gücünü) artırırken, diğer yandan nitelikli işgücü düzeyini arttırarak sermayenin de hareketlilik kazanmasına katkı yapmaktadır” (TÜSİAD,2006,24).

Eğitim - verimlilik ilişkisine dikkat çekerek nitelikli emek gücü üretme mantığını güçlendirmeye çalışan TÜSİAD, kaynakların düşük verimlilik alanlarından yüksek verimlilik alanlarına aktarılmasını iki kutup olarak göstermekte ve ekonomik gelişmenin sağlanmasını bu ikili ilişki üzerinden kurmaktadır. Burada kastedilen elbette ki teknolojik gelişme ve bunun üretim sürecinde kullanılmasının görece artı değer üretimine hız kazandırmadaki rolüdür. TÜSİAD ve bu çalışmada yer alan yer alan diğer sermaye örgütlerinin düşüncesine göre, nitelikli emek gücündeki sayı ne kadar artarsa, yatırımlar da o kadar artacak ve ekonomik büyüme sağlanacaktır.

Ancak, kapitalist gerçeklik içerisinde bu düşüncenin yansıması çok farklı olacaktır. Çünkü sermayenin merkezileşmesi eğilimi, sermayenin rekabet olgusu sebebiyle giderek daha az elde toplanmasına yol açmakta ve bu durum önce küçük sermayeler üzerinde bir etki yaratmaktadır. Erken kapitalistleşmiş ve sermaye birikimi yönünden belirli bir aşamada olan ülkeler ile bu sürece sonradan eklemlenmiş olan geç kapitalistleşen ülkeler arasında yaşanan söz konusu uluslararası rekabet, öncelikle geç kapitalistleşen ülkeler üzerinde yarattığı

olumsuz etkiyle kendini göstermektedir. Bu ülkeler, rekabet koşulları altında, hali hazırdaki sermayesinin nicel olarak kendisinden daha büyük olduğu erken kapitalistleşen ülkelere yok edilmemesi adına bazı stratejiler geliştirmektedirler. Bunun için beşeri sermayenin geliştirilmesi sağlanarak ve bu yolla nitelikli emek gücüne sahip olunarak iktisadi büyümenin gerçekleştirilmesine yönelik talepler giderek artış göstermektedir. TÜSİAD da bu şekilde bir düşünce yapısına sahiptir. Bu iddiayı aşağıda vereceğimiz örnekle destekleyebiliriz:

“Az gelişmiş ülkelerde ise beşeri sermayenin düşük katma değer yarattığı sonucuna varılmıştır. Bunun temel nedeni olarak ise az gelişmiş ülkelerin yeteri düzeyde nitelikli insan gücüne sahip olamaması gösterilmiştir” (TÜSİAD,2006,27).

Teknolojiyi geliştirme ve bilgi toplumu olma yolunda ilerleme düşüncesi her defasında ifade edilmektedir. Bu durum, aslında, TÜSİAD tarafından nitelikli emek gücü, katma değerli üretim ve verimlilik artışı söylemleri üzerinden beşeri sermayenin geliştirilmesine yönelik yapılan bir atıftır. Bu sebeple TÜSİAD, kendisini sürekli olarak bir üçgen etrafında döndürmektedir: İnsan sermayesi, verimlilik artışı ve ekonomik büyüme.

“İnsan sermayesi ile teknoloji, fiziki yatırımlar ve ekonomilerin dışa açılması süreci arasında tamamlayıcılık ilişkisi vardır. Eğitimle donanımlı arttırılan işgücü yatırımların verimini arttıracak ve dolayısıyla yatırımlar ivme kazanacaktır. Nitelikli işgücü yeni teknolojilerin geliştirilmesi, uygulanması ve uyarlanması için bir zorunluluktur. Diğer yandan, ekonomilerin dışa açılması sonucu artacak bilgi ve teknolojiye ulaşma imkânlarının katma değer artışına dönüştürülmesi nitelikli işgücünün varlığına bağlıdır” [(O’Connor ve Lunati’den aktaran TÜSİAD,2006,24).

Beşeri sermaye, TÜSİAD’a göre bir yandan sermayeler arası rekabete karşı önemli bir araç olmakta, diğer yandan da üretim sürecinde ana akım dilde katma değerli üretime (Marksist terminolojide görece artı değere) hız kazandırmaktadır. Bununla birlikte, doğrudan yabancı sermaye yatırımlarını tetiklenmesi yoluyla Türkiye gibi geç kapitalistleşen bir ülkenin genç nüfus fazlalığı örnek gösterilerek nitelikli ve ucuz iş gücü bolluğu yaratılmak istenmektedir. Bu ortam da yabancı sermayeyi teşvik edici ve dolayısıyla artı-değer oranını arttırıcı olacaktır.

“İnsan sermayesi, ekonomik büyümenin finansmanında, gelişmiş ülkelerdeki yeni teknolojilerin diğer ülkelere yayılmasında ve ekonomilerde rekabet ortamının iyileşmesinde önem taşıyan doğrudan yabancı sermaye yatırımlarını da etkilemektedir. İnsan sermayesi doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının düzeyi yanında, niteliğine de etki ederek ülkelerin bu kaynaktan elde edecekleri getiriyi de arttırmaktadır” (TÜSİAD,2006,24).

Öyleyse eğitim, birikimin getirdiği koşullara göre önemli bir değişim sürecine girmiştir. Bunun için eğitim sistemini kurgulayan devlet kurumları, sermaye örgütlerinin ihtiyaçlarını karşılamak ve onların söylemlerini karşılayan hukuki düzenlemelerde bulunmaktadır. Buna göre devlet, eğitimin sermayenin kontrolü altında ilerlemesine olanak tanıyarak ve kamu-özel sektör işbirliğinin gelişmesini destekleyerek sermayenin ihtiyaç duyduğu nitelikli emek gücünü sağlamakta ve sermayenin taleplerini yerine getirmiş olmaktadır.

Bu taleplerinin yerine getirilmesine yönelik çabaların bir diğer ürünü de Türkiye’de beşeri sermaye eksikliği üzerinden girişimci eksikliğinin gündeme getirilmesi ve eğitim sisteminin girişimci yaratmaya yönelik olarak yeniden düzenlenmesi gerektiğinin vurgulanmasıdır. Fakat bu düşüncenin kalkış noktası 1960’lı yıllarda üretken sermayenin geliştirilmesi fikrine dayanmaktadır. Bu yıllardan itibaren sermaye birikiminin hız kazandığı ölçüde üretken sermayenin gelişimi de artış göstermiştir. Aynı zamanda, Türkiye’de de sermaye birikimi sürekliliğinin sağlanması amacıyla, üretken kapitalistin gelişimine ön ayak olma çabaları ortaya çıkmıştır. Bu zemin üzerinde gelişen strateji ise, Türkiye’deki en büyük eksikliklerden birinin girişimci eksikliği olarak gösterilmesi ve bu eksikliği kapatmaya dair tasarlanan uygulamaların eğitim yoluyla hayata geçirilmesidir. Dolayısıyla eğitim, geleceğin girişimcisini kurgulayacak, onu üretim yapmaya teşvik edecek ve bu yöndeki donanımın artmasını sağlayacak bir alana dönüştürülmektedir.

“Eğitim, girişimcilerin donanımlarını arttırarak üretim sürecinin daha etkin yürütülmesini sağlamaktadır” (TÜSİAD,2006,25).

Buradan hareketle, sermaye örgütleri tarafından ekonomik büyümenin kurgulayıcısı ve temel öznesi olarak gösterilen girişimci, beşeri sermaye taleplerinin farklı bir uzantısı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunun için eğitim yine bir araç olarak kullanılmakta ve doğrudan kişilerin anlam dünyasına yönelik bir içirme mekanizması haline gelerek bir

değişim yaratmaktadır. Eğitimin bu şekilde anlam dünyaları ve yaşam pratiklerinde meydana getireceği değişim, özellikle erken yaşlarda düşünsel olarak bütünsel bir farklılaşma yaratacaktır. Bunun yansıması ise, eğitimin içeriğine yapılan müdahalelerde kendisini “girişimci yetiştirme” olarak göstermektedir. Bu müdahaleleri şu cümlelerden daha somut bir biçimde gözlemleyebiliriz:

“Türkiye'nin bilim, teknoloji ve yenilik politikalarının belirlenmesinde en üst karar organı olan Bilim ve Teknoloji Yüksek Kurulu'nun 23. Toplantısı, ‘Ulusal Yenilik ve Girişimcilik Sistemi’ gündemiyle gerçekleştirildi. Toplantıdan Türkiye'nin eğitim ve istihdam stratejisinde köklü değişiklikler yapacak kararlar çıktı. Ar-Ge, yenilikçilik, ürün geliştirme ve girişimcilik konularında alınan kararlar çerçevesinde; ilköğretimden doktora derecesi düzeyine kadarki eğitim sürecinde girişimcilik dersleri verilecek. Toplantıda ayrıca ileri teknoloji odaklı girişimcilik yarışmaları ve sertifikalı girişimcilik eğitimleri, mini girişimcilik MBA programlarının düzenlenmesine de karar verildi” (BUGÜN,2012).

Bu açıklamaya göre, eğitimde ilkokul, ortaokul ve yükseköğretimi içeren süreçte, girişimci ruhu yaratma zihniyetiyle biçimlenen ve pazarlama, ürün geliştirme, yenilikçilik gibi derslerin müfredata içerilmesi bir zorunluluk haline gelmektedir. Tüm bu adımlar, girişimci olmayı erken yaşlarda kodlamaktadır ve yaşam pratikleri de bu doğrultuda değişime uğramaktadır. Esas olarak amaçlanmakta olan, eleştirel düşünmeyi sağlayan, yaşamı ve dünyayı sorgulatan, düşünsel zenginliği yükseltmeyi amaçlayan bir eğitim sistemi oluşturmak değil, tam tersine eğitimde sermayenin ihtiyaçları dışında kalan alanlar üzerine düşünsel bir faaliyette bulunmayı kısıtlayıcı bir eğitim anlayışı yerleştirmektir. Sermayenin bu anlayışına göre, eğitim sermaye için vardır ve sermayenin karlılık oranını yükseltecek olan stratejiye göre yeniden biçimlendirilmektedir. Bu açıklamaya paralel olarak şöyle bir örnek göstermek yerinde olacaktır:

“Ayrıca, 'Girişimcilik' başlıklı bir ders, üniversitelerin tüm bölümlerinde, örgün eğitim programlarında zorunlu veya seçmeli ders olarak müfredata alınacak. Girişimcilik dersinin içeriğinin hazırlanmasında, gerek KOSGEB gerekse hali hazırda Girişimcilik Dersi'ne örgün eğitim programlarında yer veren üniversitelerin deneyimlerinden yararlanılacak” (GİRİŞİM HABER,2011).

Yukarıda vurgulandığı gibi, beşeri sermaye sorunsalı ve bunun oluşturulmasına dair atılan adımlar, Türkiye’de beşeri sermayenin oldukça yetersiz olması söylemi üzerinden gerçekleşmektedir. Görülmektedir ki yalnızca meslek edindirme kursları, meslek liseleri ve meslek yüksekokullarında değil, ilkokuldan başlayarak yükseköğretimden doktora kadar,

hatta yaşam boyu eğitim vurgularıyla artık yaşamın her alanında beşeri sermaye olgusunu eğitim sistemi üzerinden kurgulayan dinamiklerle karşılaşmak mümkündür. Sonuç, sermayenin algısında yalnızca teknolojik bilgi ve beceriyle kendisini donatmış verimliliği yüksek olan bir üretim faktörü iken, emek gücü açısından gerçekleşmekte olan ise yabancılaşmanın giderek artmasıdır. Sermaye ve emek arasında gerçekleşen bu çelişkili durumu TÜSİAD’ın beşeri sermayenin geliştirilmesine yönelik ileri sürdüğü önerilerle daha somut bir biçimde görmek mümkündür.

4.1.2. TÜSİAD ve Beşeri Sermayenin Geliştirilmesi Önerilerine Dair Gözlemler

TÜSİAD’ın düşüncesine göre “beşeri sermaye sorunu” olarak dile getirilen ve esasen diğer sermaye örgütlerinin temel problemi olan nitelikli emek gücü ihtiyacının giderilmesi için öncelikle eğitim sisteminde yapısal değişikliklere gidilmelidir. Bu kapsamda TÜSİAD, ekonomik büyümenin gerçekleştirilmesi ve rekabet koşullarının iyileştirilmesi için, eğitim ve verimlilik arasında bir bağ kurulması gerektiğine dikkat çekerek, eğitimin sanayi kurumlarıyla bir uyum içerisinde olması ve özel sektörün ihtiyaçlarına cevap verecek şekilde bir yapı kazanmasını içeren birtakım istek ve önerilerde bulunmuştur. Sermaye örgütlerinin bu istek ve önerilerinin asıl amacı, teknolojinin hızla ilerlemesi sebebiyle, nitelikli emek gücüne ihtiyaç duymaları ve bu ihtiyacı gerekçe olarak da artmakta olan uluslararası rekabet olarak görmeleridir.

Bu anlamda mesleki ve teknik eğitimin yeniden yapılandırılması, yükseköğretimin yeniden yapılandırılması ve hayat boyu öğrenme gibi mekanizmalarla nitelikli emek gücünü elde etmek üzerinden beşeri sermaye sorununu çözmek isteyen TÜSİAD, konuya ilişkin raporlar yayınlamaya bunları devletin ilgili kurumlarına sunmuştur. Buna göre, mesleki eğitime önem verilmeli ve meslek yüksekokulları yeniden yapılandırılarak sanayinin ihtiyaç duyduğu kalifiye eleman açığı kapatılmalıdır. TÜSİAD’ a göre eğitimde önemli olan bir diğer konu ise, üniversite-özel sektör işbirliği sağlanması ve bu yolla yükseköğretimin sermaye adına bilgi üreten bir alana çekilmesidir. Üniversitelerin yeniden yapılanma sürecinde yerine getirmesi gereken görev, öğrencileri bir girişimci olmaya teşvik etmek ve buna yönelik değişimler gerçekleştirmektir. Bu koşulların sağlanmasıyla birlikte öğrenciler hem iş hayatındaki rekabet ortamına bir ön hazırlık yapmış olacaklar hem de ekonomik büyümenin geleceği için büyük önem taşıdığı söylenen girişimcilerin sayısında bir artış sağlanacaktır.

Bununla birlikte, hayat boyu öğrenme stratejisi de beşeri sermayenin geliştirilmesi kapsamında izlenen diğer bir yol olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu stratejinin izlenmesiyle emek gücüne nitelik kazandırılmasının ve dolayısıyla beşeri sermaye ihtiyacının karşılanmasının gündelik hayatın bir parçası haline getirilmesi önerilmiştir. Bu bağlamda, eğitimde hayat boyu öğrenme önemli bir yer tutacak ve okul dışındaki alanları da kapsayan bir eğitim sistemi anlayışı benimsenerek eğitim veren kurumların sayısının artırılması sağlanacaktır. Ayrıca, hayat boyu öğrenmenin bir parçası olarak sertifika veren kurumların sayısının artırılması ve belgelendirmeye dayalı eğitim sisteminin ön plana çıkarılması da vurgulanmıştır. Böylece, mesleki eğitim ve hayat boyu öğrenme programları arasında bütünsel bir ilişki kurulması sağlanarak işsizlikle mücadele edilmesinin ve istihdam sorununun çözülmesinin önündeki engellerin de ortadan kaldırılacağı söylenmiştir.

TÜSİAD, tüm bu görüş ve önerilerinin alt yapısını eğitim sisteminde gerçekleştirilmesi gereken dönüşümle kurmakta, bu nedenle eğitim başlı başına bir beşeri sermaye aracı haline gelmektedir. Bu anlamda TÜSİAD, Türkiye’de beşeri sermayeye olan gereksinimi emek gücü verimliliği, eğitim, rekabet ve iktisadi büyüme gibi bileşenler üzerinden ifade etmiş ve bu bileşenler üzerine yapılacak müdahalelerle beşeri sermayenin oluşumunun hız kazanacağını ifade etmiştir. Söz konusu müdahalelerin amacı, genel olarak beşeri sermayenin geliştirilmesi yönündeki taleplerin devlet kurumlarına iletilmesi ve bu konuda hızlıca adımlar atılması gerektiğine somutluk kazandırmaktır. Bunların neler olduğu ve sürece yansıma biçimleri bir sonraki adımda daha yakından analiz edilecektir.

4.1.3. Türkiye’de Mesleki ve Teknik Eğitimin Yeniden Yapılandırılması Üzerinden TÜSİAD ve Beşeri Sermaye Gereksinimi

TÜSİAD’ın nitelikli emek gücü ihtiyacının ve bu ihtiyacın asli koşulu olarak gösterdiği eğitim sisteminde yeniden yapılanması için attığı en belirgin adım mesleki eğitimin güçlendirilmesine yönelik faaliyetlerdir. Bundan dolayı, TÜSİAD’ın Türkiye’de mesleki eğitimin geliştirilmesi ve meslek yüksekokullarının yeniden yapılandırılmasına dair fikirsel zemini şu şekilde oluşmaktadır:

“Mesleki ve teknik eğitim sisteminin, sanayi ve hizmet sektörlerinin ihtiyaç duyduğu yüksek nitelikli ara kademe insan gücü yetiştirilmesi ve uluslararası rekabet gücümüzü arttırma ve ekonomik kalkınmayı hızlandırma görevini etkin bir şekilde yerine getirmesi gereklidir. Oysa ülkemizde meslek okullarının çeşitli sorunlarından dolayı bu işlevi gerektirdiği gibi yerine getiremediği bilinmektedir” (TÜSİAD,2005,1).

TÜSİAD’a göre, mesleki ve teknik eğitim, bireyler ve işletmeler için çok önemli bir yere sahiptir. Birey açısından bakıldığında, teorik eğitim ile işyerinde verilen eğitim birleştirilmekte ve böylelikle birey, emek gücü piyasasının ihtiyaçları doğrultusunda donatılmaktadır. TÜSİAD’a göre bu tarz bir eğitim biçimi, bireyi çalışma hayatına hazırlamakta ve istihdam edilebilmesini kolaylaştırmaktadır. İşletmeler açısından bakıldığında ise, mesleki ve teknik eğitim; işletmelerin verimliliğini, performansını, rekabet yeteneğini arttırmaktadır (TÜSİAD,2011). Bu düşünce ekseninde beşeri sermaye gereksinimini karşılamının başlıca unsuru, kalifiye/nitelikli eleman yetiştirmek olmaktadır. Bunun için TÜSİAD, eğitim sisteminde yapılacak bir değişiklik için özellikle meslek liselerini ve meslek yüksekokullarına büyük önem atfetmekte ve bunların sermayenin nitelikli emek gücü ihtiyacını karşılamakta kritik bir öneme sahip olduğunu ifade etmektedir. Bu kritik önem, sermayenin rekabet gücünü artırması ve daha fazla artı değer yaratması üzerinden gelişmektedir.

Diğer bir taraftan TÜSİAD, “Türkiye’de Mesleki ve Teknik Eğitimin Yeniden Yapılandırılması” isimli raporunda bu konuya ilişkin görüşlerini dile getirmiştir. Buna göre mesleki ve teknik eğitim; işsizlik, teknoloji devrimi, küreselleşme, bilgi patlaması ve verimlilik gibi olgulardan etkilenmektedir. Bunun yanı sıra, hızlı bir sanayileşme çabasının varlığı niteliksiz işsizlerin fazlalığı ve ara kademe insan gücü açığı da mesleki teknik eğitimi etkilemekte, onun önemini arttırmakta ve bu anlamda sermayenin hali hazırda bulunan ihtiyaçları için mesleki ve teknik eğitim yeniden yapılandırılmalıdır (TÜSİAD,1999,15).

TÜSİAD, meslek liseleri ve meslek yüksekokullarının yanı sıra, meslek edindirme kursları ve sürekli eğitim merkezleri gibi mesleki bilgi ve donanım kazandıran eğitim merkezlerinin hayata geçmesini ve sayılarının çoğaltılmasını beşeri sermaye oluşumuna hız kazandıracak önemli bileşenler olarak görmektedir. Bu sebeple teknolojinin giderek hız kazanması gereğiyle, eğitim sisteminin de teknolojiye yaşanan gelişmelere ayak uyduracak şekilde yeniden yapılandırılması, bu yeniden yapılanma dinamiğinin de eğitim-sanayi ilişkisi çerçevesinde gelişme göstermesi önerilmektedir. Böylelikle sermayenin talep ettiği bilgi ve

donanıma sahip emek gücü daha kısa sürede elde edilmiş olacaktır. Buna bağlı olarak mesleki ve teknik eğitimin artan önemi sık sık vurgulanmakta, eğitim-sanayi işbirliği sağlanarak nitelikli emek gücünün artırılması istenmektedir. Bunun için aracı bir faktör olarak algılanan eğitim süreci ise, bu aşamada üretimde son dönem teknolojileri kullanan işletmelerin ihtiyaç duyduğu sermayenin istediği şekilde dönüşmelidir.

“Eğitim-sanayi ilişkisinin sağlıklı olduğunu ve mesleki eğitimin sanayinin beklentilerini karşılayabildiğini söylemek güçtür. Örgün eğitim düzeyinde meslek eğitiminin işgücü piyasalarının ve günümüz üretim teknolojilerinin ihtiyacı olan kalitede mezun verememesi, işletmeleri mezunları istihdam etmeden önce yeniden eğitime durumunda bırakmaktadır. Bu ise, özellikle yeni üretim teknolojileri kullanan ve bunun için nitelikli eleman ihtiyacı olan küçük ve orta ölçekli işletmeler için önemli bir sorundur. Bu nedenle mesleki ve teknik okulların kalitesinin iyileştirilmesi, işgücü piyasasının ihtiyaçlarına uygun olarak yeniden yapılandırılmaları ve yaygınlaştırılmaları öncelikli bir konudur” (TÜSİAD,2011,2).

Öte yandan, TÜSİAD’ın mesleki eğitim kurumlarının geliştirilmesine yönelik önerisindeki diğer bir dayanağı, işsizlik olmaktadır. TÜSİAD’a göre Türkiye’de işsizliğin nedeni özel sektörün beklentilerini karşılayabilecek bilgi, beceri ve donanıma sahip olmayan niteliksiz emek gücünün varlığıdır. Söz konusu niteliksiz emek gücünün varlığı ise özellikle orta öğretim ve yükseköğretimde yalnızca teoriye dayalı eğitimin verilmesi, bu teorik eğitimin eş anlamlı olarak uygulamalı bir eğitim anlayışıyla birlikte pratiğe dökülememesinden kaynaklanmaktadır. Bu sebeple TÜSİAD’a göre, Türkiye’de iki kutupta toplanan bir sorun açığa çıkmaktadır. Bunlardan birincisi niteliksiz emek gücü fazlalığı ve bu fazlalık nedeniyle oluşan işsizlik sorunu, ikincisi ise gelişen teknolojik gelişmeler ışığında artan uluslararası rekabetle birlikte her geçen gün önemi artan nitelikli emek gücü ihtiyacıdır.

Tam bu noktada TÜSİAD’ın önerisinde kullanacağı argüman nüfusbilim üzerinden kendini göstermektedir. Bir adım daha atacak olursak, Türkiye nüfus yoğunluğu açısından genç nüfus yoğunluğu artmakta olan bir ülke olarak nitelendirilmektedir. TÜSİAD’a göre, bu genç nüfus yoğunluğunu bir avantaja dönüştürmek gerekmektedir. Sermayenin ihtiyacı olan nitelikli emek Gücünü elde edebilmek için, buradaki genç nüfus meslek edindirme kursları ve sürekli eğitim merkezleri gibi alanlara aktarılarak ekonomik büyümenin önünü açan bir strateji izlenmiş olacaktır. Bu sebeptendir ki TÜSİAD, “2050’ye Doğru Nüfusbilim ve Yönetim: Eğitim Sistemine Bakış” isimli raporunda şunları söylemektedir:

“Nüfusun yaş yapısında beklenen değişiklikler, Türkiye’ye önemli fırsatlar sunduğu kadar yöneticilere de bazı önemli görevler yüklemektedir. Çalışma çağı nüfus artarken, istihdam imkanları yaratılamaz, işgücüne olan talep, çalışma çağındaki nüfustan az olursa işsizlik ortaya çıkacaktır. Ayrıca, çalışma çağındaki nüfusun eğitimi ve sağlığı önem kazanacaktır. Bu yaş grubunun eğitim düzeyi ve becerileri arttırılabildiği takdirde istihdam edilebilirlikleri de artacaktır” (TÜSİAD,2010,7).

Burada istihdam ve genç nüfusun işsizliğiyle mücadele şeklinde gösterilmek istenen tutum, aslında sermaye örgütlerinin duyduğu beşeri sermaye ihtiyacıdır. Gerek TÜSİAD gerekse sermaye örgütleri açısından işsizlik sorununun birinci sırada yer alması bu durumdan kaynaklanmaktadır. Böylelikle Türkiye’de işsizlik algısı biçim değiştirmekte ve bunun çözümü için geliştirilen fikirsel etkinlikler ve atılan adımlar beşeri sermaye sorununu ortadan kaldırmanın pratikleri olarak yansımaktadır. Söz konusu durum değerlendirmeleri ve yapılan önerilerin temeli eğitim-sanayi ilişkisinin güçlendirilmesi gerektiğine dayandırılmaktadır. TÜSİAD’a göre bu iki süreç arasındaki bağ sağlam kurulursa, Türkiye’de beşeri sermaye yoluyla kalkınma gerçekleşebilecektir. Bundan dolayı eğitim sistemi, özellikle de mesleki eğitim, ekonomik kalkınmayı kurgulayacak biçimde değişmelidir. Bu değişimin neden gerekli olduğu konusunda TÜSİAD’ın yorumu ise aşağıdaki gibidir:

“Mesleki eğitimde sürekli bir değişim ihtiyacı vardır. Temel beceriler kadar bunları en iyi öğrenme şekilleri ve eğitim sistemleri de bilgi toplumunda sürekli değişmektedir. Artık insan gücü daha iyi temel eğitim almak, daha çok ve yüksek becerilere sahip olmak, çalışma hayatı boyunca birden fazla mesleğe sahip olmak bunlarda uzman olmak durumundadır. Bu durum meslek liselerinde ve meslek yüksekokullarında eğitimin kalitesinin yükseltilmesini, daha güçlü bir örgün eğitim ve temel beceri eğitimi gerektirmektedir. Kısaca, eğitim sistemi değişen koşullara ayak uydurmak zorundadır” (TÜSİAD,2011,3).

Daha önce de belirtmiş olduğumuz üzere TÜSİAD, mesleki ve teknik eğitimin amacının sadece ekonominin gereksinim duyduğu nitelikli insan gücünü sağlamak olmadığını aynı zamanda toplumun ihtiyaç duyduğu mesleklerde kendi işini kuracak, yani girişimci olacak insanı da yetiştirmek olduğunu da söylemektedir. Bu düşünceye göre, meslek yüksekokulu mezunlarının girişimci olmasını sağlayacak, girişimcilik eğitimi verilmeli ve sektörel bakış açısı kazandırma gibi adımlar atılmalıdır. Benzer fikirler ve yapılanmaya dair söylemler, yükseköğretim içinde geçerli olmakta ve üniversitelerde yeniden yapılanmanın bir gereksinim haline dönüştüğü ifade edilmektedir. Bu yeniden yapılanma gereksiniminin temel nedeni ise üniversiteli işsizlerdir. Bu konuya ilişkin, TÜSİAD’ın düşüncelerini ve taleplerini

yakından incelemek eğitimin ve istihdamın dönüşen yüzünü görebilmek açısından önemli olacaktır.

4.1.4. TÜSİAD ve Beşeri Sermaye İlişkisi Kapsamında Türkiye’de Yükseköğretimin Yeniden Yapılandırılması

Mesleki eğitime atfedilen önem ve nitelikli emek gücü yetiştirilmesi yönünde ileri sürülen öneriler, şekilde devletin bazı kurumlarına iletilen TÜSİAD raporlarında yükseköğretimin de yeniden yapılandırılması gerekliliğine vurguyla yer almaktadır. Buna göre üniversitelerde bir dönüşüm gerçekleştirilmelidir ve bu dönüşüm, üniversitelerin sanayi kurumlarıyla birlikte hareket eden ve girişimci yetiştiren kurumlar haline dönüşmesine yönelik olmalıdır.

“Üniversitelerden daha çok girişimci fikrin çıkması ve girişimcilik kültürünün yaygınlaştırılması için iş planı hazırlama gibi girişimcilik eğitimlerinin artırılması ve üniversitelerin başarı ölçütlerine patent sayısı, kurulan şirket sayısı gibi kriterlerin eklenmesi ekosistemimizi güçlendirecektir. Hem inovasyonun hem de girişimciliğin gelişmesi için özel sektör ve üniversitelerin daha yaygın bir şekilde ortak projeler yürütmeleri gerekiyor. Bunun için de hem mali süreci yönetebilecek hem de aradaki iletişimi kolaylaştıracak, üniversitelerin içinden girişimcilerin çıkmasını sağlayacak ara yüzlerin etkinleştirilmesi çok faydalı olacaktır” (TÜSİAD,2011,3).

TÜSİAD’ın bu konuyla ilgili düşüncesi, üniversitelerde teorik eğitimin veriliyor olması ve buna karşılık, teorik eğitimin iş hayatında kullanılmaması sebebiyle sermayenin istediği türde donanıma sahip olmayan üniversite diplomalı işsizlerin sayısının artmasıdır. Bunun ortadan kaldırılması ve dolayısıyla istihdamın sağlanabilmesi için üniversite-özel sektör birlikteliği sağlanmalı ve yükseköğretim sermayenin fikrîsel düzlemine oturtulmalıdır. Bu bağlamda, üniversitelerin adeta sermayenin düşünce fabrikasına dönüştürülmesi ve geleceğin girişimcilerini yetiştiren bir aracı kurum olarak nitelendirilmesinin yanı sıra, öğretim görevlilerinden derslerin içeriğine kadar büyük bir yeniden yapılandırma faaliyetinin hayata geçirilmesi, TÜSİAD’ın sıkça gündeminde yer alan bir başka önemli konudur. Bu gündem kapsamında TÜSİAD, “Yükseköğretimin Yeniden Yapılandırılması: Temel İlkeler” isimli raporunda üniversitelerin nasıl olması gerektiğine dair yaptığımız açıklamaları desteklemekte olan şu ifadelerde bulunmaktadır:

“Türkiye önümüzdeki yıllarda dış dünya ile daha çok entegre olacaktır. Hem dünya standartlarında iş yapabilen kalifiye iş gücüne hem de bilim ve teknolojiye atak yapabilecek bir kapasiteye ihtiyaç söz konusudur. Bu da yükseköğretim politikalarımızın niteliği on plana çıkararak yeniden tasarlanmasını gerektirmektedir. Başka bir açıdan bakacak olursak, yükseköğretim sistemimizde önemli ve akılcı bir görev bölümü ve kurumlar arası farklılaşma şarttır. Meslek eğitiminin yeniden tasarlanıp, günün devamlı değişen şartlarına ve piyasa taleplerine uyum sağlayan kıvrak bir yapıya sahip olması gerekmektedir. Lisans eğitimi, yüksek lisans eğitimi, araştırma ve bilgi üretimi konularında üniversiteler arası iş bölümüne ihtiyaç vardır” (TÜSİAD,2003,24).

TÜSİAD’ın burada belirtmiş olduğu gibi, mesleki eğitim o kadar büyük bir öneme sahiptir ki, adeta bütün eğitim kurumlarında kalifiye eleman açığının kapatılmasına yönelik bir seferberlik başlatılmaktadır. Esas amacı bilim yapmak olan üniversitelerin üzeri kapalı bir söylemle bu kalifiye elemanı yani beşeri sermayeyi yetiştiren meslek edindirme kursları gibi olması gerektiğine dikkat çekilmektedir. Dolayısıyla üniversitelerin artık uluslararası rekabetin olduğu dünya şartlarına daha fazla kayıtsız kalamayacağı anlatılmak istenmekte, bu nedenle de sermayenin ihtiyacı olan nitelikli emek gücü üniversitelerin derhal gündeminde yer alması gereken bir zorunluluk olarak gösterilmektedir. Çünkü TÜSİAD’a göre gerçek anlamda bir üniversite olmak, rekabet şartlarına uyum sağlamak ve nitelikli emek gücü ihtiyacını karşılayacak bir eğitim anlayışının benimsenmesi yönünde değişimler yaratmaktır.

TÜSİAD’ın özellikle bu konu hakkında değinilmesi gereken görüşlerinden biri de üniversite-sanayi işbirliği ve bu kapsamda çeşitli üniversitelerle gerçekleştirdiği faaliyetlerdir. Üniversitelerin sanayi ile bir uyum içerisinde olması gerektiğini savunan TÜSİAD, üniversite eğitimi sonrasında işsiz kalan öğrencilerin istihdam edilebilmesinin önünü açtığı iddiasıyla “Bu Gençlikte İş Var” isimli projeyi başlatmıştır. Buna göre TÜSİAD’ın en önem verdiği konulardan birinin de istihdam ve işsizlikle mücadele olduğu belirtilerek, söz konusu projenin gençlerin iş dünyasındaki rekabet ortamına hazırlayarak girişimciliği özendirceği söylenmiştir (TÜSİAD,2011,2-3). Bu projenin açılış konuşmasında dönemin TÜSİAD başkanı Ümit Boyner, projenin amacını şu şekilde ifade etmiştir:

“Girişimciler ve küçük ölçekli işletmeler, servis ve bilgiye dayalı sektörlerde önemli bir rol oynamaları nedeniyle de ekonominin merkezinde yer alırlar. Değişimin motoru, ekonominin en dinamik katmanını oluşturan, girişimcilerdir. Mezun olduklarında mutlaka bir işe girmeyi değil, yeni iş fikirleriyle kendi işlerini kurmayı amaçlayarak hayata atılan gençler, girişimciliğin ve yeni iş alanları yaratmanın temel aktörleri olacaklardır. Genç nüfusun bu yoğunlukta olduğu bir ülkede işsizlik

problemini aşmak için, istihdamı artıracak önlemlerin yanı sıra özellikle nitelikli işgücünü girişimciliğe yönlendirmek büyük önem taşıyor” (TÜSİAD,2011,2).

Anlaşıyor ki, TÜSİAD’ın üniversite-sanayi işbirliği çerçevesinde ele aldığı mesele, üniversitelerin gençlere girişimci ruh kazandıracak atılımlarda bulunması ve gençlerin girişimci olma hedefiyle kendisi gibi aynı hedefi edinmiş olan diğer gençlerle rekabet halinde olması ve bundan sermaye örgütlerinin lehine bir sonuç çıkmasıdır. Böylelikle girişimci olmayı daha çok içselleştirmiş olan öğrenciler, bu konuda görece daha güçsüz olanlar karşısında galip gelecekler ve bu yarış sonrasında yine az sayıdaki genç istihdam olanağı elde edecek, diğerlerinin sonu yine işsizlik olacaktır.

Ortaya çıkan bu sosyal gerçeklik, kapitalizmin olguların teknik analizini içeren bir yapıya sahip olmadığını, sosyal olanı dönüştüren bir yapısı olduğunu göstermektedir. Kapitalizmin bu yönü, kapitalizmin kendisini toplumsal ilişkilerin içerisine rekabeti de katmasıyla, bir kişinin karşısındakini rakibi olarak gördüğü ilişki biçiminin kurgulayıcısı yapmaktadır. Bunun Türkiye üzerindeki görünümü ise TÜSİAD gibi sermaye örgütlerinin girişimciliği ve rekabeti istihdam sağlama adına özendirilen ve teşvik eden ortak bir dil kurması üzerinden gelişmektedir.

Bu anlamda, üniversitelerin sermayenin hegemonyası altına girmesi, bilimsel bilginin yalnızca sermayenin çıkarları adına üretilmesi anlamına gelmektedir. Burada üniversite-sanayi işbirliği kapsamında anlatılmak istenen esas mesele, emek gücü verimliliğini arttırarak görece artı değerini artırmasını sağlamaktır. Bu düşünce doğrultusunda, üniversitelerin üretim araçları, yani makine üretimi yapabilmek için gerekli olan bilimsel bilgiyi üretecek ve bunu bizzat sermaye adına yapabilecek kararlar alması gündeme gelmektedir. Bu aşamadan sonra gerçekleşecek olan ise, sermayenin ihtiyaç duyduğu beşeri sermaye biçimindeki emek gücünün yetiştirilebileceği alanların açılması ve buna yönelik yeni uygulamaların hayata geçirilmesidir. Bu taleplerin yerine getirilmesi durumunda diploma veren kurumlar (üniversiteler) ve sertifika veren kurumlar arasında (meslek edindirme kursları, sürekli eğitim merkezleri vs.) arasındaki farklılık azalacaktır. TÜSİAD, mesleki ve teknik eğitimin amacının ekonominin gereksinim duyduğu nitelikli insan gücünü sağlamanın yanı sıra, mezun olmalarının ardından girişimci sıfatıyla iş dünyasında yer almalarını destekleyecek mekanizmaların oluşmasını gerektiğini söylerken tam da bu durumu işaret etmektedir (TÜSİAD,2010,2). Bu söylemle, artık üniversitelerin de tıpkı sertifika veren

kurumlar gibi meslek edindirmeyi temel alan bir öğretim sistemiyle işleyen birer mekanizmaya dönüşmesi istenmektedir.

4.1.5. Beşeri Sermayenin Gündelik Hayata İçerilmesi: Hayat Boyu Öğrenme Stratejisi ve TÜSİAD Görüşleri

Kapitalizmin geldiği son aşama, bilimsel bilginin üretilmesi ve kullanılmasına yönelik becerinin sürekli gelişme ve ilerleme göstermesiyle doğrudan ilişkilidir. Teknolojinin geliştiği ölçüde, üretim aşamasında kullanılan araçlar, daha karmaşık bir yapı kazanmıştır ve onları kullanmak, belli seviyede bilgi ve beceri gerektirmiştir. Üretim araçlarının teknolojiyle olan uyumunun günbegün sağlamlaşması, söz konusu bilgi ve beceriyi hayatın kendisi haline getirmiş ve insanın yaşadığı her an kendisine bilgi aktarması gereken bir zaman olarak tanımlanmıştır.

Çünkü sermaye birikimi zorunluluğu, bilimsel bilgiyi ve üretim araçlarını hızla dönüştürmektedir. Bu durum, sermaye örgütlerinin söylemine göre uluslararası rekabeti arttırdığı gibi, insanların arasındaki rekabeti de arttırmakta ve istihdam süreci bir rekabet alanına dönüşmektedir. Söz konusu rekabet alanından güçlü çıkabilmek için tüm hayatın beşeri sermaye olma yönünde geçirilmesi bir zorunluluk haline gelmektedir. Bir diğer şekilde ifade edecek olursak, kişinin kendisini sürekli olarak eğitmesi, sertifika programlarına katılması, beceri edindirme kurslarına gitmesi, son çıkan teknolojik yeniliklerin sıkı takipçisi olması ve bu yeniliklerin bilgisini öğrenebilmesi, kısacası beceri edinebilmeyi bir beceri haline getirmesi gerekmektedir. Böylelikle artık yaşamın kendisi, beşeri sermayemi nasıl geliştirebilirim sorusuna cevap bulmak üzerinden biçimlenmektedir.

Bu bağlamda hayat boyu öğrenmeyi, yaşamın her alanına nüfuz eden teknolojinin hızı karşısında “sermayenin ihtiyaç duyduğu bilgi ve becerinin” gündelik hayatın bir parçası haline getirilmesi olarak tanımlamak mümkündür. Öyleyse, hayat boyu öğrenme, doğumdan ölüme kadar kişinin kendisini sermayenin artı-değer üretmesine katkıda bulunacak bilgilerle donatmasıdır. Türkiye’de eğitimin hayat boyu öğrenmeyi kapsamaması gerektiği düşüncesi TÜSİAD’ın beşeri sermayenin geliştirilmesi konusunda gündeminde yer alan bir başka konu olarak karşımıza çıkmaktadır. TÜSİAD hayat boyu öğrenmenin geliştirilmesi konusundaki görüşlerini şu şekilde açıklamıştır:

“Kısaca hayat boyu öğrenme, bireyin beşikten mezara, evde, okulda, işte, her ne şekilde olursa olsun gerçekleştirdiği tüm öğrenimidir. Hayat boyu öğrenme, beceri ve özgüven sahibi, kendini ifade edebilen, haklarını arayan kişilerin yetişmesine katkı sağlar. Bu yönüyle hayat boyu öğrenme, ülkenin ekonomik açıdan kalkınmasında, toplumun sosyal ve kültürel zenginliğinin artmasında önemli bir rol oynamaktadır” (TÜSİAD,2010,2).

TÜSİAD’ın açıklamalarından da olduğu gibi, günümüz kapitalizminin ileri aşaması, bilgi toplumu olarak ifade edilmekte ve bilgi toplumu da bilgi ve becerilerin yaşam boyu geliştirilmesini istemektedir. Çünkü bilimsel bilginin sürekli olarak kendini yeniden üretmesi, üretilen yeni bilgilerin hızlıca eskimesi becerilerin de eskimesine yol açmaktadır. Bu konuyla ilgili olarak Richard Sennet’in de söylemiş olduğu gibi becerilerin raf ömrü çok kısadır (Sennet,2009,11). Bu yüzden, belirli bir alanda istihdam edilen kişinin sahip olduğu vasıf ve yeterliliklerin belirli bir süre sonra eskiyeceğini bilmesi ve kendi istihdam koşullarını sürekli kılmak için söz konusu vasıf ve yeterliliklerini durmadan geliştirmesi gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Aksi halde, belirli bir süre içerisinde sermaye için yükselişte olan meslek dallarına yönelik emek gücü talebi, kısa bir süre sonra ihtiyaç olmaktan çıkabilmektedir ve bu anlamda bazı meslek dalları yok olabilmektedir.

İstihdam için eğitim anlayışıyla hareket eden TÜSİAD, hayat boyu öğrenmenin pratiklerini, her yaştan kişinin katılabileceği kursların sonrasında edinilen sertifika programları ve aile kavramı, vatandaşlık bilinci, gelenek-görenekler, kültür vs. gibi anlam dünyalarının sürdürülmesine yönelik gündelik hayat içerisinde edinilen bilgiler olarak sınıflandırmaktadır. Bu tarz bir sınıflandırma ile TÜSİAD sertifika programlarının önemine dikkat çekecek ve hayat boyu öğrenmenin daha da geliştirilmesi için bazı önerilerde bulunacaktır. Hiç kuşkusuz bu öneriler, TÜSİAD bünyesinde yer alan bireysel sermaye örgütlerinin ortak taleplerinin bir ifadesi olmaktadır. Bu doğrultuda TÜSİAD tarafından MEBGEP kapsamında yayınlanan “Hayat Boyu Öğrenme Strateji Belgesi” üzerine hayat boyu öğrenmenin geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması konusunda birtakım önerilerde bulunmuştur. Hayat boyu öğrenmenin geliştirilmesine ilişkin bu önerilere dikkat etmek, TÜSİAD’ın beşeri sermaye gereksinimi konusundaki taleplerini bütünsel olarak anlama imkânı verecektir.

4.1.6. Hayat Boyu Öğrenmenin Geliştirilmesi ve Yaygınlaştırılmasına Yönelik TÜSİAD Görüşleri

TÜSİAD'ın hayat boyu öğrenmenin geliştirilmesi ve yaygınlaştırılmasına yönelik görüşlerini şu şekilde sınıflandırmak mümkündür:

- a) Eğitim sistemi hangi yaşta olursa olsun ve daha önce yeterince ileri seviyede bir eğitim alma olanağını elde edememiş kişilere hitap eden bir yapı kazanmalıdır.
- b) Hayat boyu öğrenme kapsamında sertifikalar ve çeşitli kurslar sonrasında edinilen belgeler çok önemli bir yere sahiptir. Bu nedenle sertifika veren kurumların sayısı artırılmalıdır.
- c) Hayat boyu öğrenme mesleki eğitim programlarıyla bütünleştirilmelidir (TÜSİAD,2010,3).

Birinci sırada yer alan açıklama, eğitim sisteminin hayat boyu öğrenmeyi sağlayacak şekilde değiştirilmesi meselesiyle ilgili olmakta ancak, yalnızca okulları kapsamamaktadır. Burada bahsedilen eğitim, hem okulları içeren hem de okul dışında kalan alanlarda kişisel gelişime dayalı, beceri geliştirmeyi sağlayan bir eğitimi tariflemektedir. TÜSİAD'ın bu anlamda, ilköğretim dışındaki her kademede bu tarz eğitimin yaygınlaştırılmasının hayat boyu öğrenmenin geliştirilmesi açısından önemli olduğuna dikkat çekmektedir.

“ ‘Hayat Boyu Öğrenme’ anlayışı kapsamında, yetişkinlere yönelik eğitim düzenlemeleri artarak sürmelidir. Bu düzenlemeler, hem daha ileri düzeydeki örgün eğitim ile ilgili (işbaşında eğitim, meslek kazandırma eğitimi, kişisel gelişim eğitimleri vb.) ilgili etkinlikleri içermelidir. Bunun yanında, iş hayatındaki bireylerin hayat boyu öğrenme kapsamında uygulamaya dönük (tezsiz) yüksek lisans programlarına olan ilgilerinin de giderek artması beklenmektedir” (TÜSİAD,2010,3)

Bu açıklamalar, TÜSİAD'ın gerek mesleki eğitimin gerekse yükseköğretimin yeniden yapılanmasına dair talebinin hayat boyu öğrenme düşüncesi altında biçimlendiğini göstermektedir. Yetişkinlere yönelik eğitim fırsatları yaratılması yoluyla geliştirilmek istenen hayat boyu öğrenme stratejisi, toplumda yaşayan insanların eğitilerek adeta nasıl bir “insan kaynağı” haline dönüştürülebileceğinin tasarlanmasıdır. Özellikle okullar temel alınarak akşam liselerinin açılması, sınavsız yükseköğretim ve tezsiz yüksek lisans programlarının artırılması yoluyla, daha çok vasıflı, kendini yetiştirmiş iş gücü elde edilecek ve bu durum insanların eğitilmesi için yapılan faydalı bir eylem olarak gösterilecektir. Bu noktada şimdiye kadar iyi bir eğitim alamamış yetişkin kişilerin bu şekilde hayatlarına devam etmesi sermayenin insanı bir “girdi” olarak gördüğü şu aşamada bir kayıp olarak nitelendirilmekte ve

her yerde hayat boyu öğrenmeyi kurgulayacak mekanizmalar üretmektedir. Bu mekanizmalar ise, sermaye örgütlerinin kendi ortak çıkarlarını (beşeri sermayeyi) gerçekleştirecek şekilde dönüştürmek istediği okullar, yükseköğretim kurumları ve çeşitli eğitim merkezleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Hayat boyu öğrenme de bu sınıflandırma kapsamında, beşeri sermayenin geliştirilmesine yönelik bir pratiğin yaşama içerilmesini ifade etmektedir.

İkinci sırada yapılan vurgu, bilgi edinme ve beceri kazanma pratiklerinin her kişi tarafından her an öğrenilebilmesi için geliştirilen meslek edindirme kursları, sürekli eğitim merkezleri ve sertifika programları gibi oluşumları işaret etmektedir.

“Toplumda öğrenme kültürünün yaratılması için projeler geliştirilmelidir. Hayat boyu öğrenme kavramı konusunda toplumda farkındalık yaratmak ve öğrenme kültürünü geliştirmek için her bölgenin özellikleri, ihtiyaçları göz önünde bulundurularak yerel projeler yürütülmelidir. Sürdürülebilir bir öğrenme kültürünün yaratılması için bireylerin örgün ve yaygın öğrenimle edindiği becerilerin kendi yararlarına kullanabilecekleri şekilde tanınması ve belgelendirilmesi sağlanmalıdır” (TÜSİAD,2010,3).

TÜSİAD’ın bu açıklamaları, eğitim sisteminde özellikle de yükseköğretimde sertifikalandırılmanın ve belgelendirmenin merkezde yer aldığı bir eğitim anlayışının olmasına dair düşüncesini hatırlatıcı niteliktedir. Zira TÜSİAD’ın yükseköğretimin yeniden yapılandırılmasına ilişkin görüşlerinde, artan rekabet karşısında istihdam edilebilir olmanın koşulu sürekli bir öğrenme sürecine ve bunu belgelendirmeye dayandırılmaktadır.

Yükseköğretimden farklı olarak burada TÜSİAD’ın açık bir şekilde ifade ettiği diğer bir hayat boyu öğrenme stratejisi ise toplumun genelinde öğrenmeye dair bir bilinç yaratmaktadır. Buna göre toplumda özellikle yetişkinler arasındaki her kademedeki insan, yaşamın her anında öğrenmesi gerektiğini bilmeli ve bunu bir yaşam tarzı haline getirmelidir. Bu bilincin gelişmesi ve hedeflenen düşüncenin hayata geçebilmesi için bölgesel olarak yapılan bir değerlendirme sonrasında, söz konusu bölgeye özgü ve belirlenen sayıda kurslar ve sertifika programları açılarak, sermayenin ihtiyaç duyduğu beşeri sermayenin topyekûn elde edilmesine yönelik adımlar atılmış olacaktır. Üçüncü ve son açıklamada, hayat boyu öğrenme anlayışının mesleki eğitim programlarıyla bütünsel olarak algılanması ve bu bütünselliğin bir arada işlemesi sağlanmalıdır.

“(...) hayat boyu öğrenme programlarının mesleki eğitim programlarıyla bütünleştirilmesi gerekmektedir. Bu bağlamda, herkesin ülke sınırlarına bağlı kalmaksızın hayat boyu öğrenmeye katılması ve bireyin örgün ve yaygın öğrenme bağlamında elde ettiği öğrenme sonuçlarının aktarılması, tanınması ve biriktirilmesi sağlanmalı ve geliştirilmelidir. Ayrıca geçmişte örgün eğitim, yaygın eğitim veya informal öğrenme aracılığıyla edinimlerde bulunmuş olan nitelikli işgücünün belgelendirilmesi için akreditasyon kurumlarının oluşturulması gerekmektedir” (TÜSİAD,2010,3).

TÜSİAD, burada eğitim-istihdam anlayışına yönelik bir çerçeve çizdiği ve bu çerçevenin sınırları içerisinde hayat boyu öğrenmenin nihai amacının sermayenin ihtiyaçları doğrultusunda kurgulanması istenen nitelikli emek gücünü elde etmek olduğu vurgulanmaktadır. Bu bağlamda, herkesin hayat boyu öğrenme programlarına dâhil olarak, Türkiye’de rekabet unsuru nedeniyle bireysel sermayelerin ortak talebi olan nitelikli emek gücünün elde edilmesine yönelik becerilerle donatılması istenilmektedir. Burada sermayenin kazandırmak istediği bilinç ise, işsizlikle mücadele adı altında, hayat boyu öğrenme programlarına katılım sonrasında istihdamın sağlanabileceğidir. Oysaki vasıf kazanma sürecinden herkesin nitelikli emek gücü haline gelmesi, beraberinde niteliksizleşmeyi de getirecek, vasıf kazanmış ancak istihdamı sağlanamamış bir çoğunluk yaratılmış olacaktır. Diğer bir söyleyişle vasıf kazanma vasıfsızlaşmaya yol açacaktır (Braverman,2008,193).

“Beşeri sermaye sorunu”nun çözümü için atılan bu adımların gerek TÜSİAD gerek diğer sermaye örgütlerinin gündeminde yer alması ve benzer talepleri dile getirmeleri şaşırtıcı değildir. Çünkü söz konusu sermaye örgütlerinin birleştiği ortak payda, tek tek kendi yapılarından değil, kapitalist sistemin bütünsel yapısından kaynaklanan bir sorundur. Şimdi bir başka sermaye grubu olan TOBB üzerinden aynı benzerlikleri anlamaya ve açıklamaya çalışalım.

4.2. TOBB (Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği) ve Beşeri Sermaye

1950’lerin sonu itibariyle Türkiye’de ticari sermayenin belirli bir olgunluğa ulaşmıştı. Daha önce de ifade etmiş olduğumuz gibi, sonrasında devam eden 1960’lı yıllarda üretken sermaye oluşum ve gelişim dönemini yaşamıştır. 1960’lı yılların sonuna gelindiğinde üretken sermaye ayrı bir örgütlenmeye yönelmiş ve devamında TÜSİAD kurulmuştur. TÜSİAD’ın kurulmasının ardından, o zamana kadar TÜSİAD’a egemen olmak isteyen sermaye içi bileşenlerin kendi aralarındaki mücadele farklı bir konum olarak TOBB’un

çoğunluklu olarak KOBİ'lerin yer aldığı bir örgütlenme olarak kurulmasına olanak tanımıştır. Böylece, 1950'de kabul edilen 5590 sayılı kanun odaların ve borsaların tek bir çatı altında toplanmasına izin vermiş ve bu aşamadan sonra TOBB kurulmuştur (Tuna,2011,179-188). Bunun ardından TOBB kendisini özel sektörün Türkiye'deki mesleki üst kuruluşu ve yasal temsilcisi olarak nitelendirmiş ve görevlerinden bazılarını şu şekilde açıklamıştır.

- a) Özel sektörün ihtiyaçları doğrultusunda siyasi güce görüş ve çözümlerini iletmek,
- b) Tabanını oluşturan KOBİ'lerin ekonomiden hak ettiği payı alması için oda ve borsalar kanalıyla bilgi ve danışmanlık hizmeti sunmak,
- c) Yerel fuar organizasyon firmalarına yetki vermek, organize sanayi bölgeleri ve teknoloji geliştirme merkezleri kurmak,
- d) Eğitim kurumları kurmak veya katılmak, bu kurumlarla işbirliğine girmek (TOBB,2012).

Kendi oluşumunu ve amacını bu şekilde ifade eden TOBB, Türkiye'de KOBİ'lerin temsilciliğini üstlenmekle birlikte, ticaret odaları ve borsa birliklerinin de ortak paydası olarak yer almaktadır. Bu ortak payda altında TOBB, KOBİ'lerin ihtiyaçları doğrultusunda politikalar izlemekte, bu politikaların önemli bir yerini de beşeri sermaye sorunu teşkil etmektedir. Özel sektörün ihtiyaçları doğrultusunda siyasi güce görüş ve öneri iletmekle görevli olan TOBB, bu anlamda bazı devlet kurumlarıyla iletişime geçerek, artan rekabet karşısında KOBİ'lerin büyük sermayeler karşısında güç kaybedip yok olmasının önüne geçen birtakım düzenlemelerin yapılmasını içeren taleplerini bildirmektedir. Bu anlamda özellikle eğitim sürecine dair birtakım düzenleme ve yeniliklerin gerçekleştirilmesi adına isteklerde bulunan TOBB, bunu Türkiye'de beşeri sermayeye ve girişimciye olan ihtiyacın elzem olması üzerinden dile getirmektedir.

“Bizim orman olmamız gerek. Dünyanın ilk 10 ekonomisi arasına girmek istiyorsak girişimci ormanı kurmamız bir zaruret. Bu felsefeyi anne ve babalara gençlere özellikle bürokratlara ve bütün siyasilere benimsetmeliyiz. Türkiye, emek-yoğun sektörlerde büyüme fırsatlarının sonuna yaklaşıyor. Yeni ekonomik büyüme ve refah kaynakları teknoloji ve inovasyon sektörlerinden gelmek durumunda. İşte bu sebeple girişimciliği destekleyecek uygulamalar gerekli. Girişimciliğin geliştirilmesi son senelerde TOBB'un da en önemli önceliklerinden biri oldu Türkiye dünya çapında ürün üreten ve satan girişimci sayısı arttıkça büyüyecektir” (Hisarcıkloğlu,2012).

TOBB başkanı Rifat Hisarcıkloğlu'nun, “girişimci ormanı zarureti” olarak ifade ettiği beşeri sermaye ihtiyacını, ekonomik büyümenin gerçekleştirilmesi ve Türkiye'nin uluslararası rekabette öne geçebilmesi için kritik bir eşik olarak görmektedir. Burada esas

olarak belirtilmek istenen düşünce, tıpkı TÜSİAD’da olduğu gibi, teknolojik gelişmenin artan hızıyla birlikte Türkiye’de emek yoğun bir sektörden sermaye yoğun bir sektöre geçiş yaşanması ve bu durumun üretim tarzında kullanılacak beşeri sermaye ihtiyacını da beraberinde getirmesidir. Buna göre beşeri sermaye sorunu, hem özel sektörün ihtiyacını karşılamaya hem de ekonomik büyümeyi ileriye taşıyacak girişimci artışını sağlamaya yönelik bir sorun olarak işaret edilmektedir. Eğitim süreci ise tam bu noktada devreye girerek bu sorunu çözmeye yarayacak temel argüman olarak kullanılmaktadır. Böylece TOBB, Türkiye’de şirketlerin nitelikli emek gücü ihtiyacını giderebilmek ve girişimci sayısını arttırmak amacıyla beşeri sermayenin geliştirilmesi gerektiğine dikkat çekmekte ve gerek açıklamalarıyla gerekse faaliyetleriyle bu konudaki duruşunu sergilemektedir. Bu duruşa örnek teşkil eden açıklamalardan biri de aşağıdaki gibidir:

“Eğitim sistemindeki sorunlara çare bulmalıyız. Ülkemizin mesleki eğitim alt yapısını komple elden geçirmeliyiz. Kısır tartışmaları bir yana bırakıp, mesleki eğitim sistemimizi piyasanın taleplerine duyarlı hale getirmeliyiz. Yerel iktisadi faaliyetleri en iyi takip edebilecek konumdaki ticaret ve sanayi odalarımıza, mesleki eğitim konusunda, yeni bir misyon, yeni bir işlev yüklemeliyiz” (TOBB,2010,18).

Burada eğitim sisteminin piyasanın ihtiyacı olan nitelikli emek gücünü kurgulamasının dışındaki her türlü tartışma kısır olarak nitelendirilmektedir. Nitelikli emek gücü açığı ise mesleki eğitimin yeniden yapılandırılmasıyla hızlı bir şekilde kapatılmak istenmektedir. TOBB’un bakış açısına göre eğitim, özel sektörle işbirliği içerisinde olmalı, şirketlerin sorunlarına çare üretmek üzere kurgulanmalıdır.

TOBB, Türkiye’de KOBİ’lerin beşeri sermayeye olan ihtiyacını, atıl kalan genç işsizlerin varlığı üzerinden açıklamaktadır. TOBB’un bu düşüncesine göre, eğer 2,5 milyona yakın işsiz ve bir o kadar da umudunu kaybetmiş insan varsa, bunların büyük bir çoğunluğunu da genç işsizler oluşturuyorsa, o halde atıl kalan bir beşeri güç vardır. İşsizliği beşeri gücün atıl kalması üzerinden analiz eden TOBB, bunun nedenini girişimci ruhu açığa çıkaramayan bir eğitim sisteminin varlığına bağlamaktadır. Bu nedenle eğitim sistemi girişimcilerin önünü açacak bir pozisyon almalı ve mesleki eğitimi odağına alan bir bakma biçimiyle yeniden yapılandırılarak genç işsizliğe son verilmelidir. Bu şekilde yapılandırılması talep edilen eğitim ise TOBB açısından nitelikli eğitim olarak ifade edilmektedir.

“Eğitim sisteminden son dđnemde çıkmış, ama eskinin hataları yznden bugnkn ortamda iş bulamayan genęerimize, daha pratik, daha gnncel, daha yeni beceriler kazandırmalıyız. Mevcut mesleki eğitim politikalarımızın kapsamını, on binlerden, milyonlara çıkarmalı, bunu yaparken de nitelikli eğitime öncelik vermeliyiz. Bu kapsamda orta yaşlı işsizlerimizin giderek kronikleşen istihdam sorununu zmelidiriz” (TOBB,2011,18)

O halde TOBB’a gđre, kronikleşen istihdam sorunun nedeni daha pratik, daha gnncel ve daha fazla yeni beceri kazandırmaktan yoksun bir eğitim sisteminin varlığıdır. Gđrevlerinden birini de eğitim kurumları kurmak, katılmak ve bu kurumlarla işbirliğine girmek olarak tanımlayan TOBB, bu işbirliğini kurmayı, beşeri sermayeyi geliştirmek ve bu yolla eğitim sisteminde yapılacak değişimin öznesi olmak adına amaçlamaktadır. Tm bu açıklamaların kđkeninde ise işsizlik sorunuyla mücadele edilmesi yer almakta ve bu amaca yđnelik atılan adımlar, ucuz ve nitelikli emek gücü elde etmek istemenin dışında bir amaca yđnelik olmamaktadır. Eş anlı olarak, ucuz ve vasıflı olma özelliğine sahip olması istenen emek gücü, sermaye örgütlerinin sıkça gündemini meşgul etmekte ve yine sđz konusu sermaye örgütleri ile devletin ilgili kurumları arasında bu tarz bir emek gücünün oluşturulmasına dayanan bir iletişim kurulmaktadır. Bu iletişimin ardından devleti temsil eden kurumsal kimliklerin, sermayenin talepleri ile benzer sorunları dile getirdiğini ve sermaye örgütleriyle aynı şekilde ilerlediğini gđrmek mümkün olmaktadır.

Konuyla ilgili olarak, Başbakanın TOBB-ETÜ (TOBB Ekonomi ve Teknoloji niversitesi)’nn açılış konuşmasındaki açıklamaları, vardığımız yargıyla benzeşen bir örneğin temsilidir. Başbakan bu konuşmasında insana yatırımın artık sadece devletin işi olmadığını özel sektörün entelektüel ve beşeri yatırımlarda iddia sahibi olmaya başladığını ifade etmiştir. Bu durumun son derece sevindirici bir gelişme olduğunu belirtmesinin ardından gelişmenin tayin edici unsurunun da beşeri sermaye olduğunu vurgulamıştır. Bununla birlikte beşeri sermayenin kalitesinin eğitim-ğretim sistemine ve bu sisteme zemin teşkil eden zihniyetle doğrudan bağlantısının olduğuna dikkat çekmiş ve buna yđnelik eğitim ve ğretim sisteminin küreselleşen rekabet ortamına gđre yeniden dşnmek ve formüle etmek gerektiğini ve bunun eğitim kurumlarının sorumluluğu altında olduğunu sđylemiřtir (Erdoğan,2012).

Başbakanın bu konuşması, Türkiye’de çalışmada yer verdiğimiz egemen sermaye örgütlerinin ortak sđylemlerinin bir tekrarıdır. Bu anlamda, devletin TOBB gibi KOBİ’lerin

giderek artan bir ihtiyacı olarak karşımıza çıkan beşeri sermaye sorununa çözüm bulmak amacıyla yürüttüğü eğitim kurumu kurma faaliyetini desteklediği görülmektedir. Beşeri sermayenin kurgulanacağı alanlar olarak işaret edilen eğitim kurumları ise tıpkı sermaye örgütlerinin ifade ettiği gibi, küreselleşen rekabet gözetilerek zihinsel bir değişime uğratılmalıdır. Bunu gerçekleştirecek olan ise, eğitim kurumları olarak üniversiteler olmaktadır. Bu şekilde, yalnızca sermayenin uluslararası rekabet karşısında güçlü kalabilmesi için yerine getirilmesi istenen talepleri dikkate alan ve yapılan uygulamalara destek veren devletin, sermaye için var olma hali, beşeri sermaye sorunun çözümü için öne sürülen fikirler üzerinden kendisini göstermektedir.

TOBB'un ve devletin kurumsal yapılarının söylemleri üzerinden genel değerlendirme yapacak olursak: Sermaye birikimine hız kazandırma amacıyla teknolojik gelişmenin (bilginin) ilerleme göstermesi, üretim araçlarının daha gelişmiş düzeyde olması sonucunu açığa çıkarmıştır. Böylece üretim araçlarının verimlilik artışı sağlayacak biçimde değişmesi de söz konusu değişime ayak uydurabilecek tarzda bir emek gücü ihtiyacını yaratmıştır. Bu emek gücünü sağlamak ise mesleki eğitimde yapılacak düzenlemelerden ve meslek edindirme kurslarının yaygınlaştırılmasından geçmektedir. Bu bağlamda, eğitim sisteminin yaşanan gelişmelere kayıtsız kalmaması ve ekonomik büyümenin gerçekleşmesi için gerekli görevi üstlenmesi gerekmektedir. Böylelikle Türkiye'de beşeri sermayenin gelişimi için adımlar atılmış olunacak ve emek gücü verimliliğinin arttırılmasıyla birlikte ekonominin büyümesi için kaynaklar etkin bir şekilde kullanılmış olacaktır.

Türkiye'de TOBB'un olduğu kadar sermaye örgütlerinin de temel sorunu verimliliğin arttırılması ama özellikle de insan sermayesinin geliştirilmesi kapsamında emek gücü verimliliğinin arttırılmasıdır. Bu kapsamda, Türkiye'de görece artı değer üretimi artışının emek sürecine yansması ise sürekli artan beşeri sermaye ihtiyacıdır. Bu anlamda beşeri sermaye, TOBB'un gündemini de meşgul eden önemli bir sorun haline gelmektedir ve bu sebeple bahsi geçen soruna dair çözüm önerilerinin hızla çoğaldığı görülmektedir. Dolayısıyla, Türkiye'de görece artı değer yaratılmasına için gösterilen tüm çabalar, beşeri sermaye sorununun çözümü için yapılanlara eş değer birer çabayı ifade etmektedir.

Beşeri sermaye sorunu ve çözümüne ilişkin birtakım fikir ve öneriler ile bunların hayata geçirilmesi, TOBB ve onun bünyesinde yer alan bazı sosyal iştirakler aracılığıyla

gerçekleştirilmektedir. Söz konusu sosyal iştirakler, TOBB'un Türkiye'de beşeri sermayenin geliştirilmesine dayanan görüş ve düşüncelerini pratiğe aktaran mekanizmalar olarak karşımıza çıkmaktadır. Buradan hareketle, TEPAV ve TOBB ETÜ gibi mekanizmaların pratikleri üzerinden yapılan bir analiz, TOBB'un beşeri sermayeye ilişkin düşünsel geri planını anlamayı kolaylaştıracaktır.

4.2.1. TOBB'un Düşünce Kuruluşu Olarak TEPAV ve Beşeri Sermaye

TEPAV (Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı), TOBB bünyesinde 2004'te faaliyet göstermeye başlayan bir sosyal iştirak, aynı zamanda da TOBB'un düşünce fabrikasıdır. Bir grup işadami, bürokrat ve akademisyen tarafından kurulan TEPAV, amacını Türkiye'deki fikir tartışmalarının bilgi/veri içeriğini artıracak araştırmalar yapmak olarak belirtmiştir (TEPAV,2012).

TEPAV bu amacı esas olarak TOBB'un temsil ettiği KOBİ'leri korumak üzerinden gerçekleştirmektedir. KOBİ'lerin büyük sermayeye oranla daha az birikime sahip olması ve uluslararası rekabet karşısında sermaye birikimini sürekli kılmak adına karşılaştıkları sorunlar onları güçsüz bir pozisyona itmektedir (Tezcek,2011,223). KOBİ'lerin söz konusu rekabet ile birlikte ortaya çıkan sorunlarını çözmeyi hedefleyen TOBB, TEPAV aracılığıyla geliştirdiği birtakım proje ve uygulamalarla bu hedefini gerçekleştirmektedir. O halde şimdi yönümüzü TEPAV'ın beşeri sermaye sorununun varlığına yönelik gerekçelerine ve bu bağlamdaki fikir, proje ve uygulamalarına çevirelim.

TEPAV genel olarak, Türkiye'de beşeri sermayenin geliştirilmesi için savunduğu düşüncelerin temelini, küreselleşme, rekabet ve bunların hızıyla aynı anda ilerleme gösteren bilgi toplumu olgularına dayandırmaktadır. Fakat bu olguları daha çok KOBİ'lerin sermayenin toplam döngüsü içerisinde, sürekliliklerinin devam edebilmesini sağlayan birtakım öncüller üzerinden geliştirmektedir. Bunlar daha çok sermayenin toplam döngüsü içerisinde yer alan üretim araçları ve emek gücü değişiminde kendini göstermektedir.

Özellikle sanayi kuruluşları kapsamında faaliyetlerini sürdüren KOBİ'lerin artan rekabet karşısında bir yandan bulunduğu zemini sağlamlaştırabilmesi için, diğer yandan da değişen üretim yapısına ve bilgi toplumu olarak atfedilen yeni toplumsal sürece daha iyi adapte olabilmesi için nitelikli emek gücü ihtiyacı birinci sırada yer almaktadır. Bu anlamda

TEPAV'ın "Türkiye'nin Rekabet Gücü İçin Sanayi Politikası Çerçevesi" adıyla yayınladığı raporda, nitelikli emek gücü ihtiyacına ilişkin düşüncelerini gözlemlemek mümkün olmaktadır:

"İmalat sanayiinin rekabet gücünün artırılması için başlıca ihtiyaçlardan biri de değer zincirinde yükselen işletmelerin ihtiyaçlarına cevap verecek nitelikli işgücünün varlığıdır. Ancak çalışabilir nüfusun rekabet gücü yüksek sektörlerde üretim artışına katkıda bulunması için sanayinin ihtiyaçlarıyla uyuşan nitelikleri haiz olması gerekmektedir. Küreselleşme bu ihtiyacı daha da arttırmaktadır. Küreselleşme sürecinde nitelikli ve niteliksiz işgücüne dayalı üretim yapan firmaların yarattıkları katma değer arasındaki fark açılmaktadır. Bu süreç içinde niteliksiz işgücüne dayalı üretim yapan firmalar Asya'dan yükselen rekabetle baş edememekte ve kapanma yoluna gitmektedir. Dolayısıyla; değişen koşullar içinde imalat sanayiindeki işgücünün niteliğinin artırılması son derece önemlidir" (TEPAV,2007,66).

TOBB'un fikirsel kuruluşu olan TEPAV'ın da, esasen TÜSİAD'ın nitelikli emek gücü ihtiyacı konusuna ilişkin yaptığı açıklamalardan çok da farklı olmayan bir "küreselleşme" ve rekabet olgusuyla karşımıza çıktığını görmekteyiz. Özellikle imalat sanayiine yönelik yaptığı vurguda TEPAV, rekabetten görece daha güçlü çıkacağı düşünülen sektörlerde sanayinin ihtiyaç duyduğu bir nitelikli emek gücü açığını belirtmekte ve niteliksiz emek gücüne göre daha fazla katma değer yarattığını vurgulamaktadır. Bunun arkasındaki temel neden, sermaye yoğun bir üretim yapısına geçilmesiyle birlikte emek gücü verimliliğinin artırılması üzerinden üretim verimliliğinin arttırılmak istenmesi yani görece artı değer yaratılarak sermaye birikimine süreklilik kazandırmaktır. Bu kapsamda emek gücüne nitelik kazandırma üzerinden görece artı değer üretimini gerçekleştirmek için de eğitim sisteminin içeriğinin değiştirilmesi bir gereklilik olarak ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle TEPAV'ın eğitim sistemi anlayışı da bu bakıma biçimi üzerinden oluşacaktır.

"İşgücünün niteliklerini iyileştirme konusunda eğitim sistemine yönelik izlenecek stratejinin temeli eğitim sisteminin özel sektörün ihtiyaçlarına cevap verecek nitelikte eleman yetiştirmesi olmalıdır. Bunun için işverenlerin cevap vermesi sağlanmalıdır. Günümüzde, üniversite mezunları arasındaki işsizlik oranının daha az eğitilmişler arasındaki işsizlikten yüksek olması işverenlerle eğitim sistemi arasındaki diyalogun kopuk olduğuna işaret etmektedir. Türk imalat sanayiinin karşılaştığı en önemli eksiklik teknik ve ara eleman ihtiyacıdır. İmalat sanayiinin ara eleman ihtiyacının karşılanabilmesi için teknik eğitimin yaygınlaştırılması ve öğrenciler için cazip hale getirilmesi gerekmektedir" (TEPAV,2007,66).

TEPAV'ın açıklamalarında da olduğu gibi, eğitim sisteminin özel sektörün ihtiyaçlarına cevap verebilmesi onu başlı başına bir dönüşüm içerisine sokmayı ifade

etmektedir. Burada eğitim sisteminden beklenen nitelikli emek gücünün sanayinin ilgili alanlarına aktarılmasına hız kazandıracak bir biçimde yetiştirilmesidir. Diğer taraftan yapılan işsizlik vurgusuyla, üniversitelileri hedef göstermekte ve mesleki eğitime içkin olan beceriye dayalı bir eğitim almamış olmalarının onlar üzerinde bir işsizlik sonucu yarattığı söylenmek istenmektedir. Bu durumun ise sanayi ile eğitim kurumları arasındaki bağın kopuk olmasından kaynaklandığı ifade edilmektedir. TEPAV'a göre, beşeri sermaye, sanayinin ihtiyaç duyduğu en önemli etkenlerden biri olarak işaret edilmektedir ve bu doğrultuda eğitim sistemi, hem yeniden yapılandırılmalı hem de bu yeni yapılandırılmış eğitim sistemine teşviki sağlayacak koşullar yaratılmalıdır.

Diğer yandan, TEPAV'ın üzerinde durduğu en önemli konulardan biri rekabetçilik olarak karşımıza çıkmaktadır. TEPAV tarafından "Rekabetçilik İçin Kaliteli Eğitim Şart" adıyla yayınlanan raporda aşağıdaki tabloya yer verilmiştir:

Tablo 7

Türkiye'nin IMD (International Institute for Management Development) Rekabetçilik Endeksine Göre Sıralaması

	2005 yılı	2007 yılı	2010 yılı
Türkiye	39	48	48
Toplam Ülke Sayısı	51	55	58

Kaynak: IMD World Competitiveness Yearbook.

Rekabetçilik endeks ölçütlerini bir ülkenin sürdürülebilir şekilde katma değer üretmesine dayandıran IMD'nin Türkiye'ye ilişkin rekabetçilik endeksine göre sıralamasını gösteren tabloda 2005, 2007 ve 2010 yılları için rekabetçilik endeksi sonuçları sırasıyla 39,48 ve 48'dir. Söz konusu tablodan hareketle göstergelerin daha da iyileşmesi ve Türkiye'nin rekabet edebilirlik kapasitesinin artırılması gerektiği söylenmektedir. TEPAV'a göre bunu sağlamanın yolu ise, iyi bir sanayi stratejisi izlemekten geçmektedir ve bu sanayi stratejisinin temel unsurlarını eğitim, bilim ve teknoloji oluşturmaktır. Tüm bu koşullar sağlarsa, Türkiye rekabette üst sıraya yerleşecek ve ekonomisi büyüyecektir. Buna yönelik olarak TEPAV'ın ileri sürdüğü fikir, beklediğimizin dışına çıkmamaktadır. Bilim ve teknoloji

üzerinde temellenen bir sanayi stratejisi izlemenin birincil koşulu, söz konusu teknolojileri üretecek ve kullanabilecek seviyede bir nitelik ve nicelik potansiyeli taşıyan bir emek gücünün varlığı ile mümkün olacaktır. Türkiye'nin TEPAV'ın söz konusu raporunda gösterilmiş olan rekabet performansı dikkate alındığında bahsedilen tarzda bir emek gücünün elde edilmesi de eğitim faaliyetlerinin planlanmasından geçmektedir (TEPAV,2010,1-2).

TEPAV'ın bu görüş ve önerilerini göz önünde bulundurarak gelişecek bir düşünme biçimi onun rekabetçilik, beşeri sermaye ihtiyacı ve eğitim üçlüsü üzerine yoğunlaştığı çıkarsamasını güçlendirecektir. Zira sanayinin teknoloji yoğun bir yönde gelişmesi gerektiğini savunan TEPAV, KOBİ'ler üzerindeki belirsizlik ve süreçten elenme baskısını ortadan kaldırabilmek için kullanması gereken aracı, beşeri sermaye olarak tanımlamıştır. Eğitim sistemi de beşeri sermaye oluşumunu bir süreç haline getiren yapıdır. TEPAV'ın beşeri sermaye konusundaki düşüncesini şu cümlelerden okumak mümkündür:

“İleri beceri seviyesine sahip kişilerin yetiştirilmesi, yüksek teknolojiye üretime geçişte ve dolayısıyla rekabetçiliğin geliştirilmesinde önemli rol oynamaktadır. Yüksek teknolojiye üretim kapasitesinin geliştirilmesi için gerekli inovasyon ekosisteminin en önemli bileşenlerinden biri beşeri sermayedir” (TEPAV,2010,4).

Görüldüğü üzere TEPAV, beşeri sermayeye ilişkin düşüncesini net bir şekilde ortaya koymaktadır. Bununla birlikte beşeri sermayenin sanayi ve teknolojiyle birlikte ele alınması rekabet gücünün yükseltilmesinde ilerleme kaydettirecek bir yöntem olarak sunulmaktadır. Sıklıkla vurguladığımız gibi TEPAV'a göre, küresel çapta artan bir rekabet vardır ve bu rekabet karşısında güçlü kalabilmek için yeni bir sanayi politikasının izlenmesine ihtiyaç vardır. İzlenecek yeni sanayi politikasının temeli bilim ve teknoloji üzerine inşa edilmelidir ve bu inşa için gerekli malzeme eğitimidir. Bundan dolayıdır ki TEPAV, bu tarz bir eğitimi “kaliteli” olarak nitelendirmekte ve “kaliteli” eğitim yoluyla beşeri sermayenin geliştirilmesini kritik konulardan biri olarak göstermektedir (TEPAV,2010,5). O halde TEPAV'ın kaliteli eğitimden neyi anladığını ve bu yolla beşeri sermayeyi geliştirmeye yönelik çabasına biraz daha dikkat çekmek anlamlı olacaktır.

4.2.2. TEPAV'ın Beşeri Sermaye Üzerine Fikirsal Etkinliği: Mesleki Eğitim ve Emek Gücü Verimliliği

TEPAV, beşeri sermayenin geliştirilmesine yönelik düşüncelerini daima 2000'lerin başından itibaren Türkiye'ye de nüfuz eden bilgiye dayalı teknoloji kullanımı ve daha açık bir ifadeyle, küresel çapta bir bilgi toplumu olma meselesinin kabulü üzerinden açıklamıştır. Bunun için sanayi ve eğitimi ikili bir ilişki olarak algılamış ve bu iki bileşenin birlikteliğinin hem teknolojik gelişmeye hız kazandıracak bir yönünün bulunması hem de beşeri sermaye sorununun çözümüne çare olması sebebiyle uluslararası rekabette Türkiye'nin performansını iyileştirmesine, aynı zamanda da ekonomik büyümenin sağlanmasına önemli katkıları olacağı düşüncesiyle hareket etmiştir. Buna bağlı olarak TEPAV, Türkiye'de beşeri sermayenin ne durumda olduğuna ilişkin Birleşmiş Milletler' in yayınlamış olduğu "Beşeri Kalkınma Endeksi" ve OECD'nin eğitime yönelik bir çalışması olan PISA sınavının Türkiye üzerindeki sonuçlarını taban alarak bir değerlendirme yapmış ve Türkiye'nin beşeri sermaye potansiyeli açısından iyi bir durumda olmadığına karar vermiştir (Özatay,2011).

Bu sebeple TEPAV beşeri sermayenin geliştirilmesine yönelik raporlar yayınlamış ve bunun sanayi ve eğitim ilişkisi çerçevesinde ilerlemesi gerektiğini vurgulamıştır. Bunun TEPAV açısından söylemdeki yeri, KOBİ'lerin emek yoğun üretimde daha çok düşük nitelikli emek gücünü kullanması ancak gelinen bilgi toplumu seviyesinde artık daha yüksek nitelikli emek gücüne ihtiyaç duyması şeklinde olmaktadır. KOBİ'lerin söz konusu ihtiyacını doğuran temel neden ise TEPAV'a göre, özel sektörün özellikle Gümrük Birliği sonrası dönemde dünya ekonomisine hızla entegre olmasıyla beraber emek gücü piyasalarında hızlı bir dönüşümün yaşanmasıdır. Buradan bakacak olursak, söz konusu entegrasyon sürecinde sanayi politikasında köklü değişiklikler yapılmalı ve bilgi ve beceriye dayanan bir eğitim sisteminin getirilmesiyle birlikte elde edilecek olan nitelikli emek gücü, KOBİ'lerin bünyesine aktarılmalıdır.

Diğer taraftan, nitelikli emek gücü sorunu nedeniyle beşeri sermayenin kritik bir noktada yer aldığı söylemleri, bahsedilen etkenlere ek olarak, değişen sektörel yapıya ilişkin olmaktadır. Buna göre, Türkiye'nin tarım ve tekstil gibi emek yoğun sektörlerden teknolojinin daha yoğun olduğu sermaye yoğun sektörlerle geçişi emek gücünün yapısında da bir değişim yaratacak ve bilgiyi kullanabilen emek gücünün talep edilmesine neden olacaktır. Fakat emek

yoğun sektörden sermaye yoğun sektöre geçiş sürecinde hali hazırdaki emek gücünün bilgi ve beceri yetersizliğinden kaynaklı bir işsizler ordusunun açığa çıkarmaması için, kısa sürede bilgi ve beceriyi arttıracak özellikte bir eğitim politikası izlenmeli ve eğitimde bir değişim yaratılmak istenmektedir (TEPAV,2006,1).

TEPAV'ın söylemleri, iktisadi kaynakların verimliliğinin artırılması ve verimli kaynak kullanımıyla artacak olan karı hedefleyen bir bakış açısıyla gelişmektedir. Oysa TOBB' un düşünsel faaliyetlerinin bir simgesi olarak TEPAV'ın yapmış olduğu tüm açıklamalar bizi tek bir noktaya götürmektedir: İnsanı bir sermaye olarak gören beşeri sermayenin artırılması ve dolayısıyla emek gücü verimliliğinin yükseltilmesiyle görece artı değer üretimine hız kazandırılması. Üretim sürecinde klasik iktisadın bir iktisadi kaynak olarak algıladığı emek gücünün üretkenliğinin üretici güçlerin gelişmesiyle artış göstermesi, emek gücü sömürüsünün görece artı değer yaratılması üzerinden gerçekleşmesi sonucunu doğurur. Bu bağlamda analizde yer verdiğimiz büyük sermaye örgütlerinin tümü için benzer anlamlar taşıyan uluslararası rekabet, katma değerli üretim ve beşeri sermaye sorunu gibi kavramları sürekli olarak gündemde tutmaları, esasen emek gücü üretkenliğinin artışına hız kazandırmak ve dolayısıyla görece artı değer artışı sağlamaktır.

Emek gücünün üretkenliğinin artırılmasında ise eğitim önemli bir vurgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Buna göre eğitim, görece artı değeri sağlamak üzere emek gücüne verimlilik kazandıracak kurumsal alanlar (okullar, sürekli eğitim merkezleri, vs.) üzerinden yeniden biçimlendirilmektedir. Eğitimin kendisinin başlı başına bir sosyalizasyon süreci olması, verimlilik artırma ile ölçme ve performans dayalı eğitim sisteminin uygulamaya konulmasıyla birlikte verili sosyal ilişkilerde de bütünsel bir değişim yaratacaktır. Bu durum bize sermaye birikimi sürecinin yalnızca teknik olguları ele alan değil, ilişkisel ve sosyal bir süreç olduğunu göstermektedir. Sosyal bir süreç olan sermaye birikiminin toplam döngüsü içerisinde eğitimin yeri ise üretim aşamasında emek gücüne yapılan müdahale ve sonrasındaki değişim olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu müdahale ya da değişim ise, emek gücü üretkenliğinin artırılması ile daha fazla bilgi, beceri ve vasıf kazanma ile üretim aşamasına dâhil olmayı ifade etmektedir. Bu nedenledir ki TOBB sosyal iştirakleri olan TEPAV ve TOBB ETÜ aracılığıyla eğitim sistemine müdahale etmekte ve vasıf kazanmış emek gücünü kurgulayarak sermayenin görece artı değer yaratma koşullarını üretmektedir.

Bu doğrultuda ilerleyen ve Türkiye’de sermayenin çıkarlarını savunan ve temsilciliğini üstlenen bir diğer organizasyon olarak TİSK’in beşeri sermaye üzerine yaklaşımları, görüş ve önerileri analiz kapsamındaki bir sonraki adımı oluşturacaktır.

4.3. TİSK (Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu) ve Beşeri Sermaye

İçer yönelik sermaye birikim stratejisiyle ticaret ve sanayinin odalardaki temsili güç kazanmış ve odalar giderek daha da etkili olmaya başlamıştır. Buna ek olarak, 1961 anayasası işverenlerin sendikal olarak örgütlenmelerine olanak tanımış ve bu kapsamda 1961’de ağaç, tekstil, matbaacılık, gıda, cam işkollarında işveren sendikaları kurulmuştur. Bununla birlikte, OECD’nin işveren sendikası örgütlenmesini desteklemesinin ancak bu örgütlenmenin yerel değil, ülke düzeyinde olmasını önermesinin ardından, işveren sendikaları tüzük değişikliğine gitmiş ve 1962’de Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu olarak kurulmuştur.

1960’lı yıllarda kurulmuş olan TİSK, 1970’lerin ortalarına kadar Türk burjuvazisinin güç kazanması açısından TUSİAD’ın yanındaki ikinci güçlü örgütlenmeyi oluşturmaktaydı. Bir işveren sendikası topluluğu olarak TİSK 1970’lerin yarısından itibaren ağırlıklı olarak sendikal mücadeleyi kırmak, her cepheden işçi hareketinin gelişmesini önlemek için büyük bir çaba sarf etmiş ve sermayenin çıkarlarını emeğe karşı koruyan bir işveren örgütlenmesi olmuştur (Sönmez,1992,160-161). Bu bağlamda özel sektörün koruyucusu olma vazifesini üstlenmiş olan TİSK’in beşeri sermayenin geliştirilmesi için hangi görüş ve önerilerde bulunduğuna geçmeden önce kısaca söz konusu sendikanın kendisine görev edindiği başlıca ilkelere kısaca göz gezdirelim:

- a) “Hür teşebbüs ve serbest piyasa ekonomisi anlayışını bu rejimin bir parçası olarak yüceltmek ve korumak;
- b) İşverenlerin ve Konfederasyona Üye İşveren Sendikalarının çalışma ilişkilerinden doğan ortak ekonomik ve sosyal hak ve menfaatlerini mevzuat çerçevesinde korumak ve geliştirmek; ekonomik ve sosyal alanda karşılaştıkları temel sorunların giderilmesi ve ihtiyaçların karşılanması amacıyla Hükümet nezdinde sürekli girişim ve etkilerde bulunmak;
- c) Sanayileşme ve rekabet gücünün artırılması, nitelikli işgücü açığının kapatılması bakımından mesleki ve teknik eğitime gereken önemi vermek” (TİSK,2012).

Serbest piyasa ekonomisinin sürdürülmesi ve güçlendirilmesi anlayışıyla hareket eden TİSK, kendi bünyesinde yer alan işverenlerin ihtiyaçlarını karşılamayı ve sorunlarını gidermeyi kendisine görev edinmiştir. Hükümetin ilgili kurumlarıyla ilişki içerisinde yer

arak kendisine bağılı işverenlerin taleplerini dile getiren TİSK'in gündemini, özellikle sanayileşme ve rekabet gücünün artırılması kapsamında nitelikli emek gücünün yetiştirilmesi meşgul etmektedir. Böylelikle Türkiye'de beşeri sermayenin geliştirilmesi konusu, TİSK için de son derece önemli bir noktada yer almakta ve bunun için mesleki ve teknik eğitime vurgu yapılmaktadır.

Bu anlamda mesleki eğitimin yeniden yapılandırılmasına ve güçlendirilmesine odaklanan sermaye örgütlerinin ortak düşüncesi ise Koç Holding Yönetim Kurulu Başkanı Mustafa Koç'un ortaya attığı "meslek lisesi memleket meselesi" başlığı altında toplanmaktadır (Koç,2012).

TİSK'in beşeri sermaye ile ilgili açıklamaları daha çok beşeri sermayenin geliştirilmesi amacıyla eğitimin sanayinin nitelikli emek gücü ihtiyacını karşılayacak biçimde kurgulanmasıdır. Bu doğrultuda ülkenin uluslararası rekabette güç kazanması ve ekonomik büyümeyi gerçekleştirebilmesi için meslek liseleri, meslek yüksekokulları ve yükseköğretim kurumlarının nitelikli emek gücü yetiştirmeye yönelik bir sorumluluğu olduğunu düşünmektedir. Bu düşünceden hareketle TİSK, sanayinin emek gücüne yönelik ihtiyacı ne ise eğitim kurumlarının yalnızca bu ihtiyacı ortadan kaldırmak için var olduğu çıkarımında bulunmaktadır. TİSK'e göre, mevzu bahis olan ülkenin büyümesi ise ve bunu gerçekleştirecek olan da büyük sermaye ve onun sanayisi ise, o halde devletin de buna destek olması gerekmektedir. Devlet bu desteğini, iş dünyasının nitelikli emek gücü ihtiyacını karşılamaya yönelik eğitim reformları yaparak vermeli ve devletin eğitim kurumları, özel şirketlerin eğitim ayağını oluşturmak üzere kurgulanan birer organ haline gelmelidir. Çünkü şirketlerin emek gücünü eğitmeleri onlar için bir maliyet unsuru sayılmakta ve eğitilen emek gücünün şirkete devamlılığının süreklilik arz etmeyeceği düşünüldüğünde, emek gücüne eğitim sağlamak gereksiz bir çaba haline dönüşmektedir. Bu sebeple devlet bu maliyet yükünü özel sektörün üzerinden almalı, bunu da eğitim kurumlarını devreye sokarak, söz konusu kurumları şirketlerin kalifiye elemanlarını eğiten yapılara dönüştürmesi üzerinden gerçekleştirmelidir. Zira TİSK'in görev edindiği ilkelerin başında serbest piyasa ekonomisi anlayışıyla hareket etmek yer almaktadır. Bu anlayış zaten devlet ve özel sektörün birlikteliğini ve devletin sermaye için var olma halini içinde barındırmaktadır. Bu durumun bir örneğini işveren dergisinden şu şekilde okumak mümkündür:

“Eğitim sistemimiz yeniden gözden geçirilmeli, AB ülkelerindeki modellere uygun ara meslekler için yeni eğitim sistemleri oluşturulmalı, yenileme yatırımları devlet tarafından teşviklerle desteklenmelidir” (Kurt,2012).

TİSK İşveren Dergisi’nde Hasip Kurt’un yaptığı bu açıklama, TİSK ve çalışmaya dâhil ettiğimiz diğer sermaye örgütlerini temsil eden somut birer örnek olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu durum, beşeri sermayenin geliştirilmesi adına devlet kurumlarının da destek vermesini talep eden bir yaklaşım olarak yansımaktadır. Bu yolla TİSK bünyesinde yer alan sermaye örgütlerinin birçoğu eğitimin mesleki alt yapısının bulunması gerektiğine dikkat çekerek emek gücünün vasıf kazanmasındaki zorunlu koşul olduğunu ifade etmektedir. İşgücünün vasıflı olması ise yine TİSK İşveren Dergisi’nde Tufan Uzaslan tarafından “yirmi birinci yüzyıl insanı” olarak tanımlanmakta ve özellikleri şu şekilde sıralanmaktadır:

- a) “Bilgi çağının gereklerine uygun
- b) Kaliteyi bir hayat tarzı olarak benimseyen
- c) Bilgiye hızla ulaşma yollarını bilen ve benimseyen,
- d) Ekip çalışmasını ve öğrenmeyi öğrenen,
- e) Bilimsel düşünme yeteneğine sahip,
- f) Kişilik ve sosyal gelişimleri tamamlanmış” (Uzaslan,2012).

Bu şekilde betimlenen vasıflı emek gücü, uluslararası rekabet ortamında teknolojik gelişmelerin hız kazanmasıyla birlikte kritik bir önem kazanmıştır. Rekabetin ve teknolojinin geldiği aşama, sanayideki ilerlemelerle birlikte bilgi çağı veya bilgi toplumu olarak nitelendirilmekte, bilginin kapladığı geniş alanı doldurabilecek yeterlilikte nitelikli emek gücü bulunmamaktadır. TİSK, bu noktada Türkiye’de kendisine bağlı bulunan özel şirketleri temsil ederek verimlilik artışının sağlanması gerektiği söylemi üzerinden beşeri sermayeye olan ihtiyacı dile getirmektedir. Bu istencin gerekçesi TİSK İşveren Dergisi’nde Prof. Dr. Sabahattin Balcı tarafından genel olarak şu şekilde ifade edilmektedir:

“Küreselleşme kalkınma için yeni bir uluslararası gündem ortaya çıkarmıştır. Küreselleşme ve Bilişim teknolojilerindeki devrim yeni bir ‘insan merkezli kalkınma modelini’ gerekli kılmaktadır. Dünya bilgi tabanlı bir ekonomiye gitmektedir. Küreselleşen ekonominin temel sorunu ise hızla değişen ortamda ‘rekabet edebilme ve uyumdur’. Rekabette üstünlük ürün ve hizmet kalitesi ile belirlenmektedir. Rekabet edebilmenin ‘Kritik başarı faktörü’ ise ‘verimli ve esnek bir işgücünün’ yetiştirilebilmesidir. Bu sebeple, üretim ve hizmet endüstrilerinde teknolojik gelişmelerle uyumlu, talebe uygun mesleki ve teknik becerilerle donatılmış nitelikli insan gücüne olan ihtiyaç sürekli artacaktır” (Balcı,2012).

Kritik başarı faktörünün rekabet edebilme ve gelişen teknolojiye ayak uydurma koşulları altında verimli ve esnek emek gücünü sağlayabilme olarak gösterildiği şu durumda, beşeri sermayenin rekabetle baş edebilmek için bir araç olarak kullanıldığını söylemek mümkündür.

Ayrıca KOBİ'ler için çok sayıda, düşük maliyetli ve nitelikli emek gücü tabanını hali hazırda elde edebileceği bir durumun yaratılması, kalkınmanın temel bileşeni olarak gösterilen TİSK açısından da büyük önem taşımaktadır. Bu egemen dile göre, KOBİ'ler bu sayede Türkiye'nin kalkınmasına daha çok katkı sağlayacaklardır. Fakat burada esas olarak gerçekleştirilmek istenen hedef, Türkiye'nin kalkınacağı söylemi üzerinden sermayenin daha fazla artı değer yaratması ve bu amaçla ucuz ve nitelikli emek gücüne kolay yoldan sahip olmak istemesidir. Devlet eliyle bunu maliyetsiz bir şekilde gerçekleştirmeyi talep eden sermaye örgütleri, bu çabasıyla Türkiye'deki eğitim sisteminin meslek edindirme amacı taşıyan ve kişiyi işçi olmaya hazırlayan bir yapıya dönüşmesi için son derece ısrarlı davranmaktadır. Bu duruma yönelik olarak TİSK, Türkiye'de beşeri sermayenin geliştirilmesi sorununa emek gücünün hüner derecesinin arttırılması, yani emek gücünün vasıf kazanması şeklinde bir çözüm sunmaktadır. Bu çözüm önerisi ise mesleki eğitimin geliştirilmesi olarak uygulanmak istenmektedir.

4.3.1. TİSK'in Beşeri Sermaye Algısı: Mesleki Eğitim Üzerinden Ucuz ve Nitelikli Emek Gücü

Özellikle, egemen sermaye örgütleri tarafından bilgi ve enformasyon çağı olarak atfedilen teknolojik gelişmenin son aşaması, uluslararası rekabet koşullarını adeta zorlu bir yarışa çevirmektedir. Bu sebeple, büyük sermaye örgütleri ve KOBİ'ler için son derece elzem olan, teknolojik gelişmelerin gerisinde kalmamaktır. Hızla değişen bilgiye onun değişme hızıyla eş anlı uyum sağlamanın zor olması, sermayenin eğitimin teknolojiye paralel ilerlemesi yönündeki talepkârlığını açığa çıkarmaktadır. Bu durumda beşeri sermayenin artan önemi, mesleki eğitim üzerinden yaratılacak nitelikli emek gücünü sağlamak için itici bir öğeyi oluşturmaktadır.

“Rekabet gücünün her yerde belirleyici olması ve yaşanan teknoloji devriminin uyum yeteneği yüksek, yeni beceriler kazanmış ve öğrenmeye açık işgücüne olan talebinin artması, verimliliğe, eğitime ve araştırma-geliştirmeye yönelik yatırımlara

ağırlık verilmesi sonucunu doğurmuştur. Günümüzde beşeri sermayeye, yani insan kaynaklarına yapılan yatırım, fiziki sermayeye yapılan yatırımdan daha önemli hale gelmiştir. Değişimin baş döndürücü hızı, işgücünün yalnızca geçmişte iyi eğitim almış olmasını değil aynı zamanda eğitimin sürekli olmasını ve öğrenme ile eğitimin iç içe geçmesini gerektirmektedir” (Kaynak,2006,76).

Muhteşem Kaynak’ın belirttiği üzere, rekabetin bu kadar belirleyici olması, TİSK açısından makinelerin donanımının yetersiz olduğunu göstermektedir. Bu sebeple beşeri sermayeye olan vurgunun belirginleşmektedir. Eğitimin sürekli hale getirilerek işçileşme sürecinin ömür boyu olması gerektiğini söyleyen TİSK göre, emek gücü verimliliğinin arttırılması kavramı, ucuz ve nitelikli emek gücünün yaratılması üzerinden sermayeye daha fazla artı değer kazandırma çabasından başka bir şey değildir.

Ucuz ve nitelikli emek gücünün beşeri sermaye potansiyelini oluşturması ise eğitimin sosyal bir süreç olarak işlediği okulların dönüştürülmesinden geçmektedir. Sanayinin ihtiyaçlarını göz ardı etmeyen ve emek gücü verimliliğini arttırmaya yarayan bir anlayışla hayata geçirilecek olan dönüşümle, şirketlere bol sayıda ucuz ve nitelikli emek gücü yetiştiren kurumsal alanlar yaratılmak istenmektedir. Bu istek, istihdam olanağının yaratılması ve işsizliğin önüne geçilmesine duyulan bir istek olarak ifade edilerek, beşeri sermayenin yaratılması için toplumsal bir kabulün oluşturulmasına yol açmaktadır.

“Eğitim sistemi ile işgücü piyasası arasındaki uyumun sağlanması hem insan gücü kaynağının hem de ekonomik kaynakların etkin kullanımını açısından büyük önem arz etmektedir. Eğitim sisteminden yetişen bireyler istihdam edilme amacıyla işgücü piyasasına girmekte ve eğitim sürecinde edinmiş oldukları nitelikler işgücü piyasasının ihtiyaçlarına ne kadar cevap verebiliyorsa o ölçüde istihdam edilme şansı yakalamaktadır” (Tuna,2012).

Yılmaz Tuna’nın eğitim ve istihdam ilişkisi kapsamında yaptığı bu açıklamada, istihdam koşullarının ancak sanayinin talebi doğrultusunda emek gücü verimliliğinin arttırılması ile oluşabileceği vurgulanmak istenmektedir. Kişinin kendisini teknolojinin gerekleri doğrultusunda yetiştirmeyi ve beceri edinmenin kendisini bir beceri haline getirmeyi başarabilmeyi istihdam edilebilmenin gerekçesi olarak ifadelendiren bu açıklama, asıl olarak düşük ücretten çalışmaya razı bir çoğunluğun yaratılmasına duyulan ihtiyacın bir göstergesidir.

Emek gücü verimliliğin arttırılmasıyla kaynakların etkin kullanımı ve bununla birlikte ekonomik kalkınma için gerekli olduğu söylemi üzerinden gelişen nitelikli emek gücü talebi, esasen emek gücü üzerindeki baskı ve denetimi arttırıcı bir etki yaratmaktadır. Teknolojinin gelişmesi ve rekabetin hız kazanması gerekçeleriyle, bilgi toplumu olarak atfedilen topluma uyum sağlayabilmek amacıyla aynı teknolojik gelişmişlik düzeyine ulaşabilmeyi istemenin gerisinde ölü emeğin (makinaların) canlı emek üzerinde kurduğu hâkimiyetin daha da şiddetli olmasını istemek yatmaktadır. Bu sebeple TİSK toplumsal değişimi öncelikle rekabet ve teknoloji olmak üzere iki temel değişken üzerinden analiz etmiş, daha sonra da emek gücü verimliliği, mesleki eğitim ve yaşam boyu öğrenme kavramlarıyla değişime ayak uydurabilmenin koşulları üzerine bir ilişkilendirmede bulunmuştur. Yapılan bu ilişkilendirmenin ortak paydası ise beşeri sermaye gereksinimi olarak gözükmekte ve bu ortak paydayı daha da güçlü hale getirebilmenin yolu, eğitim sisteminin merkezine mesleki eğitim anlayışını yerleştirmek olarak işaret edilmiştir. Bu bağlamda eğitim sistemi üzerinde sanayinin lehine olarak atılacak her bir yeni adım, KOBİ'lerin beşeri sermaye ihtiyacını karşılayarak ekonomik kalkınmanın önünü açacaktır. Çünkü TİSK'e göre, 'küreselleşen' dünyadaki değişimi yakalamanın yegâne koşulu budur.

Beşeri sermayeyi elde etmenin yöntemlerinden biri olarak karşımıza çıkan diğer süreçlere de bakacak olursak bunların en önemlisinin emek gücünün hızlı bir şekilde işçileşmesini sağlamak olduğu söylenebilir. Verimliliğin arttırılması çerçevesinde gelişen ve emek gücüne vasıf kazandırarak KOBİ'lerin kalifiye eleman sıkıntısına çare olmayı hedefleyen TİSK, işçileşme sürecine hız kazandırdığı ölçüde zorunlu emek zamanını kısaltarak, emek gücünün daha fazla sömürülmesine yol açmaktadır. Emek gücünün çalışması karşısında ücretini alması olarak gösterilen bu süreç, bu şekilde kurulan basit bir dil üzerinden sömürülmenin sorumluluğunu emek gücüne yüklemekte ve sermayenin kendisine iyi hal yaratmasına olanak tanımaktadır.

“En çok kullanılan anlamıyla emek verimliliği ya da verimlilik işçi başına ya da çalışılan saat başına isabet eden üretim anlamına gelmektedir. Verimlilik çağımızda yaşam standardını yükseltmenin ya da reel ekonomik büyümenin temel belirleyenlerinden biri, hatta en önemlisi sayılmaktadır” (Pirler,2012).

Verimliliğin saat başına isabet eden üretim olarak tanımlanması, TİSK'in beşeri sermaye kavramını da benzer şekilde algıladığını göstermektedir. Buna göre, emek gücünün

birim başına daha çok meta üretmesi ve dolaşım sürecine aktarılacak olan meta miktarını arttırması, onun verimli olması anlamına gelmektedir. TİSK'in desteklemekte olduğu serbest piyasa ekonomisine göre, üretim sürecinde insanın bir girdi olarak tasvir edilmesi ve insanın bir sermaye olarak kabul edilmesi, verimlilik kavramını açığa çıkaran olgulardır. Burada açıklandığı üzere verimliliğin arttırılmasının amacı, hali hazırdaki beşeri sermaye potansiyelini daha yüksek bir düzeye çıkarmaktır. Çünkü sermayenin toplumsal döngüsü içerisinde, realizasyon sürecine daha fazla miktarda meta aktarılması ve volarizasyon süreci sonucunda artı değer her defasında daha da çok arttırılması gerekmektedir. Bundan dolayı emek verimliliğini arttırmak üzere mesleki eğitime dikkat çeken TİSK, mesleki eğitim sonucunda sertifika veren kurumlara önem vermiş sanayinin gelişimi için belgelendirmeye dayalı bir eğitim anlayışının olması gerektiğini söylemiştir. TİSK bu konudaki görüş ve düşüncelerini Mesleki Yeterlilik Kurumu üzerine yaptığı açıklamalarla dile getirmiştir. Bu konu çalışmanın dördüncü bölümünü anlatan kısımda detaylı bir şekilde ele alınacaktır.

Ancak şu ana kadar anlattıklarımızdan görülmektedir ki sermaye örgütlerinin ortak söylemi haline gelen emek gücü verimliliğinin arttırılması, uluslararası rekabet ve ekonomik büyüme gibi kavramlar, eleştirel bir perspektiften bakıldığında, beşeri sermaye yetersizliği söyleminden hareketle gelişmekte bu amaçla söz konusu yetersizliğin giderilmesi için çeşitli eğitim programları düzenlenmektedir. Sertifika edindiren kurslar, sürekli eğitim merkezleri ve çeşitli beceri geliştirme projeleri bunlar arasında yer almaktadır. Beşeri sermayenin yetersiz olduğunu ve geliştirilmesi gerektiğini ifade eden sermaye örgütleri, devletin de desteğini alarak beşeri sermayenin geliştirilmesine yönelik bir takım uygulamalar gerçekleştirmiştir. Çalışmanın bir sonraki bölümü, bu uygulamaların geniş bir analizini sunacaktır.

5. TÜRKİYE’DE BEŞERİ SERMAYENİN GELİŞTİRİLMESİNE YÖNELİK UYGULAMALAR

“Robert Owen’ın ayrıntıları ile göstermiş olduğu gibi, gelecekteki eğitimin tohumu fabrika sistemi içinde atıldı ve ilk sürgünlerini vermeye başladı: Bu eğitim sisteminde belli bir yaşın üstündeki bütün çocuklar için üretici faaliyet ile eğitim ve jimnastik (uygulama) belirtilmiş olacaktır. Bu yöntem, sadece toplumsal üretimi arttırmaya yarayan bir yöntem olarak kalmayacak, aynı zamanda bütün yönleri ile gelişmiş bir insan üretmenin de biricik yöntemi olacaktır”

Karl Marx. (Kapital s.462).

Eğitimin tohumunun fabrika sistemine atılması, bugünlerde eğitim sisteminde yaşanan değişimler için özetleyici bir açıklamadır. Bu açıklama eşliğinde “fabrika sistemi üzerine atılan bir tohum” olarak eğitim, büyük ölçüde emek gücünü kapitalist iş koşullarına hazırlamaya yönelmiştir. Bu hazırlığın sonucunda amaçlanan ise, Marx’ın da ifade etmiş olduğu gibi “bütün yönleriyle gelişmiş bir insan üretimi”ni yani beşeri sermaye üretimini gerçekleştirmektir. Bu nedenle, insanın kapitalist anlamdaki bilgi, beceri ve niteliklerinin arttırılmasına çabalayan bir eğitim sisteminin, beşeri sermaye biçimindeki emek gücü formunu üretmeye ve yeniden üretmeye odaklandığını söylemek mümkündür.

Türkiye’de beşeri sermayenin geliştirilmesine yönelik uygulamalar arasında yer alan ve son dönemlerde açığa çıkan bir olgudan başlayacak olursak, 4+4+4 Kesintili Eğitim Modeli’nin eğitim sisteminin bu yönünü daha fazla öne çıkardığını söyleyebiliriz. Bu modelle hedeflenen sermayenin ihtiyaç duyduğu beşeri sermaye üretimini yani nitelikli emek gücünü yetiştirmektir. Çünkü Türkiye’de emek gücünün istihdam edilebilme koşulları, bireysel sermayenin ihtiyaçlarına karşılık verebiliyor olmasından geçmektedir. Bunun için beşeri sermaye gereksinimi Türkiye’de önemli bir sorun olarak algılanmakta ve eğitim sistemi beşeri sermayenin geliştirilmesine yönelik uygulamaların hayata geçirilmesiyle bir değişim sürecine çekilmektedir.

Bu değişim ise, 1776'da Adam Smith'in "Milletlerin Zenginliği" isimli çalışmasında emek gücüne nitelik kazandırılması yoluyla onun pahalı makinelerden birine benzetilebileceği algısından köken almaktadır (Smith,2006,111). Bu düşünce biçimiyle, eğitilmiş emeğin milletlerin zenginleşmesinde önemli bir katkı sağlayacağını vurgulayan Smith, beşeri sermaye kavramının da bugünkü temellerini atmış olmaktadır. Bu çerçeveden bakıldığında, gerek bireysel sermayenin, gerekse onun ihtiyaçları doğrultusunda hareket eden devletin birtakım kurumsal yapılarının eş anlı olarak üzerinde birleştikleri konu, Türkiye'nin ekonomik büyümesinin sürdürülebilir hale getirilmesi ve uluslararası rekabete karşı güçlü bir pozisyonda yer alabilmektir. Dolayısıyla emek gücü üzerindeki değişimi zorunlu hale getiren bu genel mantık, etkisini öncelikle sosyal bir alan olan eğitim sistemi üzerinde göstermektedir. Kapitalist sistemin yeniden üretilmesinin bir gereği olarak eğitim sistemi, emek gücünün sermayenin ihtiyaçlarına göre retildeği bir araç olarak karşımıza çıkmaktadır. Eğitim sisteminin bu konumu, emek gücünü değiştiren ve dönemin koşullarına göre belirleyen bir noktaya getirmektedir.

Bugünkü anlamıyla meslek edindirmeye yarayan sertifika programları, eğitim sistemindeki değişimi somut açıdan görebilmenin basit bir yolu olarak gözükmektedir. Ancak genel eğitim ve yükseköğretimin meslek edindirmeye odaklaşarak sertifika veren kurumsal yapılar gibi hareket etmesi, eğitim sisteminin geçirdiği dönüşümü anlamak için daha çarpıcıdır. Daha güncel bir konu olarak karşımızda duran 4+4+4 Kesintili Eğitim Modeli ise, sermaye örgütlerinin ihtiyaç duyduğu nitelikli emek gücünü erken yaşta ve mümkün olduğu kadar fazla sayıda sağlayarak ocuk işçiliğinin önünü açan bir yöntemdir. Tüm bu gelişmelere karşı geliştirilecek bütünsel bir bakış açısı ise, bunun bize kapitalizmin genel mantığı olan sermaye birikimi mekanizmasının işleyiş koşullarının birer parçası olduğunu gösterir. Türkiye'nin kapitalistleşmesi sürecinde üretim yapısındaki farklılaşma ve görece artı değer üretimine geçişin ağırlık kazanması, özellikle 2000'li yıllardan sonra başlayan bir süreç olarak beşeri sermayenin geliştirilmesini daha fazla gündeme getirmekte ve rekabet olgusunu vurgulayarak emek gücünün dönüşümünü hızlandırmaktadır. Bu anlamda çalışmanın amacı sermaye örgütlerinin ve devletin çeşitli kurumsal yapılarının ortak dşncesiyile Türkiye'de beşeri sermayenin geliştirilmesine yönelik olarak yaşam boyu öğrenme perspektifi zemininde gerçekleşen uygulamaların, yani olgusal gerçekliğin kavramlarla bağlantısını kurarak analiz

etmektedir. Bunun için kalkış noktası olarak ilk adımda toplumsal emek gücü üretiminde eğitim sisteminin beceri geliştirme odaklı gelişimine dikkat çekilecektir.

5.1. Toplumsal Emek Gücü Üretiminde Eğitim Sisteminin İzlediği Yörünge: Beceri Geliştirme

“Farklı açılardan, nitelikli ve toplumsal/politik/kültürel olarak kısırlaştırılmış uysal beşeri sermaye, şimdi neo-liberal ideoloji ve devlet tarafından zorlanarak neo-liberalleştirilmiş eğitim sisteminin ve kurumlarının üretim odağıdır”

(Hill,2004,17-18).

Kapitalist eğitim sistemi, kapitalizmin kendi yapısal koşulları gereği, sermayenin genel mantığının etkisi altında biçimlenmekte ve bu ölçüde de stratejik bir önem kazanmaktadır. Çünkü sermaye birikimi süreci devam ettiği müddetçe, kendisini yeniden üreten bir mekanizma olarak “toplumsal emek gücünü” üretmeye de devam etmektedir. Bu bağlamda günümüzde sermaye birikiminin geldiği aşamada, toplumsal emek gücü üretimi, beşeri sermaye olarak gerçekleşmekte ve böylece bir yandan eğitim sistemi yeniden yapılandırılırken diğer taraftan da sermayenin ihtiyaç duyduğu bilgi ve becerileri edinen tarzda bir emek gücü üretilmiş olmaktadır.

Bu noktada sermayenin çıkarlarını korumakla mükellef olan devletin varlığı da önem kazanmaktadır. Çünkü Türkiye özelinde meseleye bakacak olursak 1950’lerde devletin kolektif varoluş şekli, kırdan kente emek gücü aktarımını sağlamakken bugün artık aynı kolektif varoluş emek gücüne beşeri sermaye olarak nitelik kazandırma üzerinden biçimlenmektedir. Bu anlamda da devlet, sermaye birikiminin toplumsal-ilişkisel bir süreç olmasının sonucunda, kapitalist sistemin işleyişine içkin bir yapı olarak karşımıza çıkmaktadır. Devlet kendi başına tüm bu ilişkilerden ayrı ve bağımsız olarak yer almamaktadır (Türkay,2009,146). Türkiye’de sermaye birikim sürecinde, sermaye örgütlerinin beşeri sermaye biçiminde değişen emek gücü talebine yönelik olarak devletin var olma halini, UMEM BECERİ’10 Projesi, MLMM (Meslek Lisesi Memleket Meselesi), MEGEP (Mesleki Eğitim ve Öğretim Sisteminin Güçlendirilmesi Projesi), MYK (Mesleki Yeterlilik Kurumu) ve son olarak da eğitimde 4+4+4 Kesintili Eğitim Modeli’nde gözlemlemek mümkündür. Sıralanmış olan bu projelerin geri planında sermayenin nitelikli

emek gücü yani beşeri sermaye ihtiyacı olmakla birlikte, pratiğe içerilmesi de devlet eliyle gerçekleştirilmektedir. Dolayısıyla emek gücünün üretim sürecinde onun beşeri sermaye olarak ele alınmasında kapitalist sisteme bütünlüklü olarak bakılması, bu ilişkilerin seyrini anlamak açısından önemlidir.

Bu anlamda, Türkiye’de son dönem 4+4+4 Kesintili Eğitim Modeli olarak gündeme gelen eğitim sistemi modelini ele aldığımızda bu modelin tam anlamıyla sermaye örgütlerinin beşeri sermayenin geliştirilmesine yönelik taleplerinin karşılanması için atılmış bir adım olduğunu görürüz. Emek gücünün beşeri sermaye olarak üretilmesi için 4+4+4 olarak dört senelik üçerli periyodlara ayrılmış bu eğitim sistemine göre eğitim mesleki bilgi ve becerileri erken yaşta kazandırmayı amaçlamış ve uygulamalı teknik eğitimi ön plana çıkarmıştır. Bu noktadan baktığımızda eğitim sisteminin yalnızca sermayenin ihtiyaçları doğrultusunda çalışan bir mekanizmaya dönüşmesi, onun bir bütün olarak değil, parçalara bölünerek ele alınmasına yol açmıştır.

Eğitim sisteminin bu şekilde kategorize edilmesinin esas nedeni, sermaye birikiminin sürecinde artı değer üretilmesidir. Fakat günümüz kapitalizminin geldiği aşamada sadece artı değer üretmek değil, artı değer çok daha hızlı üretilmesi bir zorunluluk olarak açığa çıkmıştır. Bu zorunluluğun sonucunda, makinelerin gelişmesine paralel olarak emek gücünün de değişmesi ancak beşeri sermaye biçiminde değişmesi gündeme gelmiştir. Bu da sermayenin ihtiyacı olan mesleki bilgi ve becerisi yüksek olan nitelikli emek gücünü temsil etmektedir. Bu emek gücünün yaratılması sebebiyle eğitim sistemi farklı bir noktaya taşınarak toplumsal emek gücü olarak beşeri sermayeyi üreten bir mekanizma haline almaktadır. Bu yüzden ki söz konusu artı değer yaratılmasının kapitalist sistemin devam etmesindeki zorunluluğunu bilmek, eğitim ve beşeri sermaye ilişkisinde, beşeri sermaye tarzındaki toplumsal emek gücünün üretilmesini anlamada son derece önemlidir. Dolayısıyla eğitim, artı değeri yaratmak için sosyal bir süreç olarak parçalara ayrılmış ve her kategori için farklı bir toplumsal değişimi açığa çıkararak beşeri sermayenin oluşumunu sağlamaya yönelmiştir.

Bu yönelim eğitimde parçalara bölünen bir süreç içerisinde devam etmekte ve sermaye adına belirli hedefleri gerçekleştirmek için yeniden düzenlenmektedir. Bu yeni düzenleme de becerileri yüksek oranda geliştirmek ve beşeri sermaye üretimine hız kazandırmayı içermektedir. Dolayısıyla eğitim, büyük ölçüde işe alım süreci üzerinden

meslek edindirmeye odaklanmıştır ve bir bütünsellik taşımaktan uzaktır. 4+4+4 Kesintili Eğitim Modeli olarak değişen söz konusu eğitim sisteminin beşeri sermayenin gelişimi bağlamındaki hedefi, sermaye örgütlerinin nitelikli emek gücü ihtiyacını yani beşeri sermayeyi karşılamaktır. Bu ise emek gücünde verimliliğin artırılması ile gerçekleşmektedir ve eğitim sistemi bunu sağlamak üzere yeniden yapılandırılmaktadır. Bu yeniden yapılandırma süreci ise Glenn Rikowski tarafından şu şekilde sınıflandırılmıştır:

Üretimde Becerilerin Geliştirilmesi	Pratiğe Dayalı Eğitim+ İş Dışında Eğitim	İşe Alım Süreci	Okullaşma (Schooling)
	İş Başında Eğitim		

Şekil 1: Emek Gücünün Toplumsal Üretimi: Somut Bir Biçim

Kaynak: Glenn Rikowski. *Methods For Researching The Social Production Of The Labour Power In Capitalism. University College Northampton School of Education Research Seminar.* London, 2002, s.26.

Rikowski'nin söz konusu çalışmasından alıntıladığımız şekil üzerinden eğitim sürecindeki parçalanmayı daha iyi anlayabiliriz. Bu şekil, özellikle 4+4+4 Kesintili Eğitim Modeli'yle eğitim sisteminde ve dolayısıyla emek gücünün yapısında gerçekleşen değişimi anlamak açısından yol göstericidir. Rikowski, bu analizinde emek gücünün toplumsal üretim biçimini tanımlamakta ve bu üretimin parçalanmış bir halde olduğunu vurgulamaktadır. Bu parçalanmanın birtakım kurumsal bölünmeleri içerdiğini ve bunların genel eğitim, iş başında ve iş dışında eğitim, ileri ve yüksek eğitim ile emek sürecinde becerilerin gelişimi gibi alanlardan oluştuğunu ifade etmektedir. Eş anlı olarak tüm bunlar işsizliğe yönelik uygulamaya sokulan mekanizmalar olarak da sürece yansımaktadır (Rikowski,2002,23).

Buradan hareketle, eğitim sisteminin sınıflandırıldığı bu tabloda işe alım sürecinin kritik bir eşik oluşturması, eğitimin temel amacının istihdama yönelik olduğunu göstermektedir. Eğitim sisteminin yalnızca bu süreçte bilgi ve becerilerin geliştirilmesiyle birlikte, emek gücünün yeniden üretim mekanizması haline gelmesi değil, aynı zamanda iş bulmayı sağlayan bir mekanizma haline getirilmesi de sermaye açısından önemli bir hedefi temsil etmektedir. Bu hedefe yönelik olarak ilk adım, genel eğitim olarak ifade edilen aynı zamanda okullaşmayı da kapsayan, iş için gerekli bilgi ve becerilerin kazandırılmasından önceki aşamayı temsil eden temel bilgi ve kavramları içeren süreçtir.

Eğitim, bu noktada sermayenin boyunduruğu altına giren toplumsal bir alan olarak öncelikle işe alıma uygun insan gücü yetiştirmeyi temel bir zorunluluk olarak algılamaktadır. İşe alımın gerçekleşmesinden sonra söz konusu işe yönelik bilgi ve becerilerin kazandırılmasını ifade eden “pratiğe dayalı” eğitim süreci başlamaktadır. Pratiğe dayalı eğitim, edinilen bilgi ve becerilerin işe uygulanmasıyla gerçekleşmektedir ve genel eğitim üzerinden devam edebilecek olan bir süreçtir. Yaparak öğrenme olarak da ifade edilen bu eğitim tarzına göre, teori ve pratik arasında bir bütünsellik yaratılmakta ve bir uzmanlaşma sağlanmaktadır. Pratiğe dayalı eğitim de iş başında eğitim ve iş dışında eğitim olmak üzere iki ayrı şekilde kategorize edilmektedir. İş başında eğitim, ilgili işe dair bilginin uygulamaya geçirilmesini ifade eder ve emek gücünün niteliklerini daha da geliştirmeye yöneliktir. İş dışında eğitim ise, bilgi ve becerilerin iş dışındaki alanlarda geliştirilmesidir. Okul dışı alanlarda verilen kurslar ve sertifika programları, bu kapsam içerisinde yer almaktadır.

Eğitimin toplumsal emek gücü üretiminin sonucu olarak eğitim sistemindeki son basamak, üretimde becerilerin geliştirilmesidir. Beşeri sermayenin geliştirilmesi adına yeniden yapılandırılan eğitim sistemine göre, eğitim süreci parçalara bölünmüştür ve emek gücünü yeniden üretebilmek için işin ya da mesleğin gerekleri doğrultusunda bir emek gücü yetiştirmek kritik bir öneme sahiptir. Böylelikle işe dayalı eğitim verilmekte ve üretimde beceriler geliştirilerek beşeri sermaye ihtiyacı karşılanmaktadır. Sermaye örgütleri de bu nihai hedefini de işsizlikle mücadele ve yeni istihdam alanları yaratarak ekonomik büyümeyi gerçekleştirme olarak betimlemektedir. Çünkü sermaye örgütlerinin anlayışına göre işsizliğin ana kaynağı, firma ile işgücü arasındaki uyumsuzluktur (TÜSİAD,2004,24). Bu sebeple,

nitelikli emek gücü yetiştirilmesi ve bu amaçla eğitim kurumlarının düzenlenmesi işsizliği önleyen ve istihdam yaratan bir politikadır.

Buna bağlı olarak emek gücü ise, işsizlikle mücadele adı altında dönüştürülen eğitim sistemi ve onun kurulu alanları olan okullar ve eğitim merkezleri aracılığıyla beşeri sermayesini hep daha çok arttırmaya ve yaşam boyu öğrenme stratejisiyle de bunu bir yaşam tarzı haline getirmeye odaklanmaktadır. Bu ise, kişinin teknolojik yeniliklere ayak uydurabilmesi ile kendi bilgi, beceri ve niteliğini arttırması vb. için giriştiği her türlü çabanın kendinden bir sermaye yaratmaya dayandığını kanıtlamaktadır. Kendisinden bir sermaye yaratmak için kapitalizmin ölçme-değerlendirmeye dayalı eğitim sisteminde sürekli olarak katılım sertifikaları edinmek, söz konusu çabanın önemli bir ayağını temsil etmektedir. Ivan Illich'e göre, eğitimin sertifikalandırılması, ancak ve ancak fiyat etiketlerini üzerinde taşıyan insanların yer aldığı bir dünyaya denk düşmektedir (Illich,2005,52). Bu değerlendirmenin temel nedeni ise kapitalizmin yapısal mantığına bağlı olarak üretim araçlarına sahip olanlar ile emek gücünden başka satabileceği hiçbir şeyi olmayanların oluşturduğu eşitsiz sınıf ilişkisinin varlığıdır. Kapitalizmin yapısal belirleyeni olarak bu eşitsiz ilişki, günümüzde emek gücünün maddi yeniden üretim koşullarını gerçekleştirebilmesi için yani emek gücünü belirli bir ücret karşılığında kapitaliste satabilmek için çok daha nitelikli olmasını gerektirmektedir. Dolayısıyla, teknolojiyi kullanabilmek, yeniden üretebilmek ve yaşamın kendisine ait tüm alanlarda bu bilgiyi edinebilmeyi bir beceri haline dönüştürmek, niteliklerin arttırılması anlamına gelmekte ve bunlar eğitim üzerinden gerçekleştirilmektedir.

Açıklamalarımızı Türkiye gerçekliğiyle bütünleştirecek olursak, Türkiye'de eğitim sisteminin de 4+4+4 Kesintili Eğitim Modeli'nde olduğu gibi benzer şekilde bir parçalanma sürecinden geçerek, emek gücünün yeniden üretilmesi sürecinde becerilerin geliştirilmesinin hedeflendiğini bunun da sermaye örgütlerinin kendi aralarındaki rekabetten kaynaklandığını söyleyebiliriz. Dave Hill'e göre, söz konusu rekabet olgusu sebebiyle iş dünyası, genel eğitimi ve yükseköğretimi sermayenin bireysel, ideolojik ve ekonomik gereksinimlerine tabi kılmak ve okulların ideolojik öğretilerle uyumlu, kapitalizm yanlısı verimli işçiler yarattığından emin olmak için kendisine uygun bir eğitim istemektedir (Hill,2004,7).

Böylelikle, kapitalizmin muazzam meta çeşitlenmesinin geldiği son aşamada eğitimin sahip olduğu işlevsellik, emek ve emek gücü arasındaki ayrımın daha da yüksek

boyutlara ulaşmasıdır. Bu noktada toplumsal emek gücünün üretildiği fabrikalar olarak nitelendirilebileceğimiz okullar da sermayenin ihtiyaç duyduğu nitelikli emek gücünün üretildiği alanlara dönüşmüştür. Dolayısıyla beşeri sermaye ve eğitim ilişkisi, okullar ve okul dışı alanlar (sürekli eğitim merkezleri, meslek edindirme kursları vb.) üzerinden kendini var eden ve sermaye için nitelikli emek gücü üreten bir ikili olgusal ilişki olarak karşımıza çıkmaktadır. Dolayısıyla bu olgusal ilişki, gerek okullarda gerekse iş ortamında veya okulun dışında eğitim veren merkezlerde sermayenin değişen üretim yapısına ayak uydurabilecek bir emek gücü talebinden kaynaklanmaktadır. Esasen değişen üretim yapısıyla birlikte farklılık gösteren değişmez sermaye, onu üretebilme ve kullanabilme özelliğine sahip bir değişken sermaye talep etmiş olmaktadır. Bu sebeple emek gücü eğitimi, sermayenin ihtiyaçlarını karşılayan nitelikli emek gücünü kurgulamaktadır ve nitelikli eğitim de beşeri sermayeyi oluşturan kaynakların en önemlisi olarak gösterilmektedir.

Bu bağlamda, Türkiye’de beşeri sermayenin gelişiminde, tıpkı Glenn Rikowski’nin tablosunda yer aldığı gibi, eğitim sistemi üretimde beceri geliştirme ve işe alım odaklı bir yeniden yapılandırma sürecine itilmektedir. Bunun ardından meslek edindirmeye özel bir önem atfeden sermaye örgütleri, meslek yüksekokullarıyla birlikte ve bunun dışında yine belirli meslek gruplarına dair bilgi ve beceri kazandırmayı hedefleyen, aynı zamanda da iş dışında eğitim olarak düşünebileceğimiz sertifika veren kurumları da ön plana çıkarmaktadır. Beşeri sermayenin geliştirilmesine yönelik birer uygulama olarak ele aldığımız bu kurumsal yapıların ayrıntılı analizine geçmeden önce, 4+4+4 Kesintili Eğitim Modeli’yle ilgili değerlendirmelere devam edilecektir.

5.2. Türkiye’de Eğitim ve Beşeri Sermaye İlişkisi Kapsamında 4+4+4 Kesintili Eğitim Modeli

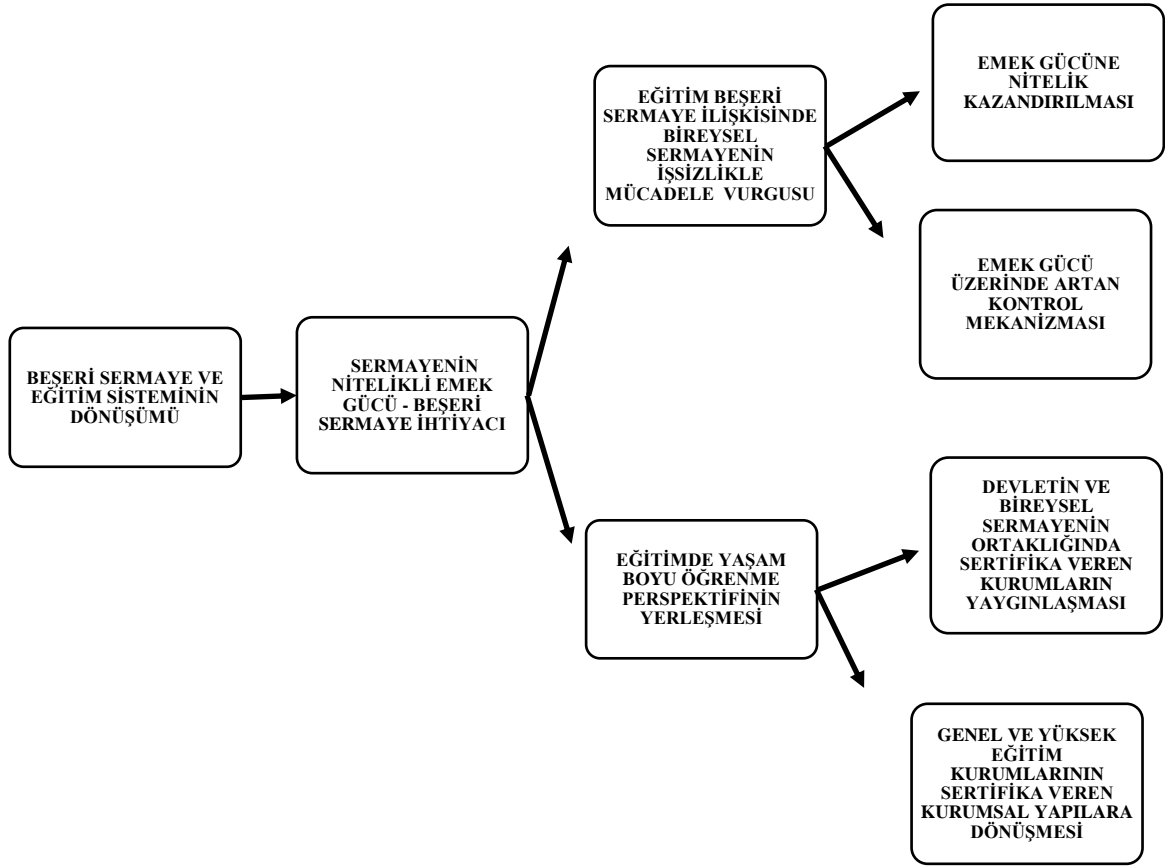
Daha önce de vurgulandığı gibi, Türkiye’de eğitim sistemi, kısa bir süre önce çok önemli bir değişim geçirmiştir ve bu değişimi anlamamızda iki önemli faktör ön plana çıkmaktadır. İlk olarak, devletin 4+4+4 şeklindeki kesintili eğitim modelini beşeri sermayenin geliştirilmesinde bir yöntem olarak seçmesi ve ikinci olarak da bu seçimin geri planında iş dünyasının nitelikli emek gücüne olan talebinin yatmasıdır. Söz konusu argümanlar üzerinden biçimlenen 4+4+4 Kesintili Eğitim Modeli, Türkiye’de beşeri sermayenin geliştirilmesi için yaşam boyu öğrenme perspektifinden bakarak meslek eğitimi güçlendirmeye çalışan okul

dışındaki kurumların genel mantığını okul müfredatına yerleştirerek meslek edindirme odaklı bir genel eğitim portresi çizmektedir. Nitekim Kalkınma Bakanlığı'nın 2012-2014 Orta Vadeli Program'da "Eğitimin İşgücü Talebine Duyarlılığının Arttırılması" başlığında belirttiği üç temel hedef bizi 4+4+4 eğitim modeline geçilmesinin geri planına götürmektedir:

- a) İş dünyasının talep ettiği nitelikteki işgücünün yetiştirilmesi amacıyla eğitim sistemi ile işgücü piyasası arasındaki uyum, hayat boyu öğrenme perspektifinde girişimcilik kültürünün benimsenmesi ve temel beceri ve yetkinliklerin kazandırılması yoluyla güçlendirilecektir.
- b) Mesleki eğitimin payı ve kalitesi arttırılacak, özel sektör ve meslek örgütlerinin mesleki eğitim sürecine idari ve mali yönden aktif katılımının sağlanması için düzenlemeler yapılacaktır.
- c) Ulusal Yeterlilik Çerçevesi oluşturularak eğitim ve öğretim programları ulusal meslek standartlarına göre güncellenecek ve uyumlaştırılacaktır (Orta Vadeli Program,2011).

Meslek edindirme mantığının ön plana çıkmasının yanı sıra Türkiye'de beşeri sermayenin geliştirilmesi bağlamında eğitim sisteminde gerçekleştirilen dönüşümler, birbiriyle bağlantılı pek çok parçanın yarattığı bir bütünün işleyişinden kaynaklanmaktadır. Şekil 2'de yer alan mekanizmada, bireysel sermayenin beşeri sermayeye olan ihtiyacı, beşeri sermayenin ve eğitim sisteminin dönüşümü açısından itici bir güç oluşturmaktadır. Bu itici güç, bireysel sermayenin sıklıkla dile getirmiş olduğu beşeri sermayenin geliştirilmesi, işsizlikle mücadele vurgusunun gelişmesinde ve eğitim sisteminin yaşam boyu öğrenme perspektifine içerilmesinde önemli bir etkiye sahip olmaktadır. Dahası, işsizlikle mücadele için beşeri sermayenin geliştirilmesini ön plana çıkararak bakış açısı, emek gücüne nitelik kazandırılması yoluyla özellikle KOBİ'lerin kalifiye emek gücünün elde edilmesinin önünü açarak ve sermayenin emek gücü üzerindeki kontrol gücünü şiddetlendirmektedir. Foucault bunu iktidarın bireyi kontrol altına alarak kuşatması olarak tanımlamaktadır (Foucault,2001,56).

Öte yandan Türkiye'de olduğu gibi, yaşam boyu öğrenme anlayışıyla bezenen bir eğitim sistemi, sertifika veren kurumları çoğaltarak bireysel sermayenin beşeri sermaye ihtiyacını gidermesine yönelik birtakım adımlar atması sonucunu doğuracaktır. Bireysel sermayenin devlet desteğiyle gerçekleştirdiği UMEM BECERİ'10 Projesi, MLMM ve sermayenin talepleri doğrultusunda devletin ilgili kurumları aracılığıyla yürürlüğe konan MYK ve UYS ile MEGEP bunun birer örneğidir.

Şekil 2: Beşeri Sermaye ve Eğitim Sistemindeki Dönüşümün İlişkisel Gösterimi.

Bununla birlikte Fuat Ercan'a göre ise yaşam boyu eğitim, Foucault ve Marx'ı birbirine bağlayan bir dil üzerinde konumlanmaktadır. Emek ve emek gücü birbirinden ayrılmaktadır; ancak eğitim yoluyla vatandaş konumuna getirilen emek gücüne, kamu harcamaları yoluyla nitelik sağlanmıştır. Şimdi ise emek gücü, yaşam boyu eğitim anlayışı üzerinden adeta Foucault'un deyimiyile "kendi kendini imal eden" emek gücü olarak nitelendirilmektedir. (Ercan,2006). Nitekim Milli Eğitim Bakanlığı'nın yürürlüğe koyduğu Milli Eğitim Bakanlığı'nın Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname'de yer alan hizmet birimleri bölümünde Yaşam Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü'nün görevleri arasında 5/6/1986 tarihli ve 3308 sayılı Mesleki Eğitim Kanunu'na göre aday çırak, çırak, kalfa ve ustaların genel ve mesleki eğitimlerini sağlamak olarak belirtilmiş bir husus bulunmaktadır (MEB,2011). Bu durum, yaşam boyu öğrenme stratejisinin MEB aracılığıyla kanun hükmünde kararnamelerle desteklenerek eğitim sistemine içerildiğinin bir

göstergesidir. Öte yandan bireysel sermayelerin yaşam boyu öğrenme anlayışıyla başlattığı projeler de yine bu anlayışın bir uzantısı olarak karşımızda durmaktadır.

Sermaye örgütlerinin eğitim anlayışının ölçme değerlendirme ve sertifika edindirmeye dayanan mantığı, artan beşeri sermaye ihtiyacının bir sonucudur. Bu sebeple, sermaye örgütlerinin eğitim sistemine olan talepleri ve beklentileri son dönemlerde uygulamaya geçirilen 4+4+4 Kesintili Eğitim Modeli'yle, eğitim sisteminin içeriğinin sertifika veren kurumların genel mantığıyla eşleşecek biçimde değişmesine neden olmaktadır.

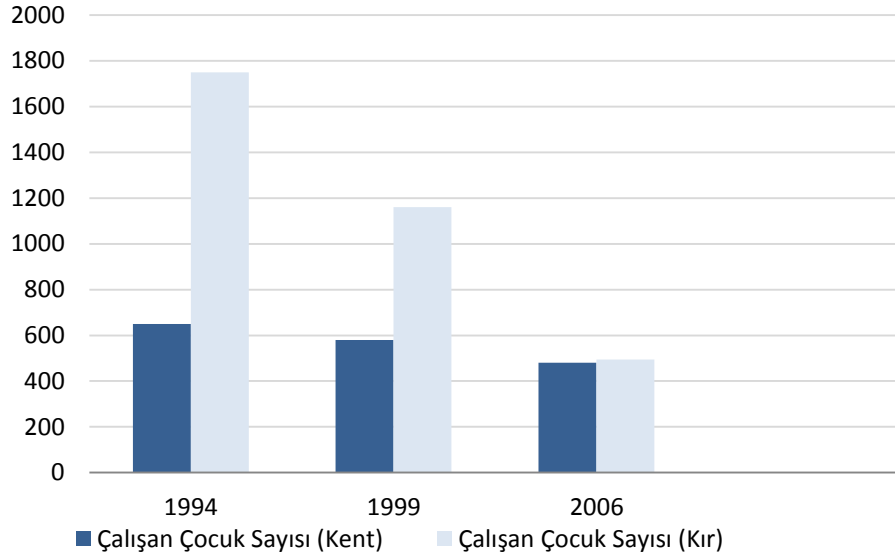
Eğitim sistemindeki bu değişimin esas nedeni, sermaye örgütlerinin ihtiyaçlarının farklılaşmasıyla birlikte, emek gücü üretiminin de farklılaşmasının zorunluluk halini almasıdır. Türkiye'de sermaye birikiminin geldiği nihai aşamaya bağlı olarak, Departman II malı üretiminin artış kazanması buna eşdeğer biçimdeki Departman I malı üretimini gerektirmektedir. Ancak disentege üretim olarak adlandırılan bu iki üretim arasındaki denk olmama durumu, Türkiye gibi erken kapitalistleşen birçok ülkenin sorunu olmakla birlikte görece artı değer üretimine geçilmesi ve teknoloji ile gerçekleşen emek gücü üretkenliğindeki artış, üretim tarzında da belirgin bir değişimi açığa çıkarmıştır. Bu kapsamda 4+4+4 Kesintili Eğitim Modeli'ni Türkiye'de kapitalizmin gelişimi sürecinde sermayenin ihtiyaçları doğrultusunda değişen üretim tarzı ve söz konusu üretim tarzının gerektirdiği niteliklere uygun emek gücünün yetiştirilmesi bağlamında değerlendirmek, dolayısıyla da eğitim ve beşeri sermaye ilişkisi çerçevesinden anlamak önem kazanmaktadır. Bu doğrultuda AKP'nin TBMM'ye sunduğu 4+4+4 Kesintili Eğitim Modeli'ne ilişkin Kanun Teklifi ve gerekçesinde söz konusu eğitim modeli, beşeri sermaye ihtiyacını karşılamaya yönelik atılmış bir adım olduğu şu ifadelerle açıkça ortaya konmaktadır:

“Ülkelerin sosyal ve ekonomik kalkınmaları açısından yetişmiş insan gücünün ne denli önemli olduğu bilinmektedir. Sınai gelişimin lokomotifleri makineler ve enerji girdilerinden önce donanımlı insan unsurudur. Düşünen, tasarlayan, üreten, uygulayan, geliştiren akıl ve eller nitelikli değilse, ekonominin üretkenliğinin yerinde saymayı bile başarması mümkün değildir. Bu noktada mesleki eğitimin bir ülkenin geleceğini belirleyen alanlardan biri olduğu gerçeği göz ardı edilmeyecek bir biçimde karşımıza çıkmaktadır (TBMM,2012).

4+4+4 modeli üzerinden “dindar gençlik yetiştirmek istiyoruz” sloganıyla özdeşleşen ve seçmeli ders olarak eğitim müfredatına yansıyan çeşitli din dersleri de AKP iktidarının kendi bilgisini ve gücünü her yerden yeniden üretmeye çabaladığının da bir göstergesidir.

Özellikle mesleki eğitim vurgusu yapılarak eğitime meslek edindirme ve nitelikli emek gücü sağlama görevi atfedilmiş ve “donanımlı insan unsuru” betimlemesiyle geliştirilmiş beşeri sermaye potansiyeline dikkat çekilmiştir. Böylece eğitim ve beşeri sermaye ilişkisi çerçevesinde tasarlanan 4+4+4 eğitim modeliyle öğrencilerin çok daha erken yaşlarda meslek seçimine yönelerek genel eğitimin mesleki eğitim motifleriyle süslenmesi yoluyla nitelikli emek gücü sağlanmasının ve böylece beşeri sermayenin geliştirilmesinin önü açılmak istenmiştir. Bu amaçla genel eğitim üç farklı bileşene ayrılarak ilköğretim, ortaöğretim ve lise şeklinde dörder senelik kademelere bölünmüştür. Buna göre genel eğitimin süresi dört yıla indirilmekte ve bundan sonraki aşamada öğrenciler meslek seçimine ve söz konusu meslekle ilgili uygulamalı ve teorik eğitime yönlendirilmektedir.

Konuyla ilgili olarak Hakan Mıhçı, 4+4+4 olarak belirlenen yeni kesintili eğitim modelinin emek piyasaları üzerindeki olası etkilerini açıklarken, kız çocukları için okulda kalma sürelerinin kısalarak erken evlenme sorunun büyük bir sorun haline geleceğini belirtmiştir. Bu durum 4+4+4 Kesintili Eğitim Modeli'nin önemli ölçüde toplumsal cinsiyet eşitsizliği yaratacağının bir göstergesidir. Öte yandan özellikle erkek çocukları için çıraklık ve staj uygulamaları çerçevesinde erken yaşta emek piyasasına çekilme riski taşıdığını ve bunun da çocuk işçiliğini arttıracaklarını vurgulamıştır (Mıhçı,2012,33). Buradan hareketle, mesleki eğitimin bir parçası olarak gelişen çıraklık yaşı böylelikle ilk dört yılın sonunda henüz on yaşında olan bir öğrenci için son derece erken bir yaşta başlamakta olup çocuk işçiliğinin önünü açan bir etken olarak karşımızda durmaktadır. Aşağıda ERG (Eğitim Reformu Girişimi)'nin yaptığı bir araştırma, kesintisiz eğitimden önceki ve sonraki sürelerde çocuk işçiliğinin durumuna ilişkin bilgiler vermektedir:

Grafik 9: Zorunlu Kesintisiz Eğitim ve Çalışan Çocuk Sayısı

Kaynak: Eğitim Reformu Girişimi, 2012.

Grafik 9'a bakıldığında 8 yıllık kesintisiz eğitime geçilmeden önceki 1994 yılında kırdaki çalışan çocuk sayısı, 1600 ile 1800 arası gösterilirken, 8 yıllık kesintisiz eğitimin kabul edildiği 1997 tarihinden sonraki bir dönemi ifade eden 1999 yılında bu sayı 1000 ile 1200 arasındadır. Öte yandan 7 yıl sonrası için gösterilen veride kır ve kentte çalışan çocukların sayısında hem azalma hem de aradaki farkın giderek kapanma eğilimi gösterdiği anlaşılmaktadır. Bu doğrultuda ERG'nin bulgularına göre 8 yıllık kesintisiz eğitim, çocuk işçiliğini azaltmış olmakla birlikte aynı dönemde mesleki eğitime yönelik kaygıların sürmesi ve uygulamalı eğitimin ekonomik büyüme açısından işlevinin olduğu fikri gelişmesine bağlı olarak, eğitim sisteminde insandan bir sermaye yaratma mantığı sürmeye devam etmiştir. Buradan bakacak olursak, 4+4+4 şeklindeki eğitim sistemi hem on yaşında mesleki eğitimi başlatacağı için çocuk işçiliğini arttıracak hem de eğitim sisteminde genel eğitimin süresini kısa tutarak bir an evvel akademik eğitimi sonlandırıp mesleki eğitime geçilmesine neden olacaktır. Böylelikle son derece elzem kabul edilen beşeri sermaye ihtiyacı daha kısa sürede kapanacak hem de görece artı değer üretiminin hız kazanmasıyla birlikte sermaye için daha ucuz maliyetli emek gücü elde edilmiş olacaktır. Karl Marx, bunu İngiltere örneğinde yazmıştır:

“İngiltere’de kitap basımı iş kolunda eskiden manifaktür ve zanaatçılığa uygun bir sistem uygulanırdı: Çıraklar, zamanla, daha basit işlerden daha karmaşık işlere geçerdi.(...) Baskı makinesi ortaya çıkınca bütün bunlar değişti. Makine ile birlikte bu iş kolunda iki tür işçi çalıştırılmaya başlandı: Yetişkin işçiler ve genç işçiler. Yetişkinlerin işi makinenin işlemesini gözetlemektir; çoğunlukla 11-17 yaşları arasında olan genç işçilerin bütün yaptıkları, kâğıt tabakalarını makinenin altına yaymak ya da basılan kâğıtları makineden çekmekten ibaretti. Bunlar, bu son derece yorucu ve usanç verici işte, özellikle Londra matbaalarında, haftanın birkaç günü aralıksız 14, 15 ve 16 saat çalıştırılır; sıklıkla, sadece 2 saatlik bir yemek ve uyku tatili verilerek, durmaksızın 36 saat çalıştırıldıkları olur. Büyük bir kısmı okuma ve yazma bilmeyen bu gençler, genellikle, son derecede vahşileşmiş anormal yaratıklardır” (Marx,2011,463).

Marx’ın bu ifadeleri kapitalizmin tarihsel bir süreklilik halinde ilerlediği ve birikimin emek gücünün sırtından elde edilen bir olgu olduğunu açıkça ortaya koymaktadır. Sermaye birikiminin koşulları ve teknolojik donanım elbette bugünkü gibi değildi ancak şimdiye bakıldığında yine kapitalizmin emek sömürsünün o zamanki gibi erken yaşlara doğru çekilmeye başlayacağını söylemek mümkündür. Marx’ın analizinde, okuyup yazabiliyor olmanın İngiltere’deki kitap basımı zanaatında çalışabilmek için yeterli bir unsur sayıldığını göstermesi, bugünkü anlamda 4+4+4 eğitim modelinin ilk 4 yıllık evresine yani okuma-yazma ve toplama-çıkarma gibi temel matematik bilgilerinin edinildiği genel eğitimle benzerlik göstermektedir. Bu şekilde kalifiye eleman olabilmek için gerekli eğitim 4 yıl olarak belirlenmiştir. Bu açıdan tıpkı 19.yy İngiltere’sinde olduğu gibi çok da fazla eğitim gerektirmeyen işlerde çalışmak için yeterli sayılmakta ve çocuk işçiliğinin önü açmaktadır. Bununla birlikte, manifaktür ve zanaatın bir arada uygulandığı kitap basma işinden baskı makinesine geçilmesiyle birlikte okuma-yazma bilgisinin de gerekliliği ortadan kalkmış ve çalışma saatleri uzatılarak yalnızca 2 saatlik uyku ve yemek süresi verilmesiyle birlikte çocukların yerine getirdiği bu usanç verici iş, onları birer vahşi yaratığa dönüştürmüştür. Eğitimin Türkiye’de piyasalaştığı ve belirli bir kesimin çıkarlarına yönelik olarak düzenlendiği şimdilerde ise, 4+4+4 Kesintili Eğitim Modeli’nin tarihi geriye döndürerek, çocuk emeği sömürsü üzerinden yaratılacak bir birikim ortamını hazırlayacağı ise bir gerçeklik olarak karşımızda durmaktadır.

ERG’nin tablosu üzerinden yaptığımız analize geri dönecek olursak, genel eğitimin tamamlanmış olması, ERG gibi birçok çevre açısından genel becerilerin kazanılmasında yetersiz olarak algılanmakta ve aynı zamanda da öğrencinin henüz bu seviyedeysen kendi

mesleğini seçebilecek bilince sahip olamayacağı yönünde eleştirilmektedir (ERG,2010,6). Ancak burada asıl vurgulanması gereken, mesleki eğitimin genel mantığı ve sermaye birikimin ihtiyaçları doğrultusunda düzenlenen bir eğitim sisteminin tüm topluma değil yalnızca beşeri sermayeyi geliştirmek üzere belirli bir kesime hitap eden bir tarza dönüştürülmesidir. Marx'ın bu konudaki analizi aşağıdaki gibidir:

“Sermayenin değişen sömürü ihtiyacını karşılamak için yedekte tutulan, her an kullanıma hazır, sefil durumdaki işçi nüfusunun yerini değişen iş ihtiyaçlarına uygun olarak her an mutlak olarak kullanılabilir durumdaki insanların alması, yaptığı iş bütününcü ancak küçük bir parçası olan parça-bireyin yerini bütün yönleriyle gelişmiş, farklı toplumsal işlevleri birinden diğerine kolaylıkla geçerek yapabilen bir bireye bırakması, büyük sanayi ile ölüm kalım meselesi haline gelmiş bulunuyor. Politeknik okullar ve tarım okulları, bu değişme sürecinin büyük sanayi ile birlikte kendiliklerinden ortaya çıkan bazı ürünleridir; bir diğeri, işçi çocuklarına bazı teknoloji derslerinin verildiği ve farklı üretim araçlarını kullanma yeteneğinin kazandırıldığı “*écoles d'enseignement professionnel*”dir (meslek okullarıdır).” (Marx,2011,466).

Türkiye’de kapitalizmin gelişimi süresince gözlemleyebildiğimiz ve birikim koşulları değiştikçe emek gücü üzerindeki dönüşümün bir gereklilik olarak gösterildiği beşeri sermayenin geliştirilmesi meselesinin bir yansıması olarak beliren mesleki eğitime yönelik okullar, Marx’ın da açıkladığı üzere işçi çocuklarına teknoloji derslerinin verildiği ve farklı üretim araçlarını kullanma yeteneğinin kazandırıldığı alanlardır. Dolayısıyla buradan bir bağlantı kurduğumuzda, meselenin sınıfsal boyutu ele alınmadan yapılan tüm analizler kapitalizmin içsel mantığını anlamaktan uzak ve tek boyutlu kalmaktadır. Bu nedenle meslek edindirme, çırak yetiştirme odaklı bir eğitim anlayışıyla eğitim sisteminin yeniden düzenlenmesi, kapitalizmin yarattığı ve bir toplumsal alan olarak eğitim sürecinde gerçekleşen sınıf ayrımını ve cinsiyetçilik gibi olguları dışlamamaktadır.

Ayrıca sermayenin ihtiyaçları doğrultusunda eğitimde becerilerin geliştirilmesi için yalnızca teknolojik araçlar kullanılarak uygulama üzerinden ilerleyen ve belirli bir meslek seçimine istinaden gerçekleşen bu durumun on yaşında başlaması şüphesiz daha gerici bir adımı simgeler; ancak bütünüyle bakıldığında bu durumun 18 yaşında başlaması da benzer şekilde sorunludur. Çünkü burada eğitimin kendi temel amacından uzaklaştırılarak nitelikli emek gücü sağlamanın bir aracı olarak görülmekte devletin ilgili kurumları aracılığıyla sermayenin çıkarları için emek gücü üreten bir mekanizma haline gelmektedir. Esasen bunun AKP iktidarında da olması bu gerçeği değiştirmemektedir. Çünkü sermaye birikimini

gerçekleştirmek üzere yapılan tüm eylemler hangi iktidar partisiyle kurulursa kurulsun emek gücü açısından aynı durumu ifade etmekte ve beşeri sermaye ihtiyacını karşılamaya yönelik bir anlayış geliştirmektedir.

Öte yandan sermaye çevreleri Türkiye’de beşeri sermayenin gelişimi bağlamında mesleki eğitimi dışlamamakta ancak 4+4+4 eğitim modeli konusunda bazı ayrılıklara düşmektedirler. Örneğin TÜSİAD, söz konusu eğitim modelinde erken yaşta genel eğitimi tamamlamanın mesleki eğitim üzerinde olumsuz bir etki yaratacağı iddiasıyla eğitimde niteliksiz emek gücü üretiminin hızlanacağı endişesine kapılmıştır (HÜRRİYET,2012). Buna karşılık “bitaraf olan bertaraf olur” (Erdoğan,2010) mantığı yeniden harekete geçerek TÜSİAD’ın endişesini geçersiz kılmıştır. Öte yandan MÜSİAD gibi islami sermayeyi temsil eden gruplar açısından 4+4+4 eğitim modeli beşeri sermaye ihtiyacının karşılanabilirliği açısından son derece önemlidir ve eğitimde yaşanan söz konusu değişim desteklenmektedir. Buna göre 28 Şubat sonrasında yürürlüğe konulan 8 yıllık kesintisiz eğitim bir yanıştır ve bu yanışı düzeltme imkânının doğması 15 yıl sürmüştür (Güleç,2012). Bununla birlikte MÜSİAD Genel Başkanı Ömer Cihad Vardan yaptığı bir konuşmada 4+4+4 için şu açıklamalarda bulunmuştur:

“(…) 4+4+4 12 yıllık zorunlu eğitimle ilgili anlamsız fırtınaların kopartıldığını görüyoruz. Bu fırtınalar 8 yıllık kesintisiz eğitim konuşulduğu zaman neden kopmadı? Bizler işadamları olarak 8 yıllık kesintisiz eğitimden dolayı öğrencilerin meslek liselerini tercih etmemeleri nedeniyle ortaya çıkan tabloda en muzdarip kesimlerden biriyiz. Aynı şekilde düz liseye gitmek zorunda kalıp da iş bulamadıkları için mesleksiz olarak ortada kalan gençlerimizin durumu ortada. Biz bunları bir araya getiremiyoruz. Bir yandan bu kardeşlerimiz iş bulamazken, öte yandan biz işadamları olarak da ara ve teknik eleman bulamamak gibi bir sorunla karşılaşılıyor” (Vardan,2012).

Sermaye içi bileşenlerin farklı düşünceler içerisinde olması sermayenin genel mantığını yani biriktirmeye dayalı isteğini değiştirmemektedir. Fakat şunu da söylemek gerekir ki konuyla ilgili olarak sermaye örgütleri arasında yaşanan bu fikir ayrışmasının nedenlerinden biri de TÜSİAD gibi büyük sermayeyi temsil eden örgütlerin beşeri sermaye talebiyle MÜSİAD gibi TÜSİAD’a daha küçük ölçekli sermaye örgütlerinin beşeri sermayeye olan taleplerinin birbirinden farklı olmasıdır. TÜSİAD yaratıcı, alanında uzmanlaşmış ve yeni teknolojiler üretmenin bilgisine sahip olan bir nitelikli emek gücünü talep ederken, MÜSİAD gibi örgütler bu teknolojileri kullanabilmenin bilgisine sahip olan kalifiye eleman tarzındaki

nitelikli emek gücünü talep etmektedir. Bu yüzden ki TÜSİAD yeni teknolojiler üretebilmek ve rekabet edebilmek için beşeri sermayenin geliştirilmesini şart koşarken, MÜSİAD rekabet edebilmek ve ekonomik büyümeyi gerçekleştirebilmek için meslek liselerinin geliştirilmesini öne sürerek sanayinin ihtiyaçlarına uygun mesleki bilgi ve becerisi yüksek emek gücünün yani kalifiye eleman tarzındaki beşeri sermayenin geliştirilmesini ileri sürmektedir. Bu nedenle her iki sermaye örgütünün de 4+4+4 Kesintili Eğitim Modeli'ne yaklaşımları farklıdır. Çünkü 4+4+4 modeli, başlangıçtaki dört yıllık genel eğitim sürecinden sonra öğrencileri meslek seçimine yönlendirmektedir. Dört yıl gibi kısa bir süre içerisinde meslek seçiminin yapılması, mesleki bilgi ve beceriyi güçlendirerek kalifiye eleman olma sürecine hız kazandırırken, yaratıcı ve yeni teknolojiler üretebilecek bilgi ve beceri donanımına sahip olan emek gücünü sağlamada yetersiz kalacaktır. Bu yüzden MÜSİAD söz konusu eğitim modeline destek olurken TÜSİAD tamamen karşı çıkmıştır. Çünkü sermayeler arası çıkarlar birbiriyle uzlaşmamakta çatışmaktadır.

TÜSİAD ve MÜSİAD'ın 4+4+4 Kesintili Eğitim Modeli konusundaki farklılaşan düşünceleri, rekabet ve ekonomik büyüme söz konusu olduğunda ortak bir paydada buluşmaktadır. Bu ortak payda ise nitelikli emek gücüne duyulan ihtiyacın bir gerekçesi olarak beşeri sermaye yetersizliğinin olmasına yönelik söylemlerle kendisini göstermektedir. Burada bütün mesele yine ve yeniden işsizlik ve nitelikli emek gücü ihtiyacının bir aradalığına dönüşmekte ve eğitim sisteminin her iki tarafında isteklerini karşılayacağı yönündeki güzellemelere başvurulmaktadır. Oysaki 4+4+4 Kesintili Eğitim Modeli'ndeki temel sorun, Türkiye'de kapitalizmin sermaye birikimi üzerinden ilerleyen tarihsel sürecini sürdürmeye yönelik çabasıdır. Bu durum bir yandan sermaye için ucuz ve nitelikli emek gücü sağlamanın önünü açarken diğer yandan hem emek gücünü iktidarın bilgisiyle donatıp muhafazakârlığı yeniden üretecek hem de emek gücü üzerindeki baskı ve sömürünün daha şiddetlenmesine yol açacaktır.

Türkiye'de beşeri sermayenin geliştirilmesine yönelik uygulamalar, kapitalizmin kendi yapısal bir sorunu olan işsizliğin nedenini mesleksizlik olarak algılamakta ve bu nedenle meslek edindirmeye dayalı bir eğitim anlayışının gelişmesinin ekonomik büyümenin önünü açacağı düşüncesi üzerinden gelişmektedir. Bireysel sermayenin nitelikli emek gücüne duyduğu ihtiyacı içeren talepleri içeren raporlarda, sıklıkla beşeri sermayenin geliştirilmesinin

son derece önemli bir konu olduğu ve bu durumun sağlanmasıyla birlikte işsizlik sorununun da ortadan kalkacağı dile getirilmektedir.

Oysaki emek gücüne nitelik kazandırma anlayışıyla değişim geçiren bir eğitim sistemi yalnızca sermayenin ihtiyaçlarını karşılayacak nitelikli emek gücünün yani beşeri sermayenin daha ucuz bir biçimde elde etmesine neden olacaktır. Bu doğrultuda atılan tüm adımlar, işsizliği ortadan kaldırmamakta, tam aksi, sermaye birikimi koşullarının daha hızlı bir biçimde yaratılmasıyla eş anlamlı olarak işsizlik sorununun daima var edecek koşullar da yaratılmış olmaktadır. Çünkü kapitalizmin fark yaratarak genişleyen toplumsal yeniden üretimi sonucunda açığa çıkan fark, yani artı değer, ne kadar hızlı ve sürekli bir biçimde üretilirse realizasyon ve volarizasyon süreci de bir o kadar hız kazanır ve artı değer sürekli artar. Buna bağlı olarak, görece artı değer üretimine geçilmesi ve emek gücünün beşeri sermaye olarak dönüşümünün etkisiyle daha fazla meta üretimi gerçekleşir birikimin koşulları genişler. Birikim koşullarının genişlemesi ise üretim araçlarının, yani makine üretiminin daha donanımlı hale gelmesi anlamına gelmektedir. Bu durum, emek gücünün işsizliğini sürekli hale getiren bir yapının varlığını işaret etmektedir. Buradan bağlayacak olursak, Türkiye’de de görece artı değer üretimine geçilmesi ve emek gücü dönüşümünün bir zorunluluk olarak ortaya çıkışı, sermayenin birikim koşullarını hızlandırmak ve birikime süreklilik kazandırmakla ilişkilidir; ancak bu durum işsizliği önleyen değil, sermayenin emek gücü üzerindeki kontrol gücünün yükselmesine neden olan bir gerçekliktir. Türkiye’de beşeri sermayenin geliştirilmesine yönelik hayata geçirilen uygulamalar da emek gücü üzerindeki kontrolü güçlendirmeye yöneliktir. Bir sonraki adım sermaye örgütlerinin beşeri sermayeye yönelik talepleri doğrultusunda gelişen uygulamalarına yer vermek olacaktır.

5.3. Türkiye’de Sermaye Örgütlerinin Beşeri Sermayenin Geliştirilmesi İçin Proje ve Uygulamaları

Türkiye’de sermaye örgütlerinin beşeri sermayenin geliştirilmesine yönelik genel talebi, devletin eğitim sisteminde beşeri sermayeyi geliştirecek değişiklikler yapması ve bunları yasalar yoluyla somutlaştırmasıdır. Çünkü Türkiye’de son yıllarda beşeri sermayenin geliştirilmesi, bireysel sermayenin gündeminde uluslararası rekabette güç kazanabilmek adına önemli bir yer tutmaktadır. TÜSİAD, TİSK, TOBB ve onun düşünsel faaliyetlerini sürdüren TEPAV üzerinden anlamaya çalışacak olursak, her birinin yayınladığı ihtisas raporlarında

ekonomik büyümenin ve uluslararası rekabetin kilit noktasının beşeri sermaye olduğu vurgusunun yer alması bu durumu açıkça ortaya koymaktadır.

Dolayısıyla beşeri sermaye, Türkiye’de sermaye örgütleri için aceleyle çözülmesi gereken bir sorun haline gelmektedir/getirilmektedir. Çünkü sermaye örgütlerinin düşüncesine göre, beşeri sermaye yetersizliğinin ortadan kaldırılması demek, emek gücüne nitelik kazandırılması yoluyla işsizlik sorununa da çare bularak bir taşa iki kuş vurmaktır. Bu sorunun çözümü de eğitim sistemi aracılığıyla beşeri sermayenin geliştirilmesi ve sermayenin ihtiyaç duyduğu nitelikli emek gücü açığının kapatılması yoluyla, düşünsel fikirlerin pratiğe içerilmesini ifade etmektedir. Pratiğe içermek ise, sermaye örgütleri için karlı bir durum olmaması nedeniyle devletin konuyla ilgili kurumlarının da yer aldığı bir süreci ifade etmektedir.

Buradan hareket ettiğimizde, Türkiye’de beşeri sermayenin geliştirilmesi ve bunun için sermayenin eğitim yatırımlarına yönelmesi amacıyla atılan somut adımların hız kazanmasında, süreci biçimlendiren bir unsur olan devletin ön plana çıktığını ve bunu eğitim sistemini dönüştürerek gerçekleştirdiğini söylemek mümkündür. Nicos Poulantzas bunu devletin egemen sınıf aracılığı ile çalışma sürecinin genel gidişatı ve özellikle emeğin üretkenliği ile olan ilişkisini dikkate alma gerekliliği üzerinden açıklamaktadır. İlaveten devletin eğitimle ilgili adımlarını ve müdahalelerini devletsel işlevin ideolojik düzeyine ilişkin olarak açıklamaktadır. Devletin bu işlevi, politik sınıfsal çatışma durumunda var olan politik düzeni muhafaza etmeye yöneliktir (Poulantzas,1992,43).

Eğitim sisteminde yaşanan dönüşüm, elbette ki belirli ihtiyaçlar çerçevesinde gelişmektedir ve bu ihtiyaçlar daha çok kapitalizmin dayandığı muazzam meta birikimini daha hızlı bir biçimde arttırmak için görece artı değer üretimine hız kazandırma isteğinden kaynaklanmaktadır. Bu sebeple emek gücü üzerinde verimlilik artışı sağlanarak yani beşeri sermaye yatırımı yapılarak emek gücünün üretkenliğinde artış sağlama gayesi, eğitim sistemini beşeri sermaye üretimini gerçekleştiren bir sosyal alan olarak yeniden yapılandırmaktadır. Konuya ilişkin olarak Milton Friedman’a bakacak olursak, bu durum tıpkı makineler, yapılar ya da diğer şekillerdeki insan dışı sermayeye yapılan benzer yapılar gibi insan sermayesine yapılan bir yatırım şeklidir. Bu yatırımın hedef noktasında ise insan varlığının ekonomik üretkenliğini arttırmak yer almaktadır (Friedman,1988,167). Milton

Friedman'ın "Kapitalizm ve Özgürlük" isimli Nobel ödüllü kitabında beşeri sermayenin geliştirilmesi, yani emek gücü üretkenliğinin arttırılmasının eğitim sürecindeki yansımaları ise, toplumsal emek gücü üretiminde beceri geliştirme odaklı bir eğitim sisteminin ön plana çıkması ve mesleki bilgi ve becerilerin dışında hiçbir şey vadetmeyen bir sürece dönüşmesidir. Dolayısıyla, söz konusu sürecin görüntüsünü veren uygulamalardan biri olan ve TOBB'un düşünce kuruluşu olan TEPAV'ın bünyesinde oluşturulmuş olan UMEM BECERİ'10 Projesi, Türkiye'de beşeri sermayenin geliştirilmesinde kullanılan bir yöntem olarak bu çerçevede analiz edilecektir.

5.4. TOBB ve TEPAV Birliğinin Beşeri Sermaye Zemininde Yükselen İnşası: UMEM BECERİ'10 Projesi

Türkiye'de beşeri sermayenin geliştirilmesi için atılan somut adımlardan ilki, emek gücüne beceri kazandırmayı içeren bazı fikir ve önerilerin projelendirilerek devletin ilgili kurumlarına iletilmesi yoluyla yasallaşması ve hayata geçirilmesidir. Bu anlamda TOBB, düşünce kuruluşu olan TEPAV aracılığıyla KOBİ'lerin ihtiyaçlarını gidermekte ve buna yönelik olarak da Türkiye'de beşeri sermayenin geliştirilmesine yönelik birtakım uygulamalarda bulunmaktadır. Bu uygulamaların Türkiye çapında önemli bir örneği ise UMEM BECERİ'10 Projesi'dir. Bu projede yer alan kurumlar, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı- Erkek Teknik Öğretim Genel Müdürlüğü, İŞKUR, Milli Eğitim Bakanlığı, TOBB ve TOBB ETÜ'dür. UMEM kapsamındaki kursların hangi alanda sertifika vereceği, işgücü-stajyer talepleri doğrultusunda belirlenmektedir. Bu çerçevede kurslar, sanayi alanındaki işverenlerin ihtiyaçlarına göre açılmaktadır (MEB,2012). Bu projenin önemli temsilcilerinden TEPAV'ın düşüncesine göre, işsizliğin ana kaynağı mesleksizlik ve niteliksizliktir. Dolayısıyla bir yanda sermayenin talep etmiş olduğu meslek gruplarına dair belirgin bir bilgi ve becerisi olmadığı için işsiz olan kesim, yani niteliksiz olarak atfedilen emek gücü bulunurken, öte yandan da değişen üretim yapısına bağlı olarak beşeri sermaye biçimindeki emek gücüne ihtiyaç duyan sermaye örgütleri yer almaktadır. Bu süreç içerisinde her iki tarafın kesişim noktası da beşeri sermayenin geliştirilmesi olarak netleşmektedir.

Sermaye örgütleri, emek gücü için beşeri sermaye yatırımını bir maliyet unsuru olarak saydığı ve karlı görmediği için bunu devlet eliyle gerçekleştirmek istemekte ve bunu da devletin bir işsizlikle mücadele politikası olarak göstermektedir. Bu nedenle TEPAV,

TOBB'un da desteğini alarak UMEM BECERİ'10 Projesi'ni tasarlamış ve söz konusu projenin temel amacını, eğitim sistemiyle sermayenin ihtiyaçlarının uyum sağlayarak nitelikli emek gücünü ve istihdamı sağlamak üzere işsizlik sorunun önüne geçmek olarak belirlemiştir. Bu yönüyle UMEM BECERİ'10 Projesi, sermaye örgütlerinin beşeri sermayeye duyduğu ihtiyacı gidermek üzere işsizlikle mücadele olarak ifade ettiği bir adımın simgesi haline gelmektedir. Çünkü kapitalist sistemin yapısal bir durumu olan işsizlik, zaten kapitalizmden ayrı olarak ele alınamayacak ve kapitalizm yaşamaya devam ettikçe var olacak bir sorundur. Bu sebeple kapitalist sistemde üretim araçlarına sahip olan ve bunun üzerinden emek gücü sömürüsü yaratan sermayenin işsizliği önlemek gibi bir derdi olması mümkün değildir. Sermaye yalnızca karlı olanın peşinden gitmektedir ve ona içkin olan kurumsal bir yapı olan devlet de bu süreçte sermayenin çıkarlarını korumak üzere hukuksal düzenlemeler yaparak sermaye adına kendisini var etmektedir. İşte UMEM BECERİ'10 Projesi de bu var olma halinin en belirgin örneklerinden birisidir ve dolayısıyla Türkiye'de beşeri sermayenin kurgulanması için önemli bir adımı simgelediğinden konuyu daha kapsamlı ele almak gerekecektir.

5.4.1. UMEM (Uzmanlaşmış Meslek Edindirme Merkezi) ve Amaçları Üzerine

UMEM, 2010 yılında TEPAV'ın düşünsel çerçevesinde gelişme göstermiş, bununla birlikte Türkiye'de sanayi sektöründe nitelikli eleman ihtiyacının giderilmesi ve işsizliğin azaltılması amacıyla TOBB'a bağlı olarak kurulmuştur. UMEM projesinin geri planında 2008 yılında yaşanan büyük ekonomik kriz sonrasında açığa çıkan işsizlik sorunu üzerine emek gücünün belirli bir beceri ve donanıma sahip olmasının artan önemi ve OECD'nin 2013 yılında yayınlayacağı ve üye ülkelere emek gücüne beceri kazandırma politikaları konusunda yol göstermeyi hedeflediği Beceri Stratejisi çalışmalarıdır (TEPAV,2011,1).

UMEM, beceri kazandırmanın yanı sıra, işsizlik sorununu çözme üzerinden iktisadi kalkınmanın gerçekleştirilmesine katkı sağlamayı hedeflemektedir. Bunun yanı sıra, UMEM Projesi, İŞKUR ve MEB işbirliği ile Mesleki ve Teknik Eğitim Genel Müdürlüğüne bağlı 81 ilde faaliyet gösteren okullar arasından seçilmiş 111 okulda uygulanmaktadır. Söz konusu projenin okullarda yürüttüğü faaliyetler ise, makine araç-gereç ve donanım desteği, teknolojik alt yapıların güçlendirilmesidir. İŞKUR'a kayıtlı işsizler arasından sanayinin ihtiyaç duyduğu alanlarda nitelikli emek gücünün yetiştirilmesi bağlamında işsizliği önleme amacı

taşımaktadır (Köseleci,2012,38). Bu şekilde beceri edindirme politikalarını odağa yerleştirmiş olan UMEM'in işsizlik algısı da beceri eksikliğinden kaynaklı olarak gelişmektedir. Nitekim UMEM de işsizlik tanımını, nitelikli emek gücü azlığı ve artan niteliksiz emek gücü fazlalığı şeklinde ifade etmektedir.

Türkiye'de KOBİ'lerin ihtiyaçları üzerinden bir hareket noktası belirleyen UMEM, KOBİ'lerin nitelikli emek gücü ihtiyacının ancak eğitim sisteminin meslek ve beceri edindirmeyi içeren bir müfredat yapısıyla yenilenmesi ve KOBİ'lerin çalışanlarına bu alanlara yönelik eğitim verilmesiyle gerçekleşebileceğini vurgulamaktadır (TEPAV,2011,1). Bu öneri sonrasında akıllarda beliren önemli sorulardan biri, beceri edindirmenin nasıl gerçekleştirileceğidir. TEPAV, "OECD Beceri Stratejisi ve UMEM Projesi" isimli raporunda bu soruya şu şekilde cevap vermiştir:

- a) İşgücü Talebine Duyarlı: Eğitim programları, emek gücü piyasasının değişen ihtiyaçlarına göre şekillendirilebilmelidir.
- b) Herkese Açık ve Ulaşılabilir: Programlar olabildiğince geniş bir kitleye hitap etmeli ve düşük maliyetli olmalıdır.
- c) Fırsat Maliyeti Düşük: Eğitimler sonunda istihdama geri dönüş kolay olmalı ve eğitim almayan kişilere kıyasla daha iyi şartlarda istihdam edilme sağlanmalıdır.
- d) Kaliteli ve Etkin: İşgücüne doğru zamanda, doğru yerde, doğru beceriler kazandırabilmelidir.
- e) Esnek: Kişilere istedikleri eğitimi alma imkânı sağlanabilmelidir.
- f) Kazanılan Becerilerin Geçerliliği: Eğitimler sonucunda kazanılan becerilerin sertifikalandırılması ve emek gücü piyasasında geçerli olması sağlanmalıdır" (TEPAV,2011,5-6).

Yukarıda sıralandığı gibi, UMEM projesinin beceri edindirmeye ilişkin yol haritasını emek gücü talebine duyarlı olma, istihdamı sağlamaya odaklanma ve edinilen becerileri sertifikalarla destekleyerek geçerlilik kazandırma gibi etkenler belirlemektedir. Bu etkenler doğrultusunda UMEM üzerinden gerçekleştirilecek beceri geliştirmeye yönelik eğitim anlayışı, sertifikaya verdiği önemle beşeri sermayenin geliştirilmesine, ancak okul dışındaki alanlara taşmış bir yapının kurulmasına yönelik oluşmaktadır. Bununla birlikte eğitim sisteminin içeriği doğrudan beceri kazandırma, performans ölçme ve sertifikalandırmaya dayanan uygulamaların gerekliliklerine göre düzenlenmektedir.

Aynı zamanda UMEM, mesleki becerinin geliştirilmesine dair atılmış bir adım olarak kamu-özel sektör ve üniversitenin ortak işbirliği ile yürütülen bir proje olması

sebebiyle, eğitim alanındaki kamu-özel ortaklığının önemli bir ayağını oluşturmaktadır. Beşeri sermayenin geliştirilmesinin sermaye örgütlerinin talepleri üzerinden devlete ait ilgili kurumların da gündemine yerleşmiş olması ikisi arasındaki birlikteliğin pekişmesi ve beşeri sermaye konusundaki fikirlerin daha hızlı bir biçimde hayata geçmesi sonucunu doğurmuştur. Bu sayede TOBB'a göre, hem özel sektörün hem de devletin bu kapsamda çalışan kurumlarının ortak söylemi haline gelen beşeri sermaye, mesleki beceri edindirmeye yarayan eğitim kurumlarının oluşturulmasıyla gelişecek ve ekonomik kalkınmanın önünü açacaktır. Bu bağlamda, UMEM'in bünyesinde gerçekleşen BECERİ'10 projesi meslek edindirme ve buna yönelik beceri kazandırmaya dair sözünü ettiğimiz tüm aşamaları pratiğe aktaran bir proje olarak karşımıza çıkmaktadır. BECERİ'10 projesinin oluşumunu, kapsam ve amaçlarını daha ayrıntılı bir şekilde inceleyelim.

5.4.2. BECERİ'10 Projesi

BECERİ'10 projesi, TOBB'un Uzmanlaşmış Meslek Edindirme Projesi (UMEM) kapsamında faaliyet gösteren bir projedir. Bu proje, kendisini bir beceri kazandırma ve iş edindirme seferberliği olarak tanımlamaktadır. Kuruluş nedenini esas olarak işgücü piyasasındaki arz ve talebi arasındaki dengesizliği ortadan kaldırmak ve Türkiye'deki işsizlik sorunu çözmek olarak ifade bu eden projenin oluşumuna katkıda bulunan kurumsal yapılar şu şekilde ifade edilmiştir:

“Uzmanlaşmış Meslek Edindirme Merkezleri (UMEM) Beceri'10 Projesi; Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı ve TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi (TOBB-ETÜ) arasında imzalanan protokol kapsamında ilk etapta 19 ilde başlatılmış olup, gelinen noktada 81 ilde uygulanmaya devam etmektedir” (TOBB,2010,1).

Bu kurumsal yapılar üzerinden ilerleyen BECERİ'10 Projesi'nin amaçlarından bazıları ise şu şekilde belirtilmiştir:

- a) “İŞKUR tarafından yürütülmekte olan meslek edindirme faaliyetlerinin ve özellikle de teknik alanlardaki mesleki eğitimin etkinlik ve verimliliğinin artırılması ve işgücü piyasasının ihtiyaçları ile uyumlu hale getirilmesine yönelik bir sistemin ortaya konulması
- b) İşsizlere yönelik temel mesleki eğitim, mesleki gelişim ve meslekte yenileme eğitimlerinin verilmesi, başarılı kursiyerlerin staja yerleştirilmesi ve son aşama olarak da başarılı stajyerlerin istihdamının sağlanması

- c) Meslek liselerinin teknik alt yapısının yenilenmesi, proje kapsamındaki okulların günün gerektirdiği teknolojik gelişmelere göre donatılması ve bu okullardaki eğitimcilerin gelişen teknolojiye uyumunun artırılması
- d) Proje kapsamındaki okullarda uygulanacak mesleki eğitim programlarının etkinliğinin artırılması için ilgili tarafların katılımını öngören ‘Kurs Yönetimi’ adı altında yeni yönetim modelinin geliştirilmesi" (UMEM BECERİ’10).

Amaçları yukarıdaki gibi sıralanmış olan ve sermaye örgütlerinin nitelikli emek gücüne dayalı taleplerinin ciddiye alınmasıyla hayata geçirilen bu projenin diğer amaç ve kapsamı arasında da eğitim alt yapısının güçlendirilmesi, müfredat revizyonu, eğitimcilerin eğitimi ve emek gücü piyasasının ihtiyaç analizlerinin belirlenmesi yer almaktadır (TOBB,2010,1-2). Bununla birlikte, TEPAV tarafından sunulan BECERİ’10 projesine ilişkin raporda, projenin bileşenleri olarak TOBB-ETÜ, TOBB ve İŞKUR gösterilmiştir. Bu bileşenlerin görev ve yetkileri ise şu şekilde sınıflandırılmaktadır:

- a) TOBB: Bölgesel ve sektörel mesleki eğitim ihtiyaçlarını KOBİ’lerin talepleri kapsamında belirlemesi,
- b) MEB ve İŞKUR: Eğitimcilerin bilgi ve becerilerinin hizmet içi eğitim yoluyla güçlendirilmesiyle eğitim alt yapısının hazırlanması
- c) TOBB ETÜ: İşgücü piyasası analizleri yürütmesiyle mesleki eğitim kursları için yeni sistem tasarımında bulunmasıdır(TEPAV,2010,17).

Projenin uygulamaya geçirilmesiyle birlikte hedeflenen Türkiye’de bulunan niteliksiz emek gücü fazlalığı nedeniyle vasıflı emek gücü bulmakta sıkıntı yaşayan KOBİ’lerin bu sıkıntısını çözmek için emek gücüne beceri kazandıran eğitim alanları oluşturmaktır. Bu sayede, TOBB’un KOBİ’ler için önemli bir sorun olarak gördüğü emek gücü piyasasındaki arz ve talep uyumsuzluğu ortadan kaldırılacaktır.

“Türkiye’de vasıfsız işgücü fazlalığı varken firmalar kaliteli eleman bulma sıkıntısı çekmektedir. Firmaların işe alımlarda talep ettikleri becerilerin adaylarda bulunmaması, işgücü piyasasında yapısal bir işsizlik sorunu yaratmıştır. İşsizlik oranının kriz öncesindeki düzeyine indirilebilmesi için işgücü piyasasındaki arz-talep uyumsuzluklarının azaltılması gerekmektedir. Bunun için aktif işgücü politikaları çerçevesinde işgücünün eğitimine hız kazandırılmalıdır” (TOBB,2010,24).

Fakat TOBB’a göre bu projenin amacı sadece işsizliği çözmek değil aynı zamanda yine TOBB tarafından Türkiye’de en önemli sorunlardan biri olarak nitelendirilen mesleksizlik sorununu çözmeye de yöneliktir. Mesleksizlik ise, üretim yapısının emek yoğun sektörden sermaye yoğun sektöre geçmesiyle birlikte açığa çıkan bir niteliksiz emek gücü

fazlalığından kaynaklanmaktadır. Üretim yapısında teknolojiye dayalı değişim, üretimin bilgisini de değiştirmiş ve bu bilgiye hâkim olan bir nitelikli emek gücünü gerektirerek bu nitelikten yoksun kişileri mesleksiz yapmıştır. Mesleksizlik sorununun ilerlemesine neden olan önemli faktörlerden biri de eğitim sisteminin piyasanın taleplerini içeren bilgi ve becerileri içermekteki yoksunluğudur. Aşağıda TOBB başkanı Rifat Hisarcıklıoğlu'nun TOBB' un 66. genel kurulu için yaptığı konuşma, ifade ettiğimiz düşünceyi destekleyicidir:

“Esasında bu mesele sadece iş bulamayanlarla da sınırlı değildir. İstihdamdaki sorunun altında yatan önemli bir neden de, mesleksizliktir. İş dünyasının ihtiyaç duyduğu becerilerin, iş arayanlarda bulunmamasıdır. Ben Anadolu'yu devamlı geziyor ve görüyorum ki; kahvehaneler işsiz dolu, ama işletmelerimiz, çalıştıracak eleman bulamıyor. Demek ki yaşanan bu büyük sorun sadece işsizlik değil, mesleksizliktir. Zira bizim, işletmelerimizde ihtiyaç duyduğumuz beceriler, okullarımızda öğretilmemekte; okullarımızda öğretilen becerilerse, işletmelerimizde kullanılmamaktadır” (TOBB,2010,35).

Görüldüğü gibi, kahvehaneler işsizlik mekânı olarak nitelendirilmektedir. İşsizlik nedeniyle kahvehanelerde sayısı çoğalmış olan ve niteliksiz olduğu söylenen emek gücü Anadolu'ya özgü olarak gösterilmiştir. Oysaki bütünsel olarak bakıldığında kapitalizmin kendi yapısal sorunu olan işsizliğin belirli bir bölgeye ait olamayacağı anlaşılacaktır. Ayrıca, işsizliğin mesleksizlik olarak ifade edildiği bu yaklaşıma göre, işsizliğin nedeni Türkiye'nin kendine özgü yapısal koşullarının sorunu olmaktan çıkarılmış mesleksiz oldukları için kişilerin kendilerine atfedilmiştir. Aynı zamanda TOBB, mesleksizliğin oluşmasına neden olan etken olarak eğitim sisteminin uygulamaya dayalı olmayışı ve sanayinin taleplerinden kopuk bir şekilde süregelmiş olmasını göstermektedir. TOBB'a göre bu durum özellikle lise ve yükseköğretim mezunlarını okullarda öğretilmeyen mesleki bilginin eksik olması nedeniyle işsizliğe sürüklemektedir.

“Özellikle sanayicilerimiz vasıflı eleman ararken, meslek lisesi ve üniversite mezunları arasında işsizliğin çok yüksek olması, eğitim sistemimizin piyasadan ne kadar kopuk olduğunu gösteriyor. Bu uyumsuzluğu gidermek üzere mesleki eğitimi bir bütün olarak geliştirmek zorundayız. Şimdi mesleki eğitim kursları meselesine bir neşter atıyoruz. Aktif işgücü politikasının ilk büyük adımını atıyoruz. Beceri- 2010 Projesi, bir beceri kazandırma ve iş edindirme seferberliğidir. Ama aynı zamanda rekabetçilik projesidir” (TOBB,2010,35).

Özellikle işsizliği ortadan kaldırmak için mesleki eğitimin gerekliliğine vurgu yapan Hisarcıklıoğlu, BECERİ'10 projesini bu gereklilik kapsamında değerlendirmekte ve mesleki

eğitim kursları meselesine neşter atıldığını söyleyerek mevcut projeyi işaret etmektedir. BECERİ'10 projesi mesleksizlikten kaynaklanan işsizliğe beceri kazandırma yoluyla çare bulma projesi olarak ifade edilmektedir. TOBB'a göre, KOBİ'lere sağlanacak olan beceri kazanmış emek gücü ise esas olarak sanayinin ilerlemesi üzerinden ekonomik kalkınmayı gerçekleştireceği için uluslararası rekabete karşı güçlü kalmanın da önemli bir parçası olarak atfedilmektedir. Dolayısıyla TOBB'un öncelikli hedefi KOBİ'lerin desteklenmesi üzerinden sanayinin geliştirilmesi ve rekabet edebilmektir. TOBB'un bu konudaki düşünceleri aşağıdaki gibidir:

“Türkiye son yıllarda atılan adımlarla sanayileşme konusunda oldukça önemli hamleler yapmıştır. Sanayimiz düşük teknolojiden orta teknolojiye geçmiştir. Ancak, sanayileşme hamlemizde bir sonraki adıma geçebilmemiz için işgücümüzün kalitesini arttırabilmemiz gerekiyor. Şu anda işgücünün eğitim düzeyi teknolojik gelişimimize destek vermiyor. Bu yapıyı değiştirmek zorundayız. Bundan sonraki dönemde sanayileşmek demek, insan kaynağımızı geliştirmek demektir. Bu proje, nitelikleri yetersiz olan ya da teknolojik değişimler sonucu nitelikleri güncelliğini yitiren işsizlerimiz için bir iş bulma umududur. Aynı zamanda bu proje, nitelikli insan kaynağı bulamadığı için verimsiz çalışan şirketlerimiz için rekabet gücü kazanma umududur. Yani sanayi stratejimizle uyumlu bir istihdam stratejisi uygulamaya başlıyoruz” (TOBB,2010,35).

TOBB'a göre, beşeri sermayenin geliştirilmesi için bir adım olarak atılan BECERİ'10 projesinin kaynağında Türkiye'de sanayinin düşük teknolojiden orta teknolojiye geçişi yer almaktadır. Bu teknolojinin kullanılabilmesi ve geliştirilebilmesi için onu kullanıp yeniden üretebilecek donanıma sahip bir emek gücünün varlığı gerekmektedir. Bu ise eğitim sisteminde başlı başına bir değişimi zorunlu kılmaktadır. Bu değişimin içeriği, teorik eğitimin yanı sıra pratiğe dayalı uygulamalı bir eğitim tarzının benimsenmesi ile mesleki beceri kazanılmasının sağlanmasına dayanmaktadır.

TOBB'a göre, bu beceri ve donanımdan yoksun olan kişiler, niteliksiz emek gücüdür ve büyük sermaye örgütlerinin de söylediği üzere mesleksiz ve bilgisizdir. Söz konusu mesleksizlik ve bilgisizlik, niteliksiz olduğu söylenen emek gücünün nicel bir fazlalığı temsil etmesi ve sermayenin nitelikli emek gücü eksikliği yaşamasından kaynaklanan bir işsizliği ortaya çıkarmaktadır. Dolayısıyla BECERİ'10 projesi birden bire sermayenin artan rekabet karşısında kar hadlerini koruyabilmesi ve dolayısıyla birikim sürecinden elenmemesi adına girdiği bir çaba olmaktan çıkıp işsizlikle mücadele eden iyiliksever bir proje haline dönüştürülmektedir. Fakat asıl amaç, sermayeler arası rekabetin gittikçe kızıştığı bir ortamda

ayakta kalabilmek için işsizlikle mücadele adı altında emek gücü üzerine yapılan müdahalelerle, beşeri sermaye oluşumuna hız kazandırmaktır.

Türkiye’de kendisini KOBİ’lerin temsilcisi olarak nitelendiren TOBB, Türkiye’de ileri teknoloji yoğun ürünlerin ihracat içindeki payının düşük olduğunu söyleyerek eğitimdeki sorunların üretim teknolojisini sınırladığı ve beşeri sermayenin gelişmesini engellediği kanısına varmaktadır (TEPAV,2010,5). Buna göre eğitim beceri kazandırmamakta ve özellikle genç işsizliğini arttırıcı bir etki yapmaktadır. Yabancı dil, bilgisayar bilgisi ve iletişim becerileri gibi nitelikleri talep eden sermaye, eğitim sisteminin bu donanımı sağlayacak şekilde yeniden yapılanması gerektiği üzerinde durmaktadır. BECERİ’10 projesi bu bağlamda, sermayenin talep etmiş olduğu ve sermaye örgütlerinin eğitim sisteminin kazandıramadığını düşündüğü beceri ve donanımı sermaye örgütlerinin kendisinin sağlamak üzere faaliyete geçmesini ifade etmektedir.

Bununla birlikte, emek gücüne kazandırılması istenen donanım, yalnızca gençler üzerine olmamakta orta yaşlı kişilerin de bu sürece içerilmesi istenmektedir. BECERİ’10 projesi teknolojide yaşanan ilerlemeyle birlikte üretim yapısında oluşan farklılaşmaya bağlı olarak mesleksiz kalmış olarak nitelendirilen orta yaşlı kişilere de ulaşmayı işsizlikle mücadele etmenin bir uzantısı olarak görmektedir. Bunun için öğrenmenin hayat boyu öğrenme düşüncesinin yaygınlaştırılması gerektiği vurgulanmakta ve bu sayede orta yaş üzeri kişilerin beceri edinmesi kolaylaştırılmak istenmektedir.

“Geleneksel sektörlerde pek çok insan işini kaybetmiş ve yeni beceriler edinemeyen insanlar işsiz hale gelmiştir. Söz konusu dönüşüm süreci içerisinde işlerini kaybeden insanların diğer sektörlerde farklı işler bulabilmeleri için yeni beceriler edinmeleri gerekmektedir” (TOBB,2010,7).

Anlaşılacağı gibi, TOBB da diğer egemen sermaye örgütlerinde de olduğu gibi hayat boyu öğrenme düşüncesinin geliştirilmesine önem vermekte ve bunu özellikle orta yaştaki işsiz kesim için de istemektedir. Oysa burada gerçekleştirilmek istenen asıl amaç, yalnızca gençlerin değil orta yaşlı olarak ifade edilen kesimin de kalifiye eleman sorununa çare bulmak için bir potansiyel olarak algılamak ve toplumda yer alan her yaştan kişiye beceri edindirecek kalifiye eleman haline getirmektir. Böylelikle toplumda beceri edinmiş nitelikli emek gücü fazlalığı oluşacak ve bu fazlalık içerisinde emek gücü homojen bir yapı kazanacaktır. Bundan sonraki aşama ise aynı özellikte olan kalifiye elemanların düşük ücretten çalıştırılması ve

emek gücü üzerindeki baskı ve sömürünün şiddetlenmesi olacaktır. TOBB ve diğer egemen sermaye örgütlerinin sıklıkla tekrar ettiği sanayinin ihtiyaç duyduğu “nitelikli emek gücü” tanımlaması artık yerini “ucuz ve nitelikli emek gücü” tanımlamasına bırakacaktır.

BECERİ’10 Projesi’nin KOBİ’lerin kalifiye elaman ihtiyacı üzerine ortaya atılan ancak esas olarak Türkiye’de beşeri sermayenin geliştirilmesi için kullanılan araçlardan biri olarak görmek daha doğrudur. Meslek edindirme ve beceri geliştirme faaliyetleri, Türkiye’deki beşeri sermaye eksikliğinin kapatılması söylemlerinin arkasından kendisini göstermekte ve rekabet edebilme gücünün yükseltilebilmesi için gerekli olan beşeri sermayeyi elde etmeye yarayan birer araç olarak kullanılmaktadır. TOBB bu kapsamda BECERİ’10 projesinin Türkiye’de beşeri sermayenin geliştirilmesiyle nasıl bir ilişki içerisinde olduğunu şu şekilde ifade etmektedir:

“BECERİ’10 projesi, işsizlikle mücadelede devlet ve özel sektörün el ele vererek istihdam yaratacağı, işsizlerin eğitimini sağlayarak onlara işgücü piyasasının kapılarını açacağı önemli bir projedir. İşgücünün teknolojinin gereklerine uygun olarak eğitilmesi, istihdamı ve üretimi arttırmasının yanı sıra Türkiye’nin beşeri sermayesini de geliştirerek rekabet gücünü arttıracak ve ülkemizin kalkınmasına katkı sağlayacaktır” (TOBB,2010,40).

TOBB’a göre, ekonomik kalkınmanın önemli bir unsuru olarak gösterilen beşeri sermaye, BECERİ’10 projesinin yürütülmesiyle arttırılacaktır. Yalnızca işsizliği çözmeye projeye değil aynı zamanda bir rekabet projesi olduğunu her fırsatta yineleyen BECERİ’10 projesinin istihdamı sağlamak yerine ucuz ve nitelikli emek gücü sağlamak istediği açıktır. KOBİ’ler açısından daha düşük maliyetli ve nitelikli emek gücüne sahip olmak, sermaye örgütlerinin kavramsal diliyle, kar oranlarının giderek yükselmesine yol açacaktır. Böylelikle devletin korumasıyla sermaye daha da güçlenmiş olacak ve emek- sermaye arasındaki çelişki güçlenerek sınıflar arası eşitsizlik daha da şiddetli boyutlara ulaşacaktır.

5.4.3. BECERİ’10 Projesi’nin Beşeri Sermaye ve İstihdam Üzerindeki Sonucu

BECERİ’10 projesi, daha önce de belirttiğimiz gibi, işsizlikle mücadelede devlet ve özel sektörün el ele vererek istihdam yaratacağı, işsizlerin eğitimini sağlayarak onlara emek gücü piyasasının kapılarını açacağını söyleyen bir uygulamadır. Emek gücünün teknolojinin gereklerine uygun olarak eğitilmesi yoluyla sermayeye ucuz emek gücü sağlamayı hedefleyen

BECERİ'10 projesi bu yönüyle adeta bir “özel meslek edindirme kursu” şeklinde bir işlev görmektedir.

Ayrıca BECERİ'10 projesine katılabilmek için öncelikle yapılan mülakat sınavından geçerek kursa katılım hakkı kazanabilmiş olmak gerekmektedir. Diğer taraftan, katılım hakkını elde edebilmiş olmak yetmemekte bunun dışında proje kapsamında verilen teorik ve pratik eğitimin sonrasında yapılacak sınavdan da başarılı olmak şarttır. Ancak bu koşullar altında sertifika verilmekte ve TOBB üyesi firmalarda istihdam olanağı sağlanmaktadır. İŞKUR'a kayıtlı olan işsiz kesime istihdam olanağı sağlama fikriyle harekete geçen proje, bunun dışında kalan kesimin işsizliğini görmezden gelmekte ve bunun daimi olmasının önünü açmaktadır. Buradan da anlaşılıyor ki istihdam edilebilmek de, yine belirli bir kesim için geçerli olmakta ve başarısız olarak kabul edilen kesim için ise iş bulabilmek hayal olarak kalmaktadır.

Diğer yandan BECERİ'10 Projesi'ne kabul edilen birçok kişi, proje süresince alması gereken eğitimi tamamlamadan sistemden ayrılmıştır. Yapılan anket araştırmalarına göre, eğitimin yarıda bırakılmasının önemli nedenleri arasında, kişilerin maddi durumlarının yetersiz olması gerekçe olarak gösterilmektedir. (TOBB-ETÜ,2012). Proje kapsamındaki kursiyerlere günlük 20 TL olarak verilen yevmiyenin kursa başlayan kişilerin insani ihtiyaçlarını karşılayabilmesi ve yaşamını yeniden üretebilmesini imkânsız hale getirmesi söz konusu maddi yetersizlik nedeninin oluşmasında son derece etkilidir.

“Eylül 2012 itibariyle 5 bin 354 firmadan 69 bin 670 kişi için talep aldık. 3 bin 486 adet açılan kurslara 42 bin 904 kursiyer başladı. Kurslarımıza ise 49 bin 821 işsiz başvuru yaptı” (HABERX,2012).

Bununla birlikte, eğitimini yarıda bırakan kursiyerlerin dışında projeye katılımın da beklenenden az olması BECERİ'10 Projesi'nin beklenen ilgiyi görmediği yolundaki iddiaların önünü açmıştır. Niteliksiz olduğu söylenen birçok işçi 2008 krizinde işini kaybetmiş ve işsiz kalmıştır, dolayısıyla da bu işsizlik sorununu çözmek üzere onları nitelikli birer emek gücüne dönüştürmeyi hedef edinen projenin esasen ucuz emek gücü yaratmak istediği açıktır. Buradan bu projeyi tasarlayan ve uygulamaya koyan otoritelerin işsizlikle

mücadele etmek değil, bunun yerine firmaların nitelikli emek gücü sıkıntısını gidermek olduğu netlik kazanmaktadır.

‘Türkiye’de niteliksiz eleman stoku nedeniyle beceri uyumsuzluğu çok önemli bir sorundur. Firmalar nitelikli eleman bulmakta zorlanıyor. Küresel kriz durumu daha da kötüleştirerek, çoğunlukla niteliksiz eleman olan birçok kişi işlerini kaybettiler. Küresel krizin ardından Aralık 2008’de Türkiye’de işsiz sayısı 3 milyon 330 bin civarındaydı ve bu rakam işgücünün yüzde 14’üne eşitti. Bu sayı Mayıs 2012 itibariyle 2 milyon 270 bin civarına düşerken işgücünün yüzde 8,2’sine eşittir” (Sayan,2012).

Görüldüğü gibi, Prof. Dr. Serdar Sayan’ın ifadesine göre, Türkiye’de genç nüfus yoğunluğunun fazla olması ve bunların büyük bir çoğunluğunun vasıfsız emek gücünü oluşturması nedeniyle ortaya çıkan bir işsizlik vardır ve bu işsizlik UMEM BECERİ’10 gibi bir proje ile çözülmeye çalışılmıştır. TOBB’un ve onun düşünce kuruluşu olan TEPAV’ın aynı zamanda beşeri sermaye potansiyelini yaratma çabası olarak nitelendirdikleri BECERİ’10, işsizlik gibi kapitalizme dair yapısal bir sorunun çözümü için sadece retorik olarak kalmıştır.

5.5. Koç Holding’in Meslek Lisesi Memleket Meselesi Projesi (MLMM) ve Beşeri Sermaye

Koç Holding, 2006 yılında Türkiye’de ekonomik büyümenin sürdürülebilirliği ve uluslararası rekabetin önündeki engelin nitelikli emek gücü olduğunu söylemiş ve meslek liselerinin söz konusu emek gücünü elde etmeye yönelik işlevine vurgu yaparak “meslek lisesi memleket meselesi” sloganıyla beşeri sermayeyi geliştirmeye yönelik bir proje geliştirmiştir (MLMM,2012,5). Milli Eğitim Bakanlığı ile Koç Holding arasında “Mesleki Eğitimin Geliştirilmesi İşbirliği Protokolü” kapsamında imzalanan bu proje, devletle sermayenin işbirliğini yansıtan önemli bir örneği teşkil etmektedir. Bu işbirliği çerçevesinde, Türkiye’de beşeri sermayenin geliştirilmesine yönelik bir adım niteliği taşıyan MLMM Projesi’nde, özellikle Koç Grubu’na nitelikli emek gücü sağlama gayesi taşımak ön plana çıkarken, Türkiye’de nitelikli emek gücü eksikliğinin fazla olması gerekçesiyle bu projenin tabana yayılması gündeme getirilmiş ve söz konusu projenin Türkiye geneli için devam ettirilmesine karar verilmiştir (HÜRRİYET,2012).

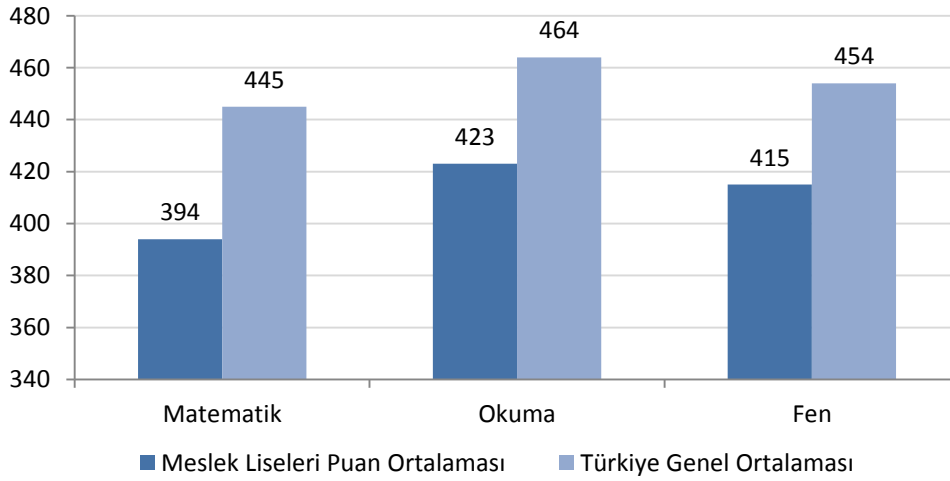
Öte yandan MLMM, Türkiye’de beşeri sermayenin geliştirilmesi için eğitimin sanayinin ihtiyaçlarına cevap vermesi şeklindeki klasikleşmiş şablonu kullanarak MEB aracılığıyla Türkiye genelindeki birtakım liselerle bağlantı kurmuştur. Söz konusu okulları projenin gerçekleştirilebilmesi için araç gereç bakımından donanım olarak desteklemiş ve buradan bir nitelikli emek gücü yani beşeri sermaye potansiyeli yaratarak Koç Holding olarak kendi bünyesine dâhil etmeyi hedeflemiştir. Hayat boyu öğrenme stratejisini benimseyerek ilerlediğini açıklayan ve buna mukabil “Hayat Boyu Öğrenme Çerçevesinde Mesleki Beceri Kazanımı” adı altında bir rapor yayınlayan MLMM, bu raporda şu düşüncelere yer vermiştir:

“Mesleki ve teknik eğitim, emek gücü piyasasında bireylere belirli bir işi ya da mesleği yapmak için gerekli olan bilgi, beceri ve yetkinlikleri kazandırmayı amaçlar. Mesleki ve teknik beceri kazanımı, yoksullukla mücadele, ekonomik büyüme, istihdam ve sosyal içerme politikalarının merkezinde yer almakta ve hayat boyu öğrenme stratejilerinin anahtar unsuru olarak görülmektedir” (Köseleci,2012,9).

Bu bağlamda mesleki eğitimi beşeri sermaye potansiyelinin kazandırılmasında temel argüman olarak belirleyen MLMM, bilgi, beceri ve yetkinliklerin kazandırılmasını üzeri kapalı bir biçimde sermayenin bir isteği olarak göstermiştir. Koç Holding’in ileri sürdüğü MLMM Projesi ile mesleki ve teknik eğitimin geliştirilmesi yoluyla yapılacak bir beşeri sermaye yatırımıyla, işsizlik sorunu çözülecektir. Fakat kapitalizmin kendi içsel dinamiklerinden kaynaklanan bu sorun, sermayenin emek gücünün ucuzlatılması yoluyla elde etmek istediği görece artı değer hedefiyle birlikte açığa çıkmaktadır. Görece artı değeri yükseltmek üzere atılan her adım –ki sermayenin ana hedefi olan teknolojinin gelişmesiyle emek gücüne verimlilik kazandırma çabalarının bir görüngüsü olan beşeri sermayenin geliştirilmesi bunu ifade etmektedir- işsizliği de beraberinde getirecektir. Çalışmanın ilerleyen kısımlarında da ele alınacağı gibi, bu da işsizliğin de bu sistemin kendisine içkin bir durum olmasından kaynaklanmaktadır. Bütünsel olarak baktığımızda vardığımız bu kanı, ekonomik büyümenin sürdürülebilmesi ve uluslararası rekabette güç kazanılabilmesi gibi atıflarla ilerleyen MLMM ve beşeri sermayenin geliştirilmesine yönelik diğer somut adımlarda olduğu gibi işsizlikle mücadele söylemleri yalnızca bir yanılsamadan ibarettir.

Üzerinde durulması gereken bir diğer nokta da, eğitim sistemine MLMM anlayışının nasıl yerleştiğidir. Türkiye’de beceri geliştirme odaklı bir ilerleme gösteren eğitim sistemi, iş başında ve iş dışında eğitim şeklinde organize ederek mesleki becerilerin kazanımı için meslek yüksekokullarının önemini artırırken, öte yandan iş dışında eğitim için de

sertifikalandırma programlarını da ön plana çıkarmaktadır. Bunun yanı sıra genel eğitimin söz konusu bilgi ve becerilerin artırılmasına yönelik bir temel oluşturması için de teknolojiye ve sayısal becerilere ait derslere daha fazla ağırlık verilmesi gerektiği savunulmaktadır. Konuya ilişkin olarak Koç Holding'in MLMM Projesi kapsamında yayınladığı "Mesleki ve Teknik Eğitim'de Güncellenmiş Durum Analizi" isimli ve meslek liselerinin Türkiye genelinde uyarlanmış PISA sonuçlarının verilmiş olduğu raporda yer alan grafik üzerinden bir bağlantı kurulabilmektedir. Buna göre, Türkiye'de ortaöğretim kurumlarında okumakta olan öğrencilerin birçoğu temel bilgilerden yoksun olarak gelmekte ve bu eksikliği kapatamadan da mezun olmaktadır.

Grafik 10: Meslek Lisesi Öğrencilerinin PISA 2009'dan Aldığı Puanlar

Kaynak: MLMM, Mesleki ve Teknik Eğitimde Güncellenmiş Durum Analizi, 2012.

2009 PISA (Uluslararası Öğrenci Değerlendirme Programı) sonuçlarına göre meslek lisesi öğrencilerinin okuma, fen ve matematik becerileri Türkiye ortalamasına göre oldukça düşüktür. PISA'nın bu verilerine göre, Türkiye'de ortaöğretimde mesleki ve teknik eğitim nitelik açısından yetersiz bir durumdadır. Bununla birlikte söz konusu yetersizlik meslek lisesi mezunlarının üniversiteye sınavsız geçiş hakkının olması nedeniyle yükseköğretime de taşınmış olmaktadır. Bu konuda MLMM Projesi'nin görüşü ise, meslek liselerinin nitelik bakımından geliştirilmesine yönelik adımlar atılması ve mesleki ve teknik eğitimde etkinliğin sağlanması yönündedir. Bu şekilde iş dünyasının beklentilerini karşılayacak ve verimliliği yüksek bir emek gücü üretimine yani beşeri sermayenin geliştirilmesine daha fazla hız

kazandırılmış olacaktır (MLMM,2012,24). Bu yüzden MLMM'ye ilişkin “Mesleki ve Teknik Eğitimde Kalite Strateji Belgesi” isimli raporda mesleki eğitimin geliştirilmesine yönelik şu önerilerde bulunulmuştur:

- a) “Mesleki ve teknik ortaöğretim programlarının öğrencilerin temel becerilerini geliştirecek biçimde düzenlenmesi
- b) Ortaöğretimde akademik ağırlıklı eğitim veren okullardaki öğrencilerle de çeşitli alanlarda mesleki ve teknik dersler alma olanağı sağlanması
- c) Ortaöğretimde tüm öğrencilere uygulama deneyimi edinebilecekleri olanaklar tanınması” (MLMM,2012,11).

Bu doğrultuda gelişen öneriler çerçevesinde, MLMM Projesi'nin Türkiye'de işbaşında ve iş dışında eğitime odaklanan bir eğitim sistemini yerleştirmek istediği açıktır. Okullaşma bazında meslek lisesinde öğrenilecek temel bilgilerin uygulamalı eğitimle eşleşecek bir seviyede olması gerektiğini vurgulayan bu öncüller, beşeri sermayenin geliştirilmesine yönelik bir işlevi temsil etmektedirler. Emek gücüne verimlilik kazandırma yoluyla daha ucuz ve daha esnek çalışma koşulları yaratılması ve bunun işsizliği önleme şeklindeki bir kılıfa uydurulması kapitalist sistemin emek gücünü eğitim sisteminin değiştirilmesi üzerinden yeniden ürettiğini göstermektedir. Türkiye'de kapitalizmin gelişimi süresince büyük sermayenin Departman II üretimindeki hız, miktar ve çeşitliliğin artması için Departman I üretimine yönelmiş olması ve buna uygun yapıda bir emek gücüne (beşeri sermayeye) sahip olmak istemesi, eğitim sisteminde bu tarz taleplerin oluşmasına yol açmıştır. MLMM Projesi'nin “Meslek Lisesi Memleket Meselesi” sloganıyla hareket ederek, okulları birer nitelikli emek gücü yetiştirme merkezi olarak algılamasının geri planında kapitalizmin kendi içsel dinamiklerinden kaynaklanan işsizlik sorununa çare bulmak değil aksine bu çelişkilere süreklilik kazandırarak sermaye birikimini güçlendirmek yatmaktadır.

5.6. MEGEP (Mesleki Eğitim ve Öğretim Sisteminin Güçlendirilmesi Projesi)

MEGEP, Türkiye'de beşeri sermayenin geliştirilmesine yönelik uygulamalardan biri olarak, AB desteğinde ve MEB kapsamında uygulanan bir projedir. Sermaye örgütlerinin bünyesinde faaliyet gösteren bazı kurumsal yapıların ve çeşitli sendikaların oluşturmuş olduğu (TOBB, TÜSİAD, TESK, TİSK, TÜRK-İŞ, DİSK, HAK-İŞ) bir yapıyı ifade etmektedir. Bu projenin genel tanımı şu şekilde yapılmaktadır:

Türkiye uzun süredir iş gücünün niteliğini yükseltmek ve ekonominin tüm sektörlerinde istihdam imkânlarını artırabilmek için mesleki eğitim sistemini geliştirmeye çalışmaktadır. Bu çaba, Türkiye'nin dünyanın önde gelen ekonomileri arasında rekabet edebilirliği ve Avrupa Birliği'ne giriş bağlamında daha da anlamlı hale gelmektedir. Bunun sonucunda Türkiye, ekonomisinin iş gücü ihtiyacıyla, mesleki ve teknik okullarının çıktıkları arasındaki boşluğu kapatabilmek amacıyla bazı proje fikirleri geliştirmiştir. Bu yöndeki ilk adım olarak, 4 Temmuz 2000 tarihinde, Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Avrupa Birliği arasında MEGEP imzalanmıştır (MEGEP,2012).

İşgücü niteliğini yükseltmek, sermaye örgütlerinin ihtiyaç duyduğu beşeri sermayenin geliştirilmesi amacını taşımaktadır. İstihdam imkânları yaratmak ise yalnızca mesleki eğitimi daha fazla ön plana çıkarmak ve eğitim sisteminde meslek edindirme odaklı bir anlayışı yerleştirme çabasından ileri gelmektedir. Çünkü meslek liseleri ve yükseköğretim kurumları aracılığıyla ucuz ve kalifiye emek gücünü elde etmek üzere beşeri sermaye yaratmak bu amaca giden en hızlı yol olarak algılanmaktadır. Bu algı çerçevesinde MEGEP'in amaçları şu şekilde verilmiştir:

- a) 12 yıllık temel eğitime geçiş için alt yapı oluşturmak,
- b) Meslekî eğitim sistemimizi; AB ve gelişmiş ülkelerdeki standartlara yükseltmek,
- c) Sosyo-ekonomik gereksinimler ve hayat boyu öğrenme ilkeleri doğrultusunda güçlendirmek” (MEGEP,2012).

Bu kapsamda MEGEP'e göre, dünya değişen bir sürecin içerisinde girmiştir. Dolayısıyla bu değişim süreci, bir yandan ekonomik büyüme ve refah ortamı oluştururken, diğer yandan da teknolojik gelişmeler yeni çalışma ortamlarına ve biçimlerine, bireylerin ve toplumların eğitim yoluyla hazırlanması gerçeğini ortaya çıkarmaktadır. Aynı zamanda söz konusu değişim, yeni meslek tiplerini de yaratarak iş dünyası için yeni meslekleri icra edebilecek tarzdaki nitelikli emek gücünü gerekli kılmıştır. Dolayısıyla MEGEP'e göre bu durum mesleki ve teknik eğitimin güçlendirilmesiyle elde edilebilecektir. MEGEP bu yönüyle, en yüksek işsizlik oranlarının mesleki ve teknik okul mezunları arasında görüldüğünü söyleyerek, eğitim-istihdam ilişkisinin yeterince kurulmadığını, mesleki eğitimin emek gücü piyasasının ihtiyaçları doğrultusunda düzenlenemediğini ileri sürmüştür. Beşeri sermayenin geliştirilmesi için meslek liselerinin güçlendirilmesi gerektiğine vurgu yaparak işsizliğin meslek ve beceri kazanımıyla önlenebileceği üzerinde yoğunlaşmıştır

MEGEP, Türkiye'de beşeri sermayenin geliştirilmesine yönelik AB standartlarına uygun nitelikte emek gücü yetiştirilmesi kaygısıyla hareket etmiş bu amaçla, meslek liseleri

ve meslek yüksekokullarının yeniden yapılandırılmasını ön plana çıkarmış ve bunu hayat boyu öğrenme stratejisi çerçevesinde ele almak istemiştir. Hayat boyu öğrenme stratejisini genel olarak eğitimin bütününe de yaymayı hedef edinen MEGEP somutunda görüldüğü gibi, sermayenin ihtiyaç duyduğu nitelikli emek gücünün elde edebilmesi için devlet sermayenin çıkarları adına belirgin bir var olma hali gerçekleştirmektedir. MEB'e bağlı olarak Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü'nün kurulması bunun en açık kanıtı olmaktadır. Bu doğrultuda hayat boyu öğrenme stratejisini eğitim sisteminde mesleki becerilerin geliştirilmesi konusunda merkeze yerleştirmiş olan MEGEP, bu konuda devlet kurumlarının ve iş dünyasını temsil eden kurumsal yapılanmaların ortak hareket etmeleri gerektiğini savunarak hayat boyu öğrenmenin gerçekleştirilmesine ilişkin bir görev dağılımı yapmıştır. MEGEP'e göre devlet kurum ve organizasyonları ile iş dünyası hayat boyu öğrenme konusunda teşvik edici bir rol üstlenmektedir. Devlet kurumlarının görevleri arasında eğitim program ve müfredatının hayat boyu öğrenmenin gereklerini yansıtmasını sağlamak yer alırken, kişilerin hayat boyu öğrenme çerçevesinde kazanılan bilgi, beceri ve tecrübeye dayalı kariyer gelişimini desteklemek ise iş dünyasının görevleri arasındadır (MEGEP,2007,8).

Bu görev dağılımı, esasen Türkiye'de beşeri sermayenin geliştirilmesine yönelik olarak sürekli bir biçimde dile getirilen eğitimin iş dünyasının ihtiyaçları doğrultusunda düzenlenmesi gerektiği düşüncesine uzanmaktadır. Çünkü MEGEP gibi kurumlar, iş dünyasının nitelikli emek gücü açığını kapatmak amacıyla oluşturulmuş ve işsizliği önleme çabasına istinaden ortaya çıkmışlardır. Dolayısıyla iş dünyası, belirli meslek gruplarına dair nitelikli emek gücü bulma sorunu yaşarken devlet kurumları da bunu nitelikli emek gücünü elde etmeye yönelik olarak düzenlenmiş bir eğitim sistemi vadederek çözmeye çalışmaktadır. Bu amaçla MEGEP'le aynı doğrultuda ilerleyen İŞKUR da sermayenin ihtiyaç duyduğu nitelikli emek gücü ihtiyacının hangi meslek gruplarında daha fazla olduğunu ortaya koymak ve bu eksikliği kapatabilmek üzere mesleki ve teknik eğitimin hangi doğrultuda geliştirilmesi gerektiğini planlamak üzere bazı mesleklerin sıralamasını vermiştir. Bunlardan bazıları şunlardır: “Dikiş Makinesi Operatörü (Kumaş), Deri Giyim Dikişçisi, Kaynak Teknikeri, Garson (Servis Elemanı), Muhasebeci, Ütücü, Elektrik Teknisyeni (Genel), El ve Makine Dikişçisi (Genel), Torna Tezgâhı Operatörü” (İŞKUR,2007,17).

Bu sıralama içerisinde yer alan mesleklere baktığımızda çoğunun iş piyasası tarafından daha çok kalifiye eleman olarak nitelendirilen kategoriye girdiğini gözlemlemek mümkündür. Hangi mesleklerde daha fazla iş açığı olduğunu gösteren bu sıralama, MEGEP açısından nitelikli emek gücünün hangi alanlara yönelik olarak yetiştirileceğine dair bir bilgiyi ifade etmektedir. Öte yandan MEGEP'in düşüncesine göre, nitelikli emek gücünün durumuna yönelik bu bilgi, firmaların ihtiyacı çerçevesinde gelişmektedir. Bu bağlamda, eğitim ve istihdam arasında kurulamayan bağlar iş dünyasının taleplerini belirlemede ve özellikle kalifiye emek gücüne olan ihtiyacı karşılamaya yönelik olarak meslek liseleri, yüksekokullar ve okul dışında beceri kazandırmayı amaçlayan sertifika veren kurumlar yeniden yapılandırılmaktadır.

Söz konusu yeniden yapılandırma faaliyetinde sertifika veren kurumlar açısından Mesleki Yeterlilik Kurumu'nun kurulması ve bunun daha da geliştirilmesi için Ulusal Yeterlilik Sistemi (UYS)'nin kurulmasına yönelik tartışmalar beşeri sermayenin gelişiminde sertifikalandırma ve belgelendirme yoluyla bir yeterlilik belirlemede öne çıkmaktadır. MEGEP'in başardığı bir proje olarak nitelendirilen MYK'nin kurulmasıyla eğitim- istihdam ilişkisi güçlenecek ve iş dünyasının hızla değişen ekonomik ve teknolojik koşullara bağlı olarak sürekli yeniden şekillenen ihtiyaçlara uygun mesleklere ilişkin beceri düzeylerinin tespiti ve tescili kolaylaşacaktır (MYK,2012). Bu nedenle bir sonraki adım MYK ve UYS'nin Türkiye'de beşeri sermayenin gelişiminde nasıl bir yere oturduğunu açıklamak olacaktır.

5.7. Beşeri Sermaye Gereksinimi ve İşsizlik İkileminde (MYK) Mesleki Yeterlilik Kurumu ve (UYS) Ulusal Yeterlilik Sistemi

MEGEP çerçevesinde kurulan MYK'nin temel hedefi, ölçme ve değerlendirmeye dayalı bir anlayışla biçimlenen eğitim sistemi içerisinde sermayenin ihtiyaç duyduğu emek gücünü mesleki eğitimin geliştirilmesi yoluyla elde etmeye çalışmak ve bunun için de sertifikaya dayanan bir mesleki yeterlilik ölçütü belirlemektir. Buradaki önemli husus, MYK'nin kurulumunda görebileceğimiz gibi, devletin yasama organıyla devreye girerek sermayenin nitelikli emek gücü talebini gerçekleştirmek için uygulamada bulunması, kapitalist sistemde devletin sermayenin çıkarlarını korumak için bulunduğunu kanıtlamaktadır. Bu bağlamda MYK, Türkiye'de iş dünyasının ihtiyaçları ve eğitim sistemi yapısının uyumlu birlikteliğini savunan kesimler için beşeri sermayenin geliştirilmesinde

önemle vurgulanan bir oluşumdur. Başka bir açıdan bakıldığında MYK'nın diğer bir işlevi ise, mesleki eğitimde AB ile uyumlu bir strateji izlemektir. Türkiye'de gerek büyük ölçekli gerekse küçük ölçekli işletmelerin en temel ihtiyacı olarak tanımlanan beşeri sermaye yetersizliğinin aşılması, 2006 yılında yürürlüğe konulan Mesleki Yeterlilik Kurumu Kanunu'yla gerçekleştirilmek istenmiştir. MYK ise kendisini aşağıdaki gibi ifade etmektedir:

“Mesleki Yeterlilik Kurumu (MYK), meslek standartlarını temel alarak, teknik ve meslekî alanlarda ulusal yeterliliklerin esaslarını belirlemek; denetim, ölçme ve değerlendirme, belgelendirme ve sertifikalandırmaya ilişkin faaliyetleri yürütmek üzere 21 Eylül 2006 tarihli ve 5544 sayılı Kanun ile kurulmuştur” (MYK,2012).

Bununla birlikte MYK'nin kanunla belirlenen stratejik amaçları ise şunlardır:

- a) “Ulusal Yeterlilik Sistemi”ni oluşturmak
- b) Eğitim ve istihdamda bireylerin hareketliliğini kolaylaştırmak
- c) Hizmetlerin etkin sunumunu sağlayacak kurumsal kapasiteyi geliştirmek
- d) Ulusal Yeterlilik Sistemi ve Mesleki Yeterlilik Kurumu'nun tanınırlığını arttırmak” (2012).

MYK, mesleki eğitime dikkat çekerek bir ulusal yeterlilik esası belirlemeyi amaçlamıştır. Söz konusu ulusal yeterlilik esası, ölçme-değerlendirme üzerinden belgelendirme ve sertifikalandırmaya dayalıdır. Buna göre, bir kişinin istihdam edilebilmesi ancak ilgili mesleki sertifika ve belge edinmesine bağlıdır. Bunu elde edebilmenin aracı olarak MYK gibi kurumların oluşturulması sağlanmış ve eğitimde sertifikalaşmanın piyasası oluşturulmuştur. Zira piyasası oluştuysa ulusal yeterlilik esasına tabii olmak da belirli bir değeri ifade edeceğinden işsizliği önleme çabası olarak gösterilen bu tarz uygulamaların işsiz kesime yansması da yine belirli bir maliyet unsuru sayılmaktadır. Dolayısıyla bu anlayışa göre, beşeri sermaye potansiyelini arttırmak için çeşitli kurslara gitmek ve istihdam edilebilme koşullarını yaratmak, yalnızca parası olan kesimin gerçekleştirebileceği bir faaliyete dönüşmektedir. Nitekim MYK'nın resmi internet sitesinde yayınladığı yönetmeliğe ilişkin rapordaki 26. Madde bu yargıyı destekleyicidir. Söz konusu madde aşağıdaki gibidir:

- a) “Kurumun ulusal veya uluslararası düzeyde gerçek veya tüzel kişilere vereceği hizmetler karşılığında alınacak ücretler
- b) Kurumun sınav ve belgelendirme çalışmaları karşılığında müracaatçılardan alınacağı masraf karşılıkları kurumun gelirleri arasında sıralanmaktadır” (MYK,2006).

Burada belirtildiği gibi, MYK beşeri sermayenin yaratılması için oluşmuş bir piyasa olarak karşımıza çıkmaktadır. Türkiye’de iş dünyasını temsil eden kurumsal yapıların sürekli dile getirdiği gibi, teknolojik gelişmelerin hız kazanması ve rekabet koşullarının daha da zorlaşması, istihdamın yapısında bir değişime yol açmaktadır. Bu sebeple kişinin değişen istihdamın şartlarına uygun olarak kendisini donatması ve beşeri sermayesini geliştirmesi gerekmektedir. Çünkü istihdam edilebilmesi mesleki bilgi ve becerilerini geliştirerek kendisini sürekli olarak yeniden donatmasına bağlıdır. Beşeri sermaye olmaya yönelik çabayı arttırmayı gerektiren bu zorunluluk ilişkisinde yeni bir rol açığa çıkmaktadır. Bu rolü oluşturan ise kişinin beşeri sermayesini geliştirmesini kolaylaştıracak kurumların işlevselliğidir. MYK bu zorunluluk ilişkisi içerisinde merkeze yerleşerek, kişinin belirli bir fiyata bağlı olarak iş bulabilmesini sağlamayı amaçlayan ve beşeri sermaye yaratma piyasasının önemli bir aktörü haline dönüşmektedir.

MYK’nın diğer bir işlevi ise, değişen teknolojik gelişmeler karşısında yaşamın kendisini sürekli bir öğrenme sürecine dönüştürmeyi amaçlayan bir mesleki eğitim anlayışını yerleştirmek istemesidir. Türkiye’de iş dünyasının önemle üzerinde durduğu hayat boyu öğrenme, mesleksizlik nedeniyle olduğu söylenen işsizlik sorununun çözümü için son derece kritik bir noktaya oturtulmaktadır. Kişinin öğrendiği bilgilerin hızlı bir şekilde eskimesi ve mesleklerin yerini hızlıca başka mesleklere bırakarak yok olması da hayat boyu öğrenmenin yaygınlaştırılması için ortaya atılan gerekçeler arasında yer almaktadır. Hayat boyu öğrenmenin yaygınlaştırılması aynı zamanda, meslek edindirme sürecinin ömür boyu olmasına neden olmaktadır. Böylelikle MYK, iş dünyasının nitelikli emek gücü talebini sağlamak için kendisini sürekli kılan bir mekanizma olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bununla birlikte, MYK tam da bu meslek edindirme olarak biçimlendirilen ölçme ve değerlendirmeye dayalı sertifikalandırmanın yaygınlaştırılmasına ve beşeri sermayenin elde edilmesine yöneliktir. Beşeri sermayenin geliştirilebilmesi için teorik eğitimle becerinin birleştirilmesi ve böylelikle eğitim sisteminin uygulamalı bir nitelik kazanarak meslek edindirmenin ön plana çıkması gerekmektedir. Çünkü Türkiye’de mesleksizlikten kaynaklanan bir işsizlik sorunu vardır ve Türkiye’nin geleceğini tehdit altına aldığı iddia edilen bu sorunun çözümü MYK gibi kurumlar üzerinden gerçekleşecektir (Kutadgobilik,2006). İşsizlik sorunun çözümü için MYK’ya atfedilen önem, eğitim ile

istihdam arasındaki bağı kurulmak istenmesinden kaynaklanmaktadır. Söz konusu bağı kurulmasıyla birlikte belirli meslek standartları belirlenerek sanayinin ihtiyaç duyduğu kalifiye eleman ihtiyacı karşılanmış olacak ve aynı zamanda söz konusu eğitim tarzının içeriği iş dünyası tarafından belirlenecektir. Yapılacak ölçme-değerlendirme sonrasında meslek standartlarına haiz olduğu belirlenen kişilerin sertifikalandırılması sağlanarak istihdam edilebilmelerine imkân tanınacak ve işsizlik sorunu ortadan kalkacaktır (Başesgioğlu,2006).

MYK ile gerçekleştirilen meslek edindirme projesiyle Türkiye’de iş dünyasının beşeri sermayeye duyduğu ihtiyaç giderilmek istenmektedir. Fakat meslek edindirme üzerinden elde edilecek tarzda bir nitelikli emek gücünü temsil eden beşeri sermaye, ancak ilgili mesleğe dair bilgi ve beceriyi kazanmış ve bunun ispatı sayılan sertifikayı edinmiş olan kişilerin istihdam edildiği bir azınlığı ifade etmektedir. Bu durum, geride kalan işsiz kesimi doğrudan mesleksiz olarak kabul eden bir yaklaşım olmakta ve devletin ve sermayenin kurduğu ortak dil, işsizlikle mücadele olmaktadır. Bunun için teknoloji ve rekabetin hızlı bir şekilde artması gerekçe gösterilmekte ve emek gücü verimliliğinin artmasının rekabet edebilmeyi kolaylaştıracağı vurgulanmaktadır.

Eğitimi bu süreç içerisinde odak noktasına yerleştiren MEGEP, MLMM ve UMEM gibi projeler MYK’nın tasarladığı eğitim yönteminin kalifiye eleman ihtiyacını giderecek şekilde mesleki bilgi ve beceriyi kazandıracığına vurgu yapmaktadır. Bu durumda sermaye örgütlerinin mesleki bilgi ve becerinin geliştirilmesi için attığı tüm adımlar, topluma karşı işsizlik ve beşeri sermaye ihtiyacının kesiştiği ortak bir çıkar şeklinde gösterilmektedir. Çünkü TÜSİAD, TİSK, TOBB gibi sermaye örgütlerine göre iş dünyasının nitelikli emek gücü açığı vardır ve bununla birlikte de toplumda artan oranda bir işsizlik sorunu görülmektedir. Sermaye örgütlerinin anlayışına göre, söz konusu işsizliğin kaynağı kapitalizmin kendi yapısal sorunu değil mesleksizliktir. O halde öncelikle mesleksizlik sorununun çözümü için MYK gibi yapıların kurulması desteklenmelidir. Mesleksizliğin ortadan kaldırılması, iki farklı sorunun aynı anda çözülmesi olarak açıklanmak istenmektedir. Bunun nedeni ise sermayenin kalifiye elemana mesleksizlik sebebiyle işsiz olan kesiminse işe ihtiyacı vardır. Mesleksizliğin ortadan kaldırılmasıyla hem nitelikli emek gücü sorununu hem de işsizlik sorununu ortadan kaldıracaktır.

Dahası, sistemi oluşturan temel dinamiklerin rasyonel bir biçimde işlemesi için beşeri sermaye yatırımı ve kaynakların etkin kullanımı, istihdamı arttırmanın koşulları olarak gösterilmektedir. Bu sebeple işsizlik, ana akım iktisat diliyle “piyasada geçerli reel ücret düzeyinden çalışmaya razı olunması fakat iş bulunamaması” olarak tanımlanmaktadır. Bu ücret düzeyi ise emek gücünün ertesi gün işe gidebilmesi için yaşamını yeniden üretmesini sağlayan bir bedeli yani geçimlik ücret düzeyini ifade etmektedir. Bu doğrultuda geçimlik ücret bir yana dursun, teknolojik gelişme ile birlikte üretim araçları olan Departman I mallarının daha donanımlı hale gelmesi, bir yandan makinenin canlı emek gücü üzerindeki denetimini arttırırken öte yandan emek gücünün yapabileceği işlerin artık makine tarafından yapılmaya başlamasıyla ona olan ihtiyacı azaltacaktır.

Ayrıca, emek gücü verimliliğinin arttırılması ve daha gelişmiş makinelerin üretilmesiyle birlikte realizasyon sürecine aktarılan metaların hızla üretilmesi ve çeşitlenmesi, söz konusu metaların üretiminde kullanılan emek zamanını azaltacağından, bu metaların değerini de düşürecektir. Bu düşüş, ücretlere de yansiyarak geçimlik ücretin seviyesini aşağıya çekecektir. Birinci durumda yani emek gücünün yapacağı işlerin makineler tarafından yapılmaya başlanması durumuyla birlikte işsizliği arttırıcı bir etken söz konusuysen, ikinci durumda da makinelerin gelişmesiyle metaların daha hızlı ve çok sayıda üretilmesi söz konusu metaların değerlerinin düşmesiyle birlikte ücretlerde de bir düşüş yaşanmaktadır. Buna bağlı olarak emek gücünün beşeri sermayesinin arttırılması işsizlik sorununu çözen bir yöntem olmamakta, tersine işsizliği arttırmaktadır. Öte yandan geçimlik ücret düzeyini aşağı çekerek emek gücünün kendisini yeniden üretebilmesini imkânsız hale getirmektedir.

Dolayısıyla MYK'nin mesleki eğitimin geliştirilmesi ve yaşam boyu öğrenme vurgusuyla katlayarak arttırmak istediği beşeri sermaye, işsizlikle mücadele etmemektedir. Bu sebeple de MEGEP, MLMM, UMEM gibi oluşumların MYK'nin kurulması ve geliştirilmesi için savunduğu belgelendirme esaslı beşeri sermaye potansiyelinin geliştirilmesi meselesi, Türkiye'de görece artı değer üretimine geçişin bir sonucudur. Aynı zamanda da uluslararası rekabet, küreselleşme ve ekonomik büyüme gibi gerekçeler üzerinden açıklanan bilgi toplumu olma zorunluluğunun yaşam boyu öğrenme mantığı içerisine yerleştirilerek insandan bir sermaye yaratma sürecini yaşamın her alanına yaymaktır.

SONUÇ

Türkiye’de son yıllarda sıklıkla kullanılan kavramlardan biri de *beşeri sermayedir*. Ancak *beşeri sermaye*, sadece işaret ettiği gerçekliği değil, içinde biçimlendiği toplumsal işleyiş-oluşu anlamamızı kolaylaştıran bir özelliğe sahiptir. Olgusal olan ile kavramsal düzlem arasındaki iç bağlantıları anlamamızı kolaylaştıran bu kavram, kapitalizmin işleyiş-oluş hali üzerinden ele alınıp analiz edilmesini gerektirmektedir. Bu gerekliliği yerine getirdiğimiz ölçüde de Türkiye’nin toplumsal işleyişinde gerçekleşen bir dizi değişimi anlamamız kolaylaşacaktır. Temel kavramımız olan *beşeri sermaye* ile bağlantılı olarak analizimizi kolaylaştıran çıkış noktası ise, *emek gücüne nitelik kazandırmaktır*. Nitelik kazandırma ve *beşeri sermaye* kavramlarını işleyiş içinde analiz ettiğimiz anda *değişken sermaye* kavramıyla da bağlantı kurmak gerekmektedir. Tüm bu kavramları işaret ettiğimizde sürecin temel nesnesi/öznesi olan *emek gücü* üzerinde değişim ve bu değişime ilişkin bir dizi müdahale öne çıkmaktadır. Kısaca söyleyecek olursak, *sermaye birikiminin dünya ölçeğinde yarattığı işleyiş-oluşu* eklemelenmeye çalışan *sermayeler* arası rekabetin hız kazanması, *değişmez sermayeye* yönelik bir müdahaleyi zorunlu kılmakta, *değişmez sermayeye* yapılacak bir müdahale de *emek gücü* üzerinde eş anlı bir müdahaleyi beraberinde getirmektedir.

Bu müdahalenin esas nedeni, Türkiye’de *sermaye birikiminin* geldiği aşamada, genel olarak artı değer üretiminin artış göstermesi ancak daha da önemlisi, mutlak artı değerden görece artı değer üretimine doğru bir geçişin yaşanmasıdır. Türkiye’de kapitalist gelişme ilerledikçe, üretim yapısında da değişim yaşanmakta ve bunun bazı toplumsal sonuçları olmaktadır. Üretim yapısındaki farklılaşma, üretim araçlarındaki gelişmişlik düzeyini yani üretkenliği ifade ederken toplumsal olarak *emek gücünü* de eşit düzeyde üretken olmaya zorlamaktadır. Bu durumda *emek gücünün* de üretkenlik düzeyini arttırması için kendisini bir *beşeri sermaye* olarak yeniden üretmesi gerekmektedir. Türkiye’de bugünlerde *sermaye örgütlerinin* *beşeri sermaye* ihtiyacı olarak öne çıkardıkları kavram bu gerçekliğe karşılık gelmektedir.

Bu anlamda Türkiye’de özellikle TÜSİAD, TOBB ve TİSK gibi *sermaye örgütlerinin* gündeminde geniş bir yer tutan *beşeri sermaye* kavramı, aslında iki biçimde açığa çıkmaktadır. Bunlardan birincisi bilgi toplumu olarak nitelendirilen teknolojik düzeyi daha ileri taşıyabilecek, bu anlamda daha donanımlı ve teknolojik alt yapısı güçlü biçimdeki

makine üretmenin bilgisini yeniden üretebilecek yaratıcı emek gücüdür. İkincisi ise bu makineleri kullanmanın bilgisine sahip olan ve değişen teknolojinin getireceği yenilikler karşısında kendi bilgi ve becerisini sürekli yenilemesi gereken ara eleman tarzındaki emek gücüdür. Bu ikili ayırım, sermaye örgütlerinin beşeri sermayeye olan taleplerinde de bir farklılaşma açığa çıkarmaktadır. TÜSİAD daha çok birinci kategorideki beşeri sermayeye olan ihtiyacı vurgularken TOBB ve TİSK'in talebi daha çok ikincisinde yoğunlaşmaktadır

Beşeri sermaye ihtiyacı, sermaye örgütleri tarafından daha çok uluslararası rekabet, küreselleşme ve ekonomik büyüme olgularıyla ilişkilendirilerek açıklanmaktadır. Bu ilişkilendirmede esas olarak varılmak istenen nokta, emek gücü verimliliğinin artırılması yoluyla ekonomik büyümeyi sağlayarak uluslararası rekabet koşullarını iyileştirmektir. Bu bağlamda beşeri sermaye kavramı, son dönemlerde daha çok bilgi toplumu olarak anlamlandırılan bir toplumsal yapı üzerinde, teknolojiyi üretebilme ve kullanabilme becerisine sahip olan ve bu beceriyi sürekli kılmayı bir yaşam tarzı haline getirmeyi başarabilen bir emek gücü yapısına dayandırılmaktadır. Bu emek gücü yapısı, sermaye örgütlerinin ihtiyaç duyduğu nitelikli emek gücünü yani beşeri sermayeyi temsil etmektedir.

TÜSİAD, TOBB ve TİSK özelinde beşeri sermayenin geliştirilmesine yönelik kurulan ortak dil, sanayi ile eğitim sisteminin bir uyum içerisinde olması ve eğitim sisteminin içeriğinin iş dünyası tarafından belirlenerek mesleki eğitime dayanan bir içeriğin yerleştirilmesidir. Böylelikle uygulamaya dayalı bir eğitim anlayışı benimsenmiş ve özel sektörün ihtiyaçlarına cevap verebilen nitelikli emek gücü yani beşeri sermaye ihtiyacı da ortadan kalkmış olacaktır. Bu sebeple sermaye örgütleri, Türkiye'de beşeri sermaye potansiyelinin oluşturulmasına yönelik olarak, eğitim sisteminin değişmesini ancak değişen üretim yapısının bir sonucu olarak sanayinin değişen ihtiyaçlarını karşılayacak emek gücünü üretecek ve yeniden üretecek şekilde yeniden yapılandırılmasını istemektedir. Bu yeniden yapılanma, eğitim sisteminde bütünsel bir değişimi ifade etmekte ve genel eğitimle birlikte meslek yüksekokulları ve yükseköğretim kurumlarında beşeri sermayenin geliştirilmesi için gerekli koşulların oluşturulmasını ifade etmektedir.

Genel eğitimle ilgili olarak sekiz yıllık kesintisiz eğitim modelinden 4+4+4 Kesintili Eğitim Modeli'ne geçilmesi, beşeri sermayenin geliştirilmesi için eğitim sisteminde yapılan önemli bir değişimdir. Bu sisteme geçilmesiyle birlikte genel eğitim süreci dörder yıllık

dönemlere ayrılmakta ve ilk dönem, meslek seçimiyle sonlanmaktadır. Mesleki bilgi ve becerilerin geliştirilmesi ve dolayısıyla uygulamalı eğitim sisteminin belirleyici olması 4+4+4 Kesintili Eğitim Modeli'nin sermaye örgütlerinin ihtiyaç duyduğu nitelikli emek gücünü yani beşeri sermayeyi sağlamak üzere uygulamaya geçirildiğini göstermektedir. Fakat Bu yeni eğitim modeliyle sermaye örgütlerinin ihtiyaç duyduğu emek gücü daha çok ara eleman tarzındaki beşeri sermayeyi ifade etmektedir.

Beşeri sermayenin geliştirilmesine yönelik ihtiyaç, mesleki eğitim tarzının eğitim sisteminin diğer alanlarında da belirleyici olmuştur. Bu durum meslek yüksekokullarının geliştirilmesini gündeme getirirken, yükseköğretim kurumlarının da mesleki eğitimi temel alan bir eğitim anlayışı üzerinden biçimlenmesine yol açmıştır. Bu anlayışın üniversitelerde benimsenmesi, sertifika veren kurumlarla üniversiteler arasındaki farklılığı azaltarak üniversiteleri sürekli eğitim merkezleriyle benzeşen bir noktaya taşımıştır. Aynı zamanda bu benzeşmeyi Türkiye'de beşeri sermayenin geliştirilmesine yönelik bazı uygulamalar üzerinden de okumak mümkündür. UMEM Beceri'10 Projesi, MLMM, MEGEP, MYK ve UYS bunlar arasında yer almaktadır. Sermaye örgütlerinin beşeri sermaye ihtiyacını karşılamak amacıyla devlet desteği alınarak okul dışı alanlarda beceri geliştirme ya da nitelik kazandırma amaçlı sertifika veren kurumların çoğaltılmış olması, Türkiye'de beşeri sermaye potansiyelini daha hızlı geliştirme hedefinin gerçekleştirilmek istenmesidir.

Çalışmanın odak noktasını oluşturan ve 3. Bölümde ayrıntılı bir şekilde ele alındığı gibi, Türkiye'de beşeri sermayenin geliştirilmek istenmesi aslında, Türkiye'de kapitalist gelişim sürecinde görece artı değerın ağırlık kazanmasının eğitim ve emek gücü ilişkisi üzerindeki etkisinin bir sonucudur. Bu ilişkinin tarihsel süreç içerisinde nasıl biçimlendiğini anlamak, öncelikle Türkiye'de kapitalist gelişme süreci içerisinde belirli tarihsel noktalara değinmeyi ve burada görece artı değerın yapısal koşullarını görmeyi gerektirmiştir. Mutlak artı değerden görece artı değere geçiş sürecinin çeşitli evrelerinde eğitim politikalarına yönelik değişimlerin emek gücü dönüşümünü nasıl tetiklediği ve bu dönüşümün bugünlerde beşeri sermaye olarak ele aldığımız kavramın Türkiye'deki gelişimine nasıl bir köken oluşturduğuna dikkat çekilmiştir.

Bu anlamda çalışmanın bu bölümü, değişimin birden bire gerçekleşmediği ve bir süreci içerdiği önermesinden hareketle, Türkiye’de üretken sermayenin oluşum ve gelişim yıllarını içeren 1960’lardan 2000’li yıllara uzanan bir dönemlendirme üzerinden biçimlenmektedir. Çalışma yalnızca Türkiye’de kapitalist gelişmenin kritik evrelerine dikkat çekerek, eğitim ve emek gücü ilişkisinin nasıl biçimlendiğini göstermiştir. Bu anlamda sanayi sermayesinin üretkenlik düzeyinin yükseltilmesi tarihsel süreç içerisinde daima önemli olmuş ve bunun eğitimdeki yansıması daha yüksek vasıfta ve uzmanlaşmış emek gücü ihtiyacını karşılayacak şekilde düzenlenmesinin en önemli amaç olarak dile getirilmesi olmuştur.

Bu anlamda, bölümde de anlatıldığı üzere, 1960’larda içe yönelik sermaye birikim modelinin uygulanmasıyla iç birikim belirli bir düzeye ulaşmış ve dışa yönelik birikime yönelmek bir zorunluluk haline gelmiştir. İçe yönelik birikim modelinin krizi, döviz darboğazı ve artan ödemeler dengesi açıklıklarıyla birlikte şiddetlenmiş ve bir sonraki adımda kendisini dışa yönelik birikim modeli olarak göstermiştir. İthal ikameci sanayileşme stratejisi olarak da nitelendirilen bu modelle, artık ülke içerisinde yapılan üretim ihracata yönlendirilmiş ancak üretimin gerçekleştirilmesi için gerekli olan ara mallar ithal edilmiştir. İthalat pahasına yapılan ihracatla kronikleşen ödemeler dengesi açıklıklarını kapatmak için bu malların ülke içerisinde üretilmesi biçiminde yeni sanayileşme stratejileri gündeme gelmeye başlamıştır. Bunların ülke içerisinde üretilmesi, belirli bir üretkenlik düzeyini ve emek gücünün gerekli ileri teknoloji içeren bilgiye ve uzmanlığa sahip olmasını gerektirmiştir. Bu nedenle bilgi toplumu ya da teknoloji çağı gibi argümanlarla eğitim sisteminin çağın gereklerine uygun ve sanayinin ihtiyaçlarına cevap verecek şekilde yeniden düzenlenmesi ve eğitimde teknolojik bir alt yapı sağlanması gerektiği vurgulanmıştır. Beşeri sermayeye yatırım yapmak olarak nitelendirilen bu vurguya bakıldığında, emek gücünün kapitalist ilişkilerin değişen evrelerinde beşeri sermaye biçimindeki bir değişimin içerisine çekildiği görülmektedir. Bu anlamda kendisine sürekli yatırım yapan, alanında uzman, bilgi ve beceri edinmenin kendisini bir beceri haline dönüştürmüş ve yaşam boyu öğrenen bir emek gücü tipolojisiyle karşılaşmaktadır.

Özellikle 2001 sonrası süreçte görece artı değer üretiminin yoğunluk kazanmasıyla birlikte daha da hız kazanan bu sürecin eğitim ve emek gücü ilişkisini beşeri sermaye yaratma

olarak yeniden biçimlendirmesi üretim alanında yaşanan yapı içi dönüşümün (emek yoğun sektörlerden sermaye yoğun sektörlere geçilmesinin) bir sonucudur.

Bu analizi güçlendirmek için Türkiye’de sermaye birikiminin genel eğiliminde dış ticaretin genel durumuna bakılmış ilgili dönemler ilişkin ithalat ve ihracatın makro verilerine yer verilmiştir. Bu veriler üzerinden ithalat ve ihracatın en çok hangi mal bileşimine yoğunlaştığı anlaşılmalı istenmiştir. Böylece ithalatın en çok ara malı üzerinde yoğunlaştığı görülmekte ve Türkiye’de bazı eleştirel iktisatçılar tarafından bu malların ithal edilmesinin dış ticaret açıklarına yol açması sebebiyle ülke içerisinde üretilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Buna bağlı olarak, üretim aşamasında kullanılacak söz konusu ara mallarının üretilmesi için gerekli olan bilgi ve yaratıcılığa sahip emek gücünün yani beşeri sermayenin ülke içerisinde yetiştirilmesine yönelik öneriler geliştirilmiştir. Bu önerilere göre, söz konusu döviz darboğazlarının aşılmasının kesin çözümü ülke içerisinde beşeri sermaye potansiyelinin arttırılması ve eğitim sisteminin de bu potansiyeli arttıracak şekilde yeniden düzenlenmesi bir zorunluluk halini almıştır.

Bu sonuçlara varmakla birlikte çalışma, Türkiye’de görece artı değer üretiminin ağırlık kazanmasıyla birlikte eğitim ve emek gücü arasındaki ilişkinin süreç içerisinde nasıl bir dönüşüm yaşadığını ele alan ilk çalışma olması açısından bir çıkış noktası oluşturmaktadır. Ancak Türkiye’de kapitalist gelişim, bir süreci ifade etmektedir ve bu anlamda Türkiye’de üretim yapısındaki değişimlerin eğitim sistemi ve emek gücü üzerinde nasıl bir etki yaratacağı, devam etmekte söz konusu sürecin geldiği düzey üzerinden yeniden biçimlenecektir.

KAYNAKÇA

Kitaplar

- Althusser, L. (2006). *İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları*. A. Tümertekin (çev.), İstanbul: İthaki Yayınları (orijinal basım tarihi: 1970).
- Amin, S. (1997). *Emperyalizm ve Eşitsiz Gelişme*. S. Lim (çev.), İstanbul: Kaynak Yayınları, (orijinal basım tarihi: 1976).
- Becker G. S. (1964). *Human Capital A Theoretical And Empirical Analysis With Special Reference To Education*. Third Edition The University Of Chicago Press.
- Barber, W. J. (1995). *İktisadi Düşünce Tarihi*. İ. Durdu (çev.), İstanbul: Şule Yayınları (orijinal basım tarihi: 1967).
- Boratav K. ve E. Türkcan. (1993). “Sanayileşme İçin Yeni Bir Strateji Önerisi” *Türkiye’de Sanayileşmenin Yeni Boyutları ve KİT’ler*. İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.
- Braverman, H. (2008). *Emek ve Tekelci Sermaye*. Ç. Çidamlı (çev.), İstanbul: Kalkedon Yayınları (orijinal baskı tarihi 1974).
- Drucker, P. F. (1993). *Kapitalist Ötesi Toplum*. B. Çorakçı (çev.), İstanbul: İnkılap Kitabevi (orijinal basım tarihi: 1993).
- Fine, B. ve A. Saad-Filho. (2006). *Marx’ın Kapitali*. N. Satlıgan (çev.), İstanbul: Yordam Yayınları (orijinal basım tarihi: 2004).
- Focault, M. (2001). *Kelimeler ve Şeyler İnsan Bilimlerinin Bir Arkeolojisi*. M. A. Kılıçbay (çev.), İstanbul: İmge Yayınları (orijinal basım tarihi: 1966).
- Foley, D. (2002). “Emek Gücü”. H. Nalçaoğlu (çev.), *Marksist Düşünce Sözlüğü* M. Tunçay (drl.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Friedman, M. (1988). *Kapitalizm ve Özgürlük*. D. Erberk ve N. Himmetoğlu (çev.), İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi (orijinal basım tarihi: 1962).
- Ecevit, Y. (2011). “İnsan Sermayesi Kuramı.” *Anadolu Üniversitesi Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Ercan, F. (1998). *Eğitim ve Kapitalizm Neo- Liberal Eğitim Ekonomisinin Eleştirisi*. İstanbul: Bilim Yayıncılık.

- Ercan, F. (2006). “Türkiye’de Kapitalizmin Süreklilik İçinde Değişimi (1980-2004)” D. Yılmaz, F. Akyüz, F. Ercan, K.R. Yılmaz, Ü. Akçay, T. Tören (drl.). *Türkiye’de Kapitalizmin Gelişimi* Ankara: Dipnot Yayınları.
- Ercan F ve G. Tuna (2006) “İç Burjuvazinin Gelişimi: 1960’lardan Günümüze Bakış” *İktisat, Siyaset ve Devlet Üzerine Yazılar, Prof. Dr. Kemal Saybaşılı’ya Armağan*. İstanbul: Bağlam Yayınevi.
- Ercan F. , D. Gültekin-Karakaş ve K. Tanyılmaz. (2008). “Türkiye’de Sermaye Birikimi, Sanayileşme Politikaları ve Sektörel Değişimler.” *Çeşitli Yönleriyle Cumhuriyetin 85’inci Yılında Türkiye Ekonomisi*. Ankara: Gazi Üniversitesi Yayınları.
- Ercan, F. (2011). “Ön söz” *Düşünce Fabrikaları, Sermayenin Harici Belleği*. Özlem Tezçek. İstanbul: Sav Yayınları.
- Ercan, F. (2013). “Geç Kapitalistleşme Sürecinde Türkiye’de Toplumsal Dönüşüm ve Sınıfların Oluşumu” , *Toplumsal Tabakalaşma ve Eşitsizlik*. M.C. Ecevit ve F. Güneş (drl.). Eskişehir: Açıköğretim Fakültesi.
- Gülalp H. (1987). *Gelişme Stratejileri ve Gelişme İdeolojileri*. Ankara: Yurt Yayınları.
- Gülalp H. (1993). *Kapitalizm, Devlet ve Sınıflar*. İstanbul: Belge Yayınları.
- Gültekin-Karakaş D. (2009). *Hem Hasımız Hem Hısıımız Türkiye Finans Kapitalinin Dönüşümü ve Banka Reformu*. Ş. Tokel (çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Gürak, H. *İktisat 2 Geleneksel “Akademik” İktisada Alternatif “Yaratıcı Zihinsel Emek” Kavramı Üzerine İnşa Edilmiş İktisadi Görüşler*. Ankara: 2011, Genesis Kitap.
- Harvey, D. (2012). *Sermayenin Sınırları*. U. Balaban (çev.), Ankara: Tan Yayınları (orijinal basım tarihi: 1982).
- Hunt, E. K. (2005). *İktisadi Düşünce Tarihi*. M. Günay (çev.), Ankara: Dost Kitabevi (orijinal basım tarihi: 1979).
- Illich, I. (2005). *Okulsuz Toplum*. M. Özay (çev.), İstanbul: Şule Yayınları (orijinal basım tarihi: 1971).
- Jessop, B. (2009). *Kapitalist Devletin Geleceği*. Ahmet Özcan (çev.), Ankara: Epos Yayınları (orijinal basım tarihi: 2002).
- Kepenek Y. (1987). *Gelişimi, Üretim Yapısı ve Sorunlarıyla Türkiye Ekonomisi* Ankara: Teori Yayınları.
- Luxemburg, R. (2004). *Sermaye Birikimi*. T. Ertan (çev.), İstanbul: Belge Yayınları (orijinal basım tarihi: 1913).
- Mandel, E. (2008). *Marx’ın Kapitali*. O. S. Binatlı (çev.), İstanbul: Yazın Yayıncılık (orijinal basım tarihi: [V1,1976; V2, 1978; V3,1981]).

- Marx, K. (1998). *Artı Değer Teorileri I*. Y. Fincancı (çev.), Ankara: Sol Yayınları (orijinal baskı tarihi: 1862-1863)
- Marx, K. (2000). *Kapital Cilt 1*. A. Bilgi (çev.), İstanbul: Sol Yayınları (orijinal baskı tarihi: 1867).
- Marx, K. (2008). *Grundrisse Ekonomi Politikinin Eleştirisi İçin Ön Çalışma*. S. Nişanyan (çev.), İstanbul: Birikim Yayınları (orijinal baskı tarihi: 1939).
- Marx, K. (2011). *Kapital Cilt 1*. N. Satlıgan (çev.), İstanbul: Yordam Yayınları (orijinal baskı tarihi: 1867).
- Özgür, Ö. (1972). *100 Soruda Türkiye’de Kapitalizmin Gelişmesi*, İstanbul: Gerçek Yayınları.
- Özguven, A. (1992). *İktisadi Düşünceler- Doktrinler ve Teoriler*. İstanbul: Filiz Kitabevi.
- Poulantzas, N. (1992). *Siyasal İktidar ve Toplumsal Sınıflar*. Ş. Süer-L. F. Topaçoğlu (çev.), İstanbul: Belge Yayınları (orijinal basım tarihi: 1968).
- Rikowski, G. (2011). *Marksist Eğitim Kuramı ve Radikal Pedagoji*. C. Atay (çev.), İstanbul: Kalkedon Yayınları.
- Rosdolski, R. (2012). *Marx’ın Kapitalinin Oluşumu*. M. Çelik (çev.), İstanbul: Otonom Kitabevi (orijinal basım tarihi: 1968).
- Savaş, V. F. (1997). *İktisadın Tarihi*. Ankara: Liberal Düşünce Topluluğu Yayınları.
- Schultz T.W. (1966). “Beşeri Sermayeye Yapılan Yatırım”. Fahir Gürkan (çev.), *İktisadi Kalkınma-Seçme Yazılar*. M. Berk, F. Förün, S. İlkin (drl.). Ankara: ODTU yayınları.
- Schumpeter, J. A. (2010). *Kapitalizm, Sosyalizm, Demokrasi*. H. İlhan (çev.), Ankara: Alter Yayınları (orijinal basım tarihi: 1947).
- Sennet, R. (2009). *Yeni Kapitalizmin Kültürü*. A. Onacak (çev.), İstanbul: Ayrıntı Yayınları (orijinal basım tarihi: 2006).
- Smith, A. (2006). *Milletlerin Zenginliği*. H. Derin ve G. Kazgan (çev.), İstanbul: İş Bankası Yayınları (orijinal basım tarihi: 1771).
- Sohn-Rethel A. (2011). *Zihin Emeği Kol Emeği*. A. D. Temiz (çev.), İstanbul: Metis Yayınevi (orijinal basım tarihi: 1978).
- Soydan, T. (2008). “İnsan Sermayesi Kuramı”. *Özgür Üniversite Ekonomik Kurumlar ve Kavramlar Sözlüğü*. Ankara: Özgür Üniversite Yayınevi.
- Sönmez, M. (1986). *Türkiye Ekonomisinde Bunalım 12 Eylül Sonrasının Ekonomi Politikası*. İstanbul: Belge Yayınları.

- Sönmez, M. (1992). *100 Soruda 1980'lerden 1990'lara Dışa Açılan Kapitalizm* İstanbul: Gerçek Yayınları.
- Sönmez, M. (2010). *Türkiye'de İş Dünyasının Örgütleri ve Yeni Yönelimleri* Ç. Çıdamlı (Ed.). İstanbul: Friedrich Ebert Stiftung.
- Taylor, F. W. (1997). *Bilimsel Yönetimin İlkeleri*. H. B. Akın (çev.), Konya: Çizgi Kitabevi Yayınları (orijinal basım tarihi: 1911).
- Tezcek Ö. (2011). *Düşünce Fabrikaları Sermayenin Harici Belleği*. İstanbul: Sav Yayınları.
- Türkay, M. (2009). *Sermaye Birikimi, Kalkınma ve Azgelişmişlik*. İstanbul: Sav Yayınları.

Sürekli Yayınlar

- Balcı S. (2006). Rekabetçi Bir Ekonomi Oluşturmada Ülkemizde Mesleki ve Teknik Eğitimin Önemi, Temel Sorunlar ve Öneriler. *TİSK İşveren Dergisi*. http://www.tisk.org.tr/isveren_sayfa.asp?yazi_id=1523&id=82(3 Ocak 2012).
- Başesgioğlu, M. (2006). Eğitimin İçeriğini İş Piyasası Belirleyecek. http://www.tisk.org.tr/isveren_sayfa.asp?yazi_id=1495&id=81(3 Ocak 2012).
- Bilen M. ve İ. G. Yumuşak. (2008). Gary S. Becker'in İktisat İlimine ve Beşeri Sermaye Teorisine Katkıları. *The Journal Of Knowledge Economy & Knowledge Management*. 3.1, 1-14.
- Bowles S.- H. Gintis. (1975). The Problem With Human Capital Theory A Marxian Critique. *American Economic Review*, 65.2, 74-82.
- Ercan F. ve Ş. Özar. (2000). Emek Piyasası Teorileri ve Türkiye'de Emek Piyasası Çalışmalarına Eleştirel Bir Bakış. *Toplum ve Bilim Dergisi*. 86.Güz, 22-71.
- Gültekin-Karakaş D. ve F. Ercan. (2008). Türkiye'de Uluslararasılaşma Sürecindeki Sermayenin Üretken ve Para Sermaye Arasındaki Zaman Yönelimli Stratejik Tercih. *İşletme ve Finans* 23.262, 35-55.
- Karagül M. (2003). Beşeri Sermayenin Ekonomik Büyümeyle İlişkisi ve Etkin Kullanımı. *Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi* 3.5, 79-90.
- Kaynak, M. (2006). Türkiye'de Emek Kalitesi. *TİSK Akademi Dergisi*. 1.1, 75-88.
- Koç, V. M. (2006). Meslek Lisesi Memleket Meselesi *TİSK. İşveren Dergisi*. http://www.tisk.org.tr/isveren_sayfa.asp?yazi_id=1562&id=83(3 Ocak 2012).
- Kudatgobilik, T. (2006). Mesleki Yeterlilik Kurumu Mesleksizlik Sorununu Hafifletecek. *TİSK İşveren Dergisi*
http://www.tisk.org.tr/isveren_sayfa.asp?yazi_id=2539&id=116(3 Ocak 2012).
- Kurt H. (2003). Türkiye'de Verimlilik ve İstihdam. *TİSK İşveren Dergisi*
http://www.tisk.org.tr/isveren_sayfa.asp?yazi_id=745&id=44(3 Ocak 2012).
- Mihçı, H. (2012). Kesintili ve Kademeli Eğitim Sistemi Neden Getirildi? *Eleştirel Pedagoji Dergisi*, 4.21, 29-36.
- Öztürk N. (2005). İktisadi Kalkınmada Eğitimin Rolü. *Sosyo Ekonomi Dergisi*. 1.1, 27-44.
- Özyakışır D. (2011) Beşeri Sermayenin Ekonomik Kalkınma Sürecindeki Rolü: Teorik Bir Değerlendirme. *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, 6.1, 46-71.

- Peters M. (2001). National Education Policy Constructions Of The 'Knowledge Economy': Towards a Critique. *Journal of Educational Enquiry*. 2.1, 1-22.
- Pirler B. (2010). Verimlilik, Büyüme ve İstihdam İlişkileri. *TİSK İşveren Dergisi*. http://www.tisk.org.tr/isveren_sayfa.asp?yazi_id=2699&id=121 (3 Ocak 2012).
- Rikowski G. (2004). Marx and the Education of the Future. *Policy Futures in Education*. 2. 3 & 4, 565-577.
- Taban S. ve M. Kar. (2006). Beşeri Sermaye Ekonomik Büyüme ve Nedensellik Analizi 1969-2001. *Sosyal Bilimler Dergisi* 1,159-182.
- Tuna Ş.G. , M. Yaman-Öztürk ve F. Ercan (2008) "Günümüz Gerçeğinden Hareketle Geçmişe Bakmak (2006-1960) Kalkınma mı Sermaye Birikimi mi? İş, Güç Endüstri İlişkileri İnsan Kaynakları Dergisi 10.4, 9-87.
- Tuna Y. (2010). Eğitim ve İşgücü Piyasası. *TİSK İşveren Dergisi* 48.6-7: 58-59. http://www.tisk.org.tr/isveren_sayfa.asp?yazi_id=2717&id=121
- Uzaslan, T. (2004). Gelecekte Mesleki Eğitim. *TİSK İşveren Dergisi*. http://www.tisk.org.tr/isveren_sayfa.asp?yazi_id=965&id=55(3 Ocak 2012).
- Yaman-Öztürk M. ve F. Ercan. (2009). 1979 Krizinden 2001 Krizine Türkiye'de Sermaye Birikimi Süreci ve Yaşanan Dönüşümler *Praksis Dergisi* 1.19, 55-93.

Kongrede Sunulan Yayınlar ve Seminerler

Ercan, F. (8-10 Aralık 2006) “Actuality Of Marx’s ‘Capital’ And Marxian Political Insight: The Turkish Case” *Historical Materialism Annual Conference: ‘New Directions In Marxist Theory’* London,1-19.

Rikowski G. (24 Mart 2001). Six Points On Education For Human Capital, Employers’ Needs And Business In New Labour’s Green Paper. *Open Meeting on Promoting Comprehensive Education in the 21st Century*. London, 1-12.

Rikowski, G. (7 Mart 2002). Methods For Researching The Social Production Of The Labour Power In Capitalism. *University College Northampton School ff Education Research Seminar*. London, 1-34.

Raporlar

Aktaşlı İ. ve I. Tüzün (2012). Mesleki ve Teknik Eğitimde Kalite Strateji Belgesi. *Meslek Lisesi Memleket Meselesi(MLMM) ve Eğitim Reformu Girişimi Rapor*. İstanbul.

DPT (1963). Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 1963-1967. Ankara.

DPT (1968). İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 1968-1972. Ankara.

DPT (1979). Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı 1979-1983. Ankara.

DPT (2000). Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 2000-2005. Ankara.

DPT (2001). Nitelikli İnsan Gücü Meslek Standartları Düzeni ve Sosyal Sermaye Birikimi, Özel İhtisas Raporu. Ankara.

DPT (2006). Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı. Ankara.

Köseleci N. (2012). Mesleki ve Teknik Eğitimde Güncellenmiş Durum Analizi. *Meslek Lisesi Memleket Meselesi(MLMM) ve Eğitim Reformu Girişimi Rapor*. İstanbul.

Köseleci N. (2012). Hayat Boyu Öğrenme Çerçevesinde Mesleki Beceri Kazanımı Uluslararası Eğilimler. *Meslek Lisesi Memleket Meselesi(MLMM) ve Eğitim Reformu Girişimi Rapor*. İstanbul.

MEB (2011). Milli Eğitim Bakanlığı'nın Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname. Ankara.

MEGEP (2007). Hayat Boyu Öğrenme Strateji Belgesi (Taslak). Ankara.

MYK (2012). Mesleki Yeterlilik Kurumu 2011-2015 Yılı Stratejik Planı. Ankara.

OECD "Human Capital: How What You Know Shapes Your Life Summary in Turkish". <http://www.oecd.org/insights/38435942.pdf> İndirilme Tarihi 12 Temmuz 2012.

OECD (1998). "Centre For Educational Research And Innovation Human Capital Investment An International Comparison". <http://www.oecd.org/edu/cei/centreforeducationalresearchandinnovationcei-consultantscolumn.htm> İndirilme Tarihi: 12 Temmuz 2012.

Sanayi ve Ticaret Bakanlığı (2010). "Sanayi Strateji Belgesi 2011-2014 AB Üyelğine Doğru". Ankara.

TEPAV(2006). Avrupa Birliği Müzakere Sürecinde "Eğitim ve Kültür". Ankara.

- TEPAV (2007).* Türkiye'nin Rekabet Gücü İçin Sanayi Politikası Çerçevesi. Ankara.
- TEPAV (2010).* BECERİ'10 Beceri Kazandırma ve İş Edindirme Seferberliği. Ankara.
- TEPAV (2010).* BECERİ'10 Uzmanlaşmış Meslek Edindirme Merkezleri Projesi Bilgilendirme Kitapçığı. Ankara.
- TEPAV (2010).* Rekabetçilik İçin Kaliteli Eğitim Şart. Ankara.
- TOBB (2010).* Uzmanlaşmış Meslek Edindirme Merkezleri (UMEM) Beceri'10 Projesi Nedir? Ankara.
- TOBB (2011)* Daha İyi Bir Gelecek, Daha İyi Bir Türkiye İçin Görüş ve Öneriler-10. Ankara.
- TEPAV (2011).* OECD Beceri Stratejisi ve UMEM Projesi. İstanbul.
- TEPAV (2011).* Tersine Beyin Göçü Politikalarının Sanayi Politikalarına Entegrasyonu: Ülke Örnekleri ve Türkiye İçin Dersler. Ankara.
- TOBB-ETÜ (2012).* SPM (Sosyal Politikalar Uygulama ve Araştırma Merkezi, UMEM BECERİ'10 Projesi'ne Kaydolanlar Neden Sonuna Dek Kalamıyorlar? Ankara.
- TÜSİAD (1999).* Türkiye'de Mesleki ve Teknik Eğitimin Yeniden Yapılandırılması. İstanbul.
- TÜSİAD (2003).* Türkiye'de Yükseköğretimin Yeniden Yapılandırılması: Temel İlkeler. İstanbul.
- TÜSİAD (2004).* Türkiye'de İşgücü Piyasasının Kurumsal Yapısı ve İşsizlik. İstanbul.
- TÜSİAD (2006).* Eğitim ve Sürdürülebilir Büyüme. İstanbul.
- TÜSİAD (2009).* TİSK, TOBB ve TÜSİAD'ın Esneklik Konusundaki Ortak Görüş ve Önerileri. İstanbul.
- TÜSİAD (2010).* 2050'ye Doğru Nüfusbilim ve Yönetim: Eğitim, İşgücü, Sağlık ve Sosyal Güvenlik Sistemlerine Yansımalar. İstanbul.
- TÜSİAD (2010).* YOİKK Mesleki Eğitim Alt Komitesi'nin Mesleki ve Teknik Eğitimin Yaygınlaştırılmasına ve Kalitesinin Arttırılmasına Yönelik Çalışması İçin İletilen TÜSİAD Görüş Metni-Durum Analizi, Sorun Analizi, Çözüm Önerileri. İstanbul.
- TÜSİAD (2011).* Türkiye'de Mesleki ve Teknik Eğitim Hakkında TÜSİAD Görüş Dökümanı. İstanbul.
- TÜSİAD (2012).* Türkiye'de Hayat Boyu Öğrenmenin Geliştirilmesi Hakkında TÜSİAD Görüşleri. İstanbul.

Gazeteler

BUGÜN (30.12.2011). İlkokul Öğrencisine Patron Olma Fırsatı.
<http://ekonomi.bugun.com.tr/ilkokul-ogrencisi-patron-olabilecek-179729-haberi.aspx>

HABER5 (18.01.2013). Patronlar 435 İşçi İstedi, İŞKUR “Vasıflı Eleman Yok” dedi.
<http://www.haber5.com/ekonomi/patronlar-435-bin-isci-istedi-iskur--e2-80-98vasifli-eleman-yok--dedi>

HABERX (09.10.2012). BECERİ’10 Projesi İlgi Görmedi.
[http://www.haberx.com/beceri10_ilgi_gormedi\(17,n,11105595,206\).aspx](http://www.haberx.com/beceri10_ilgi_gormedi(17,n,11105595,206).aspx)

HÜRRİYET (23.02.2012). TÜSİAD’dan 4+4+4 Formülüne Tepki.
<http://www.hurriyet.com.tr/gundem/19983225.asp>

HÜRRİYET (23.06.2012). Koç Grubu Meslek Lisesi Memleket Meselesi Projesi’ni Özel Sektöre Devretti

Öztürk E. (13.02.2011). “Üniversitelere Girişimcilik Dersi Geliyor”. *Girişim Haber*
<http://www.girisimhaber.com/post/2011/02/13/Universitelere-Girisimcilik-Dersi-Geliyor.aspx> İndirilme Tarihi: 12 Nisan 2012.

<http://www.hurriyetegitim.com/haberler/23.06.2012/meslek-lisesi-projesini-ozel-sektore-devretti-birik.aspx#>

Süngü, Y. (02.12.2011). “TÜSİAD, MÜSİAD ve Anayasa İle Büyüme”
<http://yenisafak.com.tr/yazarlar/YasarSungu/tusiad-musiad-ve-anayasa-ile-buyumek/30012> İndirilme Tarihi: 11 Aralık 2013.

ZAMAN (14 Mart 2012). MÜSİAD’dan 4+4+4’e Destek.
http://www.zaman.com.tr/ekonomi_musiaddan-444e-destek_1258654.html

İnternet Kaynakları

Boyner, Ü. (2011). “Bu Gençlikte İş Var- TÜSİAD Gençlik ve İstihdam Projesi Açılış Konuşması” <http://www.tusiad.org.tr/bilgi-merkezi/basin-odasi/konusmalar/tusiad-yonetim-kurulu-baskani-umit-boynerin-bu-genclikte-is-var-baslikli-tusiad-genclik-girisim-ve-istihdam-projesi-acilis-konusmasi/> İndirilme Tarihi: 3 Ocak 2012.

Çelik, Faruk (2013).

<http://www.csgeb.gov.tr/csgebPortal/csgeb.portal?page=haber&id=basin783> İndirilme Tarihi: 23 Aralık 2013.

Ercan, F. (2006). “Eğitim ve İstihdam Politikalarına Toplu Bir Bakış”.

http://www.sendika.org/yazi.php?yazi_no=6197 İndirilme Tarihi: 27 Kasım 2012.

Erdoğan R.T. (2005). “Eğitim-Öğretim Sistemimizi Temel Eğitimden Başlayarak Mutabakat Zemininde Yeniden Yapılandırmamız Acil Bir İhtiyaçtır”.

<http://www.akparti.org.tr/site/haber/2457/basbakan-erdogan-egitim-ogretim-sistemimizi-temel-egitimden-baslayarak-muta> İndirilme Tarihi: 12 Nisan 2012.

Erdoğan, R. T. (2010). “Bitaraf Olan Bertaraf Olur”.

http://tr.wikiquote.org/wiki/Recep_Tayyip_Erdo%C4%9Fan İndirilme Tarihi: 13 Ekim 2012.

Erdoğan, R. T. (2012). “Dindar Bir Gençlik Yetiştirmek İstiyoruz”

<http://www.haberturk.com/gundem/haber/711672-dindar-bir-genclik-yetistirmek-istiyoruz-> İndirilme Tarihi 13 Ekim 2012.

ERG (2012). “Eğitim Sisteminde Köklü Değişiklikler Öngören Yasa Teklifine İlişkin Bir Değerlendirme”.

http://erg.sabanciuniv.edu/sites/erg.sabanciuniv.edu/files/AltKomisyonSunumu_ERG_EK.pdf İndirilme Tarihi: 18 Ekim 2012.

Güleç, A. (2012). “MÜSİAD’dan 4+4+4 Modeline Destek”.

www.turktime.com/haber/MUSIAD-dan-4+4+4-Modeline-Destek/171022 İndirilme Tarihi: 8 Ekim 2012.

HBOGM (2006). “MEGEP Makine Teknolojisi CNC Frezede Programlama.”

http://hbogm.meb.gov.tr/modulerprogramlar/kursprogramlari/makine_tek/moduller/cnc_frezede_programlama.pdf İndirilme Tarihi 30 Temmuz 2014.

HBOGM (2014). “Yaygın Eğitim Programları ve Foet Kodları.”

<http://hbogm.meb.gov.tr/modulerprogramlar/foet/foet.html> İndirilme Tarihi: 30 Temmuz 2014.

Hill, D. (2004). Educational Perversion And Global Neo-Liberalism: A Marxist Critique. <http://clogic.eserver.org/2004/hill.html> İndirilme Tarihi: 2 Temmuz 2012.

Hill, D. (2006). “Class, Capital and Education in this Neoliberal and Neoconservative Period”. <http://libr.org/isc/issues/ISC23/B1%20Dave%20Hill.pdf> İndirilme Tarihi: 12 Temmuz 2012.

Holborow M. (2008). *Neoliberalism, Human Capital And The Skills Agenda In Higher Education- The Irish Case*. <http://www.jceps.com/PDFs/10-1-07.pdf> İndirilme Tarihi: 12 Temmuz 2012.

Hisarcıklıoğlu R. (2011). “Ekonomide İlk 10'a Girmek İçin Girişimci Ormanı Kurmalıyız”. <http://www.haberler.com/tobb-baskani-ekonomide-ilk-10-a-girmek-icin-3122577-haberi/> İndirilme Tarihi: 23 Ocak 2012.

İŞKUR (2007). “İşgücü Piyasası Araştırması Türkiye Geneli Sonuç Raporu”.

www.yoikk.gov.tr/dosya/up/komiteler/istihdam/dokuman/ispiyasasi.doc İndirilme Tarihi: 11 Ekim 2012.

Kalkınma Bakanlığı (2011). “Orta Vadeli Program 2012-2014”.

http://www.kalkinma.gov.tr/DocObjects/View/13636/OVP_2012-2014_Baski.pdf İndirilme Tarihi: 27 Kasım 2012.

Kerr, F. A. (2009). “Human Capital Development Theory: Implications for Education - Comparison of Influential Twenty-First Century Economists Samuel Bowles and Gary S. Becker”.

http://www.personal.psu.edu/afk119/blogs/career_tech_ed/2009/12/human-capital-development-theory.html İndirilme Tarihi: 12 Temmuz 2012.

MYK. “Türkiye’de Mesleki Yeterlilik Kurumunun ve Ulusal Yeterlilik Sisteminin Güçlendirilmesi Projesi”.

<http://www.myk.gov.tr/index.php/tr/component/content/article/731> İndirilme Tarihi: 17 Ekim 2012.

MYK. “Hakkımızda/ Genel Olarak”.

<http://www.myk.gov.tr/index.php/tr/hakkimizda/genelolarak> İndirilme Tarihi 14 Nisan 2012.

MYK (2006). “Mesleki Yeterlilik Kurumu Kanunu”.

http://www.myk.gov.tr/images/articles/editor/5544_sayl_MYK_Kanunu_Deiiiklikler_lenmi_26.01.2012.pdf İndirilme Tarihi 14 Nisan 2012.

Maliye Bakanlığı (2011). “Türkiye’de İşgücü Piyasası Sorunları ve Çözüm Önerileri”. <http://www.maliye.gov.tr/EADD%20alma%20Platformu/Ara%C5%9Fr%C4%B1rma%20Raporlar%C4%B1/T%C3%BCrkiye'de%20%C4%B0%C5%9Fg%C3%BCc%C3%BC%20Piyasas%C4%B1%20Sorunlar%C4%B1%20ve%20%C3%87%C3%B6z%C3%BCm%20%C3%96nerileri.pdf> İndirilme tarihi: 22 Aralık 2013.

MEB. “UMEM Projesi”

http://mebk12.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/45/03/182433/dosyalar/2012_12/29041047_ume m1.pdf 12 Eylül 2014.

MEGEP. “MEGEP/Genel/Ulusal”. <http://www.megep.meb.gov.tr/megep/genel/ulusal.htm> İndirilme Tarihi: 18 Ekim2012.

MEGEP (2012). “Genel”. <http://www.megep.meb.gov.tr/megep/genel/megep.htm> İndirilme Tarihi: 18 Ekim 2012.

MEGEP (2012). “MEGEP İş Gücü Piyasası Kısa Özet”.

<http://www.megep.meb.gov.tr/megep/genel/ispiyasa.htm> İndirilme Tarihi: 16 Ekim 2012.

ÖSYM (2014). “2014-ÖSYS Yükseköğretim Programları ve Kontenjanları Kılavuzu.” <http://dokuman.osym.gov.tr/pdfdokuman/2014/OSYS/Tercih/2014-OSYSKONTKILAVUZU14072014.pdf> İndirilme Tarihi: 30 Temmuz 2014.

Özatay F. (2011). “Yeni Bir Ekonomik Program Gereksinimi”. <http://www.tepav.org.tr/tr/kose-yazisi/s/2904>

TBMM (2012). “İlköğretim ve Eğitim Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun”. <http://www.tbmm.gov.tr/kanunlar/k6287.html> İndirilme Tarihi: 13 Ekim 2012.

TEPAV. “Hakkında”. <http://www.tepav.org.tr/tr/html/250/Hakkinda/> İndirilme Tarihi: 28 Ocak 2012.

TİSK (2012). “Verimlilik Artış Sürecini Terk Edip, Azalışa Geçti”. <http://tisk.org.tr/tr/edergiler/isveren/2012/temmuz-agustos/index.html> İndirilme Tarihi: 16 Kasım 2013.

TİSK. “TİSK Hakkında/Konfederasyonun Temel İlkeleri”. <http://www.tisk.org.tr/hakkinda.asp?id=499> İndirilme Tarihi: 23 Ocak 2013.

TOBB. “Amacı ve Yapısı”. <http://www.tobb.org.tr/Sayfalar/AmaciveYapisi.aspx> İndirilme Tarihi 16 Nisan 2012.

TOBB-ETÜ (2011). “İstihdamda Arz-Talep Dengesizliği: Mesleği ya da Mekanı Değiştirmeli mi?” <http://haber.tobb.org.tr/ekonomikforum/2011/10/094-099.pdf> İndirilme Tarihi: 23 Aralık 2013.

Tomba, M. (2007). “Differentials of Surplus-Value in the Contemporary Forms of Exploitation, The Commoner. <http://www.commoner.org.uk/12tomba.pdf> İndirilme Tarihi: 12 Aralık 2013.

TÜİK. Yıllara Göre Dış Ticaret. (1923-2012)

http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1046 İndirilme Tarihi: 11 Aralık 2013.

TÜSİAD. “Eğitim, Beşeri Sermayenin Kalitesi ve Bilgi Toplumu”.

<http://www.tusiad.org/temel-konular/uretkenlik-temelli-buyume--surdurulebilir-buyume/egitim--beseri-sermayenin-kalitesi-ve-bilgi-toplumu/> İndirilme Tarihi: 23 Ocak 2012.

TÜSİAD (2005). “Eğitim Yozlaştırılmamalı”

http://www.tusiad.org.tr/__rsc/shared/file/basin-bulteni-2005-72.pdf İndirilme Tarihi: 4 Ocak 2012.

TÜSİAD (2011). “TÜSİAD Yönetim Kurulu Başkanı Ümit Boyner’in ‘Yenilikçi İş Dünyası İçin Erken Aşama Girişim Sermayesi’ Semineri Açılış Konuşması”.

<http://www.tusiad.org.tr/komisyonlar/bilgi-toplumu--bilgi-iletisim-teknolojileri-ve-inovasyon-komisyonu/konusma/tusiad-yonetim-kurulu-baskani-umit-boynerin-yenilikci-is-dunyasi-icin-erken-asama-girisim-sermayesi-semineri-acilis-konusmasi/> İndirilme Tarihi: 4 Ocak 2012.

Sidorkin, A. (2001). “Labor of Learning”.

<http://digitalcommons.ric.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1015&context=facultypublications>

İndirilme Tarihi: 12 Temmuz 2012.

UMEM BECERİ’ 10. “BECERİ’10 Nedir?”

<http://www.beceri10.org.tr/index.php/becerinedir.html> İndirilme Tarihi 17 Eylül 2014.

Yükseler Z. ve E. Türkan (2006) “Türkiye’nin Üretim ve Dış Ticaret Yapısında Dönüşüm: Küresel Yönelimler ve Yansımalar” TÜSİAD-Koç Üniversitesi Ekonomik Araştırma Forumu, http://eaf.ku.edu.tr/calisma_raporlari İndirilme Tarihi: 23 Aralık 2013.